

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

ŞÂFİÎ MEZHEBİ'NİN GELİŞİMİNDE
MÜZENÎ'NİN ROLÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Dr. Öğr Üyesi Erdoğan SARITEPE

HAZIRLAYAN
Ramazan AYDEMİR

ELAZIĞ-2018

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

ŞÂFİİ MEZHEBİ'NİN GELİŞİMİNDE
MÜZENİ'NİN ROLÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Dr. Öğrt. Üyesi Erdoğan SARITEPE

HAZIRLAYAN
Ramazan AYDEMİR

Jürimiz ^{14.05.2018} tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans tezini oy birliği / oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

1. Dr. Öğrt. Üyesi Erdoğan SARITEPE (Danışman)

2. Prof. Dr. Mehmet ERDEM

3. Doç. Dr. Aydın TAŞ

F. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve
.... sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ömer Osman UMAR
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET**Yüksek Lisans Tezi****Şâfiî Mezhebi'nin Gelişiminde Müzenî'nin Rolü****Ramazan AYDEMİR****Fırat Üniversitesi****Sosyal Bilimler Enstitüsü****Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı****İslam Hukuku Bilim Dalı****Elazığ – 2018, Sayfa: IX+121**

Bütün evrensel dinlerde olduğu gibi İslam dininde de mezhepler var olmuştur. Bunlar içinde Şafiî mezhebi, İslam dininin önde gelen fikhî mezheplerinden biri olup, İmam Şafiî olarak bilinen Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris tarafından kurulmuştur.

Hicrî 150 yılında doğan İmam Şafiî, Malikî ve Hanefî Mezhebini mezc eden bir görüş ileri sürerek Şafiî Mezhebinin ilk temelini atmıştır. Daha sonra hicrî 199 yılında Mısır'a giden Şafiî, eski görüşlerinden vazgeçerek yeni bir oluşum içine girmiştir. Kaynak eserlerde "Mezheb-i Cedit" olarak geçen bu oluşum, Şafiî ve Mısır'daki talebelerinin özverili çalışmaları neticesinde dört yıl gibi kısa bir sürede oluşum evresini tamamlamıştır.

Şafiî'nin Mısır'daki talebeleri arasında bulunan Müzenî'nin çalışması ayrı bir öneme haizdir. Biz de bu çalışmamızda "Şafiî mezhebinin gelişiminde Müzenî'nin rolünü" beyan etmeye çalışacağız.

Bu çalışmamız giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmamızın konusu, önemi ve yöntemi gibi teknik bilgilere yer verilmiştir. Birinci bölümde fikhin Müzenî'ye kadarki gelişim süreci hakkında bilgi sunulmuştur. İkinci bölümde Müzenî'nin hayatı ve ilmî şahsiyeti hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde Müzenî'nin Şafiî mezhebinin gelişimindeki katkıları beyan edilmiştir. Sonuç bölümünde ise konu hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mezhep, Şafiî, Müzenî

ABSTRACT

Master Thesis

Muzeni's Role in The Formation of Shafii Doctrine

Ramazan AYDEMİR

Fırat University

Social Sciences Institute

Department of Basic İslamic Sciences

Discipline of İslamic Law

Elazığ – 2018, Page: IX+121

There are different religious sects as in the all religious. One of them is Shafii doctrine and it is one of the leading sects of Islam and it was founded by Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris known as Imam Shafi.

Coming up with an idea Imam Shafi, who was born in 150 A.H, founded the first basics of Shafii, doctrine by combining Maliki and Hanafi Doctrine. When Shafi went to the Cairo in 199 A.H. he abandoned his previous ideas and tried to found a new formation. As known Mezheb-i Cedid in the source books, this new formation completed its creation phase within four years with the help of devoted works of his student in Egypt.

Among Shafii's students Muzeni's works have a special importance. In this study we are going to explain the role of Muzeni in the formaiton of Shafii doctrine.

Our study consist of an introduction part, two other parts and a conclusion part. In the introduction part it was given technical information like topic, method and aim of the study. In the first part of we mentioned about the study Muzeni's life, his educational life, his teachers and students. In the second part it was mentioned about the role of Muzeni in the formation of Shafii doctrine. Also in the conclusion part a general evaluation was made about the topic.

Key Words: Doctrine, Shafii, Muzeni

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER	IV
ÖNSÖZ	VIII
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ	1
I. ARAŞTIRMANIN KONUSU	1
II. KONUNUN ÖNEMİ.....	1
III. ARAŞTIRMANIN METODU VE KAYNAKLARI	2
BİRİNCİ BÖLÜM	
1. MÜZENİ'YE KADAR FIKHİN GELİŞİM SÜRECİ.....	4
1.1. Fıkıh ve Fıkhî Mezheplerin Oluşum Evreleri	4
1.1.1. Fıkhın Tanımı	4
1.1.2. Mezhebin Tanımı.....	5
1.1.3. Peygamber Efendimiz (sav) Döneminde Fıkıh	5
1.1.4. Sahabe (ra) Döneminde Fıkıh.....	6
1.1.5. Tabiun (ra) Döneminde Fıkıh.....	8
1.1.5.1. Hadis/Hicaz Ekolü	8
1.1.5.2. Re'y/Irak Ekolü.....	9
1.2. Şafîî Mezhebinin Oluşumu	12
1.2.1. İmam Şafîî'nin İlmî Kişiliği	12
1.2.2. İmam Şafîî'nin Eserleri	14
1.2.3. Şafîî Mezhebinin Oluşum Evreleri	15
1.2.4. Mezheb-i Kadimin oluşumu	15
1.2.5. Mezheb-i Kadim Talebeleri.....	17
1.2.5.1. Ebû Sevr (v. 240)	17
1.2.5.2. Ahmed b. Hanbel (v. 241)	18
1.2.5.3. Kerâbisî (v. 256)	19
1.2.5.4. Za'ferânî (v. 260).....	20
1.2.6. Mezheb-i Cedidin oluşum Sebepleri	21
1.2.7. Mezheb-i Cedidin Oluşumu	24

1.2.8. Mezheb-i Cedid Talebeleri	25
1.2.8.1. Ebû Yakub el-Büveyfî (v. 231).....	25
1.2.8.2. Yunus b. Abdulâlâ (v.264).....	26
1.2.8.3. Rebi' b. Süleyman el-Muradî (v. 266).....	27
1.2.8.4. İbn Abdilhakem (v. 268).....	28
1.3. İmam Şafîî ve Malikî Mezhebi	29

İKİNCİ BÖLÜM

2. MÜZENÎ'NİN HAYATI VE İLMÎ SAHSİYETİ	31
2.1. Hayatı	31
2.1.1. Doğumu	31
2.1.2. Nesebi	31
2.1.3. Vefatı	32
2.2. Yaşadığı Çevre	32
2.2.1. Mısır'ın Siyasi Durumu	33
2.2.2. Mısır'ın Sosyal Durumu	36
2.2.3. Mısır'ın İlmî Durumu	36
2.3. Müzenî'nin İlmî Çevresi	39
2.4. Müzenî'nin İlmî Kişiliği	42
2.4.1. Usuluddin'de İlmî Kişiliği.....	42
2.4.2. Hadis'de İlmî Kişiliği	46
2.4.3. Fıkıh'da İlmî Kişiliği	47
2.5. Müzenî ve Taklit	49
2.6. Hocaları	52
2.6.1. Muhammed b. İdris eş-Şafîî (v. 204).....	52
2.6.2. Ali b. Şeddâd er-Rakî (v. 218).....	57
2.6.3. Asbah b. el-Ferrâc (v. 225).....	58
2.6.4. Nuaym b. Hammâd (v. 228)	59
2.7. Müzenî'nin Talebeleri	60
2.7.1. Ebû'l-Kasım el- Enmatî (v.288)	60
2.7.2. Ebû Yahyâ es-Sâcî (v. 307)	61
2.7.3. Ebû Bekr b. Huzeyme (v. 311).....	61
2.7.4. Ebû Cafer et-Tahâvî (v. 321).....	62
2.7.5. İbn Ziyad en-Nisâbûrî (v. 324).....	64

2.8. Müzenî'nin Eserleri.....	64
2.9. Müzenî'nin Tenkid Edildiği Eserler.....	64

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MÜZENÎ'NİN ŞAFİÎ MEZHEBİNİN GELİŞİMİNE KATKILARI	66
3.1. Müzenî'nin İmam Şafî ile Karşılaşması.....	66
3.2. Müzenî'nin Şâfiî Mezhebindeki Yeri.....	67
3.2.1. Müzenî'nin Şâfiî Mezhebindeki İctihatları	70
3.2.2. Müzenî'nin İmam Şafî'ye Muhalefeti	73
3.2.2.1. Uykunun Abdesti Bozması	74
3.2.2.2. Cünüp ve Müşrikin Camiye Girmesi	75
3.2.2.3. Geceden Oruca Niyet Edip Günboyu Bayılan Kişinin Durumu.....	76
3.2.2.4. Sarhoş Kişinin Zihâr Veya Talakta Bulunması	77
3.2.2.5. Sabah Ezanında Tesvîb	79
3.2.2.6. Kâri'nin Ümmî'ye Tabi Olması.....	80
3.3. Müzenî'nin Eserlerinin Şafîî Mezhebinin Gelişimindeki Rolü	80
3.3.1. el-Muhtasar	81
3.3.1.1. el-Muhtasar'ın Günümüze Ulaşan Şerhleri	85
3.3.1.2. el-Muhtasar'ın Günümüze Ulaşmayan Şerhleri	87
3.3.2. el-Mü'tekad	89
3.3.3. Kitâbü'l-Akârib	90
3.3.4. Nihâyetü'l-İhtisâr	91
3.3.5. Kitâbu İsbâtî'l-Kıyas	91
3.3.6. et-Terğîb fi'l-İlm	92
3.3.7. el-Mesa'ilü'l-Mü'tebere	92
3.3.8. Fesâdü't-Taklîd.....	92
3.3.9. Cami'u's-Sağır	93
3.3.10. Cami'ü'l-Kebir	93
3.3.11. el-Mensurat.....	93
3.3.12. Kitâbu'l-Emr ve'n-Nehy Alâ Mane's-Şafî'i min Mesa'ili'l-Müzenî.....	94
3.3.13. el-Mebcut	94
3.3.14. el-Muhtasarü'l-Kebir	94
3.3.15. Kitab-u'l-Vesâik	95
3.3.16. Kitâbu'l-Vesâil	95

3.4. Müzeni'nin Talebelerinin Şafî Mezhebinin Gelişimindeki Rolü.....	96
3.4.1. Ebû'l-Kasım el-Enmâtî'nin Rolü	96
3.4.2. Zekeriyâ b. Yahyâ es-Sâcî'nin Rolü.....	98
3.4.3. Ebû Bekr b. Huzeyme'nin Rolü	99
3.4.4. Ebû Cafer et-Tahâvî'nin Rolü	102
3.4.5. Ebû Nuaym b. Adiy'nin Rolü.....	103
3.4.6. İbn Ziyad en-Nisâbûrî'nin Rolü	104
SONUÇ	108
BİBLİYOGRAFYA	110
EKLER	120
Ek 1. Orijinallik Raporu.....	120
ÖZGEÇMİŞ	121

ÖNSÖZ

Peygamber Efendimizin (sav) vefatından sonra Hülefa-i Raşidin döneminde İslam toprakları yeni fetihlerle genişlemiştir. Bu fetihler neticesinde farklı milletlere mensup insanlar Müslüman olmuştur. Bu dönemde Müslümanlar yeni sorunlarla karşılaşmış bu sorunların çözümü için Müslümanlar ictihadda bulunup farklı görüşler ortaya koymuştur. Bu farklılık Sahâbe, Tâbiûn ve Tebeu't-Tâbiûn döneminde artarak devam etmiştir.

Müctehid imamlar döneminde ise artık bu farklılık sistematik bir ekolleşmeye dönüşmüştür. Bu sistematik ekollerden biri de Hicrî 150 yılında doğan İmam Şafî'nin liderliğini yaptığı Şafî mezhebidir.

Şüphesiz mezheplerin oluşum ve yayılma sürecinde kurucularının büyük hisselerinin yanında talebelerinin çalışmaları da çok önemlidir. Zira Hicrî II. ve III. Asırda farklı birçok mezhep var olmuş fakat yayılma sürecinde etkin müntesibi olmadığından bu mezhepler tarih sahnesinden kaybolmuştur.

Bu çalışmada İmam Şafî'nin Mısır dönemi talebelerinden olan Müzenî'nin, Şafî Mezhebinin yayılmasındaki rolü açıklanmaya çalışıldı.

Bu çalışma, giriş, üç ana başlık ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmanın teknik konuları hakkında bilgi verdik. Birinci bölümde fikhın Müzenî'ye kadarki gelişim sürecini, İkinci bölümde de Müzenî'nin hayatı ve ilmî şahsiyetini inceledik. Üçüncü bölümde ise Müzenî'nin Şafî mezhebinin gelişimindeki katkılarını beyan etmeye çalıştık. Sonuç bölümünde ise çalışmamızda ulaştığımız sonuçları sunduk.

Yüksek lisans eğitimine başladığım günden itibaren bana her türlü sabır gösterip ayrıca kütüphanesini bana açık tutan değerli danışman hocam Dr. Öğr Üyesi Erdoğan SARITEPE'ye, çalışmamda her türlü desteklerini benden esirgemeyen Prof. Dr. Mehmet ERDEM ve Arş. Gör. Esra GÜLENGÜL'e teşekkürü bir borç bilirim

Şüphesiz insanoğlunun hiçbir çalışması eksiksiz değildir. Bu çalışmamızda eksiklerimizi en aza indirmek için elimizden gelen gayreti gösteriyor, yüce Rabbimizden lütuf ve yardımını diliyor ve çalışmamızın faydalı olmasını temenni ediyoruz.

KISALTMALAR

AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
AÜİFY	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları
age	: Adı geçen eser
agm.	: Adı geçen müellif
b.	: Bin
Bkz.	: Bakınız
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Hız.	: Hazreti
md.	: Maddesi
ra	: Radıyallahu anh veya Rahmetullahi aleyh
sav	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
s	: Sayfa
TDVY	: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
Trc	: Tercüme eden
Thk	: Tahkik eden
yy.	: Basım yeri yok
ty.	: Basım tarihi yok
v.	: Vefât tarihi
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve devamı

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU

İmam Şâfiî'nin hayatı, ilmî faaliyetleri ve ilmî hayatında yaptığı icthadlar, İslam ilim dünyasında çok tartışılmıştır. İmam Şâfiî'nin Mısır'a gelmeden önce yeni icthadlarda bulunması ile hayatının son dönemini yaşadığı Mısır'da ise farklı icthadlarda bulunması yani eski görüşlerinin birçoğunu ya kısmen değiştirmesi yâ da tamamen bu görüşlerinden vazgeçmesi, ilim dünyasında farklı yorumlara neden olmuştur. Kaynak eserlerde Şâfiî'nin Mısır öncesi dönemde yaptığı icthadlar “Kavl-i Kâdîm” veya “Mezheb-i Kâdîm” Mısır'da yaptığı icthadlar ise “Kavl-i Cedit” veya “Mezheb-i Cedit” olarak geçmektedir.¹ Şâfiî'nin ve Mısır'daki talebelerinin yoğun ve özverili çalışmaları neticesinde Şâfiî mezhebi, Mezheb-i Cedidi çerçevesinde teşekkül etmiştir. Şâfiî mezhebinin teşekkülünde katkısı olan öğrencileri arasında Ebû İbrahim Müzenî daha çok ön plana çıkmaktadır.

Müzenî'nin hayatı, yaşadığı çevre, fıkıh ile olan ilişkisi ve Şâfiî sonrasında mezhebinin sistemleşmesi için yapmış olduğu çalışmaları tezimizin konusunu oluşturmaktadır.

II. KONUNUN ÖNEMİ

Kişinin hem bu dünyada hem de ahirette mutlu olması, Allah'a, insana, tabiata ve diğer varlıklara karşı olan görevini yerine getirmesiyle mümkündür. Bu da Allah (cc) ve Rasulü'nün (sav) insan hayatını düzenleyen kurallarından oluşan fikhî bilmek ve yaşamakla mümkündür.

Şâfiî'nin Mısır'da geliştirdiği Mezheb-i Cedit çok önem arz etmektedir. Çünkü Şâfiî, burada eski görüşlerinin birçoğundan vazgeçerek oluşturduğu yeni görüşler çerçevesinde yeni bir mezhep oluşturmuştur. Bu yeni mezhebin oluşum sürecinde olduğu gibi daha sonraki süreçlerde de Şâfiî'nin talebelerinin rolü çok büyüktür.

Şâfiî'nin Mısır'da geliştirdiği bu yeni oluşumun daha iyi anlaşılabilmesi, bu oluşum çerçevesinde telif edilmiş ilk çalışmalara ulaşmakla mümkündür. Bu itibarla Şâfiî'nin Mısır'da geliştirdiği Mezheb-i Cedit döneminin ileri gelen talebelerinden biri

¹ Ebû Zekeriyya Muhyiddin Yahya b. Şeref, en-Nevevî, (h.631- 676), **Tehzîbü'l-Esmâ' ve'l-Lugât**, Dârü'l-Kütübi'l-İlmîyye, Beyrut Lübnan, ty. I/48; Muhammed, İbrahim, **Hanefî ve Şafillerde Mezhep Kavramı**, (Çeviren Faruk Beşer), Nun Yayıncılık İstanbul, 2010, s. 127-128; Ahmad b. Abdilaziz el-Haddâd, “**Şafii'nin Eski Mezhebi ve İmam Malik'in Mezhebi İle Alakası**” Gelenekselci ve Modernist Paradigmalar Kıskaçında İmam Şafii, Araştırma Yayınları, Ankara, 2014, s. 361-362.

olan Müzenî'nin eserlerini ve çalışmalarının çok iyi tetkik edilmesi gerekir. Özellikle Müzenî'nin **el-Muhtasar** adlı eseri üzerine sonraki Şâfiî uleması tarafından yapılan çalışmalar, Şâfiî mezhebinin anlaşılmasında ve yayılmasında Müzenî ve eserlerinin ne kadar önemli bir yeri ve rolünün olduğunu göstermektedir.

Müzenî ile ilgili ülkemizde akademik açıdan ele alınmış fazla bir çalışmanın olmamasından² dolayı az da olsa bu eksikliği gidereceğini düşünerek Müzenî'nin Şâfiî mezhebine katkılarının tespitine yönelik ilmî çalışmaların önemli olduğuna inanıyoruz.

III. ARAŞTIRMANIN METODU VE KAYNAKLARI

Çalışmada amaç, Müzenî'nin Şâfiî mezhebinin yayılmasındaki rolünü tespit etmektir. Bu tespiti yapmaya çalışırken ilk olarak Şâfiî mezhebinin oluşum evrelerini beyan ettik. Özellikle Müzenî'nin rolünün olduğunu düşündüğümüz Mezheb-i Cedid evresindeki çalışmaları tespit edip bu çalışmalarda Müzenî'nin rolü ve etkisini belirlemeye çalıştık. Bu tespit yapılırken Müzenî'nin eserleri, ilmî çalışmaları ve kendisinden sonra yazılmış tarih, tabakât ve rical eserleri incelenerek bir sonuca varmaya çalıştık.

Ayrıca furu' alanında yazılmış fıkıh eserleri, özellikle Müzenî'nin kendi eserlerinden çıkarılan icthad ve görüşlerini aynı zamanda bu icthad ve görüşlerinde Şâfiî'ye muhalefet ettiği konulardan örnekler de vererek değerlendirdik. Aralarındaki ihtilafların tesbitine Şâfiî ve Müzenî'nin görüşlerini delilleriyle beraber, ilk olarak Şâfiî'nin **el-Ümm** ve Müzenî'nin **el-Muhtasar** adlı eserlerini inceleyerek başladık. Daha sonra Şâfiî mezhebinde muteber olarak kabul edilen, özellikle Şirazî'nin **el-Mühezzeb** ve Nevevî'nin **el-Mecmu'**unda ihtilafla ilgili mezhepte müftabih olan görüşleri beyan ettikten sonra konuyla ilgili diğer mezheplerin görüşlerine yer verdik. Ayrıca Müzenî'nin talebeleri ve eserleri ile Şâfiî mezhebindeki rolünü tespit etmek için ilgili bölümde talebelerinin yaptığı çalışmalar ve telif ettiği eserle hakkında bilgi verdik.

Çalışmamızın Müzenî'nin hayatı, yaşadığı çevresi, hocaları ve talebeleri anlatıldığı bölümde genel olarak kaynaklar tarih, tabakât, teracum ve rical eserlerinden oluşmaktadır. Burada dikkat ettiğimiz temel unsurlardan biri Müzenî'yi anlatırken Şâfiî mezhebi uleması dışındaki ulema tarafından yazılmış eserlerin de olmasına özen

² Ülkemizde Müzenî ile ilgili akademik çalışma olarak Yılmaz ATMACA'nın 2006 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde kabul edilen "Müzenî ve Tahavî'nin Muhtasarlarının Zekât Bölümlerinin Kaynak, Muhteva ve Metod Açısından Karşılaştırılması" adlı yüksek lisans ve Mehmet Ali SEZER'in 2017 yılında Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde kabul edilen "Müzenî'nin İmam Şâfiî'ye Aykırı Görüşleri Ve Mezhepteki Yeri" adlı doktora tezi çalışmaları bulunmaktadır.

gösterdik. Zira bir konu beyan ederken konuya muhalif cepheden de bakmak, kişiyi ifrat ve tefritten alıkoyan vasat yolu takip etmeye çalıştık.

Kaynak olarak Şâfiî mezhebi ulemasının yazdığı eserleri gösterirken, ilk yazılan ve âlimler tarafından muteber kabul edilen eserlere dikkat ettik. Bunlar arasında Şîrâzî (h.393-476), Sübkî (h.727-771), İsnevî (v.772/1370), Hidâyetullah el-Hüseynî (h.1014), İbn Kâdî Şühbe (851/1448), Abbâdî (v.458/1066), İbn Kesîr (v.774/ 1373) ve İbn Salah'ın (h.577-643) tabakât eserlerini örnek verebiliriz. Beyhakî'nin (h.384-458) **Menâkıbü's-Şâfiî**, İbn Kesîr ve Razî'nin **Menâkıbü'l İmami's-Şafiî** adlı eserleri temel kaynaklar arasında saydığımız eserlerdir. Zehebî'nin (v.748/1347) **A'lâmi'n-Nübelâ** eserini çalışmamız boyunca yanımızdan hiç ayırmadık.

Çalışmamızın “Şâfiî Mezhebinin Gelişiminde Müzenî'nin Rolü” kısmında kaynak olarak Tarih, Tabakât ve Müzenî'nin Şâfiî mezhebi furu'na dair yazmış olduğu **el-Muhtasar** eseri ve onun şerhlerinden el-Mâverdî'nin **el-Havi'l-Kebir** eseri, yine Müzenî'nin **Şerhü's-sünne** ve **Kitâbu'l-Emr ve'n-Nehy 'Alâ Ma'ne's-Şafiî min Mesa'ili'l-Müzenî** eserinden yararlandık. Ayrıca çalışmamızın Müzenî'nin Şâfiî'ye Muhalefeti kısmında Şâfiî'nin **el-Ümm** ve Müzenî'nin **el-Muhtasar** eserleri ile sonraki dönem Şâfiî uleması tarafından furu'a dair yazılmış eserlerinden yararlandık. Ayrıca bu kısımda ihtilaflar hakkında Şafiî mezhebi dışında diğer mezheplerin eserlerinden de yararlandık.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MÜZENÎ'YE KADAR FIKHİN GELİŞİM SÜRECİ

1.1. Fıkıh ve Fikhî Mezheplerin Oluşum Evreleri

Mezheplerin oluşumu hakkında herkesçe bilinen bir hakikat; mezheplerin aniden ortaya çıkmadığı bir süreç içerisinde gelişerek olgunlaştığıdır. Bu oluşumların ortaya çıkmasının sebeplerinin olduğu İslam tarihi ve İslam düşünce tarihi eserlerinden bilinmektedir.³

Mezheplerin oluşum ve oluşum sebeplerine bakmadan önce “Fıkıh” ve “Mezhep” kelimelerinin sözlük ve terim anlamlarını hatırlamakta fayda olacağı kanaatindeyiz.

1.1.1. Fıkhın Tanımı

Fıkıh: Sözlükte bir şeyi bilmek, tam anlamak ve iyi kavramak anlamlarına gelir.⁴

Fıkıh kelimesinin ıstılahî anlamı ise insanın amel yönüyle lehine ve aleyhine olan şer’i hükümleri bilmesi⁵ ve bu hükümleri yaşadığı çağa yorumlamasıdır.⁶

Ebû İshak eş-Şirazî, **el-Luma** adlı eserinde Fıkhın tanımını “Yolu ictihad olan şer-i hükümleri bilmektir.” şeklinde beyan etmektedir.⁷

Fıkıh kelimesi İslam’ın ilk yıllarında daha genel kullanılırken daha sonraki yıllarda İslamî ilimlerin farklı tasniflere ayrılmasıyla, kelime genelde ilmihal ve İslam hukuku konularını kapsayan ilim dalını kapsamaktadır.⁸

³ Neşet Çağatay-İbrahim Ağâh Çubukçu, **İslâm Mezhepler Tarihi**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1985, s. 7.

⁴ Hatib el-Bağdadî, **el-Fakîh ve'l-Mütefakkîh**, I/189-190; Gazzâlî, (1058-1111), Ebî Hamid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Gazzâlî, **el-Mustasfâ**, (Thk. Ahmed Zeki Hammad) Dârü'l-Meymân Riyad Suudi Arabistan, t.y. s. 6; Bedreddin, Muhammed b. Bahadır b. Abdullah eş-Şafîî, ez-Zerkeşi (h.745-794), **el-Mensûr**, (Thk. Fâik Ahmed Mahmûd), Vezaratü'l Evkâf ve Şuuni'l-İslâmiyye, yy. ty. I/12-13; Abdülkerim Zeydan, **İslâm Hukukuna Giriş**, (Trc. Ali Şafak) Kayıhan yayınevi, İkinci baskı, İstanbul 1985, s. 109; Hayrettin Karaman, “**Fıkıh**” md. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1996, XIII/1; Şaban Abdullati-Ahmed Hamîd Hüseyin-Cemal Murad Hilmi, **el-Mü'cemü'l-Vâsit**, s. 698; Mehmet Erdoğan, **Fıkıh ve Hukuk Terimleri**, Ensar Yayınları, Üçüncü Baskı, İstanbul, 2010, s. 144; Ali Bakkal, **İslâm Fıkıh Mezhepleri**, Rağbet yayınları, İkinci Baskı 2012 İstanbul, s. 15; Ahmet Yaman-Halit Çalış, **İslâm Hukukuna Giriş**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, Üçüncü Baskı, İstanbul, 2012 s. 18.

⁵ Zeydan, **İslâm Hukukuna Giriş**, s. 109; Yaman- Çalış, **İslâm Hukukuna Giriş**, s. 19.

⁶ Erdoğan, **Fıkıh ve Hukuk Terimleri**, s. 144; Fıkhın farklı tanımları için bkz. Zerkeşi, **el-Mensûr**, I/14-15.

⁷ Şirazî, **el-Luma fi Usulî'l-Fıkh**, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, İkinci Baskı, 2003/1424, mükaddime s. 6.

⁸ Bakkal, **İslâm Fıkıh Mezhepleri**, s. 16.

Fakih, fukahanın çoğulu: fıkıh bilgini, bir konuya derinden vakıf olan kişidir. Fakih kelimesi, özellikle Fıkıh ve Usuluddin ilmine hakkıyla vakıf olan kişi için kullanılır.⁹

1.1.2. Mezhebin Tanımı

Mezhep: Sözlükte gitmek, gidilecek yol, çağır ve görüş anlamlarına gelmektedir.¹⁰ Terim olarak mezhep, dini hükümlerin dayandığı delilleri bulup bu delillerden hüküm çıkaran ve bu konuda otoriter sayılan âlimlerin ortaya koydukları yol, görüş, yöntem ve sistemdir.¹¹ Günümüzde mezhep kelimesi yerine genellikle ekol kelimesi kullanılmaktadır.

Bütün evrensel dinlerde olduğu gibi İslam dininde de mezhepler var olmuştur. İslam dini mezheplerini genel olarak itikadî ve fikhî diye iki kısma ayırmak mümkündür. Bunlardan itikadî mezhepler, dinin temel konuları olan imanın esaslarını konu edinmektedir. Fikhî mezhepler ise ibadet ve muamelat konularında sistemli bilgi vermektedir.

Konumuz fikhî bir mezhep olan Şâfiî mezhebinin gelişiminde bir âlimin rolünü araştırmak olduğundan fikhî mezheplerin tarihsel oluşumu ve sebeplerini beyan etmekte fayda vardır. Bundan dolayı konumuzla alakası olmayan itikadî mezheplere hiç değinmeden, fıkıh ve fikhî mezheplerin oluşumu, oluşum sebep ve evrelerini açıklamaya çalışacağız.

1.1.3. Peygamber Efendimiz (sav) Döneminde Fıkıh

Fıkıhın doğuş evresi olan bu dönem fıkıhın en önemli evresidir. Zira fıkıhın ana dayanağı olan Kitap ve Sünnet bu dönemde var olmuş, yani fıkıhın vahyî bölümü bu dönemde tamamlanmıştır.¹² Bu dönem, kendi içerisinde Mekke ve Medine dönemi olmak üzere ikiye ayrılır.¹³ Mekke dönemi, ilk vahyin nüzül tarihi olan miladî 610 yılından başlayarak 622 hicret yılına kadar devam etmiştir.¹⁴ On üç yıla yakın bir süreyi

⁹ Karaman, “Fıkıh” DİA, XIII/1; Şaban Abdullati-Ahmed Hamid Hüseyin-Cemal Murad Hilmi, **el-Mu’cemü’l-Vâsit**, Mektebetu’ş-Şuruki’d-Devliye, Dördüncü Baskı, Mısır, 2004/1425 s. 698.

¹⁰ İlyas, Üzüm, “Mezhep” maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, Ankara, 2004, XXIX/526; Şaban Abdullati-Ahmed Hamid Hüseyin-Cemal Murad Hilmi, **el-Mu’cemü’l-Vâsit**, s. 117.

¹¹ Üzüm, “Mezhep” DİA, XXIX/526; Erdoğan, **Fıkıh ve Hukuk Terimleri**, s. 375.

¹² Zeydan, **İslâm Hukukuna Giriş**, s. 171.

¹³ Zeydan, **İslâm Hukukuna Giriş**, s. 171; Karaman, **İslâm Hukuk Tarihi**, İz yayıncılık, Dokuzuncu Baskı, İstanbul, 2012 s. 53; Yaman- Çalış, **İslâm Hukukuna Giriş**, s. 95.

¹⁴ Yaman- Çalış, **İslâm Hukukuna Giriş**, s. 95.

kapsayan bu dönemde fikhî düzenlemelerin temeli atılmakla beraber daha çok itikadî ve ahlakî prebsiplerin vaaz edilmesi önplandadır.¹⁵

İslâm fikhının temelleri Mekke döneminde atılsa da hicretle başlayan Medine döneminde tam bir yasama dönemi oluştuğunu söyleyebiliriz. Çünkü bu dönemde İslâm devletinin temelleri atılmış, Medine'deki diğer inançlara sahip insanlarla İslam'ın ilk anayasası kabul edilen Medine Vesikası imzalanmıştır.¹⁶ Müslümanlar, bu antlaşma ile toplumsal ve sosyal bir kimliğe kavuşmuşlardır. Böylece şerî amelî düzenlemeler gündeme gelmiştir. Cihad, Zekât, Fıtır sadakası, Kurban, Ganimet ve Miras taksimi, Nikâh ve Talak, Örtünme, Zina ve vb. düzenlemeler başta olmak üzere birey ve toplum hayatıyla ilgili bütün düzenlemeler bu dönemde yapılmıştır.¹⁷

Bu düzenlemeler genellikle tedricen olmak üzere genişleyerek Peygamber Efendimizin (sav) vefat yılına kadar devam etmiştir.¹⁸

Peygamber Efendimiz döneminde hüküm koyma usulü bazen vuku bulan olayların hükümlerinin beyanı, bazen Müslümanların sorularına cevap,¹⁹ bazen de hiçbir sebebe bağlı olmaksızın Şârî'in hükümlerini açıklası şeklinde olmuştur.²⁰

Bu dönemin fıkıh kaynakları, Kitap, Sünnet ve Peygamber Efendimizin ictehad ve uygulamalarından oluşmaktaydı.²¹ Ayrıca Peygamber Efendimizin olmadığı durumlarda yetişmiş sahabeler de ictehadta bulunurlardı.²²

1.1.4. Sahabe (ra) Döneminde Fıkıh

Hicrî 632 yılında Peygamber Efendimizin vefatıyla sahabe dönemi başlamıştır.²³ Ashab-ı Kiram, risâlet döneminde fikhî bir sorunla karşılaştıklarında bunu Peygamber Efendimize sorma imkânlarına sahipti. Ancak onun vefatından sonra bu imkânları ortadan kalkmıştı. Sahabe artık sorunları kendi eliyle çözmek durumundaydı. İslam toprakları, özellikle Hülefâ-i Raşidin döneminde geniş bir coğrafyaya yayılmış, bununla

¹⁵ Zeydan, **İslâm Hukukuna Giriş**, s. 171; Yaman- Çalış, **İslâm Hukukuna Giriş**, s. 95.

¹⁶ Yaman- Çalış, **İslâm Hukukuna Giriş**, s. 96.

¹⁷ Zeydan, **İslâm Hukukuna Giriş**, s. 172; Yaman- Çalış, **İslâm Hukukuna Giriş**, s. 96.

¹⁸ Zeydan, **İslâm Hukukuna Giriş**, s. 175 vd.; Yaman- Çalış, **İslâm Hukukuna Giriş**, s. 98.

¹⁹ Zeydan, **İslâm Hukukuna Giriş**, s. 173-174; Dekkâr, **İmâmü's-Şafi'i Fakihi's-Sünneti'l-Ekber**, s. 8.

²⁰ Zeydan, **İslâm Hukukuna Giriş**, s. 174; Bakkal, **İslâm Fıkıh Mezhepleri**, s. 19; Karaman, **İslâm Hukuk Tarihi**, s. 54.

²¹ Bakkal, **İslâm Fıkıh Mezhepleri**, s. 19; Karaman, **İslâm Hukuk Tarihi**, s. 54; Yaman- Çalış, **İslâm Hukukuna Giriş**, s. 96.

²² Yaman- Çalış, **İslâm Hukukuna Giriş**, s. 96.

²³ Yaman- Çalış, **İslâm Hukukuna Giriş**, s. 99.

birlikte yeni ırk ve milletlere mensup insanlar İslamiyet’i kabul etmişti.²⁴ Bunun neticesinde de sahabe, teşri’de yeni sorunlarla karşılaşmış, bu sorunların çözümü için Kuran ve Sünnette çözüm arıyorlardı. Burada bulamadıkları çözüm için ictihatta bulunurlardı.²⁵

Sahabe-i Kiram dönemine baktığımızda ilk dönemde yani Hz Ebû Bekir ve Hz Ömer (ra) döneminde karşılaşılan sorunlar genelde şura yöntemiyle çözüme ulaştırılırken sonraki dönemlerde, sahabenin yeni fetihlerle farklı beldelere dağılmasından olmalı ki, bu sorunlar bireysel içtihatlarla çözülür oldu.²⁶

Sahabe-i Kiram, icihad yaptıkları zaman bu icihadlarında icma (birlik) sağlandığı gibi zaman zaman ihtilaflar da oluyordu.²⁷ Bu ihtilafların sebeplerini şöyle sıralamak mümkündür.²⁸

- 1- Fetihler veya çeşitli vazifeler nedeniyle Peygamber Efendimizden uzakta bulunan Sahâbe, kendileri yok iken vahy edilen nasları bilmemesi ve bu konuda kendi görüşleriyle icihad etmesi.²⁹
- 2- Ashab, Peygamber Efendimizin yaptığı bir işi görür bazıları o işi ibadet diye yorumlar bazıları ise o işin mübah olduğunu (yapılıp yapılmaması serbest olan) anlar. Bunun neticesinde ihtilaf meydana gelirdi.³⁰
- 3- Sahâbenin yanılma veya unutmalarından kaynaklanan ihtilaf.³¹
- 4- Sahâbenin, hadisi ezberlemedeki hatalarından kaynaklanan ihtilaf.³²
- 5- Birbiriyle çelişiyor gibi görünen nas ve hükümlerin aralarını bulma konusunda çıkan ihtilaf.³³
- 6- Hükümün illetini tespit etmede çıkan ihtilafları sayabiliriz.³⁴

²⁴ Zeydan, **İslâm Hukukuna Giriş**, s. 187; Yaman- Çalış, **İslâm Hukukuna Giriş**, s. 100.

²⁵ Merverrûzî, **et-Ta’lika**, s. 32; Zeydan, **İslâm Hukukuna Giriş**, s. 188,190; Bakkal, **İslâm Fıkıh Mezhepleri**, s. 26-27.

²⁶ Zeydan, **İslâm Hukukuna Giriş**, s. 188.

²⁷ Sahabenin icihad örnekleri için bkz. Merverrûzî, **et-Ta’lika**, s. 53 vd.; Bakkal, **İslâm Fıkıh Mezhepleri**, s. 26 vd.

²⁸ Ebû Abdilazîz Kutbüddîn Şah Veliyyullâh Ahmed b. Abdirrahîm b. Vecîhiddîn ed-Dihlevî el-Fârûkî (ö. 1176/1762) **el-İnsâf fi Beyâni Esbâbi'l-İhtilâf**, (Trc. Musa Hub) Çağlayan Matbası, İzmir, 2006, s. 63 vd.; Karaman, **İslâm Hukuk Tarihi**, s. 110 vd.

²⁹ Dihlevî, **el-İnsâf fi Beyâni Esbâbi'l-İhtilâf**, s. 63 vd.; Bakkal, **İslâm Fıkıh Mezhepleri**, s. 40.

³⁰ Dihlevî, **el-İnsâf fi Beyâni Esbâbi'l-İhtilâf**, s. 67-68; Bakkal, **İslâm Fıkıh Mezhepleri**, s. 43-44.

³¹ Bakkal, **İslâm Fıkıh Mezhepleri**, s. 42-43.

³² Dihlevî, **el-İnsâf fi Beyâni Esbâbi'l-İhtilâf**, s. 71-72.

³³ Karaman, **İslâm Hukuk Tarihi**, s. 111.

³⁴ Dihlevî, **el-İnsâf fi Beyâni Esbâbi'l-İhtilâf**, s. 71-72; Bakkal, **İslâm Fıkıh Mezhepleri**, s. 45.

1.1.5. Tabiun (ra) Döneminde Fıkıh

Sahâbe henüz hayatta iken kendilerinden sonra ilim sancağını taşıyacak birçok müctehid âlim yetiştirmiştir. Daha sonra bu müctehid âlimlerin farklı icthadları neticesinde ihtilaflar meydana gelmiştir. Aslında bu ihtilaflar Sahâbe döneminden başlayıp Tâbiûn ve Tebeu't-Tâbiûn ve mezhep imamlar döneminde çoğalarak daha sonraki dönemlerde de devam etmiştir. Tâbiûn döneminde çoğalarak devam eden ihtilaflar genelde hoca ve muhit farklılığından kaynaklanmıştır.³⁵ Bunun neticesinde Tâbiûn müctehidlerin aldıkları ilim, hoca ve muhit farklılığına dayanılarak iki ekol ortaya çıkmıştır. Bunlar: Medine'de Hicaz ve Irak'ta Re'y ekolleridir.³⁶

1.1.5.1. Hadis/Hicaz Ekolü

Sahâbe yurdu olan, içerisinde İslam devletinin temeli atılan ve içinde binlerce Sahâbeyi barındıran Medine, her dönemde İslam âlimleri tarafından ilmin ve özellikle sünnetin merkezi olarak kabul edilmiştir.³⁷

Tâbiûn döneminde yaşadıkları bölge ve savundukları deliller çerçevesinde isimlendirilen ekollerden biri Hicaz ekolüdür. Hicaz ekolünün öncüleri olarak (Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe b. Mes'ûd (v. 99/716), Urve b. Ez-Zübeyr b. Avvâm (v. 97/712), Kâsım b. Muhammed b. Ebi Bekr es-Sıddık (v. 102/720), Sa'id b. el-Müseyyeb (v. 94/713), Ebû Bekr b. Abdurrahman el-Mahzûmî (v. 94/713), Süleymân b. Yesâr (v. 107/725) ve Hârice b. Zeyd (v. 100/718) kabul edilmektedir.³⁸

Ehl-i Hicaza göre fıkhıdaki en güvenilir âlimler Mekke ve Medine'de bulunmakta ve kendi ekollerinin bilginleri fıkhı bu âlimlerden görmüşlerdir.³⁹ Zira Ehl-i Hicaz âlimleri, Sahâbenin en ileri gelenlerinden Hz. Ebû Bekir, Hz. Ali, Hz. Osman, Zeyd b. Sabit, Hz. Aişe, Ümmü Seleme, Hafsa ve Rasûlullah'ın diğer hanımlarının yanında, İbn Ömer, Ubeyy, Talha b. Ubeydullah, Abdurrahman b. Avf ve Ebû Hüreyre gibi fukahadan ilim tahsil etmiştir.⁴⁰ Ayrıca Ehl-i Hicaz âlimleri, Kur'an'ın nazil ve

³⁵ Bakkal, **İslâm Fıkıh Mezhepleri**, s. 48.

³⁶ Ebû Zehra, **Şafî**, s. 42-43; Dekkâr, **İmâmü's-Şafî'î Fakihü's-Sünneti'l-Ekber**, s. 10; Karaman, **İslâm Hukuk Tarihi**, s. 150.

³⁷ Dekkâr, **İmâmü's-Şafî'î Fakihü's-Sünneti'l-Ekber**, s. 8.

³⁸ Ömer Süleyman, Aşkar, **Tarihu'l-Fikhi'l-İslâmî**, Mektebetü'l-Felâh, Üçüncü Baskı, Kuveyt, 1991/1412, s. 85; Abdulkadir Şener, **İslâm'da Mezhepler ve Hukuk Ekolleri**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dergisi, c 26 sayı 1, Ankara, 1952, s. 6; Bakkal, **İslâm Fıkıh Mezhepleri**, s. 46; Karaman, **İslâm Hukuk Tarihi**, s. 152-153.

³⁹ Dihlevî, **el-İnsâf fi Beyâni Esbâbi'l-İhtilâf**, s. 77.

⁴⁰ Karaman, **İslâm Hukuk Tarihi**, s. 150-151.

hadis'in vujud olduğu bu coğrafyadaki kâdılarının hükümlerini de çok iyi bilirdi. Bundan dolayı Hicaz ekolü, fikhî en iyi bilen âlimlerin Hicaz'da olduklarını savunuyorlardı.⁴¹

Ehl-i Hicaz hüküm verirken onu önce Kur'an'a sonra sahih sünnete müracaat eder, Kur'an ve sünnet'de bulamadığı takdirde fakih Sahâbenin verdiği hükümleri detaylı bir şekilde inceler, burada da bulamadığı takdirde kıyas yaparak bir sonuca varırdı.⁴² Ayrıca Hicaz ekolü mensupları bir konu hakkında görüş beyan ederken konunun fârâzî (henüz vuku bulmamış konu) olmamasına dikkat ederlerdi.⁴³

1.1.5.2. Re'y/Irak Ekolü

Re'y, kelime olarak; görüş, düşünce, kanaat anlamına gelmektedir. Genel olarak Irak fikhini temsil edenlerin, hüküm istinbatında sıkça kullandıkları metot için kullanılır.⁴⁴

Hz. Ali'nin halife olmasıyla birlikte Halifelik makamı Medine'den Küfe'ye taşınmıştır.⁴⁵ Gerek Hz. Ali ile birlikte gerek Hz. Ali'den önce birçok büyük fakih sahâbi, Irak'ta bulunuyordu.⁴⁶ Bu büyük sahâbi fukasından ilim tahsil etmiş ve hadis rivayetinde bulunmuş birçok müctehid âlim de burada bulunuyordu. Bunlar arasında Alkame b. Kays (v. 62/682), Şüreyh b. el- Hâris el-Kindî (v. 78/679), Mesrûk b. el-Ecda (v. 63/683), Abdurrahman b. Ebû Leylâ (v. 148/765), İbrahim en-Nehâî (v. 96/714) bulunuyordu.⁴⁷ Başında İbrahim en-Nehâî'nin bulunduğu bu müctehid âlimlere Ehli Irak veya Ehli Re'y deniliyordu.

Re'y ekolü, hadis rivayetinde çok titiz davranır ve verdiği fikhî hükümlerde Re'ye çok önem verirdi.⁴⁸ Re'y ekolüne mensup âlimler ilmî çalışmalarında farazî meseleler üzerinde de dururlardı.⁴⁹

⁴¹ Dihlevî, *el-İnsâf fi Beyâni Esbâbi'l-İhtilâf*, s. 77

⁴² Dihlevî, *el-İnsâf fi Beyâni Esbâbi'l-İhtilâf*, s. 77; Cündî, *el-İmâmü's-Şâfiî; Nasiru's-Sünne*, s. 72.

⁴³ Şener, *İslâm'da Mezhepler ve Hukuk Ekolleri*, s. 6; Karaman, *İslâm Hukuk Tarihi*, s. 161

⁴⁴ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, s. 480; Rey, istilahi anlamı zaman içerisinde değişik anlamlarda kullanılmıştır. Müctehid imamlar döneminde re'y'den maksat Nasın bulunmadığı yerlerde hüküm çıkarmaya yarayan kıyas, istihsan, mesalih ve örf adet gibi icihad yollarıdır. Bkz. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, s. 480

⁴⁵ Aşkar, *Tarihu'l-Fikhi'l-İslâmî*, s. 86; Bakkal, *İslâm Fıkıh Mezhepleri*, s. 46; Karaman, *İslâm Hukuk Tarihi*, s. 150.

⁴⁶ Karaman, *İslâm Hukuk Tarihi*, s. 150.

⁴⁷ Aşkar, *Tarihu'l-Fikhi'l-İslâmî*, s. 86-87; Şener, *İslâm'da Mezhepler ve Hukuk Ekolleri*, s. 7; Bakkal, *İslâm Fıkıh Mezhepleri*, s. 46-47; Karaman, *İslâm Hukuk Tarihi*, s. 153.

⁴⁸ Dihlevî, *el-İnsâf fi Beyâni Esbâbi'l-İhtilâf*, s. 77-78; Cündî, *el-İmâmü's-Şâfiî; Nasiru's-Sünne*, s. 72.

⁴⁹ Cündî, *el-İmâmü's-Şâfiî; Nasiru's-Sünne*, s. 72; Şener, *İslâm'da Mezhepler ve Hukuk Ekolleri*, s. 7; Karaman, *İslâm Hukuk Tarihi*, s. 161.

Tâbiûn Döneminde Hicaz ve Re'y ekolleri arasında ihtilaf sürerken Tebeu't-Tâbiûn döneminde ise bu ihtilaf oldukça artmış, bunun neticesinde aşağıdaki dört sınıf meydana gelmiştir:

Müfrit Re'yciler: Görüşleri tamamen Kitap ve re'y'e dayanan, sünneti delil olarak kabul etmeyenlerdir. Bunların Mu'tezile ve Havaric olduğu tahmin edilir.⁵⁰

Mü'tedil Re'yciler: Bunlar, kaynak olarak sünneti kabul ederler ancak hadis rivayetinden çekinirler. Kaynak olarak daha fazla kıyas, istihsan ve maslahat gibi delillere dayanırlar. Bunlar arasında İbn Ebû Leylâ (v. 148/765), Ebû Hanife (v. 150/767), Rabia'tür-Rey (136/753), Züfer (v. 158/775), Evzaî (v. 176/792), Süfyânü's-Sevrî (v. 161/778), Ebû Yusuf (v. 182/798), Muhammed b. Hasan eş-Şeybanî (v. 189/805), Osman el-Bettî (v. 145/760) gibi büyük âlimler yer almaktadır.⁵¹

Müfrit Eserciler: Bunlar hüccet olarak Peygamber Efendimizin (sav) hadislerini, Sahâbe ve Tâbiûn fetvalarını kabul ederken re'y ve kıyası kabul etmezler. Bunlar özellikle Zahiri mezhebinin kurucusu olarak bilinen Dâvûd b. Ali ez-Zahirî (v. 270/883) ve diğer zahirilerdir.⁵²

Mü'tedil Eserciler: Bunlar umumiyetle hadis bilginleridir. Bunlar hüccet olarak re'y ve kıyası kabul etmekle beraber re'y'e az müracaat etmişlerdir. Mü'tedil eserçiler, fârâzî meselelere fetva vermezler. Bunlar arasında; Şü'be (v.160/777), Hammâd b. Zeyd (v.179/795), Ebû-Avâne (v.170/786), İbn Lehi'a (v.174/790), Ma'mer b. Raşid (v.153/770), el-Leys b. Sa'd (v.165/781), Süfyan b. Uyeyne (v.198/813), Vakî b. el-Cerrah (v.197/812), Şerik (v.177/793), el-Fudayl b. İyâd (v.187/803), Abdullah b. Mübarak (v.165/781), Yahyâ b. Said el-Kattân (v.198/813), Abdurrezzak (v.211/826), Ebû-Dâvûd et-Tayalisî (v.203/818), Ebû-Bekir b. Ebû-Şeybe (v.230/844), Ahmed b. Hanbel (v.241/855) gibi âlimler bulunmaktadır.⁵³

Sahâbe fetva verirken Kur'an'dan fetva verirdi. Burada görmediği fetvalar için sünnete bakardı. Burada da görmediği zaman ictehad ederdi.⁵⁴ Tâbiûn dönemine geldiğimizde Tâbiûn uleması Kur'an, sünnet, sahâbe ictehadı ve fetvalarına varis oldular. Bunların üstüne kendi görüş ve dönemlerinde verdikleri hükümleri de eklenince büyük bir ilmî miras ortaya çıkmış oldu. Tebeu't-Tâbiûn da bu ilmî mirasa kendi

⁵⁰ Karaman, **İslâm Hukuk Tarihi**, s. 161.

⁵¹ Karaman, **İslâm Hukuk Tarihi**, s. 161.

⁵² Karaman, **İslâm Hukuk Tarihi**, s. 161.

⁵³ Karaman, **İslâm Hukuk Tarihi**, s. 161.

⁵⁴ Merverrûzî, **et-Ta'lika**, s. 32; Zeydan, **İslâm Hukukuna Giriş**, s. 188,190; Bakkal, **İslâm Fıkıh Mezhepleri**, s. 26-27.

zamanlarında çıkan yeni hadiselerle verdikleri hüküm ve fetvalar ekleyince daha büyük bir ilmî birikim ortaya çıkmış oldu. Mezhep imamı zamanına gelinceye kadar benzetmek gerekirse fıkıh ağacı daha çok büyümüş, gölgesi yükselmiş, meyveleri çeşitlenmiş durumdaydı.⁵⁵

Sahâbe ve Tâbiûn dönemindeki ihtilaflar Tebe't-Tâbiûn döneminde artarak devam etmiştir. Bunun neticesinde Hicaz ekolü, ilmî bakımdan Mâlikî mezhebinin kurulmasına adeta zemin hazırlamıştır. Irak ekolü ise takip ettiği çizgide, Hanefî mezhebinin kurulmasına büyük bir alt yapı hazırlamıştı, diyebiliriz. Yoğun ilmî çalışmalar neticesinde Medine, İmam Mâlik'in kurucusu olarak kabul edildiği Mâlikî mezhebinin merkezi, Irak ise İmam Azâm Ebû Hanife'nin kurucusu olarak kabul edildiği Hanefî mezhebinin merkezi oldu.⁵⁶ Her iki mezhep taraftarı, mezhebinin gelişimi için yoğun çalışmalar içinde faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.⁵⁷

Mâlikî mezhebine mensup âlimler, varisi olarak kabul edildikleri Hicaz ekolü gibi hüküm verirken kaynak olarak takip ettikleri yol; Kur'an-ı Kerim, sünnet, icma, sahâbe ve tâbiûn fetvaları ve Medine ahali örf ve adetlerinden ibarettir.⁵⁸ Buna mukabil Hanefî mezhebine mensup âlimler; Kur'an-ı Kerim, sahih sünnet, sahâbe kavli ve re'y'i kaynak sıralamasında bulunduruyordu.⁵⁹ Ebû Hanife ve öğrencileri kaynak olarak sünnete müracaat ederken çok titiz davranırlar. Buna mukabil hüküm istinbatında re'y'i kaynak olarak daha çok kullanırlar.⁶⁰ Ebû Hanife ve öğrencileri hüküm istinbatında hadis rivayetine bu kadar titiz yaklaşp, buna karşı re'y'i daha çok kullanmasını şu iki nedene bağlamak mümkündür: Birincisi, o dönemde özellikle Irak çevresinde Havaric ve Mu'tezile fikirlerinin yaygın olup hadis uydurma hareketinin çok olması,⁶¹ ikincisi, Ebû Hanife'nin re'y'i çok iyi bilmesidir. Şâfiî'nin, Ebû Hanife için söylediği "Kıyas ve istihsan konusunda insanlar Ebû Hanife'nin çocuklarıdır." sözü ikinci ihtimali destekler niteliktedir.⁶²

⁵⁵ Dekkâr, **İmâmü's-Şâfiî Fakihü's-Sünneti'l-Ekber**, s. 9.

⁵⁶ Ebû Zehra, **Şâfiî**, s. 42-43.

⁵⁷ Cündî, **el-İmâmü's-Şâfiî; Nasiru's-Sünne**, s. 138.

⁵⁸ Cündî, **el-İmâmü's-Şâfiî; Nasiru's-Sünne**, s. 72, 138; Şener, **İslâm'da Mezhepler ve Hukuk Ekolleri**, s. 15.

⁵⁹ Şener, **İslâm'da Mezhepler ve Hukuk Ekolleri**, s. 9-10; Karaman, **İslâm Hukuk Tarihi**, s. 178.

⁶⁰ Cündî, **el-İmâmü's-Şâfiî; Nasiru's-Sünne**, s. 72, 138.

⁶¹ İbn Salâh, **Tabakâtü'l-Fukahâi's-Şâfiyye**, S. 9.

⁶² Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, VI/403; Mizî, **Tehzibü'l-Kemâl fi Esmâ'r-Ricâl**, XXIX/434; Ebî Zekeryâ Yahyâ b. İbrahim es-Selmânî, **Menâzili'l-Eimeti'l-Erbe'a** (Thk. Mahmud b. Abdurrahman Kadeh) Camia'tü'l-İslâmiyye Birinci Baskı, Medine 2002/1422 s. 170.

Gerek Hicaz ekolünün hüküm verirken takip ettiği kaynaklar, gerek Irak ekolünün takip ettiği yol, her iki ekol arasında birçok konuda ihtilafın meydana gelmesine sebep teşkil etmiştir.⁶³ Bu ihtilaflar daha sonraki dönemlerde farklı mezheplerin veya görüşlerin oluşmasına zemin hazırlamıştır.⁶⁴ Bu mezheplerden biri de Şafî mezhebidir.

1.2. Şafî Mezhebinin Oluşumu

Sahâbeden Tâbiûna kalan ilmî miras, Tebeu't-Tâbiûn döneminde hummalı bir çalışmayla birçok ilim merkezini meydana getirmiştir. Bu ilim merkezlerinde yetişen âlimler tarafından birçok telifat oluşturulmuştur.

Merkezi Medine'de bulunan Hicaz ekolünün başında İmam Mâlik, burada ilim halkaları oluşturup talebeleriyle birlikte yoğun bir çalışma içerisindeydi. Irak'ta bulunan Re'y ekolünün başında ise İmam Azam Ebû Hanife, öğrencileriyle büyük ilim halkaları kurmuş ve titiz ilmî sentezler içerisinde faaliyetlerini sürdürüyordu. Bu dönemde İslam ilim dünyasında Re'y ve Hadis gibi iki büyük mektebin varisi olarak Hanefî ve Malikî mezhepleri devam ederken bu tarihten itibaren bu iki mezhebi de mezcedecek,⁶⁵ başında Muhammed b. İdris eş-Şafî'nin bulunduğu yeni bir ekol ortaya çıkmaktadır.⁶⁶

Burada Şafî'nin yeni ekolünün oluşum evrelerine geçmeden önce Şafî'nin ilmî hayatından kısaca bahsetmek istiyoruz.

1.2.1. İmam Şafî'nin İlmî Kişiliği

İslam coğrafyasında ilmî faaliyetlerin yoğun olduğu bir dönemde Şafî, Mekke'de temel eğitimini bitirip Medine'de İmam Mâlik'ten ders almaya başlar.⁶⁷ Şafî bu dönemde hadis ilmîni ve Hicaz ekolünün görüşlerini çok iyi öğrenir. Onun buradaki eğitimi hocası İmam Mâlik'in hicrî 179 yılındaki vefatına kadar devam eder.⁶⁸

İmam Şafî, hocası Mâlik'in vefatından sonra Mekke'ye döner oradan da bir kamu görevi için Yemen'e gider.⁶⁹ Burada görevini icra ederken Şafî, bir suçlama

⁶³ Cündî, *el-İmâmü's-Şafî; Nasiru's-Sünne*, s. 72.

⁶⁴ Bakkal, *İslâm Fıkıh Mezhepleri*, s. 56.

⁶⁵ İbn Salâh, *Tabakâtü'l-Fukahâi's-Şafîyye*, s. 11.

⁶⁶ Muhammed, İbrahim, *Hanefi ve Şafîlerde Mezhep Kavramı*, s. 125.

⁶⁷ Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, X/14; Soner Duman, *Şafî'nin Kıyas. Anlayışı*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009, s. 27.

⁶⁸ Hüseyinî, *Tabakâtü's-Şafî'iyye*, s. 15; Ebû Zehra, *Şafî*, s. 21; Duman, *Şafî'nin Kıyas. Anlayışı*, s. 27.

⁶⁹ Ebî Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, IX/71; Nevevî, *Tehzîbü'l-Esmâ'*, I/47; Dağcı, *İmam Şafî Hayatı ve Fıkıh Usûlü İlimindeki Yeri*, s. 21; Okuyucu, *Şafî Mezhebinin Teşekkül Süreci* s. 61-62.

dolayısıyla tutuklanarak hicrî 184 yılında Irak'a (Rakka'ya) getirilir.⁷⁰ Halife Harun Reşit'in huzuruna çıkarılan Şâfiî, yargılamadan sonra beraat eder. Şâfiî, burada İmam Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî ile tanışır.⁷¹ O, bu tanışma neticesinde Şeybânî' ve temin ettiği eserlerden re'yi ve Re'y ekolünün görüşlerini öğrenmiştir.⁷²

Şâfiî'nin Bağdat'taki bu ilk seferinde ne kadar kaldığı kesin olarak bilinmemekle birlikte uzun bir süre kaldığı tahmin edilebilir. Çünkü onun Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin eserlerini istinsah etmesi ve ondan Hanefilerin fikhını dinlemesi, ayrıca buradaki birçok âlimden ders alması ve fukaha ve muhaddislerle ilmî münazaralarda bulunması, Şâfiî'nin Bağdat'ta uzun bir zaman kaldığını göstermektedir. Bazıları, Şâfiî'nin İmam Muhammed'in hicrî 189 yılındaki vefatına kadar ya da vefatından kısa bir süre önce Bağdat'tan ayrıldığını söylerler.⁷³

Şâfiî, Bağdat'taki zorunlu ikametinden sonra Mekke'ye dönmeye karar verir. O, özellikle İmam Muhammed eş-Şeybânî' ve diğer Irak âlimlerinden aldığı ilimle ve Re'y ilmîni kapsayan bir deve yükü kadar eserle Mekke'ye döner.⁷⁴ Şâfiî Mekke'de yoğun bir çalışma içine girer, burada olan âlimlerle ilmî müzakereler yapar. Yanında getirdiği re'y eserlerini titizlikle inceler.⁷⁵ Böylece Şâfiî'de hadis temelli Hicaz ilmi ile iyi bir ilmî maharet isteyen, içinde fıkıh, kıyas ve istihsan bulunan Re'y ilmi toplanmıştır,⁷⁶ diyebiliriz.

Şâfiî'nin ilmî birikimini anlamak için ders aldığı hocalarını muhitlere göre beyan etmekte fayda vardır. Buna göre;

Mekke: Süfyan b. Uyeyne, Müslim b. Hâlid ez-Zencî, Said b. Salim el-Kaddah, Dâvûd b. Abdurrahman el-Atar (v. 175), Abdulmecid b. Abdulaziz b. Ebî Ravvâd el-Ezdî (v. 186).⁷⁷

⁷⁰Ebî Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, IX/71; İbn Kesir, *Menâkıbû İmâmü's-Şafiî*, (Thk. Halil İbrahim Molla Hatır), Mektebeti'l İmami's-Şafiî, Birinci Baskı, Riyad, 1992/ 1412, s. 80; Duman, *Şafiî'nin Kıyas. Anlayışı*, s. 27; Okuyucu, *Şafiî Mezhebinin Teşekkül Süreci* s. 62.

⁷¹ Nevevî, *Tehzîbü'l-Esmâ*, I/47; İbn Kesir, *Menâkıbû İmâmü's-Şafiî*, s. 89-90; Dekkâr, *İmâmü's-Şafiî'î Fakihü's-Sünneti'l-Ekber*, s. 99 vd; Aybakan, *İmam Şafiî ve Fıkıh Düşüncesinin Mezhepleşmesi*, s. 97; Okuyucu, *Şafiî Mezhebinin Teşekkül Süreci* s. 62.

⁷² İbn Kesir, *Menâkıbû İmâmü's-Şafiî*, s. 79; Dekkâr, *İmâmü's-Şafiî'î Fakihü's-Sünneti'l-Ekber*, s. 99-100; Okuyucu, *Şafiî Mezhebinin Teşekkül Süreci* s. 62.

⁷³ Dekkâr, *İmâmü's-Şafiî'î Fakihü's-Sünneti'l-Ekber*, s. 107; Dağcı, *İmam Şafiî Hayatı ve Fıkıh Usûlü İlimindeki Yeri*, s. 26; Duman, *Şafiî'nin Kıyas. Anlayışı*, s. 28.

⁷⁴ Ebî Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, IX/78; İbn Kesir, *Menâkıbû İmâmü's-Şafiî*, s. 79-80; Dekkâr, *İmâmü's-Şafiî'î Fakihü's-Sünneti'l-Ekber*, s. 111.

⁷⁵ İbn Hacer, *Tevâlî*, s. 147-148; Okuyucu, *Şafiî Mezhebinin Teşekkül Süreci* s. 63.

⁷⁶ Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, (dipnot) X/14-15; İbn Salâh, *Tabakâtü'l-Fukahâi's-Şafiîyye*, s. 11.

⁷⁷Beyhakî, *Menâkıbû's-Şafiî'î*, II/311-312; Razî, *Menâkıbu'l-İmâmi's-Şafiî*, s. 43; Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, X/6; ; İbn Kesir, *Menâkıbû İmâmü's-Şafiî*, s. 92-93; Dekkâr, *İmâmü's-Şafiî'î Fakihü's-Sünneti'l-Ekber*, s. 10.

Medine: Mâlik b. Enes (v. 179), İbrahim b. Said el-Ensârî, Abdulaziz b. Muhammed ed-Deraverdî, İbrahim b. Ebî Yahyâ el-Eslemî, Muhammed b. Said b. Ebî Fudeyk, Abdullah b. Nafi es-Saî.⁷⁸

Yemen: Mutarrif b. Mazın, Hişam b. Yusuf es-Sena'nî el-Kâdî (Sana kâdısı), Ömer b. Ebî Selme, (Ezvâî'nin talebesi) Yahyâ b. Hasan (Leys b. Sâd'ın talebesi).⁷⁹

Irak: Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, Vaki' b. Cerrah (v. 190), Ebû Usame b. Hammâd b. Usame el-Hâşimî el-Kufî (v. 210), İsmail b. Ulye, Abdulvahap b. Abdulmecid el-Basrî (v. 194).⁸⁰

Görüldüğü gibi farklı bölgelerde birçok âlimden ders alan Şâfiî'nin Mekke, Medine, Yemen ve Irak fikhına vakıf olduğunu söylemek mümkündür.

1.2.2. İmam Şâfiî'nin Eserleri

İmam Şâfiî, yaptığı ilmî çalışmaların yanında birçok eser de telif etmiştir. Bu eserleri şöyle sıralayabiliriz.⁸¹

- 1- el-Ümm
- 2- el-Emali
- 3- er-Risale
- 4- er-Red ala Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî
- 5- Siyerü'l-Evzai
- 6- İhtilafü'l-Irakıyyeyn
- 7- İhtilaf-u Ali ve Abdullah b. Mes'ud
- 8- Cimaü'l-İlm
- 9- Sıfat-u Nehyi Rasulillah
- 10- İbtalü'l-İstihsan
- 11- İhtilaf-u Mâlik ve's-Şâfiî
- 12- İhtilafü'l-Hadis

⁷⁸Beyhakî, *Menâkıbü's-Şâfiî'i*, II/312-313; Razî, *Menâkibu'l-İmâmi's-Şâfiî*, s. 43; Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, X/7; İbn Kesir, *Menâkıbü İmâmü's-Şâfiî*, s. 92-93; Dekkâr, *İmâmü's-Şâfiî Fakihü's-Sünneti'l-Ekber*, s. 10-11; Duman, *Şâfiî'nin Kıyas. Anlayışı*, s. 30 vd.

⁷⁹ Beyhakî, *Menâkıbü's-Şâfiî'i*, II/313-314; Razî, *Menâkibu'l-İmâmi's-Şâfiî*, s. 44; Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, X/7; İbn Kesir, *Menâkıbü İmâmü's-Şâfiî*, s. 93; Dekkâr, *İmâmü's-Şâfiî Fakihü's-Sünneti'l-Ekber*, s. 11.

⁸⁰ Beyhakî, *Menâkıbü's-Şâfiî'i*, II/313-314; Razî, *Menâkibu'l-İmâmi's-Şâfiî*, s. 44; Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, X/7; Dekkâr, *İmâmü's-Şâfiî Fakihü's-Sünneti'l-Ekber*, s. 11; Dağcı, *İmam Şâfiî Hayatı ve Fıkıh Usûlü İlmindeki Yeri*, s. 26-27.

⁸¹ Nevevî, *Tehzîbü'l-Esmâ'*, I/52-53.

Bunların dışında Şâfiî'ye atfedilen eserler de bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır.⁸²

- 1- Ahkamü'l-Kur'an
- 2- Müsned
- 3- er-Red ala İbn Uleyye
- 4- el-Fıkhu'l-Ekber Fi't-Tevhid⁸³ gibi.

1.2.3. Şâfiî Mezhebinin Oluşum Evreleri

İmam Şâfiî, Mekke-Bağdat arası ilmî seyahatleri neticesinde bir sonuca vararak hem Hicaz ilmîni hem de Irak ilmîni mezc edecek yeni bir ekolü ortaya koymuştur.⁸⁴ Bu da Mezheb-i Kâdim ve Mezheb-i Cedid olarak ikiye ayrılır.

1.2.4. Mezheb-i Kadimin oluşumu

İmam Şâfiî, Mekke'de hem Hicaz hem de Irak ekolünü iyi inceledikten sonra bu ekollerin zayıf ve kuvvetli yönlerini öğrenme fırsatını bulur.⁸⁵

İlmî birikiminin yeterli seviyeye ulaştığını düşünen İmam Şâfiî'de mutlak ictihad yapma düşüncesi doğar. Bu düşüncelerle yaptığı ilmî çalışmalar neticesinde kısa bir süre içinde Mekke'de şöhret bulur.⁸⁶ Şâfiî'nin Mekke'de özellikle usul ve kavaid konusunda yaptığı yeni çalışmaların ünü Mekke'nin dışına hatta Irak'a ulaşır.⁸⁷ Bundan dolayı Bağdat'ta bulunan Abdurrahman b. Mehdi (v. 198) Şâfiî'ye bir mektup yazarak, Kur'an'ın manalarından, sahih sünnetten, icma'nın delil olmasından, Kur'an ve Sünnetteki nasih ve mensuhu beyan eden bir kitap yazmasını ister. Şâfiî de cevaben er-Risale eserini yazar.⁸⁸

Şâfiî, -bu sefer kendi isteğiyle- hicrî 195 yılında iki yıl kalmak üzere Bağdat'a gider.⁸⁹ Şâfiî'nin bu seyahatinin, iki yıl gibi kısa bir süre olmasına rağmen ilmî açıdan

⁸² İbn Kesir, **Menâkıbû İmâmü's-Şâfiî**, s. 176; Aybakan, **İmam Şâfiî ve Fıkıh Düşüncesinin Mezhepleşmesi**, s. 145 vd.

⁸³ Aybakan, **İmam Şâfiî ve Fıkıh Düşüncesinin Mezhepleşmesi**, s. 112 vd.

⁸⁴ İbn Salâh, **Tabakâtü'l-Fukahâi's-Şâfiîyye**, s. 11; Dekkâr, **İmâmü's-Şâfiî Fakihü's-Sünneti'l-Ekber**, s. 111.

⁸⁵ Aybakan, "Şâfiî Mezhebi" md DİA XXXVIII/233.

⁸⁶ Nevevî, **Tehzîbü'l-Esmâ'**, I/47; Dekkâr, **İmâmü's-Şâfiî Fakihü's-Sünneti'l-Ekber**, s. 112.

⁸⁷ Nevevî, **Tehzîbü'l-Esmâ'**, I/47-48.

⁸⁸ Razî, **Menâkibu'l-İmâmi's-Şâfiî**, s. 153; Nevevî, **Tehzîbü'l-Esmâ'**, I/49; Dekkâr, **İmâmü's-Şâfiî Fakihü's-Sünneti'l-Ekber**, s. 118.

⁸⁹ (h. 705-744), Ebî Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Abdülhadi el-Makdisî el-Hanbelî, **Menakibu Eimeti'l-Erbe'a**, (Thk. Süleyman Müslim Hürşid), Darü'l-Mueyyid, yy. ty, 123; İbn Kesir, **Menâkıbû İmâmü's-Şâfiî**, s. 83; Hüseyinî, **Tabakâtü's-Şâfiîyye**, s. 15; Duman, **Şâfiî'nin Kıyas. Anlayışı**, s. 28.

hem kendisi hem de diğer insanlar için Bağdat'a yaptığı en faydalı seyahati olduğu söylenebilir. Çünkü bunun, Şâfiî'nin buraya yaptığı seyahatleri arasında en çok ilmî faaliyette bulunduğu seyahatidir, diyebiliriz.

İmam Şâfiî daha önce Bağdat'a gelip uzun bir süre kaldığı için buradaki fakih ve muhaddislerle tanışıyor olması, ilmî faaliyetleri açısından kendisine kolaylık sağlamıştır, demek mümkündür. Şâfiî burada birçok âlimle görüştüğten sonra Câmîu'l-Garb'da ilmî çalışmalara başlar ve burada birçok ilim halkası oluşturur. Çevrede bulunan birçok âlim, Şâfiî'nin bu ilim halkalarına katılır. Bu ilim halkalarında âlimler, Şâfiî ile ilmî müzakkere ve münazarada bulunurlar. Bu münazaralardan sonra birçok âlim eski görüşlerinden vazgeçerek Şâfiî'nin görüşlerini kabul eder.⁹⁰ Bunlar arasında Ebû Sevr, İshak b. Rahaveyh ve Hüseyin b. Ali el-Kerâbisî dikkat çekenlerdendir.⁹¹

Şâfiî'nin o dönemdeki ilim halkalarının hızlı gelişimini İbrahim el-Harbî'nin (v.285) aşağıdaki rivayetinden anlamak mümkündür. İbrahim el-Harbî'nin anlattığına göre, "Şâfiî Bağdat'a geldiğinde Camiu'l-Garb'de Re'y görüşüne mensup yirmi ilim halkası bulunuyordu. Cuma gününe kadar ancak üç veya dört ilim halkası kaldı."⁹²

Şâfiî'nin Bağdat'a ikinci gelişi, Hicaz ekolüne mensup muhaddisleri de çok sevindirmişti. Çünkü Şâfiî'nin Bağdat'a gelmesiyle hadis savunucuları Re'y ekolüne karşı adeta üstünlük sağlamıştır diyebiliriz.⁹³

İmam Şâfiî, Bağdat'ta bir hadis savunucusu gibi davranmış, Irak ekolüne karşı hadis taraftarlarını savunmuştur. Bundan dolayı hadisçiler tarafından Şâfiî'ye Nâsirü'l-Hadis adı verilmiştir.⁹⁴

Şâfiî, Mekke ve Bağdat arasında geçirdiği dönemlerde birçok ilmî faaliyete katılır ve birçok ilmî münazarada bulunur. Bunun neticesinde Mezheb-i Kâdîm veya Kavî-i Kâdîm görüşlerini kapsayan eserler tedvin eder. İmam Şâfiî'nin Mezheb-i Kâdîm görüşlerini kapsayan **el-Hücce** ve usul ilmînin ilk eseri olarak kabul edilen **er-Risale**

⁹⁰Hüseyinî, **Tabakâtü's-Şâfi'iyye**, s. 15.

⁹¹ Ebî Nuaym, **Hilyetü'l-Evliyâ**, IX/103; Beyhakî, **Menâkübü's-Şâfi'i**, II/264; Nevevî, **Tehzîbü'l-Esmâ**, I/48; İbn Kesir, **Menâkübü İmâmü's-Şâfi'i**, s. 121; Dekkâr, **İmâmü's-Şâfi'i Fakihü's-Sünneti'l-Ekber**, s. 125.

⁹² Dekkâr, **İmâmü's-Şâfi'i Fakihü's-Sünneti'l-Ekber**, s. 127.

⁹³ Dekkâr, **İmâmü's-Şâfi'i Fakihü's-Sünneti'l-Ekber**, s. 131.

⁹⁴ Nevevî, **Tehzîbü'l-Esmâ**, I/51; Zehebî, **Tezkiretü'l-Huffâz**, I/362; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, IX/28-29; Dekkâr, **İmâmü's-Şâfi'i Fakihü's-Sünneti'l-Ekber**, s. 131; Duman, **Şâfiî'nin Kıyas Anlayışı**, s. 28; Haddâd, "Şâfiî'nin Eski Mezhebi ve İmam Malik'in Mezhebi İle Alakası" Gelenekselci ve Modernist Paradigmalar Kısacasında İmam Şâfiî, s. 365.

eserlerinin varlığı bilinmektedir.⁹⁵ Bunların yanında İmam Şâfiî, burada birçok talebe de yetiştirmiştir.⁹⁶

1.2.5. Mezheb-i Kadim Talebeleri

İmam Şâfiî, kendisinden sonra Irak'ta Mezheb-i Kâdim görüşlerini yayacak birçok talebe yetiştirdiği, bunlar arasında; Ahmed b. Hâlid el-Hallal (247), Ahmed b. Sinan el-Kettân (259), Ahmed b. Süreyc en-Nehşelî, Ahmed b. Hanbel (v. 241), Ahmed b. Yahyâ b. Abdulaziz el-Bağdâdî, İshak b. Râhûye (v. 238), Hâris b. Süreyc en-Nekkâl (v. 236), Hasan b. Muhammed b. Sabah el-Bağdâdî ez-Za'ferânî (v. 260), Hüseyin b. Ali el-Kerâbisî (v. 245), Hüseyin el-Kallâs, Süleyman b. Dâvûd (v. 219), Kâsım b. Selâm Ebû Ubeyd (v.224), İbrahim b. Hâlid b. Ebi'l-Yemân Ebû Sevr gibi âlimler bulunmaktadır.⁹⁷

Mezheb-i Kâdimin yayılmasında Za'ferânî, Kerâbisî, Ahmed b. Hanbel ve Ebû Sevr gibi öğrencilerinin rolü çok büyüktür, dolayısıyla bunlara Bağdat arkadaşları anlamına gelen "Ashâb-ı Bağdat" denilmiştir.⁹⁸ Bundan dolayı bu dördünün hayatına kısa bir şekilde değineceğiz.

1.2.5.1. Ebû Sevr (v. 240)

Künyesi Ebû Sevr, adı İbrahim b. Hâlid b. Ebi'l-Yemân el-Kelbî el-Bağdâdî'dir. Ebû Sevr, hicrî 170 yılı civarında doğdu.⁹⁹ Ebû Sevr İmam Şâfiî'nin Bağdat talebelerinden olup Şâfiî'nin Mezheb-i Kâdim râvilerinden biridir.¹⁰⁰

⁹⁵ Nevevî, *Tehzîbü'l-Esmâ'*, I/47; Hacı Halife Mustafa b. Abdullah, Kâtip Çelebi, (m.1609-1657), *Keşfi'z-Zunûn An Esâmi'l-Kütüb ve'l-Fünûn*, Darü İhyai't-Turâsi'l Arabî Beyrut Lübnan, ty, I/1631-1632; Duman, *Şafîi'nin Kıyas. Anlayışı*, s. 28; Haddâd, "Şafîi'nin Eski Mezhebi ve İmam Malik'in Mezhebi İle Alakası" Gelenekselci ve Modernist Paradigmalar Kıskaçında İmam Şafii, s. 361; Okuyucu, *Şafîi Mezhebinin Teşekkül Süreci* s. 70.

⁹⁶ Makdisî, *Menâzili'l-Eimetî'l-Erbe'a* 102-103; Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, X/7; İbn Kesir, *Menâkıbû İmâmü's-Şafîi*, s. 95-96; Dekkâr, *İmâmü's-Şafîi Fakihü's-Sünneti'l-Ekber*, s. 141-142.

⁹⁷ Makdisî, *Menâzili'l-Eimetî'l-Erbe'a* 102-103; Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, X/7; İbn Kesir, *Menâkıbû İmâmü's-Şafîi*, s. 95-96; Dekkâr, *İmâmü's-Şafîi Fakihü's-Sünneti'l-Ekber*, s. 141-142; Okuyucu, *Şafîi Mezhebinin Teşekkül Süreci* s. 69.

⁹⁸ Sübkî, *Tabakâtü'l-Kübra*, II/114; İbn Kesir, *Menâkıbû İmâmü's-Şafîi*, s. 128; Dekkâr, *İmâmü's-Şafîi Fakihü's-Sünneti'l-Ekber*, s. 142 vd.; Dağcı, *İmam Şafîi Hayatı ve Fıkıh Usûlü İmindeki Yeri*, s. 27; Duman, *Şafîi'nin Kıyas. Anlayışı*, s. 28; Okuyucu, *Şafîi Mezhebinin Teşekkül Süreci* s. 69.

⁹⁹ Şirâzî, *Tabakâtü'l-Fukahâ*, s. 101; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân*, I/26; Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, XII/72.

¹⁰⁰ İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân*, I/26; İsnevî, *Tabakâtü's-Şafîiyye*, I/25; İbnü'l-Mülakkin, *el-Akdü'l-Müzheb*, s. 19; Heyto, *el-İctihad*, s. 68; Okuyucu, *Şafîi Mezhebinin Teşekkül Süreci* s. 74.

Ebû Sevr, Şâfiî Bağdat'a gelinceye kadar Ehlî Re'y'in ders halkalarına katılıp onların görüşünü savunurdu.¹⁰¹ İmam Şâfiî'nin Bağdat'a gelmesiyle Ebû Sevr, onun ilim halkalarına katılmaya başladı ve bir süre devam etti. Ebû Sevr bir zaman sonra eski görüşlerinden vazgeçerek Şâfiî'ye tabii olup onun görüşlerini savunmaya başladı.¹⁰²

Ebû Sevr mutlak müctehid konumunda olduğundan son dönemlerde müstakil bir mezhep sahibi olarak kabul edilir.¹⁰³ Müntesibi olmadığından mezhebi günümüze kadar ulaşmamıştır. Ebû Sevr hicrî Safer ayı 240 tarihinde vefat etmiştir.¹⁰⁴

1.2.5.2. Ahmed b. Hanbel (v. 241)

Künyesi Ebû Abdullah, adı Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilal b. Esed eş-Şeybânî el-Mervezî el-Bağdâdî'dir.¹⁰⁵ Şâfiî'nin Bağdat talebelerinden biri olarak kabul edilen Ahmed b. Hanbel, hicrî 164 yılında Bağdat'ta doğdu.¹⁰⁶ Küçük yaşta birçok âlimden özellikle Şâfiî'den ders alarak yetişen Ahmed b. Hanbel, hadis ve fıkıh alanında ileri derecede bilgin olarak kabul edilir.¹⁰⁷

Ahmed b. Hanbel'in hadis ilmîne olan engin vuküfiyetinden dolayı Buhârî, Müslim gibi birçok muhaddis kendisinden hadis rivayetinde bulunmuştur.¹⁰⁸ Kaynak eserlerde Ahmed b. Hanbel'in özellikle oğulları Salih ve Abdullah'ın kendisinden çok rivayette buldukları görülür.¹⁰⁹

Ahmed b. Hanbel, Bağdat'ta Ehl-i Re'y'e karşı Ehl-i Hadis'e mensup biri olarak Ehl-i Hadis'i savunmuştur. Şâfiî'nin Bağdat'a gelmesiyle onun Bağdat'taki ilim

¹⁰¹ Okuyucu, *Şâfiî Mezhebinin Teşekkül Süreci* s. 68,74.

¹⁰² Şirâzî, *Tabakâtü'l-Fukahâ*, s. 101; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân*, I/26; Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, XII/75; Sübkî, *Tabakâtü'l-Kübra*, II/75; İsnevî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, I/25; Takıyyüddin Ebû Bekr b. Ahmed, b. Muhammed b. Ömer b. Muhammed, İbn Kâdî Şühbe ed-Dimeşkî (851/1448), *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, (Thk. Abdul'alim Han), Hindistan Hükümeti Maarif Vekâleti İnayetiyle, Haydarabad, Birinci Baskı, 1978 / 1398, I/4; Heyto, *el-İctihad*, s. 68; Okuyucu, *Şâfiî Mezhebinin Teşekkül Süreci* s. 68.

¹⁰³ İsnevî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, I/26; Heyto, *el-İctihad*, s. 69; Cündî, *el-İmâmü's-Şâfiî; Nasiru's-Sünne*, s. 147.

¹⁰⁴ İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân*, I/26; Sübkî, *Tabakâtü'l-Kübra*, II/77; Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, XII/72; İsnevî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, I/25; İbnü'l-Mülakkin, *el-Akdü'l-Müzheb*, s. 19; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, I/4.

¹⁰⁵ Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, XI/177-178; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, I/4.

¹⁰⁶ İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân*, I/64; Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, XI/179; a.g.m., *Tezkiretü'l-Huffaz*, II/431; İbn Cevzî, *Menâkibü Ahmed b. Hanbel*, (Thk. Abdullah b. Abdülmühsin et-Türkî), yy. ty, s. 12-13; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, I/4,6.

¹⁰⁷ İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân*, I/64; Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, XI/180 vd.; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, I/5.

¹⁰⁸ İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân*, I/64; İbn Cevzî, *Menâkibü Ahmed b. Hanbel*, s. 107 vd.; Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffaz*, II/431.

¹⁰⁹ Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, XI/181.

halkalarına katılan Ahmed b. Hanbel, Şâfiî'nin Bağdat dönemi talebeleri arasında kabul edilir.¹¹⁰

Ahmed b. Hanbel daha sonra müstakil görüşleri çerçevesinde hareket ederek Hanbelî mezhebinin kurucusu olarak kabul edilir.¹¹¹

Ahmed b. Hanbel, Mihne hadisesinde çetin işkenceler görerek hapse atılır. Ancak o yine de doğru bildiği yolda devam eder.¹¹² Ahmed b. Hanbel, birçok eser telif ederek İslam ilim dünyasının hizmetine sunmuştur.¹¹³ Özellikle onun **el-Müsned** adlı eseri İslam ilim dünyasında kayda değer bir eserdir.¹¹⁴ Ahmed b. Hanbel 77 yaşında hicrî 241 yılında Bağdat'ta vefat etmiştir.¹¹⁵

1.2.5.3. Kerâbisî (v. 256)

Künyesi Ebû Ali, adı Hüseyin b. Ali b. Yezid el-Kerâbisî el-Bağdâdî'dir.¹¹⁶ Kerâbisî, İmam Şâfiî'nin Bağdat talebelerinden olup Şâfiî'nin Mezheb-i Kâdîm râvilerinden biri olarak kabul edilmektedir.¹¹⁷

Kerâbisî de Ebû Sevr gibi daha önce Re'y görüşünü savunurken Şâfiî'nin Bağdat'a gelmesiyle Re'y görüşünden vazgeçip Şâfiî'nin Bağdat'taki ilim halkalarına katılarak Bağdat'taki ileri gelen talebelerinden biri olmuştur.¹¹⁸

Kerâbisî'nin, Usul, Furu, Cerh ve Ta'dil ve başka alanlarda da eserleri bulunmaktadır. Bunlar arasında **Kitâbu fi Makâlât**, **Kitâbu Şehâdât**, **Esmâ-u Müdellisîn** ve **Kitabu'l-Eimme** gibi eserler bulunur.¹¹⁹ Ayrıca Şâfiî mezhebi tabakât

¹¹⁰ İbn Hallikân, **Vefeyâtü'l-A'yân**, I/64; Cündî, **el-İmâmü's-Şâfiî; Nasiru's-Sünne**, s. 145-146.

¹¹¹ Neşet Çağatay- İbrahim Ağâh Çubukçu, **İslam Mezhepler Tarihi**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1985, s. 186.

¹¹² İbn Hallikân, **Vefeyâtü'l-A'yân**, I/64; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XI/246 vd.

¹¹³ Detaylı bilgi için bkz. Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XI/327-328.

¹¹⁴ İbn Hallikân, **Vefeyâtü'l-A'yân**, I/64.

¹¹⁵ İbn Hallikân, **Vefeyâtü'l-A'yân**, I/64; İbn Cevzî, **Menakibu Ahmed b. Hanbel**, s. 549; Zehebî, **Tezkiretü'l-Huffaz**, II/431; İbnü'l-Mülakkin, **El-Akdü'l-Müzheb**, s. 19; İbn Kâdî Şühbe, **Tabakâtü's-Şâfi'iyye**, I/6-7.

¹¹⁶ Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XII/79-80; İsnevî, **Tabakâtü's-Şâfi'iyye**, I/26.

¹¹⁷ İbnü'l-Mülakkin, **el-Akdü'l-Müzheb**, s. 20.

¹¹⁸ İbn Kâdî Şühbe, **Tabakâtü's-Şâfi'iyye**, I/14; Heyto, **el-İctihad**, s. 94; Cündî, **el-İmâmü's-Şâfiî; Nasiru's-Sünne**, s. 147; Okuyucu, **Şâfiî Mezhebinin Teşekkül Süreci** s. 68-69.

¹¹⁹ Heyto, **el-İctihad**, s. 95.

eserlerinde Kerâbisî'nin hayatını anlatan müstakil bölümler bulunmaktadır.¹²⁰ Hicrî 245 veya 248 yılında vefat eden Kerâbisî, Babu Harb kabristanında defnedilmiştir.¹²¹

1.2.5.4. Za'ferânî (v. 260)

Künyesi Ebû Ali, adı Hasan b. Muhammed b. Sabbâh el-Bağdâdî ez-Za'ferânî'dir.¹²² Hicrî 170 yılı civarında Bağdat'a yakın Za'feran köyünde doğmuştur.¹²³ İmam Şâfiî'nin Bağdat talebeleri arasında Mezheb-i Kâdîmi ileri düzeyde bilen biri ve aynı zamanda en güvenilir râvisi olarak kabul edilir.¹²⁴

Za'ferani, İmam Şâfiî'nin Mezhebi-Kâdîm eserlerini Şâfiî'nin Bağdat'taki ilim halkasında Şâfiî'ye arz etmiştir.¹²⁵ Daha sonra Za'ferani Şâfiî'nin bu eserlerini Şâfiî'nin Bağdat'taki diğer talebelerine de okurdu. Onlar da Za'ferani'nin bu derslerini dikkatle dinlerdi.¹²⁶

Za'ferani, hadis ve fıkıhta ileri düzeyde âlim biri olarak bilinir. Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî gibi muhaddisler Za'ferani'den hadis rivayetinde bulunmuşlar.¹²⁷

Za'ferani'nin ölüm tarihi kaynaklarda farklı olmakla birlikte kaynak eserlerde genel olarak hicrî Ramazan ayı 260 olarak belirtilmektedir.¹²⁸

Şâfiî'nin Mezheb-i Kâdîm'i Bağdat'ta bu talebelerinin yağıtığı çalışmalarla hayatını edâme etmiştir. Bu talebelere Ebû Sevr ve Ahmed b. Hanbel ilmî hayatlarını, Şâfiî'den sonraki dönemde müstakil bir mezhep çerçevesinde yürütürken Za'ferani ve Kerâbisî ilmî hayatlarını Şâfiî'nin Mezheb-i Kâdîm görüşleri çerçevesinde devam ettirmişlerdir.

¹²⁰ Şîrâzî, *Tabakâtü'l-Fukahâ*, s. 101; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, I/14; Heyto, *el-İctihad*, s. 94.

¹²¹ Şîrâzî, *Tabakâtü'l-Fukahâ*, s. 102; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân*, I/64; Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, XII/82; İsnevî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, I/26; İbnü'l-Mülakkîn, *el-Akdü'l-Müzeheb*, s. 20; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, I/15; Heyto, *el-İctihad*, s. 95.

¹²² İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, I/12; Okuyucu, *Şâfiî Mezhebinin Teşekkül Süreci* s. 70.

¹²³ Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, XII/262; İsnevî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, I/27; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, II/318.

¹²⁴ İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, I/13; Heyto, *el-İctihad*, s. 98; Okuyucu, *Şâfiî Mezhebinin Teşekkül Süreci* s. 70.

¹²⁵ Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, XII/262; İsnevî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, I/27; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, I/13; Cündî, *el-İmâmü's-Şâfiî*; *Nasiru's-Sünne*, s. 147; Okuyucu, *Şâfiî Mezhebinin Teşekkül Süreci* s. 71.

¹²⁶ Heyto, *el-İctihad*, s. 98.

¹²⁷ Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, XII/263; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, II/318.

¹²⁸ Şîrâzî, *Tabakâtü'l-Fukahâ*, s. 100; Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, XII/264; İsnevî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, I/27; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, I/13; Heyto, *el-İctihad*, s. 98.

Şâfiî'nin Mezheb-i Kâdim hayatına baktığımızda, bunun Muassır müellifler¹²⁹ tarafından üç evrede ele alındığını görmekteyiz. Bunlardan birincisi Şâfiî'nin idarî görev olarak geçirdiği hicrî 179-184 arası beş yıllık Yemen dönemi. İkincisi, bir anlamda Mezheb-i Kâdimin oluşum evresini ifa eden 184-195 yılları arası dönem. Üçüncüsü ise Mezheb-i Kâdimin ilanı ve tedris faaliyetleriyle geçen 195-199 yılları arası dönem kapsamaktadır.¹³⁰

1.2.6. Mezheb-i Cedidin oluşum Sebepleri

İmam Şâfiî, Bağdat'a yaptığı üçüncü seferden sonra Mekke'ye döner burada kısa bir zaman kaldıktan sonra Mekke'den ayrılarak hicrî 199 yılının sonuna doğru Mısır'a gider.¹³¹ Mısır'da Abdülhakem b. Abdullah, Şâfiî'yi misafir etmek istese de Şâfiî burada bulunan Ezd kabilesine mensup dayılarında kalmayı tercih eder.¹³² Şâfiî, Abdülhakem'de misafir olarak kalmasa da Abdülhakem Mısır'da vefat edinceye kadar Şâfiî'ye maddi ve manevi yardımlarını esirgemez.¹³³

Şâfiî, Mısır'da Hicaz ve Re'y ekolünü ve kendi eski görüşlerini de özgün olarak yeniden değerlendirme ihtiyacı duymuş ve zihnindeki yapıyı somut olarak şekillendirmeye başlamıştır. Ayrıca Mısır'daki Mâlikî mezhebine mensup kişilerin taassup derecesine varan mezhep bağlılığı da onu bu yeni fikrini ifade etmeye yaklaştırmıştır.

Şâfiî'nin Mısır'a gelmeden önce Rabi' b. Süleyman'dan Mısır'daki ilmî faaliyetler ve oradaki Hicaz ve Re'y ekolleri mensublarının oranı hakkında bilgi sahibi olduğu bilinmektedir.¹³⁴

İmam Şâfiî Mısır'a geldikten sonra yeni düşüncelerini hayata geçirmek için zeminin hazır olduğunu görür. Vakit kaybetmeden işe koyulur. Şâfiî, O güne kadar açıktan eleştirmedeği hocası Mâlik'in görüşlerini de eleştirmeye başlar.¹³⁵

¹²⁹ Detaylı bilgi için bkz. Nasır Muhyiddin Nâcî, **el-İmâmü'l-Müzenî ve Muhâlifâtuhu li'l-İmâmi's-Şafiî fi Kitabihi'l-Muhtasar**, (yayınlanmamış Tez), s. 65; Aybakan, **İmam Şafiî ve Fıkıh Düşüncesinin Mezhepleşmesi**, s. 94.

¹³⁰ Nasır Muhyiddin Nâcî, **el-İmâmü'l-Müzenî ve Muhâlifâtuhu li'l-İmâmi's-Şafiî fi Kitabihi'l-Muhtasar**, s. 65; Aybakan, **İmam Şafiî ve Fıkıh Düşüncesinin Mezhepleşmesi**, s. 94.

¹³¹ Beyhakî, **Menâkıbü's-Şâfiî**, I/237; Nevevî, **Tehzîbü'l-Esmâ**, I/48; Dekkâr, **İmâmü's-Şafiî Fakihü's-Sünneti'l-Ekber**, s. 151.

¹³² Beyhakî, **Menâkıbü's-Şâfiî**, I/239.

¹³³ Dekkâr, **İmâmü's-Şafiî Fakihü's-Sünneti'l-Ekber**, s. 152.

¹³⁴ Beyhakî, **Menâkıbü's-Şâfiî**, I/238.

¹³⁵ Dekkâr, **İmâmü's-Şafiî Fakihü's-Sünneti'l-Ekber**, s. 159.

Burada insanın aklına şöyle sorular gelebilir: Şâfiî bu güne kadar Re'y ekolüne karşı savunduğu Mâlik'i mezhebini neden eleştirme gereği duymuştur? Ya da Şâfiî, bu güne kadar önem verip çalıştığı Mezheb-i kâdîm görüşlerinden neden vazgeçme gereğini hissetmiştir?

Bu sorulara şöyle cevap vermek mümkündür: Birincisi Şâfiî, uzun zaman hocası Mâlik'in yanında tahsil görmüştür. Onun bu dönemde Medine dışına çok fazla çıktığı ve farklı âlimlerden ilim öğrendiği söylenemez. Bundan dolayı Şâfiî'nin o dönemde hocası Mâlik'i açık bir şekilde eleştirmesi söz konusu olmamıştır, denilebilir.

Şâfiî'nin Medine'deyken Irak fikhını duyması muhtemeldir. Ancak mezkûr fıkıh hakkında kapsamlı bilgi sahibi olduğu söylenemez. Bundan dolayı Şâfiî Bağdat'a ilk geldiğinden itibaren Irak ekolünün fikhını eleştirme cihetine gitmiştir ve buna karşı Hicaz ekolünü savunmuş olabilir. Malum bu dönemde Irak ekolü ile Hicaz ekolü arasında hararetli ilmî münazaralar meydana geliyordu. Her iki ekol de birbirini çok sert eleştirebiliyordu. Hicazlıların Iraklılara karşı bakış açılarını gösteren aşağıdaki rivayette o dönemde her iki ekolün de birbirlerine karşı eleştiri derecesini görmek mümkündür. Rivayete göre Hicazlılar, Iraklılardan sahih bile olsa gelen hiçbir hadisin aslının olmadığını iddia ederlerdi.¹³⁶

Şâfiî'nin Bağdat'ta elde ettiği Re'y ilmî ile daha önce Medine'de aldığı Hicaz ilmîni karşılaştırıp yaptığı sentezler neticesinde Mâlikîleri eleştirme cihetine de gittiği söylenebilir.

Şâfiî'nin Mâlikîleri eleştirmesinin başka bir nedeni ise Garb'da Mâlikîlerin zaman zaman taassup derecesine varan mezhep taklîtleri de olabilir. Şâfiî'nin sert eleştirisine neden olan Mâlikîlerin bu davranışına aşağıdaki olayı örnek verebiliriz: Rivayete göre, Mâlikîler Mağrib'de yağmur duasına çıkarken İmamları Mâlik'in sarığını yanlarında götürüyorlardı.¹³⁷

Şâfiî, Mısır'da Mâlikîlerin İmam Mâlik'in söylediklerinin dışında bir görüşle ikna olmadıklarını görünce onlara karşı muhalefet ederek reddiyeler yazmıştır.¹³⁸ Bundan dolayı Mâlikîler Şâfiî'ye karşı sert bir tutum sergilemişlerdir.¹³⁹ Bu mesele detaylı olup konumuzla doğrudan alakalı olmadığından burada buna yer vermeyeceğiz.

¹³⁶ Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, X/24.

¹³⁷ Aybakan, *İmam Şâfiî ve Fıkıh Düşüncesinin Mezhepleşmesi*, s. 101.

¹³⁸ Dekkâr, *İmâmü's-Şâfiî'î Fakihü's-Sünneti'l-Ekber*, s. 159.

¹³⁹ Detaylı bilgi için bkz. Dekkâr, *İmâmü's-Şâfiî'î Fakihü's-Sünneti'l-Ekber*, s. 160 vd.

Netice olarak Şâfiî'nin mutlak ictihadda bulunduğu bir dönemde, daha önce savunduğu hocası İmam Mâlik'in düşüncelerinden vazgeçmesi gibi doğal bir şey olamazdı.

İkinci soruya da şöyle bir cevap verilebilir: Şâfiî, Mezheb-i Kâdîm görüşlerini oluştururken daha çok özgün görüşlerine değil de öğrendiği Mâlikî mezhebinin görüşlerine yer vermiş olabilir. Hatta bazı müellifler, Şâfiî'nin Kâdîm görüşlerinin tamamının Mâlikî mezhebine ait olduğunu beyan ederler.¹⁴⁰

Şâfiî'nin Mezheb-i Kâdîm görüşlerinin tamamının Mâlikî mezhebinin görüşü olduğunu söylemek biraz mübalağaya girer diye düşünüyoruz. Çünkü Şâfiî'nin Mezheb-i Kâdîm görüşleri, Mâlik'in görüşleriyle aynı olsaydı Ehlî Re'y görüşüne mensup Ebû Sevr, Kerâbisî ve onlar dışında birçok âlim o dönemde Mâlikî mezhebini bildikleri halde Mâlikî mezhebine geçmemiştir. Şâfiî'nin görüşleri, Mâlik'in görüşlerinden farklı olmalı ki bu âlimler Şâfiî'nin görüşlerini daha isabetli bulup kabul etmişlerdir.

Aslında Şâfiî'nin Mezheb-i Kâdîm görüşlerinin, İmam Mâlik'in görüşleriyle örtüşme oranı ve Hanbelî mezhebinin, Şâfiî'nin Mezheb-i kâdîm görüşleriyle örtüşme oranını belirlemek ayrı bir araştırma konusudur. Bunun detaylı bir mesele olup konumuzla doğrudan alakalı olmadığından burada buna yer vermeyeceğiz.

İmam Şâfiî'nin, hem Irak hem de Hicaz ekolünün kabul ve red edilecek taraflarının olduğunu fark etmesi de onu yeni bir oluşuma yönlendirmiş olabilir. Şâfiî'nin takip ettiği yeni yolu aşağıdaki sözünden de anlamak zor olmasa gerektir. Yunus b. Abdula'la'nın anlattığına göre Şâfiî şöyle demiştir: “Kur'an, Sünnet ve bu ikisine kıyas asıldır. İcma ise haberi vahidden büyüktür.”¹⁴¹ Görüldüğü gibi Şâfiî bu son düşüncesinde ne Hicaz ekolünün yaptığı gibi hadisi haberi vahid olsa bile kaynak sıralamasında kıyas ve icmanın önüne almış ne de Irak ekolünün yaptığı gibi hadiste meşhuriyeti şart koşup istihsana yer vermiştir.¹⁴² Şâfiî'nin yukarıdaki sözünden kaynak sıralamasında Kur'an'dan sonra sünnete yer verdiği, onun için kıyas ve icma'nın haberi vahidden önce geldiğini görmek mümkündür.

Şâfiî, Mezheb-i Kâdîm görüşlerinden vazgeçip Mezheb-i Cedid görüşlerine yönelmesinin sebebini şöyle anlatır: “Mezheb-i Cedid'e yönelmem Mısır'a gittiğimde bana Mağrib'de yağmur duasına İmam Mâlik'in sarığıyla çıktıkları bilgisi ulaştı.

¹⁴⁰ Aybakan, **İmam Şâfiî ve Fıkıh Düşüncesinin Mezhepleşmesi**, s. 101.

¹⁴¹ Ebî Nuaym, **Hilyetü'l-Evliyâ**, IX/109; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, X/20.

¹⁴² İbn Salâh, **Tabakâtü'l-Fukahâi's-Şâfiyye**, s. 11.

Korkum zamanla insanların Mesih İsa'yı kutsadıkları gibi Mâlik'i de kutsamasıdır. Bundan dolayı Mâlikîlere muhalefet ettim. İnsanlar bilsinler ki İmam Mâlik müctehid biridir, ictihad ettiğinde isabet ettiği gibi hata da yapabilir.”¹⁴³

1.2.7. Mezheb-i Cedid Oluşumu

İmam Şâfiî'nin, Mısır'a geldikten sonra yazdığı veya yazdırdığı bütün fikirleri kaynak eserlerde “Kavl-i Cedid” veya “Mezheb-i Cedid” olarak bilinir.¹⁴⁴ Şâfiî, yeni oluşuma başlarken kaynak olarak bu oluşumun ana malzemesini, Mezheb-i Kâdimin müktesebatı oluşturmaktadır. Bununla birlikte yeni görüşlerini temellendirdiği kaynaklar arasında, Süfyan b. Üyeyne (v. 198/813),¹⁴⁵ el-Leys b. Sa'd'ın (v. 175/791) ilmî müktesebatı ve İmam Mâlik'in Mısır'daki talebelerinin eserleri de yer almaktadır.¹⁴⁶

Şâfiî Irak'taki çalışmalarını, ilk olarak telif ettiği er-Risale eserinin etrafında yürütmüştü. Bu çalışmalar neticesinde Kavl-i Kâdim görüşlerini kapsayan el-Hücce adında çok kapsamlı bir eser telif edip çalışmalarına devam etmişti.¹⁴⁷ Mısır'a geldikten sonra ise Şâfiî, ilk olarak er-Risale eserini yeniden gözden geçirip telif eder.¹⁴⁸ Bugün elimizde bulunan er-Risale adlı eserin Mısır'da telif edilen er-Risale olması muhtemeldir.

Mısır'da kısa zaman içinde Şâfiî'nin fıkıh ve hadis bilgisi ve ince ilmî sentezleri her taraftan duyuldu. Birçok âlim, Şâfiî'nin ilmîni anlamak ve ondan ilim dinlemek için onun ilim halkalarına katıldı.¹⁴⁹ Şâfiî'nin bilginliği Mısır'ın dışında da her taraftan duyulmuştu. İnsanlar Şam, Yemen ve Irak gibi İslam coğrafyasının değişik bölgelerinden, Şâfiî'den ilim almak, rivayette bulunmak ve onun kitaplarını istinsah etmek için Mısır'a geliyordu.¹⁵⁰

Şâfiî'nin Mısır'daki ilim halkası ve bu ilim halkasında öğrettiği ilim dallarını öğrencisi Rabi' b. Süleyman şöyle anlatır: “Şâfiî, sabah namazından sonra ders

¹⁴³ Razî, **Menâkibu'l-İmâmi's-Şâfiî**, s. 51; Dekkâr, **İmâmü's-Şâfiî Fakihü's-Sünneti'l-Ekber**, s. 160.

¹⁴⁴ Duman, **Şâfiî'nin Kıyas. Anlayışı**, s. 28; Muhammed, İbrahim, **Hanefî ve Şâfillerde Mezhep Kavramı**, s. 128; Haddâd, “**Şâfiî'nin Eski Mezhebi ve İmam Malik'in Mezhebi İle Alakası**” Gelenekselci ve Modernist Paradigmalar Kısacasında İmam Şâfiî, s. 362.

¹⁴⁵ Beyhakî, **Menâkibu's-Şâfiî**, I/240.

¹⁴⁶ Aybakan, **İmam Şâfiî ve Fıkıh Düşüncesinin Mezhepleşmesi**, s. 107vd.; Okuyucu, **Şâfiî Mezhebinin Teşekkül Süreci** s. 92.

¹⁴⁷ Nevevî, **Tehzîbü'l-Esmâ'**, I/48.

¹⁴⁸ Dekkâr, **İmâmü's-Şâfiî Fakihü's-Sünneti'l-Ekber**, s. 153.

¹⁴⁹ İbn Hacer, **Tevâlî**, s. 105.

¹⁵⁰ Nevevî, **Tehzîbü'l-Esmâ'**, I/48; Dekkâr, **İmâmü's-Şâfiî Fakihü's-Sünneti'l-Ekber**, s. 156.

halkasına oturur. İlk olarak Kur'an okuyanlar gelir. Onlar kalktıktan sonra Hadisçiler gelir. Şâfiî'den hadisle ilgili mana açıklamalarını sorarlar. Güneş yükseldikten sonra bunlar kalkar. Halka, muzakere ve istişare için toplanır, duha vaktinde de dağılır. Daha sonra gün ortasına kadar devam edecek arap tarihi, nahv ve şiir konularından oluşan ders halkası başlardı. Bu ders bittikten sonra da Şâfiî evine giderdi.”¹⁵¹

1.2.8. Mezheb-i Cedid Talebeleri

Şâfiî'nin ilim aldığı kişilerin sayısı fazla olduğu gibi ilim verdiği talebelerinin sayısı kat kat daha fazladır. Neredeyse Mısır'da Şâfiî'nin ilmînin girmedığı yer yoktur, denilebilir. Fakat ders alan insanların tamamının Şâfiî mezhebine mensup kişiler olduğu söylenemez.

Tarih ve Tabakât eserlerinde Şâfiî'den fıkıh almış, Mezheb-i cedid dönemi talebeleri çok olmakla beraber en çok öne çıkanlar arasında Ebû Ya'kub Yusuf b. Yahyâ el-Büveytî (v. 231/845), Ebû İbrahim İsmail b. Yahyâ el-Müzenî (v. 264/874), Yunus b. Abdulâlâ (v. 264), Rebi' b. Süleyman el-Muradî (v. 270/880) ve Muhammed b. Abdilhakem'i (v. 268/882) görmek mümkündür.¹⁵² Burada Müzenî'nin dışında diğer dört talebesinin hayatına kısa bir şekilde değineceğiz.

1.2.8.1. Ebû Yakub el-Büveytî (v. 231)

Künyesi Ebû Yakub, adı Yusuf b. Yahyâ el-Büveytî'dir. Mısır'ın Büveyt köyüne nisbeten “el-Büveytî” olarak meşhur olmuştur.¹⁵³ el-Büveytî, hicrî 170 yılında doğmuş, Şâfiî ve Abdullah b. Vehb'den hadis rivayet etmiştir.¹⁵⁴ Kendisinden de Rabi' b. Süleyman el-Muradî, İbrahim el-Harbî, Tirmizî, Ebû Hatım, Ahmed b. İbrahim b. Fil, Kâsım b. Hişam es-Simsar gibi âlimler hadis rivayetinde bulunmuştur.¹⁵⁵ Ebû Yakub el-Büveytî Şâfiî'nin en çok güvendiği talebelerinden biridir. Kaynak eserlerde Şâfiî

¹⁵¹ Dekkâr, **İmâmü's-Şafiî'î Fakihü's-Sünneti'l-Ekber**, s. 163; Okuyucu, **Şafiî Mezhebinin Teşekkül Süreci** s. 92-93.

¹⁵² İbn Salâh, **Tabakâtü'l-Fukahâi's-Şâfiyye**, s. 12; Haddâd, “Şafiî'nin Eski Mezhebi ve İmam Malik'in Mezhebi İle Alakası” Gelenekselci ve Modernist Paradigmalar Kıskaçında İmam Şafii, s. 362.

¹⁵³ Dekkâr, **İmâmü's-Şafiî'î Fakihü's-Sünneti'l-Ekber**, s. 165.

¹⁵⁴ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/162; Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, XXXII/473; Okuyucu, **Şafiî Mezhebinin Teşekkül Süreci** s. 101.

¹⁵⁵ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/162-163; Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, XXXII/473.

kendisine gelen soruların bazılarını Büveytî'ye yönlendirdiği, Büveytî için “Benim dilimdir” dediği rivayet edilir.¹⁵⁶

Büveytî'nin fıkıhla ilgili **el-Muhtasaru'l-Kebir** ve **el-Muhtasaru's-Sağir** adında iki eseri bulunmaktadır.¹⁵⁷ Şâfiî'nin tavsiyesinden dolayı vefatından sonra ilim halkasının başına Büveytî geçmiştir.¹⁵⁸

Büveytî, Mihne olayında şikâyet edildiğinden dolayı tutuklanıp Bağdat'a götürülerek hapse atılmış ve burada hicrî 231 yılında vefat etmiştir.¹⁵⁹

1.2.8.2. Yunus b. Abdulalâ (v.264)

Künyesi Ebû Musa, adı Yunus b. Abdulalâ b. Musa b. Meysere b. Hafs b. Hayyan es-Sedefî el-Mısrî'dir.¹⁶⁰ Yunus b. Abdulalâ, hicrî 170 yılı Zilhicce ayında doğmuştur. Anne tarafından et-Tüceybî kabilesine mensuptur.¹⁶¹

Yunus b. Abdulalâ, Süfyan b. Uyeyne, İbn Vehb, Velid b. Müslim, Ebî Damra, Enes b. İyâd, İmam Şâfiî ve başka kişilerden hadis dersleri almıştır.¹⁶² Müslim, Nesâî, İbn Mâce, Ebû Avâne, Ebû Bekir b. Ziyâd en-Nisâbûrî, Ebû Cafer et-Tahâvî, Ebû Tahir ve başkaları Yunus b. Abdulalâ'dan, hadis rivayetinde bulunmuşlardır.¹⁶³

İmam Şâfiî Mısır'a gelmeden önce Yunus b. Abdulalâ, Malikî mezhebine mensup âlimlerin yanında ders alarak ilmi hayatını sürdürmekteydi. Şâfiî'nin Mısır'a gelmesiyle birçok ulema gibi Yunus b. Abdulalâ da onun ilim halkasına katılarak ilim hayatını burada sürdürdü.¹⁶⁴ Tabakât eserlerinde Şâfiî'nin Mısır talebeleri zikredilirken

¹⁵⁶Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/163; Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, XXXII/ 474; Ömer Rıza **Kehâle**, **Mü'cemü'l-Müellifin**, Müessesetü'r-Risâle, Birinci Baskı, **Beirut**, 1993/1414, IV/188; Okuyucu, **Şâfiî Mezhebinin Teşekkül Süreci** s. 101-102.

Dekkâr, **İmâmü's-Şâfiî Fakihü's-Sünneti'l-Ekber**, s. 168.

¹⁵⁷ **Kehâle**, **Mü'cemü'l-Müellifin**, IV/188.

¹⁵⁸ İbn Abdilber, **el-İntikâ**, s. 169; Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/163; **Kehâle**, **Mü'cemü'l-Müellifin**, IV/188; Muhammed, İbrahim, **Hanefi ve Şafillerde Mezhep Kavramı**, s. 133; Okuyucu, **Şâfiî Mezhebinin Teşekkül Süreci** s. 102.

¹⁵⁹ İbn Abdilber, **el-İntikâ**, s. 170; Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/165; İbn Kesir, **Menâkübü İmâmü's-Şâfiî**, 41; Razî, **Menâkibu'l-İmâmi's-Şâfiî**, s. 66-67; Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, XXXII/474,475; **Kehâle**, **Mü'cemü'l-Müellifin**, IV/188; Dekkâr, **İmâmü's-Şâfiî Fakihü's-Sünneti'l-Ekber**, s. 166; Okuyucu, **Şâfiî Mezhebinin Teşekkül Süreci** s. 102.

¹⁶⁰ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/170; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XII/348-349; İsnevî, **Tabakâtü's-Şâfi'iyye**, I/28-29; Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, XXXII/ 513.

¹⁶¹ Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XII/348; Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, XXXII/513; Okuyucu, **Şâfiî Mezhebinin Teşekkül Süreci** s. 110.

¹⁶² Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/170; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XII/349; Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, XXXII/513-514.

¹⁶³ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/171; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XII/349; Mizzî, **Tehzibü'l-Kemâl**, XXXII/514-515; Süyyûtî, **Hüsnu'l-Muhâdara**, I 309.

¹⁶⁴ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/171; Süyyûtî, **Hüsnu'l-Muhâdara**, I/309; Okuyucu, **Şâfiî Mezhebinin Teşekkül Süreci** s. 110-111.

Yunus b. Abdulalâ bu talebeler arasında Mezheb-i Cedid ravilerinden kabul edilmektedir.¹⁶⁵ Şâfiî'nin, Yunus b. Abdulalâ için "Mısır'da ondan daha akıllısını görmedim" dediği rivayet edilir.¹⁶⁶

Yunus, birçok muhaddis tarafından sikâ biri olarak görülmektedir.¹⁶⁷ İyi bir fakih olduğu gibi Kıraat ilminde de önemli bir konuma sahip olan Yunus, Verş ve Kalun'dan Nafi kıraatini ve Hamza kıraatini rivayet etmiştir.¹⁶⁸

Sübkî, Tabakâtü'l-Kübra adlı eserinde Şâfiî'yi görüp birinci tabaka olarak kabul edilen talebelerini sayarken bu tabakayı Yunus b. Abdulalâ ile bitirmektedir.¹⁶⁹ Yunus, Hadis, Fıkıh, Kelam ve münazara gibi farklı birçok konu hakkında İmam Şâfiî'den rivayetlerde bulunmuştur.¹⁷⁰ Yunus b. Abdulalâ, Müzenî'nin de vefat tarihi olan hicrî 264 yılında vefat etmiştir.¹⁷¹

1.2.8.3. Rebi' b. Süleyman el-Muradî (v. 266)

Şâfiî'nin Mısır dönemi talebelerinden biri olan Ebû Muhammed Rebi' b. Süleyman el-Muradî, hicrî 174 yılında doğmuştur.¹⁷² Erken yaşlarda İmam Şâfiî'nin hizmetinde bulunan Rebi' b. Süleyman, Şâfiîler tarafından Şâfiî'nin eserlerinin en kuvvetli râvisi olarak kabul edilir.¹⁷³ Rebi', Mısır'da günümüzde Amr b. As Camisi olarak bilinen camide müezzinlik yapardı.¹⁷⁴

Rebi' b. Süleyman el-Muradî, Şâfiî, Abdullah b. Vehb, Abdullah b. Yusuf Ettinniyyisî, Eyüb b. Suveyd er-Remlî, Yahyâ b. Hassân, Esed b. Musa ve diğer birçok kişiden hadis rivayetinde bulunmuştur.¹⁷⁵

İslam coğrafyasının farklı bölgelerinden âlimler, Rebi' b. Süleyman el-Muradî'den Şâfiî'nin İlmîni ve eserlerini almak için Mısır'a gelirdi.¹⁷⁶

¹⁶⁵ İbnü'l-Mülakkin, *el-Akdü'l-Müzheb*, s. 24; Okuyucu, *Şâfiî Mezhebinin Teşekkül Süreci* s. 110-111.

¹⁶⁶ Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, XXXII/515; Okuyucu, *Şâfiî Mezhebinin Teşekkül Süreci* s. 111.

¹⁶⁷ Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, XXXII/515.

¹⁶⁸ İbn Abdilber, *el-İntikâ*, s. 173; Süyyûtî, *Hüsnü'l-Muhâdara*, I/309; Okuyucu, *Şâfiî Mezhebinin Teşekkül Süreci* s. 111.

¹⁶⁹ Sübkî, *Tabakâtü'l-Kübra*, II/173,180.

¹⁷⁰ Sübkî, *Tabakâtü'l-Kübra*, II/171 vd.

¹⁷¹ Şirâzî, *Tabakâtü'l-Fukahâ*, s. 153; İbn Abdilber, *el-İntikâ*, s. 173; Sübkî, *Tabakâtü'l-Kübra*, II/173; Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, XII/351; İsnevî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, I/28-29; Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, XXXII/516; Süyyûtî, *Hüsnü'l-Muhâdara*, I/309; İbnü'l-Mülakkin, *el-Akdü'l-Müzheb*, s. 24.

¹⁷² Sübkî, *Tabakâtü'l-Kübra*, II/133; Okuyucu, *Şâfiî Mezhebinin Teşekkül Süreci* s. 105.

¹⁷³ Sübkî, *Tabakâtü'l-Kübra*, II/133-134; İbn Kesir, *Menâkıbû İmâmü's-Şâfiî*, 37; Muhammed, İbrahim, *Hanefi ve Şafillerde Mezhep Kavramı*, s. 129; Okuyucu, *Şâfiî Mezhebinin Teşekkül Süreci* s. 106-107.

¹⁷⁴ İbn Abdilber, *el-İntikâ*, s. 174.

¹⁷⁵ Sübkî, *Tabakâtü'l-Kübra*, II/133.

Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mace, Ebû Zur'a er-Razî, Ebû Hatım, Abdurrahman b. Ebî Hatım, Zekeriyâ es-Sâcî, Ebû Cefer et-Tahâvî, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed, İbn Ziyâd en-Nisâbûrî, Hasan b. Habib el-Hasairî, İbn Said ve Ebû'l-Abbas el-Esemî gibi âlimler, Rabi' b. Süleyman'dan hadis rivayet etmişlerdir.¹⁷⁷ Rebi' b. Süleyman el-Muradî hicrî 266 yılında vefat etmiştir.¹⁷⁸

1.2.8.4. İbn Abdilhakem (v. 268)

Künyesi Ebû Abdillah, adı Muhammed b. Abdillah b. Abdilhakem b. Ayen b. Leys el-Mısırî dır. Hicrî 182 yılında doğmuştur.¹⁷⁹ İbn Abdilhakem, Abdullah b. Vehb, İbn Ebî Füdeyk, Enes b. İyâd, Eşheb b. Adulaziz, Ebi Damre el-Leysî, Şâfiî ve babası Abdillah b. Abdilhakem gibi âlimlerden hadis rivayetinde bulunmuştur.¹⁸⁰

Nesâî, Ebû Hatım er-Razî, Abdurrahman b. Ebî Hatım, İbn Huzeyme, Ebû'l-Abbas el-Esemî, İbn Said, Ebû Bekr b. Ziyad en-Nisâbûrî ve bunlar dışında birçok âlim, İbn Abdilhakemden hadis rivayet etmiştir.¹⁸¹ İbn Abdilhakem, Mısır'da Mâlikîlerin ileri gelen âlimlerinden kabul edilir.¹⁸² Şâfiî'nin ilim halkasına dâhil olup ondan ilim tahsil etmiştir.¹⁸³

İmam Şâfiî, ölümüne yakın bir zamanda ilim halkasının başına Büveytî'yi seçtiğinden Şâfiî'nin ölümünden sonra İbn Abdilhakem, Büveytî'yle yaşadığı tartışma neticesinde Büveytî'ye kızıp Şâfiî mezhebinden ayrılarak tekrar Mâlikî mezhebine dönmüştür.¹⁸⁴ Daha sonra Şâfiîlerin çok tepkisini çeken **er-Redd alâ Şâfiî Fimâ Halefe Fihî'l-Kitab ve Sünne** adlı bir reddiye yazmıştır.¹⁸⁵ Bu eserin dışında **Kitâbu Ahkâmi'l-Kur'ân** ve **Kitabü'r-Red ala Fukahai'l-Irak** eserleri bulunmaktadır.¹⁸⁶ İbn Abdilhakem hicrî 268 yılında vefat etmiştir.¹⁸⁷

¹⁷⁶Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/134; İbn Kesir, **Menâkibü İmâmü's-Şafiî**, s. 40; Nevevî, **Tehzîbü'l-Esmâ'**, I/48;Dekkâr, **İmâmü's-Şafiî Fakihü's-Sünneti'l-Ekber**, s. 156;Okuyucu, **Şafiî Mezhebinin Teşekkül Süreci** s. 107.

¹⁷⁷ İbn Abdilber, **el-İntikâ**, s. 174; Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/133-134.

¹⁷⁸ İbn Abdilber, **el-İntikâ**, s. 174;Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/134; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XII/498; Dekkâr, **İmâmü's-Şafiî Fakihü's-Sünneti'l-Ekber**, s. 167.

¹⁷⁹ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/67; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XII/497

¹⁸⁰ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/68; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XII/497.

¹⁸¹ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/67-68; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XII/498.

¹⁸² İbn Abdilber, **el-İntikâ**, s. 175; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XII/498.

¹⁸³ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/68

¹⁸⁴ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/68-69; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XII/498-499.

¹⁸⁵ Okuyucu, **Şafiî Mezhebinin Teşekkül Süreci** s. 112.

¹⁸⁶Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/69; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XII/500.

¹⁸⁷ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/69; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XII/500-501; Dekkâr, **İmâmü's-Şafiî Fakihü's-Sünneti'l-Ekber**, s. 167.

İmam Şâfiî, bu talebeleriyle birlikte yoğun bir çalışma sonucu dört yıl gibi kısa bir süre içerisinde yeni mezhebini oluşturmuştur.¹⁸⁸

Şâfiî, Mezheb-i Cedid görüşlerini kapsayan eserlerini tedvin ederken şöyle bir yol izlediğini görmekteyiz. İmam Şâfiî, kitabı tasnif eder daha sonra öğrencilerinden İbn Herim, kitabı yazardı, daha sonra da Büveyti, İbn Herim'in yazdığı kitabı bütün öğrencilerin yanında okurdu. Onlar da dikkatli bir şekilde dinler ve daha sonra öğrenciler kitabı istinsah ederlerdi.¹⁸⁹

İmam Şâfiî, eserlerini tedvin ederken hata ve yanlışlar yapmamak için azami titiz davranırdı. Ama yine de onun, bu eserlerde hataya ve ihtilafa rastlayabilirsiniz, dediği rivayet edilir.¹⁹⁰ Eserlerinde “...Eğer o, Allah'tan başkası tarafından (indirilmiş) olsaydı, mutlaka onda birçok çelişki bulurlardı.”¹⁹¹ ayetine yer verirdi. Şâfiî'nin, bu ayeti orada zikretmesi Kendi eserlerinin tedvininde ne kadar dikkat edilirse de yine kul yapısı olduğunu kusursuz bir yapının ancak Allah'a ait olacağını bize hatırlatmaktadır.

Yoğun bir çalışma içerisinde geçen Mısır Dönemi Şâfiî'yi çok yormuştu. Ayrıca yakalandığı ağır derecede basur hastalığı ve çok kan kaybı Şâfiî'yi yatağa düşürmüştü ve uzun bir zaman geçmeden hicrî 29 Receb 204 Perşembe, Milâdî 19 Ocak 820 tarihinde 54 yaşındayken Allah'ın rahmetine kavuşmuştur.¹⁹²

1.3. İmam Şâfiî ve Malîkî Mezhebi

Şâfiî'nin Medine'de İmam Mâlik'ten ders aldığını yukarıda belirtmiştik. Şâfiî'nin hayatını anlatan bütün eserlerde Şâfiî'nin hiçbir zaman hocası İmam Mâlik'e açıktan muhalif olmadığını, aksine her zaman onun muhaliflerine karşı, başta Re'y ekolü olmak üzere ısrarla onu savunduğu vurgulanır.¹⁹³

¹⁸⁸ Beyhakî, *Menâkıbü's-Şâfiî*, I/240; İbn Kesir, *Menâkıbü İmâmü's-Şâfiî*, s. 176; Okuyucu, *Şâfiî Mezhebinin Teşekkül Süreci* s. 93.

¹⁸⁹ Beyhakî, *Menâkıbü's-Şâfiî*, I/240-241; İbn Kesir, *Menâkıbü İmâmü's-Şâfiî*, s. 43; Okuyucu, *Şâfiî Mezhebinin Teşekkül Süreci* s. 93.

¹⁹⁰ İbn Kesir, *Menâkıbü İmâmü's-Şâfiî*, s. 177.

¹⁹¹ Nisa, 82.

¹⁹² Ebî Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, IX/68; Beyhakî, *Menâkıbü's-Şâfiî*, II/298; Makdisî, *Menâzilü'l-Eimetü'l-Erbe'a*, s. 125; İbn Kesir, *Menâkıbü İmâmü's-Şâfiî*, s. 258; İbn Ferhun, *Dibacü'l-Müzheb*, s. 329; Duman, *Şâfiî'nin Kıyas. Anlayışı*, s. 28.

¹⁹³ Dekkâr, *İmâmü's-Şâfiî Fakihü's-Sünneti'l-Ekber*, s. 132.

İmam Şâfiî, hocaları arasında en çok İmam Mâlik'i önemseydiğini; "Mâlik b. Enes benim hocamdır. Biz ilmî ondan öğrendik." "Mâlik yıldızdır."¹⁹⁴ "Mâlik b. Enes ve İbn Uyeyne olmasaydı hicaz ilmî kalmazdı" sözleriyle ifade eder.¹⁹⁵

Şâfiî'nin Mâlik'e olan muhalefeti belki ilk olarak Mâlik'in Mısır'daki öğrencilerine anormal gelebilir. Ancak kendi görüşlerinden vazgeçen bir müctehidin başka bir müctehidin görüşlerinden vazgeçmesi doğaldır. Bu müctehid Şâfiî gibi, yeni ilmî ortamlara girmiş, yeni araştırmalar ve sentezler yapmış ve farklı kişilerle karşılaşmış biriye bu muhalefet daha normal karşılanmalıdır diye düşünüyoruz.

¹⁹⁴Ebî Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, IX/70; Razî, *Menâkibu'l-İmâmi's-Şâfiî*, s. 49; Dekkâr, *İmâmü's-Şafiî Fakihü's-Sünneti'l-Ekber*, s. 158.

¹⁹⁵Ebî Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, IX/70; Razî, *Menâkibu'l-İmâmi's-Şâfiî*, s. 49.

İKİNCİ BÖLÜM

2. MÜZENÎ'NİN HAYATI VE İLMÎ SAHSİYETİ

2.1. Hayatı

Büyük İslam âlimi Müzenî'nin hayatı ile ilgili bilgi verebilmemiz için o dönemdeki genel İslam tarihine ve Müzenî'nin doğduğu yer olan Mısır'ın siyasi, sosyal ve ilmî durumuna bakmakta fayda vardır. Çünkü bunların, kişinin şahsiyetinin oluşumunda azımsanmayacak kadar büyük bir etkiye sahip olduğu gerçektir. Bundan dolayı çalışmamızın bu bölümünde, zikrettiğimiz mevzularla alakalı bilgiler verilecektir. Ayrıca bu bölümünde, Müzenî'nin hayatı, ilmî kişiliği, hocaları, talebeleri ve eserleri hakkında da bilgi verilecektir.

2.1.1. Doğumu

Müzenî'nin doğumu neredeyse bütün tarih, tabakât ve rical eserlerinde ihtilafsız Hicrî 175 tarihi olarak geçmektedir.¹⁹⁶ İmam Şâfiî'nin doğum yılının İmam-ı Azam Ebû Hanife'nin vefat yılına denk geldiği iddia edildiği gibi – Zehebî'nin iddiasına göre - Müzenî'nin doğumu da Mısır'ın büyük Fakihî Leys b. Sad'ın Hicrî 175 olan vefat yılına denk gelmektedir.¹⁹⁷

2.1.2. Nesebi

Adı İsmail, künyesi Ebû İbrahim'dir. Kaynak eserlerde şeceresi, Ebû İbrahim İsmail b. Yahyâ b. İsmail b. Amr b. Müslim el-Müzenî el-Mısırî olarak geçmektedir.¹⁹⁸

¹⁹⁶ Taceddin, Ebû Nasır Abdülvehhab b. Ali b. Abdilkâfi, es-Sübki (h.727-771), **Tabakâtü's-Şâfiyyeti'l-Kübrâ**, (Thk. Mahmûd Muhammed Tanahi-Abdulfettah Muhammed el-Hulevî), Dârü'l-İlhyâi'l-Kütübi'l-Arabî, İsa el-Babî el-Halebî, ty, II/93; İmam Şemsuddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî (h.748 m.1374), **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, (Thk. Şuayb el-Arnut), Müessesetü'r-Risâle, On Birinci Baskı Beyrut, 1996/1417 XII/492; Cemaluddin Abdurrahim el-İsnevî (h.772), **Tabakâtü's-Şâfi'iyye**, Dârül-Kütübi'l-İlmiyye, Birinci Baskı, Beyrut Lübnan, 1987/1407, I/28; Takıyyuddin, el-Makrîzî (h.845 m.1441), **el-Mukaffa'l-Kebîr**, (Thk. Muhammed el-Ya'lavi), Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 1991/1411, II/93; Atmaca Yılmaz, **Müzenî ve Tahavî'nin Muhtasarlarının Zekât Bölümlerinin Kaynak, Muhteva ve Metod Açısından Karşılaştırılması**, (Yayınlanmamış yüksek lisans. tezi) Sakarya, 2006, s. 13.

¹⁹⁷ Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XII/492; Cemaluddin Ebi'l-Muhâsin Yusuf b. Ta'ziy İbn Tağriberdî (h. 813-874), **Nücûmü'z-Zâhire fi Mülûkî Mısırî ve'l-Kahire**, Müessesetü'l-Mısriyyeti'l-Amme, yy. ty. II/82.

¹⁹⁸ Ebû Said Abdurrahman b. Ahmed b. Yunus. b. Abdila'lâ es-Sadeî el-Mısırî (h.347 m.958), **Târîhu İbn Yunus. es-Sedefî**, (Cem ve tahkik ve dirase ve fehrese Abdulfettah Fethi Abdulfettah), Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2000/1421, I/44; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XII/492; Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/93; İsnevî, **Tabakâtü's-Şâfi'iyye**, I/28; Makrîzî, **el-Mukaffa'l-Kebîr**, II/92; Hayreddin b.

Müzeyne kabilesine intisabından dolayı el-Müzenî diye anılır.¹⁹⁹ Müzeyne kabilesi, büyük ve meşhur bir Arap kabilesidir.²⁰⁰Bazı tabakât eserlerinde Müzenî'nin intisab edildiği Müzeyne kabilesinin, Yemen'nin bir kabilesi olduğu da beyan edilir.²⁰¹

2.1.3. Vefatı

Müzenî, seksen dokuz yaşında iken Hicrî 264 yılında Ramazan veya Rabiü'l-evvel ayının sonuna doğru çarşamba günü vefat etmiştir.²⁰² Perşembe günü Şâfiî'nin talebelerinden Rebi b. Süleyman el-Müezzîn tarafından kaldırılan cenaze namazı sonrası, Mısır'daki Karafetü's-Suğra mezarlığında, İmam Şâfiî'nin türbesinin yakınına defnedilmiştir.²⁰³

2.2. Yaşadığı Çevre

Müzenî'nin yaşadığı dönemdeki Mısır hakkında bilgi vermemiz için daha eskiye gitmemiz gerekir. Fakat biz burada çalışmamızın kapsamını aşmamak için Mısır'ın kâdîm tarihinden değil, Mısır'ın İslamiyetin hâkimiyetine girdiği dönemdeki durumunu ve Müzenî'nin yaşadığı dönemden vefatına kadarki olan dönemin durumunu anlatacağız. Bu dönemle ilgili bilgi verirken Mısır'ı siyasi, sosyal ve ilmî yönüyle ele alacağız.

Muhammed b. Ali b. Faris. ez-Zerkelî (h.1396), **el-İlâm**, Daru'l-İlm lil Melâyyin, On Beşinci Baskı, yy. 2002, I/329.

¹⁹⁹ İmam Ebi Sa'd Abdulkerim b. Muhammed b. Mansur et-Temimî es-Semânî, **el-Ensâb**, (Thk. Eş-Şeyh Abdurrahman b. Yahya el-Mu'âlimî el-Yemanî), Mektebetü İbn Teymiyye, İkinci Baskı Kahire 1980/1400, XI/283; Makrîzî, **el-Mukaffa'l-Kebîr**, II/92.

²⁰⁰ Semânî, **el-Ensâb**, XI/282; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XII/492; İsnevî, **Tabakâtü's-Şâfi'iyye**, I/28; Şihabuddin Ebi'l Felah Abdilhayy b. Ahmed b. Muhammed el-Akariyy el-Hanbelî ed-Demişkî (h.1032-1089), **Şezerâtü'z-Zehab fi Ahbar Men Zehab**, (Thk. Abdülkadir Arnût-Mahmud Arnût), Daru İbn Kesîr, Birinci Baskı, Beyrut 1988/ 1408, III/278; Detaylı bilgi için bkz. Sarıçam, İbrahim, **"Müzeyne"** Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, İstanbul 2006, XXXII/250-251.

²⁰¹ Ebû'l-Ferrac Muhammed b. İshak en-Nedim el-Merufu bi'l-Verak, **el-Fihrist fi İhbari Ulemâi'l-Musannifine Mine'l-Kudamâ ve'l-Muhaddisin ve Esmâe Kütübihim**, (Thk. Rıza Teceddüd) yy, ty, s. 266; Semânî, **el-Ensâb**, XI/283.

²⁰² İbn Yunus, **Târîhu İbn Yunus**, I/44; İbn Nedim, **el-Fihrist**, s. 266; Ebû'l Ferrac Abdurrahman b. Ali b. Muhammed İbnu'l Cevzî (h. 597), **el-Müntezam fi Târîhi'l-Mulûkî ve'l-Ümem**, (Thk. Muhammed Abdukadir Ata- Mustafa Abdukadir Ata), Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, ty. XII/192; Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/95; İsnevî, **Tabakâtü's-Şâfi'iyye**, I/28; Celâluddin, Abdurrahman, es-Süyûtî (h.849-911), **Hüsnü'l-Muhâdara fi Tarihi Mısır ve Kahire**, (Thk. Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim), Dârü İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, Birinci Baskı yy. 1968/1387, I/307; İbn'ül-İyad, **Şezerâtü'z-Zehab**, III/278; Atmaca, **Müzenî ve Tahavî'nin Muhtasarlarının Zekât Bölümlerinin Kaynak, Muhteva ve Metod Açısından Karşılaştırılması**, s. 20.

²⁰³ İbn Yunus, **Târîhu İbn Yunus**, I/44; İsnevî, **Tabakâtü's-Şâfi'iyye**, I/28; Makrîzî, **el-Mukaffa'l-Kebîr**, II/95; Süyûtî, **Hüsnü'l-Muhâdara**, I/307; İbnu'l Cevzî, **el-Müntezam**, XII/192; Atmaca, **Müzenî ve Tahavî'nin Muhtasarlarının Zekât Bölümlerinin Kaynak, Muhteva ve Metod Açısından Karşılaştırılması**, s. 20-21.

2.2.1. Mısır'ın Siyasi Durumu

Mısır, kâdîm tarihe sahip olan bir ülkedir. Bu topraklarda birçok din, medeniyet ve uygarlık varlık göstermiştir. Bunlardan biri de İslam medeniyetidir.

Mısır'ın Müslümanlar tarafından fethedilmesiyle ilgili farklı rivayetler bulunmaktadır.²⁰⁴ Ancak bütün rivayetlerde Mısır; Hz. Ömer'in halifeliği döneminde Amr b. As tarafından Filistin toprakları ele geçirildikten sonra Müslümanların hâkimiyetine girmiştir.²⁰⁵ Amr b. As, askerleriyle birlikte Mısır'ın fethinde büyük bir askeri dehalik göstermiş ve Hicrî 20/640-641 yıllarında Mısır'ı fethetmiştir.²⁰⁶

Hz. Ömer tarafından Mısır'a vali olarak tayin edilen²⁰⁷ Amr, askeri alanda gösterdiği dehasını, iktisadî, idarî ve sosyal alanda da gösterdi. O, yaptığı başarılı çalışmalarla Mısır'da adil ve başarılı bir yönetim sergiledi. Bu başarılı çalışmalarını neticesinde Mısır'da sükûnet ortamı oluştu.²⁰⁸

Hz. Osman'ın halifeliği döneminde Halife tarafından görevden alınan Amr b. As'ın yerine, Abdullah b. Sa'd b. Ebû Serh Mısır'a vali tayin edildi (27/648).²⁰⁹ Ebû Serh de Amr gibi askeri alanda Bizanslılara ve Afrika'ya yeni seferler düzenleyerek büyük zaferler kazandı.²¹⁰ Ancak Ebû Serh, savaştaki bu başarısını idare ve sosyal alanda gösteremedi.²¹¹ Amr b. As'ın Halife tarafından görevden alınması ile Abdullah b. Sa'd b. Ebû Serh'in ahâlden yüksek vergiler alması, Mısır'da sık sık iç isyanların çıkmasına neden oldu. Mısır'daki bu isyanlar, Hz. Osman dönemi boyunca az da olsa zaman zaman devam etti. İsyenlar Hz. Osman'ın şehadetinden sonra da artarak sürmüştür. Muaviye b. Ebû Süfyan'ın halifeliği döneminde, Muaviye tarafından Amr b. As, Mısır'daki isyanları bastırmak ve sükûnet ortamını sağlamak için, Hicrî 38 yılında Mısır'a tekrar vali tayin edildi.²¹² Amr, isyanları bastırarak Mısır'da sükûnet ortamını yeniden sağladı.²¹³ Amr b. As, Hicrî 43 yılında vefat edinceye kadar Mısır'da kaldı.²¹⁴

²⁰⁴ İbn Tağriberdî, *Nücûmü'z-Zâhire*, I/5 vd.; Süyûtî, *Hüsnü'l-Muhadâra*, I/106 vd.

²⁰⁵ Süyûtî, *Hüsnü'l-Muhadâra*, I/107 vd.

²⁰⁶ İbn Tağriberdî, *Nücûmü'z-Zâhire*, I/20; Süyûtî, *Hüsnü'l-Muhadâra*, I/120; Cemâl Abdulhadî, *Fethu Mısır*, Dâru't-Tevzi' ve'n-Neşri'l-İslâmiyye yy. ty. s. 37.

²⁰⁷ Süyûtî, *Hüsnü'l-Muhadâra*, I/578; Cengiz Tomar, "Mısır" md. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Ankara 2004 XXIX/559.

²⁰⁸ İbn Tağriberdî, *Nücûmü'z-Zâhire*, I/65 vd.; Tomar, "Mısır" md. DİA XXIX/562.

²⁰⁹ İbn Tağriberdî, *Nücûmü'z-Zâhire*, I/65, 79; Süyûtî, *Hüsnü'l-Muhadâra*, I/579; Tomar, "Mısır" md. DİA XXIX/559.

²¹⁰ İbn Tağriberdî, *Nücûmü'z-Zâhire*, I/69-70; Tomar, "Mısır" md. DİA XXIX/559.

²¹¹ Tomar, "Mısır" md. DİA XXIX/559.

²¹² İbn Tağriberdî, *Nücûmü'z-Zâhire*, I/113; Süyûtî, *Hüsnü'l-Muhadâra*, I/584.

²¹³ Tomar, "Mısır" md. DİA XXIX/559.

²¹⁴ İbn Tağriberdî, *Nücûmü'z-Zâhire*, I/116; Süyûtî, *Hüsnü'l-Muhadâra*, I/584.

Emevilerin son halifesi olan II. Mervan'ın Mısır'da çıkan bir savaşta, Abbasi taraftarları tarafından öldürülmesi,²¹⁵ (132/750) İslam dünyasında olduğu gibi Mısır'da da Abbasiler olarak kabul edilen bir dönemin mukaddimesi olur.²¹⁶

Abbasiler, ilk dönemlerinde Mısır'ı daha çok Horasan tarafından görevlendirdikleri valilerle yönettiler.²¹⁷ Dolayısıyla Mısır, Harun Reşid dönemine kadar birçok vali değiştirilerek yönetildi. Harun Raşid de Mısır'ın idaresinde aynı yolu takip etti.²¹⁸ Ancak onun halifeliğinin son dönemlerinde Mısır'da zaman zaman isyanlar çıktı. Bazen bu isyanlardan dolayı Mısır'ın merkezi idareyle ilişkisi dahi kesilmekteydi.²¹⁹

Abbasi halifelerinden Mu'tasım Billah'ın halifeliği döneminde(219/834) Halife, Esnas et-Türkî'yi Mısır'a vali olarak tayin etti.²²⁰ Mısır'a tayin edilen ilk Türk vali Esnas et-Türkî ile Mısır'da Türk valilerin hâkim olacağı bir dönem başladı.²²¹ Esnas'ın ölümünden sonra yerine İnak et-Türkî getirildi. Hicrî 235/849 yılına kadar bu görevde kalan İnak, Mütevekkil tarafından geri çağırıldı. Onun yerine vali olarak kendi oğlu Muntasır Billah'ı gönderdi.²²² Muntasır Billâh halifelğe geçince Mısır'a vali olarak tayin edilen Bayık Beg'in yerine 254/868 yılında vekili sıfatıyla Ahmed b. Tolun (v.270) geçti.²²³ Ahmed b. Tolun'nun idaresine Şam, Şuğur, Afrika ve Avasım verildi. Ayrıca Antakya'yı da fetheden²²⁴ Ahmed b. Tolun, büyük imkânlar elde etti. Ahmed b. Tolun, elindeki bu geniş imkânları iyi kullanarak, Mısır'da sükûnet ortamını tekrar sağladı.²²⁵ Ahmed b. Tolun döneminde Mısır'ın Abbasi devletiyle bağlılığına sözde kalmış bir bağlılık, diyebiliriz. Bu bağlılık, Abbasi halifelerinin isimlerinin sadece hutbelerde okunmasından ve merkezi idareye cüzi bir vergi verilmesinden ibaretti. Bunun dışında Abbasi'lerin Mısır'da hiçbir nüfuzu kalmamıştı.²²⁶

²¹⁵ Süyûtî, **Hüsnü'l-Muhadâra**, I/589; Tomar, "Mısır" md. DİA XXIX/559.

²¹⁶ Tomar, "Mısır" md. DİA XXIX/559.

²¹⁷ Tomar, "Mısır" md. DİA XXIX/559.

²¹⁸ Süyûtî, **Hüsnü'l-Muhadâra**, I/589 vd.

²¹⁹ Tomar, "Mısır" md. DİA XXIX/559.

²²⁰ Tomar, "Mısır" md. DİA XXIX/560.

²²¹ Nezir, Abdullah Ahmed, **Ebû Cafer et-Tahâvî, el-İmamü'l-Muhaddisü'l-Fâkih**, Dâru'l Kalem, Birinci Baskı, Dimeşk, 1991/1411 s. 16; Tomar, "Mısır" md. DİA XXIX/560.

²²² Tomar, "Mısır" md. DİA XXIX/560.

²²³ İbn Tağriberdî, **Nücümü'z-Zâhire**, III/ 1,6; Süyûtî, **Hüsnü'l-Muhadâra**, I/594; Nezir, **Tahâvî**, s. 15; Tomar, "Mısır" md. DİA XXIX/560.

²²⁴ Süyûtî, **Hüsnü'l-Muhadâra**, I/594.

²²⁵ İbn Tağriberdî, **Nücümü'z-Zâhire**, III/1,7; Tomar, "Mısır" md. DİA XXIX/560.

²²⁶ Nezir, **Tahâvî**, s. 16; Tomar, "Mısır" md. DİA, XXIX/560.

Ahmed b. Tolun, 270/884 yılına kadar Mısır'ı Abbasiler'den ayrı bir devlet gibi yönetti ve Mısır'da "Tolunoğulları" adında bağımsız bir Türk devleti kurdu.²²⁷ Ahmed b. Tolun, on beş yıla yakın bir zaman içinde Mısır'ı adeta yeniden imar etmişti. Mısır'ı ilim, eğitim ve sanat merkezi haline getirip birçok sanat eseri inşa etti.²²⁸ Bunlar arasında IX. (h. 259) asırda inşa edilen "Tolunoğlu Camii" şöhret kazanmış bir eserdir.²²⁹

Ahmed b. Tolun'nun vefatından sonra yerine oğlu Ebû Ceyş Humareveh geçti. O da 282/896 yılına kadar Tolunoğulları devletini yönetti.²³⁰

Müzenî'nin hayatına baktığımızda o da Mısır'da Tolunoğulları'nın ilk dönemine denk gelmektedir.

Müzenî'nin yaşadığı döneme baktığımızda ise onun hayatının on bir Abbasi halifesi dönemine denk geldiği görülmektedir. Bu Halifeler ve halifelik yaptıkları yıllar aşağıdaki gibidir:

- 1- Harun Reşid (170-193)
- 2- el-Emin (193-198)
- 3- el-Me'mun (198-218)
- 4- el-Mu'tesim (218-228)
- 5- el-Vasık (228-232)
- 6- el-Mutevekkil (232-247)
- 7- el-Muntasir (247-248)
- 8- el-Mustain (248-251)
- 9- el-Mu'tez (251-255)
- 10- el-Muhtedi (255-256)
- 11- el-Mu'temid (256-279)

²²⁷ Nezir, **Tahâvî**, s. 16; Tomar, "Mısır" md. DİA XXIX/560.

²²⁸ İbn Tağriberdî, **Nücumü'z-Zâhire**, III/15 vd.

²²⁹ İbn Tağriberdî, **Nücumü'z-Zâhire**, III/1,8; Süyûtî, **Hüsnu'l-Muhadâra**, I/594, ayrıca camii hakkında geniş bilgi için bkz. Süyûtî, age II/246-250.

²³⁰ Ebû'l-Abbas. Şemseddin Ahmed b. Muhammed, İbn Hallikân, (h.681 m.1282), **Vefeyâtü'l-A'yân Ve Enbau Ebnai'z-Zaman**, (Thk. İhsan Abbas. Vedat Kadı ve İzzeddin Ahmed Musa), Dâru Sâdır, Beyrut, Lübnan, 1978/1398, II/249; İbn Tağriberdî, **Nücumü'z-Zâhire** III/18; Süyûtî, **Hüsnu'l-Muhadâra**, I/596; Tomar, "Mısır" TDV, XXIX/560.

2.2.2. Mısır'ın Sosyal Durumu

Müzenî'nin doğumu, Abbasi devleti'nin en parlak dönemlerinden biri olan Halife Harun Reşid dönemine denk gelmektedir. Bu dönem İslam coğrafyasının genelinde huzur, sükûnet ve barışın hâkim olduğu dönemdir.²³¹

Eski bir medeniyet ve kültür merkezi olmanın yanında coğrafi konumundan dolayı Mısır'da ticaret, sanat ve kültür ileri bir merhalede bulunuyordu.²³² Ticaret batıdan doğuya Mısır üzerinden sağlanıyordu. İskenderiye bu dönemde tam bir dünya ticaret merkezi olarak kabul ediliyordu.²³³ Aynı zamanda Mısır'da ziraat da gelişmişti. Halk, muhtelif ziraat ürünleri üretmekle iştigal ediyordu.²³⁴ Yani Mısır bu dönemde tam bir ekonomik ve sosyal istikrar yaşıyordu.²³⁵ Bu sosyal istikrarın, Tolunoğulları döneminde daha da ileri bir konuma geldiğini söyleyebiliriz.

2.2.3. Mısır'ın İlmî Durumu

Müzenî'nin yaşamış olduğu dönem, Abbasî devletinin bu yıllarda, Asrı Saadet ve Hülefa-i Raşidin dönemlerinden sonra en parlak ve sükûnet dönemini yaşadığı bilgisini kaynaklarda görmek mümkündür.²³⁶

Abbasi Devleti'nin altın çağı olarak kabul edilen bu dönemde, devlet, coğrafi olarak en geniş toprak sahasına ulaşmış²³⁷ ve İslam kültürü; ilmî, edebi ve maddi-manevi olarak gelişme göstermiştir.²³⁸ İlim erbabının, görüş ve fikirlerini rahatlıkla açıklayabildiği bir ortam oluşmuştur. Harun Reşid döneminde, ilmî çalışmalarda hareketli görmek bakımından Kur'ân-ı Kerim üzerindeki tefsir çalışmaları, hadislerle ilgili yapılan çalışmalar, fıkıh alanında yapılan çalışmalar ve pozitif ilimlerdeki tercüme faaliyetleri, dönemin ilmî durumu hakkında yeterli bilgi vermektedir.²³⁹ Bu ilmî faaliyetler, İslam topraklarının her yerine yayılmıştı. Özellikle Mekke, Medine, Bağdat,²⁴⁰ Kufe ve Mısır, bu ilmî faaliyetlerin merkezi olarak kabul ediliyordu.²⁴¹

²³¹ eş-Şeyh Muhammed el-Hüsarîbek, **ed-Devletü'l-Abbasiyye**, (Thk. Muhammed Osmanî), Dârü'l-Kalem, Birinci Baskı, Beyrut Lübnan, 1986/1406, s. 121.

²³² Cemâl Abdulhadî, **Fethu Mısır**, s. 46- 47.

²³³ Cemâl Abdulhadî, **Fethu Mısır**, s. 46.

²³⁴ Cemâl Abdulhadî, **Fethu Mısır**, s. 46- 47.

²³⁵ Cemâl Abdulhadî, **Fethu Mısır**, s. 48- 49.

²³⁶ Hüsarîbek, **Devletü'l-Abbasiyye**, s. 120 vd.; Abdulhalim Cündî, **el-İmâmü's-Şâfiî; Nasiru's-Sünne, ve Vâdi'u'l-Usûl**, Dârü'l-Mearif, İkinci Baskı, Kahire, 1982, s. 123.

²³⁷ Cündî, **el-İmâmü's-Şâfiî; Nasiru's-Sünne** s. 11.

²³⁸ Hüsarîbek, **Devletü'l-Abbasiyye**, s. 121.

²³⁹ Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, IX/286-295; Cündî, **el-İmâmü's-Şâfiî; Nasiru's-Sünne**, s. 11; Nezir, **Tahâvî**, s. 24.

²⁴⁰ Hüsarîbek, **Devletü'l-Abbasiyye**, s. 155.

Abbasi halifesi Harun Reşid'in cömert, abid, ulemayı seven ve değer veren biri olması, bu çalışmalara katkı sağlıyordu.²⁴²

Abbasiler döneminde, Halifeler ve valiler; zaman zaman âlimler arasında cereyan eden ilmî münazaralarda hazır bulunurlardı.²⁴³ Özellikle Mısır'da kurulan Tolunoğulları Devleti'nin kurucusu Ahmed b. Tolun, âlimler arasında gerçekleşen ilmî münazaraları ve ulemâyı çok severdi. İlmî faaliyetlere değer verir ve bunların gelişmesi için de katkıda bulunurdu.²⁴⁴ Bu dönemde Mısır adeta ilim ve ulemanın beşiği olarak kabul edilirdi, diyebiliriz. Birçok İslam beldesinde bulunan ilim talipleri bunun için Mısır'a giderdi.²⁴⁵ Müzenî, böyle büyük bir ilim coğrafyası olan Mısır'da dünyaya gelmiştir.

Burada Müzenî'den önceki dönemden Müzenî'ye kadar Mısır'daki âlim ve müctehid imamlardan bazılarının isimlerini beyan etmenin faydalı olacağını düşünüyoruz. Süyûtî'nin de **Hüsnü'l-Muhâdara** adlı eserinde isimlerini zikrettiği bu âlimlerden bazıları şunlardır;²⁴⁶

- 1- Ebû Selme Selim b. İ'tr et-Tuheybi el-Mısırî.
- 2- Ebû Temim er-Rua'yni el-Mısırî.
- 3- Ebû Alkâme.
- 4- Abdurrahman b. Huceyr el-Havlanî el-Mısırî.
- 5- Abdullah Ebû Abdurrahman.
- 6- Mâlik b. Şurahil (v. 85).
- 7- Yunus b. U'teye el-Hadramî (v. 86).
- 8- Ebû Nuceyb el-A'mirî (v. 88).
- 9- Ebû Hayr Mersed b. Abdullah el-Humeyrî (v. 90).
- 10- Abdurrahman b. Muaviye el-Kindî (v. 95).
- 11- Ömer b. Abduaziz (v. 101).
- 12- Hubeyb b. Şehid et-Tuceybî (v.109).
- 13- Mekhul (v. 112).

²⁴¹ Nezir, **Tahâvî**, s. 22.

²⁴² Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, IX/287; Süyûtî, **Târihu'l-Hülefâ**, (Thk. Muhammed Gassân-Nasuh Azkul el-Hüseynî), Vezâretü'l-Evkaf ve'ş-Şüni'l-İslâmiyye, İkinci Baskı Katar, 2013/1434. s. 457.

²⁴³ Kâdî Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Muhammed b. Ahmed el-Merverrûzî (v. 462/1069), **et-Ta'likâ**, (Thk. Şeyh Ali Muhammd Muavviz ve Şeyh Adil Ahmed Abdu'l Mevcud), Mektebetü Nezar Mustafa el-Baz, Mekke, ty. s. 56; Cündî, **el-İmâmü's-Şâfiî; Nasiru's-Sünne**, s. 12.

²⁴⁴ İbn Tağriberdî, **Nücümü'z-Zâhire**, III/19.

²⁴⁵ Nezir, **Tahâvî**, s. 31.

²⁴⁶ Süyûtî, **Hüsnü'l-Muhâdara**, I/295-309.

- 14- Ali b.Rabah el-Luhamî el-Mısırî (v. 115).
- 15- Yahyâ b. Meymun el-Haramî
- 16- Sevbe b. Nemir el-Hadramî (v. 120).
- 17- Nafi' Mevla İbn Ömer (120).
- 18- Bekir b. Abdullah el-Eşce (v.122).
- 19- Bekir b. Sevade el-Cuzamî (v. 128).
- 20- Ebû Kubayl el-Muarifî (v. 128).
- 21- Hâlid b. İmran (v. 129).
- 22- Yezid b. Ebi Hubeyb (v. 128).
- 23- Ubeydullah b. Ebi Cafer (v. 136).
- 24- Cübeyr b. Nuaym el-Hadramî (v. 137).
- 25- Hâlid b. Yezid el-Cumheyyî (v. 139).
- 26- Amru b. Hâris el-Ensârî (v.140).
- 27- Hayat b. Şüreyh et-Tucaybî (v. 158).
- 28- Yahyâ b. Eyyüb el-Gafikî (v. 163).
- 29- Abdurrahman b. Şureyh. (v. 167).
- 30- İbn Lahi'a el-Hadramî (v. 164).
- 31- Leys b. Sa'd (v. 175).
- 32- Osman b. Hakem el-Cüzamî (v. 163).
- 33- Tuleyb b. Kamil el-Luhamiyy (v. 173).
- 34- Mufadıl b.Fudâle er-Ru'aynî (v. 181).
- 35- Abdullah b. Veyb el-Mısırî (v. 197).
- 36- Abdurrahman b. Kâsım el-Utekî (v. 191).
- 7- İmam Şafi'i (v. 204).
- 38- İshak b. Furat et-Tuceybî (v. 204).
- 39- Etheb Abdulaziz el-Amirî (v. 204).
- 40- Abdullah b. Abdulhakem el-Mısırî (v. 214).
- 41- İshak b. Mudir el-Mısırî (v. 218).
- 42- Osman b. Salih es-Sehmî (v. 219).
- 43- Ahmed b. Salih el-Mısırî (v. 248).
- 44- İbn E'mmi eş-Şafi'i Muhammed b. Abdullah (v. 231).
- 45- İbn Binti Şafi'i Ebû Bekir.
- 46- Büveytî (Şâfîî'nin Mısırdaki talebesi) (v. 231) .

- 47- Hermele b. Yahyâ (Şâfiî'nin Mısır'daki talebesi) (v. 243).
 48- Asbah b. Farac (Şafi'i'den önce Müzenî'nin hocası) (v. 225).
 49- Said b. Kesir el-Mısırî (v. 226).
 50- Abdülmelik b. Şuayb (v. 248).
 51- Hâris b. Hakem el-Emevî (v. 250).
 52- Ebû Tahir el-Emevî (v. 250).
 53- Yunus b. Abdula'la (Şâfiî'nin Mısır'daki talebesi) (v. 264).
 54- Müzenî el-Mısırî (v. 264)

Bu ulemanın, Ebû Selme Selim b. İtr et-Tuheybî el-Mısırî, Abdullah b. Veyb el-Mısırî ve Müzenî el-Mısırî vb. bazıları Mısırlı, Mekhul ve Ebû Hayr Mersed b. Abdullah el-Humeyrî gibi bazıları Mısır'a gelip ilim talebinde bulunanlar ve İmam Şâfiî gibi bazıları ise Mısır'da ilmî faaliyetlerde bulunanlardır.

2.3. Müzenî'nin İlmî Çevresi

Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi Müzenî'nin doğduğu dönemde Mısır âdeta bir ilim beşiği olarak kabul ediliyordu. Böyle büyük bir ilim ortamında doğan Müzenî'nin ilim ile iştigali kaçınılmaz olmuştur. Müzenî, âlim, müctehid, zahid ve Şâfiî'nin ilimde takip ettiği yolu en iyi bilenlerden biri olarak birçok eser telif etmiştir.²⁴⁷ Müzenî'nin takva sahibi biri olduğu, ilme ve ilim ehline çok değer verdiği bilinmektedir.²⁴⁸ Konuyla ilgili kaynak eserlerde²⁴⁹ Müzenî'nin, **el-Muhtasar** adlı eserini telif ederken bir konuyu bitirdiğinde iki rekât şükür namazı kıldığı beyan edilir.²⁵⁰ Mesela Amr b. Osman el-Mekki, “Müzenî'den daha fazla ictihad edeni, ilim ve ilim ehline saygı göstereni ve ibadette daha daim birini görmediğini, belirtir.”²⁵¹

Müzenî'nin kendisi için “Şâfiî'nin ahlakıyla ahlaklandığı” ifade edilir.²⁵² Müzenî, davetlere icabet eden, zühd sahibi biridir.²⁵³ Tabakât eserlerinde anlatıldığına

²⁴⁷ Ebû Asım Muhammed b. Ahmed el-Abbâdî (h.458m.1066), **Kitâbu Tabakâti'l-Fukahâi's-Şâfi'iyye**, yy. ty. s. 5; İbn Hallikân, **Vefeyâtü'l-A'yân**, I/217.

²⁴⁸ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/94; Süyûtî, **Hüsnü'l-Muhâdara**, I/307.

²⁴⁹ İbn Hallikân, **Vefeyâtü'l-A'yân**, I/217; İmadüddin İsmail b. Ömer İbn Kesir (v.774/1373), **Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şâfi'iyyîn**, (Thk. Abdulhafiz Mansur), Dârü'l-Kütübi'l-Vatanî Birinci Baskı, Bingazi Libya, 2002 I/129-130.

²⁵⁰ İbn Hallikân, **Vefeyâtü'l-A'yân**, I/217; İbn Kesir, **Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şâfi'iyyîn**, I/129-130; İbn 'ul-İyad, **Şezerâtü'z-Zeheb**, III/278.

²⁵¹ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/94; İbn Kesir, **Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şâfi'iyyîn**, I/130; Makrîzî, **el-Mukaffa'l-Kebîr**, II/94.

²⁵² Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/94; İbn Kesir, **Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şâfi'iyyîn**, I/130; ; Makrîzî, **el-Mukaffa'l-Kebîr**, II/94.

göre Müzenî, cemaatle bir namazı kaçırdığında o namazı yirmi beş defa kılardı.²⁵⁴ Cenaze yıkamayı ibadet olarak görür, kalbinin yumuşaması ümidiyle cenazeleri yıkardı.²⁵⁵ İmam Şâfiî'yi de kendisi yıkamıştır.²⁵⁶ Müzenî'den birçok kişinin ilim alması dolayısıyla, Şâfiî mezhebinin uzak diyarlarda yayıldığını söylemek mümkündür.²⁵⁷ İnşallah çalışmamızın üçüncü bölümünde bu konuyu daha detaylı izah etmeye çalışacağız.

Müzenî, ilmî çalışmalarını sürdürürken sadece hocası Şâfiî'nin mezhebini öğrenmekle kalmamış bununla beraber daha önceki hocalarından Esbağ b. Ferrâc'dan Mâlikî mezhebini; Hanefî mezhebine mensup olan diğer hocası Ali b. Şeddad'tan da Hanefî mezhebini inceleme fırsatını bulmuştur. Bundan dolayı Müzenî, hem Hanefî mezhebinin hem de Mâlikî mezhebinin eserlerinden haberdardı, diyebiliriz. Ayrıca Müzenî, özellikle re'y ehlinin eserlerini sık sık incelerdi. Bu incelemeler sırasında talebesi et-Tahâvî'nin bunu fark edip daha sonra Hanefî mezhebini tercih ettiği de söylenir.²⁵⁸

Müzenî'nin Şâfiî ile tanışmadan önce kelim ilmî ile ilgilendiği ve bu alanda münazaralara katıldığı da bilinmektedir.²⁵⁹

İmam Şâfiî Mısır'a geldikten sonra birçok âlim gibi Müzenî de onunla tanışmıştır. ez-Zehabî'nin rivayetine göre aralarında şöyle bir hadise cereyan eder: Müzenî: "İmam Şâfiî Mısır'a gelmeden önce ben kelim ilmî ile iştigal olurdum. Şâfiî Mısır'a geldiğinde yanına gittim, kendisine kelamla ilgili bir soru sordum. Bana, "nerede olduğunu biliyor musun?" dedi. "Evet, Fustat Camiindeyim," dedim. Bana "Sen Taaran'dasın,"²⁶⁰ dedi. Daha sonra fıkıhla ilgili bir soru sordu. Ben sorunun cevabını tam vereceğim anda başka bir konuya girip cevabımı bozuyor ve cevabı yanlış veriyordum. Birkaç defa tekrar etmeme rağmen her defasında cevabımı olumsuz etkileyecek konulara giriyordum ve istediğim cevabı bir türlü veremiyordum. Sonra

²⁵³ İbn Hallikan, *Vefeyâtü'l-A'yân*, I/218; Makrîzî, *el-Mukaffa'l-Kebîr*, II/93; Süyûtî, *Hüsnü'l-Muhâdara*, I/307; İbn'ül-İyad, *Şezerâtü'z-Zehab*, III/278.

²⁵⁴ İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân*, I/218; Makrîzî, *el-Mukaffa'l-Kebîr*, II/93; Süyûtî, *Hüsnü'l-Muhâdara*, I/307; İbn'ül-İyad, *Şezerâtü'z-Zehab*, III/278.

²⁵⁵ Sübkî, *Tabakâtü'l-Kübra*, II/94; İbn Kesir, *Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şâfi'îyyîn*, I/130; Makrîzî, *el-Mukaffa'l-Kebîr*, II/93; Süyûtî, *Hüsnü'l-Muhâdara*, I/307; İbn'ül-İyad, *Şezerâtü'z-Zehab*, III/278.

²⁵⁶ İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân*, I/218; Zehabî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, XII/495.

²⁵⁷ Zehabî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, XII/495.

²⁵⁸ İbn Hallikan, *Vefeyâtü'l-A'yân*, I/71; Ebû Ya'la Halil b. Abdullah b. Ahmed el-Halilî el-Kazvanî (h.367-446), *el-İrşad fi Ma'rifeti Ulemâi'l-Hadis*, yy ty. 48; Nezir, "Tahâvî", s. 80-81.

²⁵⁹ Zehabî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, X/25-26.

²⁶⁰ Târân, Kulzüm Denizinde gemilerin sıhhatli geçemediği bir bölgedir. Bkz. Zehabî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, X/25.

Şâfiî, bana dönerek “Bu, içinde Allah’ın kitabı, Sünnet ve insanların görüşlerinin olduğu fıkıh’tır. İçinde çokca kaymanın olduğu kelamla (kelam ilmîyle) Allah’tan nasıl bahsedilir,” dedi. Müzenî, “Ben artık (bu hadiseden sonra) kelam ilmîni terk edip fıkıha yöneldim,” dedi.²⁶¹

Müzenî, Şâfiî’nin talebeleri içinde İmam Şâfiî’nin usul ve furu’unu en iyi bilenlerden biri olarak kabul edilir.²⁶² Onun mezhep içindeki ilmî yetkinliği için hocası Şâfiî; “Mezhebimin yardımcısı”²⁶³ ve ilmî mücadeleciliği için de “Şeytanla münazara etse onu yener.” dediği rivayet edilir.²⁶⁴

Şâfiî mezhebinin Mısır’da oluşumu ve yayılmasında, Şâfiî’nin diğer talebeleriyle beraber Müzenî’nin de büyük payı vardır. Mısır’da, Müzenî’nin zamanına kadar Mâlikî mezhebi revaçta iken Ahmed b. Tolun huzurunda Müzenî ile Mâlikîler arasında yapılan bir tartışmada Müzenî’nin söyledikleri Ahmed b. Tolun’nun hoşuna gidince Ahmed b. Tolun, Şâfiî mezhebine yakınlık duymuştur. Bu hadiseden sonra Şâfiî mezhebi Mısır’da Mâlikî mezhebenden daha fazla tercih edilmiş ve yayılmıştır.²⁶⁵

Aslında mezheplerin yayılmasında siyasi otoritenin rolü azımsanmayacak kadar büyük olmuştur. Bunu İslam tarihinin birçok evresinde görmek mümkündür. Örneğin; Abbasiler’de Halife Me’mun, Mu’tasım ve Vasık dönemlerinde Mu’tezile mezhebinin adeta devletin resmi mezhebi olarak kabul edilmesi,²⁶⁶ o dönemde Mu’tezile mezhebinin yayılmasına hız kazandırmıştır. Halife el-Mütevekkil döneminde Hanbelî mezhebinin resmi mezhep gibi kabul edilmesi,²⁶⁷ o dönemde Hanbelî mezhebinin hızlı bir şekilde yayılmasına katkı sağlamıştır. Osmanlı Devletinde ise Hanefî mezhebinin resmi mezhep kabul edilmesi, o dönemde de Hanefî mezhebinin Osmanlı topraklarında şöhret bulup hızla yayılmasına imkân vermiştir.

Ancak şunu da belirtmek gerekir ki bir mezhebin yayılmasında elbette siyasi otoriteyi tek başına yeterli görmemek gerekir. Aynı zamanda her dönemde o mezhebin

²⁶¹ Zehebî, *A’lâmi’n-Nübelâ*, X/25-26.

²⁶² İbn Hallikan, *Vefeyâtü’l-A’yân*, I/217; İbn’ül-İyad, *Şezerâtü’z-Zeheb*, III/278.

²⁶³ Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf eş-Şirâzî (ö. 476/1083) *Tabakâtü’l-Fukahâ*, (Thk. Dr İhsan Abbas), Dârü’l-Raidü’l-Arabî Beyrut ty, s. 97; İbn Hallikan, *Vefeyâtü’l-A’yân*, I/217; Sübkî, *Tabakâtü’l-Kübra*, II/94; İbn Kesir, *Tabakâtü’l-Fukahâ’i’s-Şâfi’iyyîn*, I/130; Makrîzî, *el-Mukaffa’l-Kebîr*, II/93; İbn’ül-İyad, *Şezerâtü’z-Zeheb*, III/278.

²⁶⁴ İbn Hallikan, *Vefeyâtü’l-A’yân*, I/217; Sübkî, *Tabakâtü’l-Kübra*, II/94; Süyûtî, *Hüsünü’l-Muhâdara*, I/307; Zerkelî, *el-İlâm*, I/329.

²⁶⁵ Şükrü Özen, “Müzenî” md. Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi İstanbul, 2006, XXXII/246; Bilal, Aybakan, *İmam Şâfiî ve Fıkıh Düşüncesinin Mezhepleşmesi*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 165.

²⁶⁶ Mahmut Kırkpınar, “Mütevekkil-Alellah” md. Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, İstanbul, 2006, XXXII/212.

²⁶⁷ Kırkpınar, “Mütevekkil-Alellah” md. DİA, XXXII/212.

bilgin, mezhebini savunacak münazaracı, ilmî yetkinliği olan temsilcilerinin de var olması gerekir. Tarihte birçok mezhep oluşmuş ancak yetkin ve bilgin temsilcileri olmadığından dolayı tarih sahnesinden silinip kaybolmuştur.

Müzenî'nin, ilmî çalışmalarını sürdürürken Şâfiî'nin Mısır'daki eserleriyle çok iştiğal olduğunu beyan etmek gerekir. Zira onun, Şâfiî'nin er-Risale eserini bizzat Şâfiî'den seksen defa okuduğu beyan edilir. Bir başka rivayete göre Müzenî'nin er-Risaleyi, kendi başına elli yılda, beş yüz defa okuduğu, her defasında da daha önce rastlamadığı yeni bilgiler edindiği söylenmektedir.²⁶⁸

Müzenî'nin asıl bilgi alanı fıkıh olsa da hadis ilmiyle de ilgilenmiş²⁶⁹ ve İmam Şâfiî, Ali b. Ma'bed b.Şeddâd ve Nuaym b. Hammâd gibi kişilerden hadis rivayet etmiştir.²⁷⁰ Ebûbekir b. Huzeyme, Ebû Cafer et-Tahâvî, Zekeriyya b. Yahyâ es-Sâcî, Ebû'l-Hasan İbn Cevsa, Ebû Evane el-İsferayanî, İbn Ebû Hatim er-Razî, İbn Ziyâd en-Nîsâbûrî ve Ebû'l-Fevaris el-Cürcânî gibi birçok âlim de Müzenî'den hadis rivayet etmiştir.²⁷¹

2.4. Müzenî'nin İlmî Kişiliği

Şâfiî mezhebinin yayılmasında Müzenî'nin rolünü bariz bir şekilde ortaya koymamız için Müzenî'nin ilmî kişiliğini detaylı bir şekilde açıklamak gerekir. Biz de çalışmamızın bu bölümünde Müzenî'nin usuluddin, hadis ve fıkıh bilginliğinin yanında taklitle ilgili görüşlerini beyan etmeye çalışacağız.

2.4.1. Usuluddin'de İlmî Kişiliği

Birçok ilmî konuda sonraki Şâfiî âlimlerine önderlik teşkil eden Müzenî'nin, akaid ile ilgili görüşlerine de değinmenin elzem olduğunu düşünüyoruz.

Müzenî'nin itikâdî görüşlerini beyan ettiği **Şerhü's-Sünne** adında müstakil bir risalesi bulunmaktadır. Bu risalenin tahkikini yapan Cemal A'zun, Müzenî'nin hayatını anlattıktan sonra onun itikâdî görüşlerini beyan etmeden önce, Müzenî'nin itikadî olarak Selefî olduğunu beyan etmektedir.²⁷² Cemal A'zun bu görüşünü de iki şekilde

²⁶⁸ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/99; Aybakan, **İmam Şâfiî ve Fıkıh Düşüncesinin Mezhepleşmesi** s. 129.

²⁶⁹ Bu çalışmamızın ikinci bölümünün "Hadis'de İlmî Kişiliği" başlığı altında konu hakkında geniş bilgi verilmiştir.

²⁷⁰ Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XII/493.

²⁷¹ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/93; Makrîzî, **el-Mukaffa'l-Kebîr**, II/93; Özen, "Müzenî" md. md. DİA, XXXII 246.

²⁷² Cemal A'zun, **Tahkiku Şerhü's-Sünne**, s. 29.

delillendirmeye çalışır; Birincisi, Müzenî'nin bu (Şerhü's-Sünne) risalesinin sonunda şöyle dediğini beyan eder: “Bu risalede söylenenler ve yapılanların hepsi geçmiş selef imamlarımızın icma ettiği konulardır. Allah'ın izniyle bunlara uyanlar da her türlü tehlike ve zorluklardan korunacaktır. Biz de Allah'a tevekkül edenleriz. Bunların eserlerine uyarak bunların yolunda Allah'a yöneleceğiz,” der.²⁷³ Cemal A'zun İkinci delilini de şöyle ifade eder: “Birçok âlim Müzenî'den Allah'ın sıfatlarının ispatı, Kur'ân'ın mahlûk olmadığını, Ru'yetullah'ın ispatı ve amellerin imandan olduğunun ibarelerini nakil etmiştir,” der. Ayrıca muhakkik, ispat delillerini sunduktan sonra Tirmizî'den de şöyle bir rivayette bulunur: et-Timizî, Müzenî'den şunu duydum der: “Allah'ın sıfatlarıyla arş'ın üstünde olduğunu bilmedikçe kişinin tevhide sahih değildir,” dedi. Ben Müzenî'ye “ne gibi?” diye sordum. “Semi, Basir, Âlim ve Kâfir gibi,” dedi.²⁷⁴ Cemal A'zun, bu rivayetten hareketle Müzenî'nin Allah'ın arşa istiva sıfatını subuti sıfatlarıyla aynı olduğu kanaatinde olması düşüncesiyle onun selefi olduğunu iddia etmektedir, diye düşünüyoruz.

Muhakkik Cemal A'zun, **Şerhü's-Sünne** eserinin yazılış nedenini beyan ederken, Müzenî'nin bu risalesinin birinci nüshasının başında şöyle bir rivayetin geçtiğini söyler ve rivayete de yer verir: “Abdulkerim b. Abdurahman b. Muaz b. Kasır diyorki: Ali b. Abdillâh el-Hilvânîyle birlikte Trablusgarb'ta Ehl-i sünnet fikrini savunan kişilerle bir yerde konuşuyorduk. Konu Ehl-i sünnet âlimlerine; Mâlik, Şâfî, Ebû Hanife, Süfyan-i Sevri, Dâvûd İsfehânî, İshak b. Râhûye, Ahmed b. Hanbel ve Müzenî gibi âlimlere geldi. Orada bulunan biri Müzenî'ye itiraz etti. “Müzenî bu âlimler içerisinde olamaz” dedi. “Neden dedik?” “Çünkü onun kaderden konuştuğunu kıyas ve nazar ile de mücadele ettiğini duydum” dedi. Bu bizi düşündürdü. Bu gerçeği Müzenî'den öğrenmek istedik ve Müzenî'ye bir mektup yazdık. Bu mektupta Müzenî'den Kader, İrca, Sünnet, Baas, Haşr-Naşr, Mevâzin, Sırat, Kıyamet günü insanların Allah'ın yüzüne bakması gibi konularla ilgili gerçek görüşünü kısa bir şekilde cevaplamasını istedik. Kendisine yazdıklarımız ulaşınca bize cevap olarak bu Risaleyi yani **Şerhu's-Sünne**'yi yazdı, diyor.²⁷⁵

²⁷³ Cemal A'zun, **Tahkiku Şerhü's-Sünne**, s. 29.

²⁷⁴ Cemal A'zun, **Tahkiku Şerhü's-Sünne**, s. 29.

²⁷⁵ Cemal A'zun, **Tahkiku Şerhü's-Sünne**, s. 35.

Müzenî'nin itikâdî görüşlerini çok eleştiren olmuştur. Müzenî'nin, mihne döneminde Mu'tezile gibi; Kur'an'ın mahlûk olduğunu savunanlardan biri olduğunu bundan dolayı Müzenî'nin selefi olamayacağı fikrini ileri sürenler de olmuştur.²⁷⁶

Müzenî'nin itikâdî görüşleriyle ilgili Said b. Amru el-Hafız da şöyle bir rivayette bulunur: Mısır'dan döndüğümde Ebû Zur'a'nın yanında ilim için ikinci kez kalıyordum. Ona Müzenî'nin kitabını gösterdim ve okudum. Müzenî'nin Şâfiî'ye muhalefet ettiği konularına geldiğimizde Ebû Zur'a tebessüm etti ve şöyle dedi: "Senin arkadaşın (Müzenî) hiçbir şeyi isteğiyle yapmamıştır. İddia edilen konularda (Kur'anın mahlûk) onun ayrılması mümkün değildir," dedi. "Kendisinden bir şey mi işittin?" dedim. "Hayır," dedi. Ancak onunla (Ebû Zur'a) iki gün kaldım. Bana Müzenî'nin Kur'anın mahlûk olduğu sözü ulaşmıştı. Abdurrahim, Müzenî'ye gittiğinde Abdurrahim'e ona bunu sormasını emrettim. Abdurrahim bana: "Müzenî'ye sorduğumda ağladı ve maazallah" dedi, cevabını verdi.²⁷⁷

İbn Abdülber, **el-İntika** adlı eserinde Müzenî'ye Mısır'da düşmanlık yapan ve onu çekemeyenler ona Kur'anın mahlûk olduğu iftirasını attıklarını, bundan dolayı birçok Mısırlı onun ilim halkasını terk ettiğini hatta mescitteki ilim halkasında on kişi gibi az bir sayı kaldığını beyan ettikten sonra²⁷⁸ yine aynı eserinde bunun doğru olmadığını, Müzenî'nin böyle bir görüşe ve fikre sahip olmadığını, farklı rivayetler vererek ortaya koymaktadır.²⁷⁹

Ayrıca Cemal A'zun, Müzenî'nin ileri gelen öğrencilerinden el-Enmâtî'nin de Müzenî'nin kesinlikle Mu'tezile görüşüne mensup olmadığını, bu konuyu Müzenî'ye sorduğumuzda Müzenî'nin, Kur'an'ın mahlûk olamayacağını açık bir şekilde beyan ettiğini, vurgular.²⁸⁰ el-Enmâtî, Müzenî'nin mihne döneminde fıkihtan uzak kalıp bu konu ve kalamî tartışmalara girmek istemediğini de belirttiğini, ifade eder.²⁸¹

Müzenî'nin Şerhü's-Sünne eserinin muhakkik ve şârihi Cemal A'zun, konuyla ilgili aşağıdaki rivayete yer verir; Rivayete göre Müzenî bir toplumda hocası Nuaym b. Hammâd ile oturuyordu.

-Nuaym, Müzenî'ye: "Kur'an hakkında ne diyorsun?" dedi.

-Müzenî: "Kur'an Allah'ın kalamıdır, diyorum."

²⁷⁶ Cemal A'zun, **Tahkiku Şerhü's-Sünne**, s. 32.

²⁷⁷ Cemal A'zun, **Tahkiku Şerhü's-Sünne**, s. 33.

²⁷⁸ İbn Abdülber, **el-İntikâ**, s. 170.

²⁷⁹ İbn Abdülber, **el-İntikâ**, s. 169 vd.

²⁸⁰ Cemal A'zun, **Tahkiku Şerhü's-Sünne**, s. 32.

²⁸¹ Cemal A'zun, **Tahkiku Şerhü's-Sünne**, s. 32 vd.

- Nuaym: “Yani gayri mahlûktur?”
- Müzenî: “Evet gayri mahlûktur.”
- Nuaym: “Sen, Allah’ın kıyamet gününde görüleceğini de söylüyorsun?”
- Müzenî: “Evet.”

İnsanlar dağılıp gidince Müzenî, Nuaym’ın yanına giderek “Ya Ebâ Abdillah beni insanların yanında meşhur mu ediyorsun?” Nuaym: “İnsanlar senin itikâdî görüşlerin için çok farklı şeyler düşünüyorlar. Ben, insanlar tarafından itikâdî görüşlerin için düşünülenlerden seni kurtarmak istiyorum,” dedi.²⁸²

Beyhakî de **Menakibü’ş-Şâfi’î** adlı eserinde, farklı rivayetlerle Müzenî’nin Mu’tezile mezhebinin itikâdî görüşlerini kesinlikle benimsemediğini, aksine Müzenî’nin, bu görüşleri çürütmek için çok çaba harcadığını belirterek, Müzenî’nin itikâdî görüşünün selefi olduğunu ispatlamaya çalışır.²⁸³

Burada insanın aklına Müzenî’nin daha önce mütezile fikrine sahip olabileceği düşüncesi gelmiyor değil ancak tabakât eserlerini özellikle Müzenî’nin itikatla ilgili yazdığı Şerhü’s-Sünne eserine baktığımızda, Müzenî’nin fıkıhla ilgilenmeden önce de böyle bir itikâdî görüşe sahip olmadığını görmek mümkündür. Bunu Ebû Avene’nin aşağıdaki rivayetinden de anlayabiliriz. Ebû Avene diyor ki: Müzenî’nin öldüğü hastalık döneminde yanına gittim ve ona Kur’an hakkında görüşün nedir? dedim. “Kur’an Allah’ın gayri mahlûk kelimasıdır” dedi. Bunu daha önce söyledin mi? dedim. “Bu söylediğim hiçbir zaman değişmedi fakat bu konuda kelamla ilgilenmekten ikrah ettim. Çünkü Şâfiî beni bu konudan alıkoydu,” dedi.²⁸⁴

Müzenî, mihne döneminde Şâfiî’nin ders halkası başında iken arkadaşı Büveytî ve diğer selef âlimlerinin başına gelen hadiselerin kendisinin de başına gelmesinden çekinmiş olmalı ki o dönemde bu tür tartışmalara girmekten sakınmıştır. Aslında olaya farklı bir açıdan bakmak daha isabetli olabilir. Şöyle ki; Müzenî’nin bu tür tartışmalara girip Büveytî gibi tutuklanarak hapse atılıp fıkıh ve ilimden uzak kalması mı daha hayırlıdır? Yoksa bu konu hakkında susup, ilim halkasının başında bulunarak Şâfiî mezhebinin yayılmasının devam ettirmesi mi daha hayırlıdır? Muhtemelen Müzenî ikinci yolu yani o dönemde itikâdî ve kelamî tartışmalara girmeyip ilmî faaliyetler içerisinde kalmasının daha hayırlı olacağını düşünmüş olmalı ki bu tür tartışmalardan uzak durmuş ve arkadaşı Büveytî’den boşalan Şâfiî’nin ilim halkasının başına geçerek

²⁸² Cemal A’zun, **Tahkiku Şerhü’s-Sünne**, s. 32.

²⁸³ Beyhakî, **Menâkibü-Şâfi’î**, II/ 351 vd.

²⁸⁴ Cemal A’zun, **Tahkiku Şerhü’s-Sünne**, s. 35-36.

ilmî faaliyetlerine devam etmiştir. Kanaatimizce de Müzenî hayırlı olanı yapmıştır. Zira Müzenî bu tür tartışmalar neticesinde arkadaşı Büveyfî gibi tutuklanarak hapse atılabilirdi. Bu durumda Müzenî'nin İslam dünyasına kazandırılan ilimde hissesi ve Şâfî mezhebinin yayılmasında bugün olduğu kadar rolü de olmayabilirdi.

Gerek yukarıda verdiğimiz rivayetler gerek diğer tabakât eserlerinden, özellikle Müzenî'nin itikâdî görüşlerini sergilediği Şerhü's-Sünne risalesinden anladığımız kadarıyla, Müzenî'nin itikâdî görüşlerini selefî görüşü olarak görmek mümkündür. Ancak Müzenî o günün şartlarında bunu her yerde açık bir şekilde söylememiş olabilir. Bu da insanlar arasında Müzenî'nin itikâdî görüşleri için farklı söylemlere neden olmuş olabilir. Bütün bu anlattıklarımız neticesinde Müzenî'ye nispet edilenlerin doğru olmadığı ve Müzenî'nin itikâdî olarak selefî görüşünde olduğu kanaatimizin oluştuğunu ifade edebiliriz.

2.4.2. Hadis'de İlmî Kişiliği

Müzenî'nin ilmî hayatına baktığımızda erken yaşta farklı ilimlerle ilgilendiği fakat fıkhı daha çok yöneldiğini görmekteyiz.²⁸⁵ Müzenî'nin fıkhıta gördüğü şöhreti hadiste de gördüğünü söylemek mümkün değildir. Zira Müzenî'nin hayatını konu edinen kaynak eserlerde bunu gördüğümüz gibi onun telif ettiği eserlerden de görmek mümkündür.²⁸⁶ Fıkıh kadar olmasa da Müzenî'nin hadis ilmîyle de ilgilendiğini söylemek mümkündür.²⁸⁷

Müzenî, Şâfîî, Ali b. Ma'bed b. Şeddad, Nuaym b. Hammâd gibi âlimlerden hadis rivayet etmiştir.²⁸⁸ Müzenî bu büyük âlimlerden aldığı hadisleri kendisinden sonraki nesillere de aktarmıştır.

Ebû Bekir b. Huzeyme, Ebû Cafer et-Tahâvî, Zekerya b. Yahyâ es-Sâcî, Ebû Hasan b. Cevsa, Ebû Evane el-İsferayanî, İbn Ebû Hatim er-Razî, İbn Ziyâd en-Nisâbûrî, Ebû'l-Fevaris el-Cürcânî gibi âlimler Müzenî'den hadis rivayetinde bulunmuşlardır.²⁸⁹

²⁸⁵ Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, X/25-26.

²⁸⁶ Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, XII/493.

²⁸⁷ Ebû Muhammed b. Abdurrahman, b. Ebî Hatim Muhammed b. İdris. b. Münzir et-Temimî el-Hanzalî er-Razî (h. 240/ 327), *Kitâbu'l-Cerh ve't-Ta'dil*, Dârü'l Kütübî'l-İlmîyye, Birinci baskı, Beyrut, 1952/1372, II/204.

²⁸⁸ Sübkî, *Tabakâtü'l-Kübra*, II/93; Makrîzî, *el-Mükafa'l-Kebîr*, II/93; Özen, "Müzeni" md. DİA, XXXII/246; Aybakan, *İmam Şafî ve Fıkıh Düşüncesinin Mezhepleşmesi*, s. 165-166

²⁸⁹ Sübkî, *Tabakâtü'l-Kübra*, II/93; Makrîzî, *el-Mükafa'l-Kebîr*, II/93; Özen, "Müzeni" md. DİA, XXXII/246; Aybakan, *İmam Şafî ve Fıkıh Düşüncesinin Mezhepleşmesi*, s. 166.

Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ** adlı eserinde, Müzenî'den hadis rivayet eden kişileri beyan ettikten sonra Müzenî'nin hadis rivayetinin az olduğunu fakat fıkhıta ileri derecede bilgin biri olduğunu ifade eder.²⁹⁰

İbn Ebi Hatım, Müzenî'nin bir ara hadis yazdığını ve buna çok önem verdiğini ve Müzenî'nin râviliği için de sadık biri olduğunu ifade eder.²⁹¹ Ebû Said b. Yunus da Müzenî'nin sika olduğunu belirtir.²⁹²

Müzenî'nin, Şâfiî, Mâlik, Nafi, İbn Ömer vasıtasıyla Peygamber Efendimizden visal orucuyla ilgili hadisi rivayet ettiğini bunun dışında Rüyeti'l-Hilal ve Fıtır sadakası hadislerini de Müzenî'nin rivayetiyle nakil edildiğini görmekteyiz.²⁹³

Bazı tabakât eserlerinde Müzenî'nin hadis rivayetinin az olduğunu belirtmelerinden ²⁹⁴ onun hadis bilgisinin az olduğu anlamı çıkarılmamalıdır. Bu daha çok fıkıh bilgisiyle orantılı olmalıdır. Çünkü Müzenî'nin el-Muhtasar adlı eserine baktığımızda konularla ilgili ayeti verdikten sonra hemen arkasında konuyla ilgili hadisi verdiğini görmekteyiz.²⁹⁵ Ayrıca öğrencisi et-Tahâvî'nin, Şâfiî'nin **el-Müsned** eserini Müzenî'nin vasıtasıyla rivayet ettiği de bilinmektedir.²⁹⁶ Bunların tamamına baktığımızda Müzenî'nin hadis ilmîndeki yerini de görmek mümkündür.

2.4.3. Fıkıh'da İlmî Kişiliği

Tabakât eserlerinin neredeyse genelinde Müzenî'nin fakihliğine vurgu yapılmaktadır.²⁹⁷ Ayrıca cedel ve münazarayı iyi bilmesi onun fıkhıta ileri bir derecede yer edinmesine vesile olmuştur, diye düşünüyoruz. Bundan dolayı hocası Şâfiî, Müzenî için “Şeytanla münazara yapsa onu yener.” demektedir.²⁹⁸ Müzenî'nin özellikle fıkıh ilmîndeki başarısı birçok tabakât eserinde vurgulanmaktadır. Tabakât sahibi âlimler eserlerinde Müzenî'yi ilimde adeta dağa benzetmişler.²⁹⁹ Bunlardan bazıları Müzenî için şöyle demektedir:

²⁹⁰ Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XII/493.

²⁹¹ İbn Ebû Hâtım, **Cerh ve't-Ta'dîl**, II/204.

²⁹² Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XII/495; Makrîzî, **el-Mükafa'l-Kebîr**, II/93.

²⁹³ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/95; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XII/496.

²⁹⁴ Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XII/493

²⁹⁵ Ebû İbrâhîm İsmail b. Yahya b. İsmail el-Mısrî el-Müzenî (h. 175-264), **Muhtasaru'l Müzeni fi furu's-Şâfiyye**, (Haşiye: Muhammet Abdulkadir Şahin), Dârü'l Kütübî'l-İlmîyye, Beyrut Lübnan, 1998/1419, s. 7 vd.

²⁹⁶ Ebû Ya'lâ el-Halîlî, **el-İrşâd** 48; Zehebî, **Tezkiretü'l-Huffaz**, III/810.

²⁹⁷ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/94-95; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XII/493

²⁹⁸ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/93; Süyûtî, **Hüsnü'l-Muhâdara**, I/307.

²⁹⁹ Süyûtî, **Hüsnü'l-Muhâdara**, I/307

Şîrâzî, Müzenî'nin münazaracı, zahid, dakik lafızların manalarını anlayan müctehid bir âlim olduğunu ifade eder.³⁰⁰

Zehebî, Müzenî için fıkıh'da baş âlim, allame ve imam olduğunu belirtir.³⁰¹

İsnevî, Müzenî'yi Şâfiî'nin talabeleri arasında en ileri gelen biri olarak kabul eder. Onun zühd ve takva sahibi biri olduğunu belirtir.³⁰²

İbn Abdülber, Müzenî'nin fakih, âlim ve değeri yüksek biri olduğunu, onun Şâfiî'nin Mezheb-i Cedid görüşlerini ve sözlerini en iyi bilen ve mezhep içinde en ileri derecede yer aldığını savunur.³⁰³

Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra** adlı eserinde Müzenî'nin hayatını anlattığı bölümde Amr b. Osman el-Mekkî'nin rivayetine yer vererek, insanlar arasında Müzenî'den daha iyi ictihad edeni görmediğini, dolayısıyla onun taklitten uzak durup ictihada yöneldiğini, onun ibadette müdavim olduğunu, ilim ve ilim ehline ondan daha çok saygı göstereni görmediğini belirtir.³⁰⁴

Müzenî'nin Şâfiî ile tanışmadan önce kelim ilmiyle ilgilendiğini ve hocası Şâfiî'nin tavsiyesi üzerine kelim ilmiyle ilgilenmeyi bırakıp fıkhaya yöneldiğine daha önce de değinmiştik. Müzenî bir başka yerde de fıkhaya yönelmesini şöyle anlatıyor: “Bir gün Şâfiî'nin yanında oturuyorduk. Şâfiî'ye kelamcıların diliyle bir mesele sordum. Şâfiî bana bakıp beni dinliyordu, bana hemen cevap verdi. Benim tam bir cevap aldığımı görünce bana şöyle dedi: “Evlat, sana bundan daha hayırlı bir şey söyleyeyim mi?” “Evet” dedim. “Bu ilimde (kelam) bir şey söyleyip isabet ettiğinde sevap kazanmadığın gibi hata ettiğinde ise küfre girersin. Sana isabet ettiğinde sevap kazanacağın, hata ettiğinde ise günaha girmediğin bir ilim gerekir,” dedi. “Bu hangi ilimdir?” dediğimde, “fıkıhtır,” dedi. Bundan sonra fıkıhla ilgilenmeye başladım. Şâfiî'den fıkıh öğrendim ve bunun üzerine çalışmalar yaptım,” der.³⁰⁵

Müzenî, özverili çalışmaları neticesinde daha sonraki Şafilerin örnek alacağı birçok eser yazmıştır. Şâfiî mezhebinde ikinci ve daha sonrası tabakalardaki âlimler, Müzenî'nin bu eserleri üzerine birçok şerh ve çalışmalar yapmışlardır.³⁰⁶ Bu şerh ve çalışmalar hakkında ileride detaylı yer verileceğinden dolayı burada yer verilmemiştir.

³⁰⁰ Şîrâzî, **Tabakâtü'l-Fukahâ**, s. 97.

³⁰¹ Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XII/ 492-493.

³⁰² İsnevî, **Tabakatü's-Şâfi'iyye**, I/29.

³⁰³ İbn Abdilber, **el-İntikâ**, s. 169.

³⁰⁴ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/94; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XII/494.

³⁰⁵ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/98; Makrîzî, **el-Mükafa'l-Kebîr**, II/95.

³⁰⁶ İbn Hallikan, **Vefeyâtü'l-Ayân** I/86; Aybakan, **İmam Şafî ve Fıkıh Düşüncesinin Mezhepleşmesi**, s. 166-167.

Müzenî, hocası Şâfiî'nin vefatından sonra yoğun ilmî çalışmalar yürütmüştür. Bu çalışmalar neticesinde İslam coğrafyasının farklı bölgelerinden gelen talebelere Şâfiî'nin fikhî görüşlerini aktarmıştır. Bunun neticesinde de Şâfiî'nin fikhî, Horasan, Irak ve Şam gibi İslam'ın farklı coğrafyasına yayılmıştır.³⁰⁷

2.5. Müzenî ve Taklît

İslam tarihi boyunca İslam âlimleri arasında belki de en çok tartışılan konuların başında gelen konulardan biri de taklît konusudur. Fıkıh usulü eserlerinde inceden inceye tartışılan taklît kelimesi, “benzetme”, “gerdanlık takma” gibi anlamlara gelir.³⁰⁸ İslam hukuk terminolojisinde taklît, farklı anlamlarda kullanılmış olsa da genel olarak delilini bilmeden bir âlime uymak ve ona uyararak amel etmek³⁰⁹ anlamında kullanılmıştır.³¹⁰

Müzenî'nin taklîtle ilgili görüşüne geçmeden önce hocası Şâfiî'nin taklîtle ilgili görüşüne yer vermek tarafımızca ehemmiyetli görülmüştür. Aslında yalnız Şâfiî'nin değil bütün İslam âlimlerinin, özellikle günümüzde dört mezhep imamı olarak bilinen İmam Azam Ebû Hanife, Mâlik, Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel gibi âlimlerin de taklîtle ilgili görüşlerine baktığımızda, ısrarla insanların taklîttan uzak durması gerektiğini ifade eden söz ve görüşleri bulunmaktadır.³¹¹

İmam Şâfiî'nin taklîtle ilgili görüşleri eserlerine net bir şekilde yansımıştır.³¹² Zerkeşî, **el-Bahrü'l-Mühît**, adlı eserinde Şâfiî'nin, Peygamber efendimiz (sav) dışında hiç kimsenin taklît edilemeyeceği görüşünü açık bir şekilde ifade etmiştir.³¹³ Şâfiî'nin, ders halkasında yetişen öğrencilerine; “Benim görüşümün aksine sahih bir hadis gördüğünüzde benim görüşümü duvara çarpın,” tavsiyesinde bulunduğu

³⁰⁷ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/95; Aybakan, **İmam Şâfiî ve Fıkıh Düşüncesinin Mezhepleşmesi**, s. 166.

³⁰⁸ Erdoğan, **Fıkıh ve Hukuk Terimleri**, s. 540.

³⁰⁹ Hatib el-Bağdadî, **el-Fakîh ve'l-Mütefakkîh**, II/128; Şirazî, **el-Luma** s. 125; Gazzâlî, **el-Mustasfâ**, s. 703; Erdoğan, **Fıkıh ve Hukuk Terimleri**, s. 540.

³¹⁰ Taklîtle ilgili detaylı bilgi için bkz. **el-Hâvî'l Kebîr fi Fikhî Mezhebi'l İmami's-Şâfiî (Vehuve şerhu Muhtasari'l Müzeni)**, (Thk. ve Ta'lik: Şeyh Ali Muhammd Muavviz ve Şeyh Adil Ahmed Abdu'l Mevcud), Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Birinci Baskı, Beyrut, Lübnan, 1994/1414, I/15 vd.; Bedreddin, Muhammed b. Bahadır b. Abdullah ez-Zerkeşî eş-Şâfiî(h. 745-794), **el-Bahrü'l Muhît fi Usulî'l Fıkıh**, Vezaratü'l Evkâf ve Şuuni'l-İslâmiyye bi'l-Küveyt, Daru's-Safve, İkinci Baskı, Kuveyt, 1992/ 1413, VI/277-278; Erdoğan, **Fıkıh ve Hukuk Terimleri**, s. 540.

³¹¹ Zerkeşî, **el-Bahrü'l-Mühît**, VI/280; Dekkâr, **İmâmü's-Şâfiî'î Fakihü's-Sünneti'l-Ekber**, s. 234-235.

³¹² Muhammed b. İdrîs, eş-Şâfiî (v.204), **er-Risale**, (Thk. Ebi'l-Eşbal, Ahmed Muhammed Şakir), Metbea'tu Mustafa el-Babî el-Helebî, yy. ty. s. 42; agm, **Cimâu'l İlm**, (Thk. Ahmed Muhammed Şakir), Mektebetü İbn Teymiyye, yy. ty. s. 12.

³¹³ Zerkeşî, **el-Bahrü'l-Mühît**, VI/274.

bilinmektedir.³¹⁴ Bir başka yerde ise talebelerine tavsiyesi: “Size bir delil sunduğumda aklınız kabul etmiyorsa onu kabul etmeyiniz. Çünkü akıl zarurî olarak hakkı kabul eder,” şeklindedir.³¹⁵ Şâfiî’nin, diğer âlimler gibi kimsenin kendisini de taklît etmesini istemediği söylenmektedir.³¹⁶

Müzenî’nin taklîtle ilgili görüşlerini, meşhur eseri el-Muhtasarın ilk satırlarında görmek mümkündür. O, eserinin giriş kısmında taklîtle ilgili Şâfiî’nin ve kendisinin de taklîtle karşı olduğunu açık bir şekilde ifade etmiştir.³¹⁷

Kaynak eserlerde Müzenî’nin taklîtle karşı mustakil bir eser telif ettiği geçmektedir.³¹⁸ Konuyla ilgili eserlerde bu eserin adı bazen **Fesadü’t-Taklîd** bazen de **Fesadü’t-Tevil** olarak geçmektedir.³¹⁹ Zerkeşî, **el-Bahrü’l-Muhit** adlı eserinde Müzenî’nin taklîtle karşı görüşlerini beyan ederken Müzenî’nin getirdiği delillere de yer vererek sık sık Müzenî’nin bu eserden alıntılar yapmıştır.³²⁰

Müzenî’nin taklîtle ilgili tutumunu, Amr b. Osman el-Mekkî’nin aşağıdaki rivayetinden de anlamak mümkündür. el-Mekki; “...Müzenî’den daha çok icthad eden birini görmedim,” der.³²¹ el-Mekki’nin rivayetinden görüldüğü gibi Müzenî’nin taklît değil çok icthadda bulunduğunu görmektayız. Dolayısıyla Müzenî’nin taklîtle ilgili görüşlerinden, müctehid birinin herhangi bir konuda hocası veya bir başka âlimi körü körüne taklît edemeyeceği aşikârdır.

Müzenî’nin icthad ettiği konularda zaman zaman hocası Şâfiî’ye de muhalefet ettiği olmuştur.³²² Sonraki dönem Şâfiî uleması arasında bu ihtilaflar değerlendirilirken Müzenî’nin bu ihtilaflarda mezhebin dışına çıktığı tartışmaları yaşanmıştır.³²³ Sübkî, **Tabakâtü’l-Kübra** adlı eserinde bu içtihatları, Zikrû’l-Bahsî an Tahricâtü’l-Müzenî Rahimehullah ve Arâihi hel Teltehiku Bil-Mezheb (Müzenî’nin Rahimehullah görüş ve tahricatlarının mezhebe uygunluğu konusu) adıyla özel bir fâsıl açmış ve konuyu verdiği rivayetlerle detaylı bir şekilde değerlendirmiştir.³²⁴ Ayrıca bu içtihatlar, sonraki

³¹⁴ İbn Hacer, **Tevâli**, s. 107; Haddâd, “Şâfiî’nin Eski Mezhebi ve İmam Malik’in Mezhebi İle Alakası” Gelenekselci ve Modernist Paradigmalar Kısacasında İmam Şâfiî, s. 365.

³¹⁵ Cündî, **el-İmâmü’ş-Şâfiî; Nasiru’s-Sünne**, s. 141.

³¹⁶ Müzenî, **Muhtasar**, s. 7; Maverdî, **el-Havi’l-Kebir**, I/13.

³¹⁷ Müzenî, **Muhtasar** s. 7.

³¹⁸ Zerkeşî, **el-Bahrü’l-Muhit**, IV /549, VI 263, 281; Özen, “Müzenî” md. DİA XXXII/249.

³¹⁹ Zerkeşî, **el-Bahrü’l-Mühit**, VI 232-233, 247-248, 262, 281.

³²⁰ Zerkeşî, **el-Bahrü’l-Mühit**, VI/281-282.

³²¹ Sübkî, **Tabakâtü’l-Kübra**, II/94; Zehebî, **A’lâmi’n-Nübelâ**, XII/494; Makrîzî, **el-Mukaffa’l-Kebîr**, II 94; Heyto, **el-İctihad**, s. 102.

³²² Konu hakkında detaylı bilgi çalışmamızın “Müzenî’nin Şâfiî’ye Muhalefeti” başlığı altında verilecektir.

³²³ Özen, “Müzenî” md. DİA XXXII/247.

³²⁴ Sübkî, **Tabakâtü’l-Kübra**, II/102 vd.

dönem Şâfiî uleması arasında Müzenî'nin mutlak müctehid mi yoksa mezhep içinde müctehid mi olduğu tartışmasına neden olmuştur.³²⁵

Bedreddin ez-Zerkeşî, **el-Bahrü'l-Muhit** adlı eserinde Müzenî'nin taklitle ilgili görüşlerine yer verdiği bölümde onun, **Fesâdü't-Taklîd** adlı eserinde; “Allah (cc) yalnız bir ayette değil, birçok ayette taklîdi yermiştir diyerek taklidin caiz olmadığını söyleyerek görüşünü aşağıdaki ayetlerle delillendirmiştir. Daha sonra sırasıyla aşağıdaki ayetleri zikreder; **“İşte böyle, biz senden önce hiçbir memlekete bir uyarıcı göndermedik ki, oranın şımarık zenginleri, şüphe yok ki babalarımızı bir din üzerinde bulduk. Biz de onların izlerinden gitmekteyiz.”**³²⁶ **“Yine şöyle diyecekler: Ey Rabbimiz! Biz önderlerimize ve büyüklerimize itaat ettik de bizi yoldan saptırdılar.”**³²⁷ **“(Yahudiler) Allah’ı bırakıp, hahamlarını; (Hristiyanlar ise) rahiplerini ve Meryem oğlu Mesih’i râb edindiler. Oysa bunlar da ancak, bir olan Alah’a ibadet etmekle emrolunmuşlardır. Ondan başka hiçbir ilah yoktur. O, onların ortak koştukları her şeyden uzaktır.”**³²⁸

Müzenî, yeryüzünde ilmîn yok olmasını çok taklît edilmesinin neticesi olduğunu savunur ve görüşünü de aşağıdaki hadisle delillendirir: *“Allah (cc) ilmî (yeryüzünde) süküp almaz ancak âlimleri alarak ilmî kaldırmış olur.”*³²⁹ Görüldüğü gibi Müzenî'nin yukarıdaki görüş ve delillerine baktığımızda taklît yapan birinin âlim olamayacağını anlamak zor değildir.

Zerkeşî'nin, **Fesâdü't-Taklîd** adlı eserinde Müzenî'nin, taklîde karşı olduğunu, ictihad kapısının hiçbir zaman kapalı olamayacağı ve zaman zaman ictihad kapısının kapalı olduğu iddiası veya ictihad edenler arasında yaşanan ihtilaflarla karşılaşıldığında izlenecek yolu göstermek amacıyla şunları söylediğini aktarır. “İmamlar ihtilaf eder ve her bir fırka benim söylediğim kitap ve sünnete uygundur iddiasında bulunursa Sahâbenin, Peygamber efendimizden (sav) miras olarak aldığı şura prensibine uymak vaciptir. Bunu da o zamanın devlet başkanı uygular. Devlet başkanı onlarla münazara yapar. Her bir fırkaya savundukları fikirleri sorar, onların birbirlerine galip gelmelerini

³²⁵ Bedreddin, Muhammed b. Bahadır b. Abdullah ez-Zerkeşî, eş-Şâfiî (h.745-794), **el-Bahrü'l Mühît fi Usulî'l Fıkıh**, Vizaretü'l-Evkaf ve Şuuni'l-İslâmiyye bi'l-Küveyt, Dâru's-Safve, İkinci Baskı, Kuveyt, 1992/1413, VI/212; Özen, **“Müzenî”** md. DİA XXXII/247.

³²⁶ **Zuhruf**, 23.

³²⁷ **Ahzâb**, 67.

³²⁸ **Tevbe**, 31.

³²⁹ Müslim, Ebü'l-Hasan Müslim b. Haccac, el-Küşeyrî en-Nisâbü'rî (h.204-261), **el-Müsnedü's-Sahih**, (Thk. Muhammed Fuad Abdülbaki), Darü İhyâi'l-Türasi'l-Arabî, Beyrut, ty. “Refü'l-İlm”, 2673. Ebi Nuaym, **Hilyetü'l-Evliyâ** II/181; İbn Abdülber, **Câmiu Beyâni'l-İlm ve Fadlihî**, (Thk. Ebi'l-Eşbal ez-Züheyri) Dâru İbni'l-Cevzî, 1994/1414, I/588; Zerkeşî, **el-Bahrü'l-Mühîd**, VI/281-282.

ve kendileri ile iftihar etmelerini önler. Onlara insafli olmalarını emreder. Onlardan Allah rızasını talep etmelerini ister. Bununla onlara Kitap ve sünnete yakın olan görüşü beyan eder,” der.³³⁰

Netice olarak bütün İslam âlimleri gibi Müzenî'nin de taklîde karşı olduğunu, bunu her fırsatta eserlerinde açık bir şekilde dile getirdiğini görmek mümkündür. Yukarıda da değindiğimiz gibi kaynak eserlerde Müzenî'nin taklît konusuyla ilgili **Fesâdü't-Taklîd** adında mustakil bir eser telif ettiği bilinmektedir. Günümüzde mevcut olmadığını düşündüğümüz bu eserde Müzenî, taklîdin neden yanlış olduğunu ve taklîde neden karşı çıktığını ayet, hadis ve aklî delillerle beyan etmeye çalıştığını bu eserden yapılan iktibaslardan anlamaktayız.³³¹

2.6. Hocaları

Müzenî, birçok büyük âlimin yanında ilim tahsili yapmıştır. Burada Müzenî'nin bütün hocalarına yer vermek mümkün değildir. Ancak Müzenî'nin ilim hayatında etkili olan birkaç hocasının hayatına kısa bir şekilde değineceğiz. Burada Müzenî'nin hocalarından söz ederken sıralamayı vefat tarihlerini göz önünde bulundurarak ilk olarak İmam Şâfiî'nin hayatıyla başladığımızı belirtmeliyiz.

2.6.1. Muhammed b. İdris eş-Şafiî (v. 204)

Müzenî'nin kendisiyle meşhur olduğu hocası imam eş-Şafiî dir. İmam Şâfiî'nin hayatını, çalışmamızın bu kısacık bölümüne sığdırmamız gerçekten imkânsızdır. Ancak konumuz gereği yine de Şâfiî'nin hayatına kısaca temas etmenin faydalı olacağını düşünüyoruz.

İslami ilimlerin tasnif edilmesinden itibaren Şâfiî'yi her bir tasnifte görmek mümkündür. Tefsir ilmîne baktığımızda Şâfiî'yi müffesirler, hadis ilmîne baktığımızda muhaddisler, fıkıh ve fıkıh usulüne baktığımızda fakih ve usulcüler arasında görmek mümkündür. Bunların dışında kurra, Arap Edebiyatı ve belağatçıları, şairler vb. âlimler arasında da Şâfiî'yi görmek mümkündür.³³²

Şâfiî'nin hayatı ile ilgili tabakât kitaplarında çok bilgi olduğu gibi ayrıca hayatını anlatan müstakil eserler de telif edilmiştir. Özellikle bunlar arasında Beyhâki'nin **Menakibu's-Şafiî** adlı eseri kayda değerdir. Bunun yanında İbn Kesîr ve

³³⁰ Zerkeşî, **el-Bahrü'l-Mühît**, VI/232-233.

³³¹ İktibaslar için bkz. Zerkeşî, **el-Bahrü'l-Muhît**, IV/549, VI/232-233,247-248, 263, 281-282.

³³² Detaylı bilgi için bkz. Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, (Dipnot) X/1.

Razî'nin **Menâkibü'l İmami's-Şâfiî** adlı eserleri ve Ebû Zehra'nın **İmam Şâfiî** adlı eseri de bunlardan bazılarıdır. Birçok İslam ülkesinde olduğu gibi³³³ ülkemizde de Şâfiî'nin gerek hayatı gerek ilmî faaliyet ve düşünceleri hakkında birçok eser, tez ve makale yazılmıştır.³³⁴

Şâfiî'nin hayatını anlatmaya kalkışırsak konumuzun dışına çıkacağımızdan dolayı onun kişiliğini en iyi ve kısa bir şekilde ez-Zehebînin **es-Siyerü A'lami'n-Nubelâ** adlı eserindeki satırlarıyla tanıtaçağız; ez-Zehebî, Şâfiî'yi "Kendi asrının âlim ve imamı, hadisin savunucusu ve milletin fakihîdir," diye tanımlamaktadır.³³⁵

Kaynak eserlerde İmam Şâfiî'nin seceresi, Ebû Abdillah Muhammed b. İdrîs b. el-Abbâs b. Osman b. Şâfi'i b. es-Sâib b. Ubeyd b. Abdilyezîd b. Hâşim b. el-Muttalib b. Abdümenâf, b. Kusay, b. Kilab b. Murre b. Kab b. A'va b. Galib b. Fihri b. Mâlik b. Nadr b. Kinane b. Huzeyme b. Mudrike b. İlyas b. Mudar b. Nezar b. Me'add b. Adnan el-Mutalibî eş-Şâfiî, olarak geçmektedir.³³⁶ İmam Şâfiî'ye, dedesinin dedesi Şâfiî b. Saib'den dolayı Şâfiî denilmektedir.³³⁷ Kureyş kabilesine mensup olup baba tarafından nesebi Abdümenâf'ta Peygamber Efendimizin (sav) nesebi ile birleşmektedir.³³⁸ Şâfiî

³³³ Cündî'nin **el-İmâmü's-Şâfiî; Nasiru's-Sünne**, Ahmed Abdüsselam en-Nehrâvî'nin **el-İmâmu's-Şâfiî fî Mezhebeyi'l-Kâdim ve'l-Cedid** vb. çalışmaları.

³³⁴ Şamil Dağcı'nın, **İmam Şâfiî Hayatı ve Fıkıh Usûlü İmindeki Yeri**, Abdurrahman Candan'nın **İmam Şâfiî'nin Kavli-i Kadim ve Kavli-i Cedidi**, Bilal Aybakan'nın, **İmam Şâfiî ve Fıkıh Düşüncesinin Mezhepleşmesi**, vb. çalışmaları gibi.

³³⁵ Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, X/5.

³³⁶ İmam Fahrüddin, Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Razî (v. 606), **Menâkibu'l-İmâmi's-Şâfiî**, (Thk. Dr. Ahmed Hicazî es-Saka), Naşir Mektebetu Kulliyeti'l-Ezheriyye, Birinci Baskı, Kahire Mısır, 1986/1406, s. 3; Nevevî, **Tehzibü'l Esmâ**, I/44; İmam Ebi Muhammed Abdullah b. As'ad b. Ali b. Süleyman el-Yafî el-Yemânî (v.768), **Mir'atü'l-Cinân ve Abratü'l-Yekzân fî Ma'rifeti mâ Yu'teberu Min Havâdisi Zaman**, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye Birinci Baskı, Beyrut, Lübnan, 1997/1417, II/11-12; Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî (v.852/1449), **Tevâlî't-Te'sis. li Meali Muhammed bin İdris**, (Thk. Ebü'l Fidâ Abdullah Kadî), Dârü'l Kütübî'l-İlmiyye, Birinci Baskı, Beyrut, 1986/1406, s. 34; agm., **Tehzibü't-Tehzib**, Dâru Sâdır, Beyrut, 1907/1325, IX/25.

³³⁷ Semânî, **el-Ensâb**, VII/251; Cündî, **el-İmâmü's-Şâfiî; Nasiru's-Sünne**, s. 30.

³³⁸ Ebü Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali el-Beyhakî (h. 384-458), **Menâkibu's-Şâfiî**, (Thk. Seyyid Ahmed Sakr), Dârü't-Türâs, Birinci Baskı, Kahire, 1970/1390 I 77; Hafız, Ebî Nuaym Ahmed b. Abdullah, **el-Ebî Nuaym** (h. 430), **Hilyetu'l-Evliya ve Tabakâtü'l-Esfiya**, Dârü'l-Fıkr, Beyrut Lübnan 1996/1416, IX/65; Nevevî, **Tehzibü'l-Esmâ** I/46; Yafî, **Mira'tü'c-Cinân**, II/12; Ahmed Abdüsselam en-Nehrâvî, **el-İmâmu's-Şâfiî fî Mezhebeyi'l-Kâdim ve'l-Cedid**, Mektebetü's-Sebâb, Kahire, 1988, s. 17 vd.

anne tarafından “Ezd” kabilesine mensuptur.³³⁹ Kureyş kabilesi hakkında olduğu gibi Ezd kabilesi hakkında da Peygamber Efendimizin birçok hadisi şerifi bulunmaktadır.³⁴⁰

İmam Şâfiî'nin doğumu, neredeyse bütün kaynak eserlerde ihtilafsız h. 150, m. 760 yılındadır.³⁴¹ Bu tarih aynı zamanda İmam Ebû Hanifenin vefat yılına denk gelmektedir.³⁴² Doğum yerinin ise Gazze³⁴³ ile Askalan³⁴⁴ arasında - ihtilaf olmakla beraber - en kuvvetli görüşe göre Gazze olduğu söylenmektedir.³⁴⁵

Şâfiî'nin doğumundan kısa bir süre sonra babası vefat etmiştir.³⁴⁶ Annesi tarafından Şâfiî, iki veya on yaşında iken Mekke'ye akrabalarının yanına götürülmüştür.³⁴⁷ Şâfiî, ilk yıllarında okçuluk, şiir, Arap tarihi ve edebiyatı ile meşgul olmuştur.³⁴⁸ Daha sonra tavsiyeler üzerine fıkha yönelmiştir.³⁴⁹ Şâfiî, küçük yaşta

³³⁹ Beyhakî, **Menâkibü's-Şâfiî**, I/88-89; Ebi Nuaym, **Hilyetü'l-Evliyâ** IX/67-68; Razî, **Menâkibu'l-İmâmi's-Şâfiî**, s. 23,29; Zehebi, **A'lâmi'n-Nübelâ**, X/9; Yafî, **Mira'tü'c-Cinan**, II/12; el-İmam el-Kâdî İbrahim b.Nureddin el-Me'rufu bi İbni Ferhun el-Malikî (h. 799), **Eddibâcû'l-Müzheb fi Me'rifeti E'yanî Ulemâi'l-Mezheb**, (Thk. Memun b.Muhyidin el-Cina), Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, Birinci Baskı, Beyrut Lübnan, 1996/1417 s. 327; Nehrâvî, **el-İmâmu's-Şâfiî fi Mezhebeyi'l-Kâdîm ve'l-Cedid**, s. 24.

³⁴⁰ Ebî İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî (v.279), **el-Camiu'l-Kebir**, (Thk. Beşşâr Avâd Maruf), Dârü'l-Garbi'l-İslâmî Birinci Baskı, Beyrut Lübnan, 1996, “Fadli'l-Yemen” 72/3937; Beyhakî, **Menâkibü's-Şâfiî**, I/89; Razî, **Menâkibu'l-İmâmi's-Şâfiî**, s. 29; Nevevî, **Tehzîbü'l-Esmâ'**, I/44-45.

³⁴¹ Beyhakî **Menâkibu's-Şâfiî**, I/71; Razî, **Menâkibu'l-İmâmi's-Şâfiî**, s. 3; Ebû Ömer Yusuf, b. Abdülber el-Endulusî (h. 368-463), **el-İntikâ, Fi Fedaili Eimmetu Selase el-Fukahâ; Malik b. Enes. el-Asbâhî el-Medenî, Muhammed b. İdris. es-Şafîi el-Muttalibî, Ebû Hanife Numan b. Sabit el-Kufî**, Mektebetü Li'l Metbu'ati'l-İslâmiye Birinci Baskı Halep, 1997/1417, s. 116; İsnevî, **Tabakâtü's-Şâfi'iyye**, 18; İbn Kesir, **Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şafî'iyyin**, s. 19; İbn Ferhun, **ed-Dibacü'l-Müzheb**, s. 327; İbn Hacer, **Tevâlî**, s. 52-53; Cündî, **el-İmâmü's-Şâfiî; Nasiru's-Sünne**, s. 28; Muhammed, Ebû Zehra, **İmam Şâfiî Hayatuhu ve Asruhu ve Arauhu ve Fikhuhu**, Dârü'l-Fikri'l-Arabî, Kahire, 1978, s. 14.

³⁴² Beyhakî **Menâkibu's-Şâfiî**, I/71; Nevevî, **Tehzîbü'l-Esmâ'**, I/44; İbn Kesir, **Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şafî'iyyin**, s. 20; Ebû Bekr b. Hidayetullah el-Hüseynî (v. h.1014), **Tabakâtü's-Şâfi'iyye**, (Thk. Adil Nüveyhiz), Dârü'l-Âfâki'l-Cedide, Beyrut, 1982/1402, s. 12; Cündî, **el-İmâmü's-Şâfiî; Nasiru's-Sünne**, s. 28; Ebû Zehra, **İmam Şafîi**, s. 14; Nehrâvî, **el-İmâmu's-Şâfiî fi Mezhebeyi'l-Kâdîm ve'l-Cedid**, s. 26.

³⁴³ “Gazze” Beytü'l-Makdise iki marhale uzaklıkta bir yer ismidir. Bkz. Beyhakî, **Menâkibu's-Şâfiî**, I/75.

³⁴⁴ “Askalan” Gazze'den altı mil uzaklıkta bir yer ismidir. Bkz. Beyhakî, **Menâkibu's-Şâfiî**, I/75; Ebi Nuaym, **Hiyetu'l-Evliya**, IX/67; Ebî Abdillâh, Şihabiddin, Yakut b. Abdillâh, el-Hamevî er-Rûmî el-Bağdâdî, **Mu'cemü'l-Büldân**, Dârü Sadr, Beyrut, 1977/1397, IV/122.

³⁴⁵ Beyhakî, **Menâkibu's-Şâfiî**, I/71; ; İbn Kesir, **Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şafî'iyyin**, s. 19-20; İbn Ferhun, **ed-Dibacü'l-Müzheb**, 327; İbn Hacer, **Tevâlî**, s. 50; Hüseyinî, **Tabakâtü's-Şâfi'iyye**, s. 12; Ebû Zehra, **İmam Şafîi**, s. 14; Nehrâvî, **el-İmâmu's-Şâfiî fi Mezhebeyi'l-Kâdîm ve'l-Cedid**, s. 26 vd.

³⁴⁶ Beyhakî, **Menâkibu's-Şâfiî**, I 94; Nevevî, **Tehzîbü'l-Esmâ'** I/46; İbn Hacer, **Tevâlî**, s. 50-51, 53; Cündî, **el-İmâmü's-Şâfiî; Nasiru's-Sünne**, s. 28.

³⁴⁷ Beyhakî, **Menâkibu's-Şâfiî**, I/73-74; İbn Kesir, **Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şafî'iyyin**, s. 19; İbn Hacer, **Tevâlî**, s. 50-51; agm. **Tehzîbü't-Tehzib**, IX/26; Hüseyinî, **Tabakâtü's-Şâfi'iyye**, s. 12-13; Cündî, **el-İmâmü's-Şâfiî; Nasiru's-Sünne**, s. 28.

³⁴⁸ Zehebi, **Tezkiretü'l-Huffaz**, (Bu basım Mekke Mektebetü'l-Haram Kütüphanesinde korunan ilk nusha dikkate alınarak, Hind Hükümeti Maarif Bakanlığı tarafından tashih edilmiştir), Dârü'l-Kütubi'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, ty. I/361-362; İbn Kesir, **Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şafî'iyyin**, s. 19; İbn Hacer, **Tevâlî**, s. 54; İbn Tağriberdi, **Nücümü'z-Zâhire**, II/176;

Kur'an-ı Kerim'i ezberlemiş, daha sonra hadis öğrenmeye ve ezberlemeye başlamıştır. Rivayete göre Şâfiî, on iki veya on üç yaşında iken İmam Mâlik'in el-Muvatta adlı eserini ezberlemiş durumdaydı.³⁵⁰ Şâfiî, bir dönem (zaman ve müddeti net olarak bilinmemekle birlikte) çölde Hüzeyl kabilesinde kalıp, Arap dil ve belagatini ve Arap şiirini iyi bir şekilde öğrenmiştir.³⁵¹

Şâfiî Mekke'de temel eğitimini, Mekke müftüsü Müslim b. Hâlid ez-Zencî (v. 180/796),³⁵² Süfyan b. Üyeyne (v. 198/813) ve Dâvûd b. Abdurrahman el-Atar (v. 174/790) gibi büyük âlimlerden almıştır.³⁵³

Şâfiî, henüz Mekke'de iken Mâlik b. Enes'in şöhretini duymuş, bu büyük âlimden ders almak istemiştir. Şâfiî, Medine'ye giderek İmam Mâlik'e talebe olmuştur.³⁵⁴ O, İmam Mâlik vefat edinceye kadar onun yanında kalıp ders halkasına devam etmiştir. İmam Mâlik'in vefatından sonra Şâfiî, Mekke'ye dönerek oradan da Yemen'e gitmiştir.³⁵⁵ İmam Şafîî, Yemen'de kaldığı dönemde siyasi bir suçlamaya maruz kalarak tutuklanmıştır. Halife Harun Reşid'in isteğiyle hicrî 184 tarihinde Irak'a getirilerek burada yargılanmıştır.³⁵⁶ Bu, Şâfiî'nin Bağdat'a ilk gelişidir. Şâfiî; yetenek cesaret, kuvvetli deliller ve net beyanıyla ceza almadan beraat etmiştir.³⁵⁷ Ancak yargılamadan sonra burada bir zaman göz hapsinde kalmıştır. Bu sırada İmam Şâfiî, İmam Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî ile tanışmış, aralarında dostane bir ilişki başlamıştır. İmam Şâfiî, burada İmam Muhammed'den rey ehlinin ilmîni iyi bir şekilde öğrenmiştir.³⁵⁸ Şâfiî'nin Bağdat'ta olan bu ilk seferinde burada ne kadar kaldığı tam

³⁴⁹ Beyhakî, *Menâkibu's-Şâfiî*, I/96; Nevevî, *Tehzîbü'l-Esmâ'* I/46; Zehebi, *Tezkiretü'l-Huffaz*, I/361-362; İbn Kesir, *Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şafi'iyyin*, s. 21.

³⁵⁰ Ebi Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ* IX/96; Beyhakî *Menâkibu's-Şâfiî*, I/101; Nevevî, *Tehzîbü'l-Esmâ'* I/46; İbn Kesir, *Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şafi'iyyin*, s. 21; İbn Hacer, *Tevâlî*, s. 54; İbn Tağriberdi, *Nücümü'z-Zâhire*, II/176.

³⁵¹ Beyhakî, *Menâkibu's-Şâfiî*, I/96,102; İbn Kesir, *Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şafi'iyyin*, s. 21; İbn Ferhun, *Dibacü'l-Müzheb*, s. 327; Ebû Zehra, *İmam Şafîî*, s. 46.

³⁵² Nevevî, *Tehzîbü'l-Esmâ'* I/47; İbn Kesir, *Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şafi'iyyin*, s. 22.

³⁵³ İbn Kesir, *Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şafi'iyyin*, s. 28; İbn Tağriberdi, *Nücümü'z-Zâhire*, II/176; Ebû Zehra, *İmam Şafîî*, s. 41.

³⁵⁴ Beyhakî, *Menâkibu's-Şâfiî*, I/100 vd.; Nevevî, *Tehzîbü'l-Esmâ'* I/47; İbn Kesir, *Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şafi'iyyin*, s. 22; Hüseyinî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, s. 13; Fuat Sezgin, *Tarihu't-Turasi'l-Arabî*, Camiatü'l-İmam Muhammed b. Suud el-İslâmiyye, 1991/1411, I/179.

³⁵⁵ Ebi Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, IX/71; Beyhakî, *Menâkibu's-Şâfiî*, I/106; Nevevî, *Tehzîbü'l-Esmâ'*, I/47; Hüseyinî, *Tabakâtü's-Şafi'iyye*, s. 13; Sezgin, *Tarihu't-Turasi'l-Arabî*, I/179; Şamil Dağcı, *İmam Şafîî Hayatı ve Fıkıh Usûlü İlimindeki Yeri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2004, s. 21.

³⁵⁶ Ebi Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, IX/71; Ebü'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer, b. Kesir ed-Dimeşkî eş-Şafîî, (v.774/1373), *Menâkibu'l-İmâmü's-Şafîî*, (Thk. Halil İbrahim Molla Hatır), Mektebetü'l-İmami's-Şafîî, Birinci Baskı, Riyad, 1992/1412, s. 80; Sezgin, *Tarihu't-Turasi'l-Arabî*, I/179.

³⁵⁷ Beyhakî *Menâkibu's-Şâfiî*, I/113.

³⁵⁸ İbn Kesir, *Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şafi'iyyin*, s. 23.

olarak bilinmemektedir. İmam Şâfiî daha sonra Mekke'ye dönmüş, orada ilmî faaliyetlerine devam etmiştir.³⁵⁹

İmam Şâfiî hicrî 195 yılında tekrar Bağdat'a gitmiştir. Burada ehli rey ile ilmî münazaralarda bulunmuştur. Şâfiî, bu sefer Bağdat'ta iki yıl gibi bir süre kaldıktan sonra tekrar Mekke'ye dönmüştür.³⁶⁰ İmam Şâfiî, hicrî 198/199 yılında bir kez daha Bağdat'a gelip burada birkaç ay gibi kısa bir süre kaldıktan sonra Mısır'a gitmiştir.³⁶¹ Bu dönemde Bağdat'ta İmam Kazım'ın öldürülmesinden dolayı büyük bir kargaşa yaşanmaktadır. Bu kargaşanın Şâfiî'nin Mısır'a gitmesinin nedenlerinden biri olduğu söylenebilir.³⁶²

İmam Şâfiî, Bağdat ile Mekke'de kaldığı süre içerisinde Kavli'l-Kâdîm/Mezhebi'l-Kâdîm olarak bilinen görüşlerini kapsayan fikhî eserlerini tedvin eder. Bu eserlerini kendisinden Irak talebeleri el-Kerâbisî, ez-Ze'feranî, es-Sevrî ve Ahmed b. Hanbel rivayet etmiştir.³⁶³

İmam Şâfiî, Kavli'l-Cedid/Mezhebi'l-Cedid görüşlerini kapsayan bütün eserlerini Mısırdaki telif etmiştir.³⁶⁴ Şâfiî, Mısır'daki kısa hayatının tamamını tedvin, tedrisat ve telifat gibi ilmî çalışmalar yaparak geçirmiştir denilebilir. Bu kısa zamanda büyük sağlık sorunları yaşamasına rağmen Mezheb-i Cedid olarak bilinen görüşlerinin temelini oluşturacak fikirleri beyan etmiş ve bu fikirler çerçevesinde birçok eser telif etmiştir.³⁶⁵

İmam Şâfiî evli olup ikisi erkek, ikisi kız olmak üzere dört çocuk babasıdır.³⁶⁶

Şâfiî güzel yüzlü olup, sünnet hükmünden dolayı saç ve sakalını kına ile boyardı.³⁶⁷ Yemin etmekten mümkün merteye sakınırdı.³⁶⁸ Gecelerini ibadet, gündüzlerini ders ve telifatla geçirirdi. Yeme ve içmesi asgari düzeydeydi.³⁶⁹

³⁵⁹ Abdülganî Dekkâr, *el-İmamü's-Şâfiî Fakihu's-Sünneti'l-Ekber*, Dâru'l-Kalem, Dimeşk, 1987, s. 113 vd.

³⁶⁰ İbn Kesir, *Menâkibu'l-İmâmü's-Şâfiî*, s. 83, agm, *Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şâfi'iyyin*, s. 24; Ebî Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Abdulhadi el-Hanbelî, *Menakibu Eimete'l-Erbe'a*, (Thk. Süleyman Müslim Hürşid), Dâru'l-Mueyyid, yy. ty. s. 123; ; Hüseyinî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, s. 13.

³⁶¹ İbn Kesir, *Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şâfi'iyyin*, s. 24.

³⁶² Ebî Ömer Yusuf, b. Abdilber el-Endulusî (h. 368-463), *el-İntika*, Mektebetü Li'l Metbu'ati'l-İslamiyye Birinci Baskı Halep, 1997/1417, s. 117; İsnevî, *Tabakatü's-Şâfi'iyye*, I/19; Hüseyinî, *Tabakatü's-Şâfi'iyye*, s. 13.

³⁶³ Ebû Amr Takıyyüddin Osman b. Abdurrahman İbn Salâh (h.577-643), *Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şâfi'iyye*, (Thk. Muhyiddin Ali Necib), Dâru'l-Beşairi'l-İslâmiyye, Beyrut, 1992, s. 12; Nevevî, *Tehzîbü'l-Esmâ'*, I/48; Hüseyinî, *Tabakatü's-Şâfi'iyye*, s. 13.

³⁶⁴ Nevevî, *Tehzîbü'l-Esmâ'*, I/48; Hüseyinî, *Tabakatü's-Şâfi'iyye*, s. 13.

³⁶⁵ Nevevî, *Tehzîbü'l-Esmâ'*, I/48.

³⁶⁶ Razî, *Menâkibu'l-İmâmi's-Şâfiî*, s. 57.

³⁶⁷ İbn Hacer, *Tevâlî*, s. 126.

³⁶⁸ İbn Hacer, *Tevâlî*, s. 121.

İmam Şâfiî, ilim öğrenmenin yararını “Kur’an öğrenenin saygınlığı artar, fıkıhla meşgul olanın değeri yükselir, hadis yazanın delilleri kuvvetli olur, dil üzerine yoğunlaşmanın tabiatı inceler, matematiğe yoğunlaşmanın muhakemesi güçlenir ve kendini (günahlardan) korumayana ise ilmî fayda etmez.” sözleriyle ifade eder.³⁷⁰

İmam Şâfiî hicrî 199 tarihinde geldiği Mısır’da ömrünün sonuna kadar kalmış, hicrî 204 yılı 29 Recep Cuma gününde, Milâdî 19 Ocak 820 tarihinde vefat etmiştir.³⁷¹

İmam Şaffî’nin kısa bir hayatı (54) olmasına rağmen, bu kısa ömrünü eser tedvini ve ilmî münazaralar gibi ilmî meşguliyetlerle geçirmiştir.

Bizim, burada Şâfiî’nin hayatına öz ve kısa bir şekilde değinmemiz, tekrarın olmasındandır. Zira çalışmamızın birinci bölümünde Şâfiî mezhebinin oluşum evresinde sık sık Şâfiî’nin ilmî kişiliğine, görüş ve fikirlerine değinmiştik.

2.6.2. Ali b. Şeddâd er-Rakî (v. 218)

Künyesi Ebû’l-Hasan Ebû Muhammed el-Mervezî, adı Ali b. Ma’bed b. Şeddâd el-Abbâdî er-Rakî’dır.³⁷² Müzenî’ye Mısır’da hocalık yapan er-Rakî kendisi Mısırlı değildir. Asıl künyesi olan Ebû Muhammed el-Mervezî’den de anlaşıldığı gibi Merv’lidir. Babası Ma’bed’le birlikte Mısır’a giderek orada ilmî faaliyette bulunmuştur. Ayrıca babası bir dönem Trablusgarb’da valilik yapmıştır.³⁷³

Ali b. Şeddâd er-Rakî, Mısır’ın birçok büyük ulemasından hadis rivayet etmiştir. Bunların arasında İsmail b. Cafer, el-Leys b. Sa’d, İsmail b. Sa’d b. Ayyâş, İbn Uyeyne Ebû Bekr b. Ayyâş ve eş-Şâfiî gibi âlimler bulunmaktadır.³⁷⁴ Musa b. Harun, Ebû’l-Ala Muhammed b. Ahmed b. Cafer el-Vakî’, Ali b. Sirac el-Mısrî, Ali b. Said er-Razî, Muhammed b. İshak İbn Huzeyme, Ebû Hasan b. Cevsa, Ebû Cafer et-Tahavî ve birçok kişi Ali b. Şeddâd er-Rakî’den hadis rivayet etmiştir.³⁷⁵ Rakî, fıkhıta Hanefî mezhebine mensuptur. İmam Muhammed b. Hasan’dan el-Camiu’l-Kebir ve el-Camiu’s-Sağiri

³⁶⁹ Aybakan, “Şafii” Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, İstanbul, 2010, XXXVIII/224.

³⁷⁰ Ebi Bekr Ahmed b. Ali b. Sabit el-Hatib el-Bağdadî (h.392-463), **el-Fakîh ve’l-Mütefakkîh**, (Thk. Ebû Abdurrahman Adil b. Yusuf el-Gazarî) İkinci Baskı, Daru İbni’l-Cevzî, Suudi Arabistan, h. 1421, I/151; Zehebî, **A’lâmi’n-Nübelâ**, X/24; İbn Ferhun, **Dibacü’l-Müzheb**, s. 328; Aybakan. “Şafii” md. DİA XXXVIII/224.

³⁷¹ İbn Nedim, **el-Fihrist**, s. 264; Ebî Nuaym, **Hilyetü’l-Evliyâ**, IX/68; Beyhakî **Menâkibu’s-Şâfiî**, I/78; İbn Ferhun, **Dibacü’l-Müzheb**, s. 329; Hüseyinî, **Tabakâtü’s-Şâfi’iyye**, s. 14.

³⁷² İbn Yunus, **Târîhu İbn Yunus**, II/155; Cemalüddin Ebi’l Haccac Yusuf el-Mizî, **Tehzibü’l-Kemâl fi Esmâi’r-Ricâl**, (Thk. Beşşar Avvad Ma’ruf), Müessesetü’r-Risâle, İkinci Baskı, Beyrut Lübnan, 1987/1407, XXI/139.

³⁷³ İbn Yunus, **Târîhu İbn Yunus**, II/155; Zehebî, **A’lâmi’n-Nübelâ**, X/632; Mizî, **Tehzibü’l-Kemâl fi Esmâi’r-Ricâl**, XXI/142.

³⁷⁴ Zehebî, **A’lâmi’n-Nübelâ**, X/631; Mizî, **Tehzibü’l-Kemâl fi Esmâi’r-Ricâl**, XXI/139-140.

³⁷⁵ Zehebî, **A’lâmi’n-Nübelâ**, X/631; Mizî, **Tehzibü’l-Kemâl fi Esmâi’r-Ricâl**, XXI/140-141.

rivayet etmiştir.³⁷⁶ Zehebî, Ali b. Şeddâd er-Rakî'nin imam, hafız, fakih ve Mısır'ın büyük âlimlerinden olduğunu belirtir.³⁷⁷

Ali b. Şeddâd er-Rakî Hicrî 218 tarihinde vefat ettiğinde Müzenî 43 yaşında bulunuyordu.³⁷⁸

2.6.3. Asbah b. el-Ferrâc (v. 225)

Künyesi Ebû Abdillâh, adı Asbah b. el-Ferrâc b. Said b. Nafi el-Emevî el-Mısırî el-Mâlikî'dir.³⁷⁹ Müzenî'nin hocalarından biri olan Asbah İmam Şafî ile yaşıt kabul edilir. Çünkü Asbah'ın doğumu Hicrî 150 tarihi civarındadır.³⁸⁰

Asbah, İmam Mâlik'in talebelerinden İbn Kâsım, İbn Vehb ve Eşheb'den ilim tahsil etmiştir.³⁸¹ Asbah b. el-Ferrâc'tan, Buhârî, Tirmizî, Nesâî, Ebû Hatim er-Razî, Muhammed b. Esed el-Hüsnî, İbn Veddâh ve Said b. Hasan gibi âlimler hadis rivayet etmiştir.³⁸² İbn Muin'nin rivayetine göre yeryüzünde İmam Mâlik'in görüşlerini Asbah'tan daha iyi bilen biri bulunmamaktadır.³⁸³ Asbah, herhangi bir konu hakkında İmam Mâlik'in ve ona muhalefet edenlerin görüşlerini çok iyi bilen biridir.³⁸⁴ Bazı âlimler, Mısır'ın Asbah gibi bir âlim görmediğini idda ederler.³⁸⁵ Asbah, mihne döneminde Ehl-i Sünnet görüşünün ısrarlı savunucularından biridir.³⁸⁶ Kur'an'ın mahlûk olup olmadığı hadisesinde Halife Mu'tasım, kendisini bu konudaki fikrini öğrenmek için çağırır. Ancak Asbah, halifenin daha önce bu konu hakkında fikrine muhallif olan âlimlere yaptığı işkence ve zulmü tahmin etmiş olmalı ki Hilvan'a kaçarak orada saklanmıştır.³⁸⁷

³⁷⁶ İbn Yunus, *Târîhu İbn Yunus*, II/155; Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, X/632; Mizî, *Tehzibü'l-Kemâl fi Esmâi'r-Ricâl*, XXI/142.

³⁷⁷ Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, X/631.

³⁷⁸ İbn Yunus, *Târîhu İbn Yunus*, II/155; Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, X/632; Mizî, *Tehzibü'l-Kemâl fi Esmâi'r-Ricâl*, XXI/142.

³⁷⁹ İbn Hallikan, *Vefeyâtü'l-A'yân*, I/240; Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, X/656.

³⁸⁰ Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, X/656, agm *Tezkiretü'l-Huffâz*, II/457; Süyûtî, *Hüsnü'l-Muhadâra*, I/308.

³⁸¹ İbn Ferhun, *Dibacü'l-Müzheb*, s. 158.

³⁸² Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, X/656-657; İbn Ferhun, *Dibacü'l-Müzheb* s. 159.

³⁸³ Süyûtî, *Hüsnü'l-Muhadâra*, I/308.

³⁸⁴ Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, X/657; İbn Ferhun, *Dibacü'l-Müzheb*, s. 159.

³⁸⁵ Şirâzî, *Tabakâtü'l-Fukahâ*, s. 153; İbn Hallikan, *Vefeyâtü'l-A'yân*, I/240; Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, X/658, agm *Tezkiretü'l-Huffâz*, II/458; İbn Ferhun, *Dibacü'l-Müzheb*, s. 159; Süyûtî, *Hüsnü'l-Muhadâra*, I/308.

³⁸⁶ Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, X/657.

³⁸⁷ Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, X/658, agm *Tezkiretü'l-Huffâz*, II/458.

Müzenî ve Rabi' b. Süleyman, İmam Şafîî Mısır'a gelmeden önce Asbah'tan ilim tahsil etmişler.³⁸⁸ İbn Ferhun, **ed-Dibacü'l-Müzheb** adlı eserinde Asbah'ın Kitâbu Usul, Tefsir-u Garibi'l-Muvatta, Adab-u Siyam, Muzâraat, Adabü'l-Kada, er-Reddü Ale'l Ehl-i Ehva gibi eserleri olduğunu aktarmaktadır.³⁸⁹ Asbah, hicrî 225 tarihi Şevval ayında vefat etmiştir.³⁹⁰

2.6.4. Nuaym b. Hammâd (v. 228)

Künyesi Ebû Abdillâh, adı Nuaym b. Hammâd b. Muaviye b. Hâris b. Hammâd el-Mervezî'dir.³⁹¹ Nuaym b. Hammâd, Horasan, Hameyn, Irak, Şam, Yemen ve Mısırlı birçok kişiden hadis rivayet etmiştir.³⁹² Ayrıca Nuaym b. Hammâd, farklı ulemeden ilim tahsil etmek için birçok sefere çıkmıştır. Onun hadis rivayeti, sıhhat bakımından âlimler arasında görüş farklılığına neden olsa da kendisinden Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mace, Yahyâ b. Muin ve birçok muhaddis, hadis rivayet etmiştir.³⁹³ Kaynak eserlerde ilk müsned eserini telif eden kişinin Nuaym b. Hammâd olduğu da söylenmektedir.³⁹⁴

Kelam ve Re'y ilmîni çok iyi bilen Nuaym b. Hammâd, Cehmiye Fırkasına ve Rey ehline çok reddiye yazmıştır.³⁹⁵ Kelamcılara ve Ehl-i rey'e sıkça reddiyeler yazmasından dolayı Kelamcılar ve Ehl-i rey, Nuaym'ı hadisi medh, kelam ve rey'i yermek için hadis uydurmakla itham etmişlerdir.³⁹⁶

Nuaym b. Hammâd Irak ve Hicaz'da hadis talebinde bulunmuş daha sonra ilim tahsili için Mısır'a gitmiştir. Mihnetü'l-Halku'l-Kur'ân hadisesi çıkıncaya kadar Mısır'da kalmıştır. Bu hadisede Nuaym, İmam Şafîî'nin talebelerinden Büveytî'yle birlikte Bağdat'a çağrılmıştır. Halife Mu'tasım'ın istediği cevabı vermediğinden dolayı

³⁸⁸ Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, X/658, agm **Tezkiretü'l-Huffâz**, II/458; Nail Okuyucu, **Şafîî Mezhebinin Teşekkül Süreci**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul, 2015, s. 104.

³⁸⁹ İbn Ferhun, **Dibacü'l-Müzheb**, s. 159.

³⁹⁰ Şirâzî, **Tabakâtü'l-Fukahâ**, s. 153; İbn Hallikan, **Vefeyâtü'l-A'yân**, I 240; Zehebî, **Tezkiretü'l-Huffâz**, II/458; İbn Ferhun, **Dibacü'l-Müzheb**, s. 159; Süyûtî, **Hüsnu'l-Muhâdara**, I/308.

³⁹¹ Zehebî, **Tezkiretü'l-Huffâz**, II/418.

³⁹² Zehebî, **Tezkiretü'l-Huffâz**, II/418; Naci, Nâsır Muhyiddin, **el-İmâmü'l-Müzenî ve Muhâlefetühü li'l-İmâmi's-Şâfi'i fi Kitâbihi'l-Muhtasar**, (yayınlanmamış tez) Ümmü'l-Kurra Üniversitesi Mekke 1409/1989, s. 22.

³⁹³ Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, X/596; Nâsır Muhyiddin, **el-İmâmü'l-Müzenî ve Muhâlefetühü li'l-İmâmi's-Şâfi'i fi Kitâbihi'l-Muhtasar**, s. 22.

³⁹⁴ Zehebî, **Tezkiretü'l-Huffâz**, II/419; Süyûtî, **Hüsnu'l-Muhâdara**, I/347.

³⁹⁵ Zehebî, **Tezkiretü'l-Huffâz**, II/419.

³⁹⁶ Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, X/656; Nâsır Muhyiddin, **el-İmâmü'l-Müzenî ve Muhâlefetühü li'l-İmâmi's-Şâfi'i fi Kitâbihi'l-Muhtasar**, s. 22.

halife tarafından tutuklanarak hapse atılmıştır. Nuaym, hicrî 228 tarihinde hapiste vefat etmiştir.³⁹⁷

2.7. Müzenî'nin Talebeleri

Müzenî, kendisinden sonra İslam ilim dünyasına hizmet edecek birçok talebe yetiştirmiştir. Kaynak eserlerde belirtildiği gibi o dönemde, Doğu-Batı İslam topraklarının her tarafında Müzenî'nin talebelerine rastlamak mümkündür.³⁹⁸ Bunları yaşadığı şehirlere göre izah edecek olursak:

Bağdat: Abdullah b. Muhammed b. Ziyad en-Nisâbûrî Ahmed b. Abdillâh b. Sayf es-Sicistânî, Ebû'l-Kâsım el-Enmâtî

Cebel: Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Saken ez-Zencânî,

Hamadan: Musa b. Abdulhamid b. Asam el-Hemadânî,

Hilvân: İbrahim b. Muhammed b. Ubeyd eş-Şehrazürî,

Taberîstan: Ebû Cafer Muhammed b. Cerir b. Yezid et-Taberî Muhammed b. Harun er-Ruyânî,

Rey: Abdurrahman b. Ebî Hatım,

Nisâbûr: Muhammed b. İshak İbn Huzeyme,

Merv: Ahmed b. Muhammed el-Mervezî,

Azərbaycan: Ebû Ömer b. Said b. Amrû el-Berdeî,

Basra: Zekerîya b. Yahya es-Sacî,

Mısır: Tahâvî, vb. birçok kişi Müzenî'den ilim almıştır.³⁹⁹

Müzenî'nin talebeleri burada saydıklarımızdan ibaret değildir. Daha saymadığımız birçok talebesi bulunmakla birlikte biz burada ileri gelen birkaç talebesinden kısaca bahsedeceğiz.

2.7.1. Ebû'l-Kasım el- Enmâtî (v.288)

Künyesi Ebû'l-Kâsım adı Osman b. Said b. Beşar el-Enmâtî dir.⁴⁰⁰ el-Enmâtî, Müzenî'nin ilmîni ilk defa Bağdat'ta taşıyan ve Bağdat'ta Şâfî mezhebinin oluşumunu ve gelişmesini sağlayan kişi olarak kabul edilir.⁴⁰¹

³⁹⁷ Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, X/611, agm *Tezkiretü'l-Huffâz*, II/420; Süyûtî, *Hüsnü'l-Muhâdara* I/347.

³⁹⁸ Sübkî, *Tabakâtü'l-Kübra*, II/95; Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, XII/493.

³⁹⁹ Müzenî, *Kitâbu'l-Emr ve'n-Nehy 'Âlâ Ma'ne's-Şafî'i min Mesa'ili'l-Müzenî*, (Thk. Onur Hişam Derviş), Darü'l-Siddikî lil Ulûm, Suriye, 2013, (Mühakkik bölümü), s. 46; Halilî, *el-İrşad fi Ma'rifeti Ulemai'l-Hadis*, s. 48.

Ebû'l-Kâsım el-Enmâtî, Bağdat'ta hicrî 288 yılında vefat etmiştir.⁴⁰²

2.7.2. Ebû Yahyâ es-Sâcî (v. 307)

Künyesi Ebû Yahyâ adı Zekerıyyâ b. Yahyâ b. Abdurrahman b. Bahr b. Adiy b. Abdurrahman b. Ebyed b. Daylemî b. Basıl el-Basrî eş-Şafî'î es-Sâcî dir⁴⁰³ es-Sâcî Müzenî'nin ileri gelen talebelerinden biridir.⁴⁰⁴ Kitab-u'l-İhtilaf fi'l-Fıkh ve Kitab-u'l-İ'lelü'l-Hadis adlı eserleri bulunmaktadır.⁴⁰⁵ es-Sâcî hicrî 307 yılında Basra'da vefat etmiştir.⁴⁰⁶

2.7.3. Ebû Bekr b. Huzeyme (v. 311)

Künyesi Ebû İshak adı Muhammed b. İshak b. Huzeyme b. Muğire es-Selmî eş-Şafî'dir.⁴⁰⁷ Kendisi için imamların imamı anlamına gelen (İmâmü'l-Eimme) denilmiştir.⁴⁰⁸ Hicrî 223 yılında Nisâbûr'da doğan İbn Huzeyme, Irak, Şam, Cezire ve Mısır'a ilim talebi için seyahatlerde bulunmuştur.⁴⁰⁹

İbn Huzeyme, hadis ilmînde âlimler tarafından kendi çağının imamı olarak kabul edilir.⁴¹⁰ Yine İbn Huzeyme Şafii mezhebinde hadis ile fikhî birleştiren kişi olarak kabul edilir.⁴¹¹

İbn Huzeyme'nin yüz yirmiye yakın eserinin olduğu söylenmektedir.⁴¹² İbn Huzeyme hicrî 311 tarihinde Nisâbûr'da vefat etmiştir.⁴¹³

⁴⁰⁰ İsnevî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, I/33; Hüseyinî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, s. 32; Dr Muhammed Hasan Heyto, *el-İctihad ve Tabakâtü Müctehidi's-Şafiiyye*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1988/1409, s. 120.

⁴⁰¹ Yafî'i, *Mir'atu Cinan*, II/160.

⁴⁰² Şirâzî, *Tabakâtü'l-Fukahâ*, s. 104; İbn Hallikan, *Vefeyâtü'l-A'yân* III/241; Sübkî, *Tabakâtü'l-Kübra*, II/302; İsnevî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, II/33; Yafî'i, *Mirâtü'l-Cinân*, II/160; İmam Sirâcuddin Ebû Hafs Ömer b. Ali b. Ahmed el-Endülûsî eş-Şafî el-Merufü bi İbnü'l-Mülakkin (h.804), *el-Akdü'l-Müzheb fi Tabakâtü'l-Hameleti'l-Mezheb*, (Thk. Ahmed Nasru'l-Ezherî), Dâru'l Kütübi'l-İlmiyye, Birinci Baskı Beyrut. Lübnan, 1997/1417, s. 28; Hüseyinî, *Tabakâtü's-Şafiiyye*, s. 33; Heyto, *el-İctihad*, s. 121.

⁴⁰³ Sübkî, *Tabakâtü'l-Kübra*, III/299; Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, XIV/198, agm, *Tezkiretü'l-Huffaz*, II/709; İbn Kesir, *Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şafiiyyîn*, s. 197.

⁴⁰⁴ İbn Nedim, *el-Fihrist*, s. 266.

⁴⁰⁵ İbn Nedim, *el-Fihrist*, s. 266; Şirâzî, *Tabakâtü'l-Fukahâ*, s. 104.

⁴⁰⁶ Şirâzî, *Tabakâtü'l-Fukahâ*, s. 104; Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, XIV/199; İbn Kesir, *Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şafiiyyîn*, s. 197; İbnü'l-Mülakkin, *el-Akdü'l-Müzheb*, s. 33; Hüseyinî, *Tabakâtü's-Şafiiyye*, s. 44.

⁴⁰⁷ İbn Kesir, *Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şafiiyyîn*, s. 213

⁴⁰⁸ İbn Kesir, *Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şafiiyyîn*, s. 213; Hüseyinî, *Tabakâtü's-Şafiiyye*, s. 48.

⁴⁰⁹ Hüseyinî, *Tabakâtü's-Şafiiyye*, s. 48.

⁴¹⁰ Şirâzî, *Tabakâtü'l-Fukahâ*, s. 106.

⁴¹¹ Şirâzî, *Tabakâtü'l-Fukahâ*, s. 106.

⁴¹² İbn Kesir, *Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şafiiyyîn*, s. 215; Hüseyinî, *Tabakâtü's-Şafiiyye*, s. 48.

2.7.4. Ebû Cafer et-Tahâvî (v. 321)

Künyesi Ebû Cafer, adı Ahmed b. Muhammed b. Selâme b. Selme b. Abdulmelik b. Selme b. Suleym b. Süleyman b. Cenâb el-Ezdî el-Hacrî el-Mısırî et-Tahâvî'dir.⁴¹⁴ Doğum yeri olan Mısır'ın Tahâ köyüne nisbetinden dolayı Tahâvî olarak meşhur olmuştur.⁴¹⁵ Tahâvî'nin doğum tarihi ihtilafli olmakla beraber en kuvvetli görüşe göre hicrî 239 yılında Mısır'da doğmuştur.⁴¹⁶ Tahâvî, âlim bir ailenin ferdidir.⁴¹⁷ Babası Muhammed b. Selâme şiir ve edebiyat sahibi biriyken, annesi büyük Şâfiî fakihî Müzenî'nin kız kardeşi, Şâfiî'nin de öğrencilerindedir.⁴¹⁸ et-Tahâvî, Hadis ve fıkıh ilmîni çok iyi bilen biridir.⁴¹⁹

Tahâvî, amelî bakımından Hanefî mezhebine mensup olduğundan Hanefî mezhebini çok iyi bilen biri olarak kabul edilmektedir.⁴²⁰ Kendi döneminde ilim ve takvada eşi bulunmaz biri olarak tarif edilir.⁴²¹ Tahâvî'nin özellikle hadis ilmînde âlim olduğunu belirtmek gerekir. Ebû Ya'la el-Halîlî, el-İrşâd fî ma'rifeti ulemâ'i'l-hadîs adlı eserinde, Şâfiî'nin el-Müsned adlı hadis eserini Tahâvî'nin, Müzenî dışında hiç kimseden rivayet etmediğini ifade eder.⁴²² Tahâvî, birçok âlimden ders almış; bunların başında da dayısı Müzenî ve Bekkâr b. Kuteybe gelmektedir.⁴²³ Tahâvî'nin birçok eseri bulunmakla birlikte öne çıkanları şunlardır; Kitab-u's-Şurutü'l-Kebir, Kitabü's-Şurutü's-Sağir, Kitâbu Muhtasarü'l-Kebir, Kitâbu Muhtasarü'l-Sağir, Şerhü'l-Cami'u'l-Kebir, (İmam Muhammed'in eseri) Kitâbu Şerhü'l-Cami'u's-Sağir, Kitabü'l-Muhadara ve Siciliat, Kitabü'l Vesaya, Kitabü'l-Faraiz, Kitabü's-Şerhü'l-Müşkilü'l Ehâdis,

⁴¹³ İbn Kesir, **Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şafiyyîn**, s. 216; İbnü'l-Mülakkin, **el-Akdü'l-Müzheb**, s. 38; Hüseyinî, **Tabakâtü's-Şafi'iyye**, s. 48.

⁴¹⁴ İbn Nedim, **el-Fihrist**, s. 260; İbn Hallikan, **Vefeyâtü'l-A'yân** I/71; Hamevî, **Mu'cemü'l-Büldân**, IV/22; Nezir, "**Tahâvî**" 61; Muvaffakuddin İbn Osman (h. 615), **Mürşidü'z-Züvvâr ilâ Kubûri'l-Ebrâr**, (el-Musemmâ ed-Durrü'l-Münazzam fî Ziyareti'l-Cebeli'l-Mukattam (Thk. Muhammed Fethi Ebû Bekir), Kahire Darü'l-Mısriyyeti'l-Lübniyye, 1995/1415, s. 465; Davut İltaş, "**Tahâvî**" md., Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, 2010, XXXIX/385.

⁴¹⁵ Semânî, **Ensab**, VIII/219; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XV/27-28; a.g.m. **Tezkiretü'l-Huffaz**, III/ 808-809; Yafî'i, **Mirâtü'l-Cinân**, II/211; Hamevî, **Mu'cemü'l-Büldân**, IV/22; Nezir, **Tahâvî**, 62.

⁴¹⁶ İbn Nedim, **el-Fihrist**, s. 260; İbn Hallikan, **Vefeyâtü'l-A'yân**, I/21; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XV/28; Hamevî, **Mu'cemü'l-Büldân**, IV/22; İltaş, "**Tahâvî**" md, XXXIX/385; Atmaca, **Müzenî ve Tahavî'nin Muhtasarlarının Zekât Bölümlerinin Kaynak, Muhteva ve Metod Açısından Karşılaştırılması**, s. 23.

⁴¹⁷ Nezir, **Tahâvî**, s. 68.

⁴¹⁸ Nezir, **Tahâvî**, s. 70-71; İltaş, "**Tahâvî**" md. DİA, XXXIX/385.

⁴¹⁹ Nezir, **Tahâvî**, s. 117, 124 vd; İltaş, "**Tahâvî**" md, XXXIX/386.

⁴²⁰ Hamevî, **Mu'cemü'l-Büldân**, IV/22; Nezir, **Tahâvî**, s. 148.

⁴²¹ İbn Nedim , **el-Fihrist**, s. 260.

⁴²² Halilî, **el-İrşâd** s. 48; Zehebî, **Tezkiretü'l-Huffaz**, III/810.

⁴²³ İltaş, "**Tahâvî**" md, XXXIX/385.

Kitabü'n-Nakd, Kitâbu Müddellisîn alâ Kirabisî, Kitâbu Ahkâmü'l Kur'an, Kitâbu Şerhü'l-Meâ'ni'l-âsâr, Kitâbu Akide ve Kitâbu Tasviye Beyne Ahbârinâ dir.⁴²⁴

Tahâvî, Abdulgâni b. Rifa'a, Harun b. Said el-Eyleyî, Yunus b. Abdula'la, Bahr b. Nasr el-Havlânî, Muhammed b. Abdullah b. Abdulkhakem, İsa b. Mesrud, İbrahim b. Munkiz, Rabi' b. Süleyman el-Muradî, kendi dayısı Müzenî, Bekkâr b. Kuteybe, Mikdam b. Dâvûd er-Ruleynî, Ahmed b. Abdullah b. Berkî, Muhammed b. Akil Firyabî, Yezid b. Sinan el-Basrî ve bu tabakadan birçok âlimden hadis rivayet etmiştir.⁴²⁵

Yusuf b. Kâsım el-Meyâneçî, Ebû Kâsım Teberânî, Muhammed b. Bekr b. Metruh, Ahmed b. Kâsım el-Haşşâb, Ebû Bekr b. Mukrâ, Ahmed Abdolvâris ez-Zucâe, Abdulaziz b. Muhammed Cevherî, Kâdi Said, Ebû Hasan Muhammed b. Ahmed el-İhmimî, Muhammed b. Hasan b. Ömer et-Tenuhî ve Muhammed b. Muzaffer el-Hafız gibi âlimler, özellikle Mısır ve Dımeşk'tan birçok kişi, Tahâvîden hadis rivayet etmiştir.⁴²⁶

Tahâvî, önce Şâfiî mezhebine mensupken daha sonra Hanefî mezhebine geçerek bu mezhepte karar kılıp burada ileri bir derece elde etmiştir.⁴²⁷ Bu olay sonraki Hanefî ve Şâfiî tarih ve tabakât âlimleri arasında çok tartışılmıştır. Bu tartışmalar birçok tabakât eserine de yansımıştır.⁴²⁸ Kanaatimizce bu tartışmaların Hanefî ve Şâfiî mezheplerine hiçbir faydası olmadığı gibi Müzenî ve Tahâvî'ye de bir faydası olmamıştır. Zira Tahâvî'nin Şâfiî mezhebinden ayrılması, Şâfiî mezhebine ve Müzenî'ye bir eksiklik getirmediği gibi Tahâvî'ye de bir eksiklik getirmemiştir. Aynı şekilde Tahâvî'nin Hanefî mezhebine katılması Müzenî'ye bir eksiklik getirmediği gibi Tahâvî'ye de ekstra bir artı getirmemiştir. Allah (c.c.) bu iki âlime de rahmet eylesin. Çünkü İslam âlemi her ikisinden de ilim bakımından çok büyük faydalar elde etmiştir. İmam Tahâvî hicrî 321 yılında vefat etmiş ve Mısır'da defnedilmiştir.⁴²⁹

⁴²⁴ İbn Nedim, **el-Fihrist**, s. 260; İltaş, "**Tahâvî**" md, XXXIX/387-388; Atmaca, **Müzenî ve Tahavî'nin Muhtasarlarının Zekât Bölümlerinin Kaynak, Muhteva ve Metod Açısından Karşılaştırılması**, s. 31vd.

⁴²⁵ İltaş, "**Tahâvî**" md, XXXIX/386.

⁴²⁶ Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XV/28; İltaş, "**Tahâvî**" md, XXXIX/386.

⁴²⁷ İbn Nedim, **el-Fihrist**, s. 260; Şirâzî, **Tabakâtü'l-Fukahâ**, s. 142; İbn Osman, **Mürşidü'z-Züvvâr**, s. 465-566; Nezir, **Tahâvî**, s. 148 vd.; İltaş, "**Tahâvî**" md, XXXIX/385.

⁴²⁸ Halilî, **el-İrşâd** 48; Hamevî, **Mu'cemü'l-Büldân**, IV/22; Nezir, **Tahâvî**, s. 79 vd.

⁴²⁹ Şirâzî, **Tabakâtü'l-Fukahâ**, s. 142; İbn Hallikan, **Vefeyâtü'l-A'yân** I 72; Zehebî, **Tezkiretü'l-Huffaz**, III/810; Yafi'i, **Mirâtü'l-Cinân**, II/211; Hamevî, **Mu'cemü'l-Büldân**, IV/22; İbn Osman (h. 615), **Mürşidü'z-Züvvâr**, s. 467; Atmaca, **Müzenî ve Tahavî'nin Muhtasarlarının Zekât Bölümlerinin Kaynak, Muhteva ve Metod Açısından Karşılaştırılması**, s. 38.

2.7.5. İbn Ziyad en-Nisâbûrî (v. 324)

Künyesi Ebû Bekir adı Abdullah b. Muhammed b. Ziyad b. Vasıl b. Meymun en-Nisâbûrî, el-Hafız eş-Şâfiî'dir.⁴³⁰ en-Nisâbûrî hicrî 238 yılında Nisâbûr'da doğmuştur.⁴³¹ İbn Ziyâd en-Nisâbûrî, fıkıh ilmîni Müzenî, Rabi b. Süleyman ve İbn Abdülhakem gibi Şâfiî âlimlerden almıştır.⁴³² Nisâbûrî özellikle hadis ve fıkıh ilmînde ileri derecede bilgin biri olarak kabul edilir.⁴³³

İbn Ziyâd en-Nisâbûrî, hicrî Rebiü'l-ahır ayı 324 tarihinde vefat etmiş ve Kufe'de defnedilmiştir.⁴³⁴

2.8. Müzenî'nin Eserleri

Müzenî hayatında birçok eser telif etmiştir. Bunlardan bazıları; el-Câmi'u'l-Kebîr, el-Câmi'u's- Sağîr, el-Muhtasar, el-Mensûr, el-Mesâ'ilü'l-Mu'tebere, et-Tergîb fi'l-'İlm, Kitabü'l-Vesâ'ik ve Kitab-u-Nihâyetü'l-İhtisâr gibi eserlerdir.⁴³⁵ Burada Müzenî'nin eserlerinin adlarını vererek, icmali bir şekilde zikrettik. Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise her bir eser için detaylı bilgi verilecektir.

2.9. Müzenî'nin Tenkid Edildiği Eserler

Âlimler tarafından Müzenî ve eserleri lehine eserler telif edildiği gibi Müzenî'yi eleştirmek amacıyla da telif edilen eserler bulunmaktadır. Bunlardan bazıları Şâfiî mezhebine mensup âlimler tarafından, bazıları da diğer mezhep âlimleri tarafından telif edilmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır:

Kitabü'l-İntikâd ale'l-Müzenî.

Kitab-u'l-Hilâf Me'a'l-Müzenî.

Bu iki eser, Şâfiî mezhebine mensup olan Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin b. Sehl el-Farisî tarafından Müzenî'yi eleştirmek amacıyla yazılmıştır.⁴³⁶

⁴³⁰ Sübki, *Tabakâtü'l-Kübra*, III/310; Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, XV/65, a.g.m. *Tezkiretü'l-Huffaz*, III/819.

⁴³¹ Şirâzî, *Tabakâtü'l-Fukahâ*, s. 113; Sübki, *Tabakâtü'l-Kübra*, III/310; Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffaz*, III/820; İbnü'l-Mülakkin, *el-Akdü'l-Müzheb*, s. 34.

⁴³² Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, XV/65.

⁴³³ Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, XV/65.

⁴³⁴ Şirâzî, *Tabakâtü'l-Fukahâ*, s. 113; Sübki, *Tabakâtü'l-Kübra*, III/311; Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, XV/66; a.g.m. *Tezkiretü'l-Huffaz*, III/820; İbnü'l-Mülakkin, *el-Akdü'l-Müzheb*, s. 34.

⁴³⁵ Şirâzî, *Tabakâtü'l-Fukahâ*, s. 97; Sübki, *Tabakâtü'l-Kübra*, II/94; 311; Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, XII/493; İbn'ül-İyad, *Şezerâtü'z-Zeheb*, III/278; Hüseyinî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, s. 20-21.

⁴³⁶ Sübki, *Tabakâtü'l-Kübra*, II/185-186; Özen "Müzeni" *DİA* XXIX/249.

Ecvibetü'l-Müzenî 'alâ Mezhebî't-Taberî.

Bu eser Taberî mezhebinden Muâfâ en-Nehrevânî tarafından telif edilmiştir.⁴³⁷

el-Muvazzâh 'alâ Kitabi'l-Müzenî

el-Muvazzâh eseri, Zahirilerden İbnu'l-Mugâllis tarafından telif edilmiş bir eserdir.⁴³⁸

er-Red ale'l-Müzenî.

er-Red alâ Mesâ'ili'l-Müzenî.

Bu iki eserden **er-Red 'ale'l-Müzenî** eseri Mâlikî âlimlerinden Ebû Bekir el-Kuşeyrî⁴³⁹ ve Kâdî Abdulvehhâb tarafından, **er-Red 'alâ Mesâ'ili'l-Müzenî** eseri de yine Malikilerden Ebû Ca'fer el-Ebherî (Gul'amü'l-Ebherî) tarafından, Müzenî'nin İmam Mâlik'e bazı meselelerde yaptığı itirazlara reddiye olarak yazılmıştır.⁴⁴⁰

Ayrıca Mekke Ümmü'l-Kurra Üniversitesinde Nâsır Muhyeddin Nâcî tarafından "**el-İmamü'l-Müzenî ve Muhâlefetuhû li'l-İmami'ş-Şâfi'î fi Kitâbihi'l Muhtasar**" ismiyle geniş çaplı bir doktora tezi yazılmıştır. Muhyeddin Nâcî, tezin ilk bölümünde Müzenî'nin hayatını ele almış, ikinci bölümünde tezin isminden de anlaşıldığı gibi Müzenî'nin el-Muhtasar adlı eserinde İmam Şafî'ye ihtilaf ettiği konulara yer vermiştir.

⁴³⁷ Özen "Müzeni" DİA XXIX/249.

⁴³⁸ Özen "Müzeni" DİA XXIX/249.

⁴³⁹ Zerkelî, **el-İlâm**, II/69.

⁴⁴⁰ Özen "Müzeni" DİA XXIX/249.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MÜZENÎ'NİN ŞAFİÎ MEZHEBİNİN GELİŞİMİNE KATKILARI

3.1. Müzenî'nin İmam Şafî ile Karşılaşması

İmam Şafîî, Hicrî 199 tarihinde Mısır'a gittiğinde misafir olarak dayılarında kalmıştır.⁴⁴¹ Daha sonra Mısır'daki âlimler ve ilim halkaları hakkında bilgi aldıktan sonra Amr b. As Camii'nde ilim halkasını kurarak ilmî faaliyetine başlamıştır. Kısa zamanda Şafîî'nin ilim halkasına birçok talebe ve âlim katılmıştır.⁴⁴²

Doğum tarihini göz önüne aldığımızda Müzenî, Şafîî ile karşılaştığında yirmi beş veya yirmi altı yaşında olduğu görülmektedir. Kaynaklardan Müzenî'nin Şafîî ile tanışmadan önce Kalam ilmî ile meşgul olduğunu, hocası Şafîî'yle tanıştıktan sonra kelamı bırakıp fıkıha yöneldiğini öğreniyoruz.⁴⁴³

Kaynak eserlerde Müzenî, İmam Şafîî ile olan tanışmasını şöyle anlatmaktadır: “Şafîî Mısır'a gelmeden önce ben kalam ilmîyle ilgilenirdim. Şafîî Mısır'a geldiğinde yanına gittim, kendisine kelamla ilgili bir soru sordum. “Bana, nerde olduğunu biliyor musun?” dedi. “Evet, Fustat Camii'ndeyim,” dedim. Bana “Sen Taaran'dasın” dedi. Daha sonra fıkıhla ilgili bir soru sordu. Ben sorunun cevabını vereceğim anda başka bir şey karıştırıp cevabı yanlış veriyordum. Birkaç defa tekrar etmeme rağmen her defasında cevabımı bozacak konulara giriyordum istediğim cevabı bir türlü veremiyordum. Sonra Şafîî bana dönerek “Bu, içinde Allah'ın Kitabı, sünnet ve insanların görüşlerinin olduğu fıkıh'tır. İçinde çokça kaymanın olduğu kelamla (kelam ilmî) Allah'tan nasıl söz edilir,” dedi. Müzenî, ben artık bu hadiseden sonra kalam ilmîyle işgalî terk edip fıkıha yöneldim, der.⁴⁴⁴

Müzenî, bu hadiseden sonra kalam ilmîni terk etmekle kalmamış kelamdan ikrah da etmiştir. Rivayete göre adamın biri Müzenî'den kelamla ilgili bir şey sorar. Müzenî: “Ben bundan ikrah ederim hatta Şafîî'nin nehy ettiği gibi ben de bunu nehy ederim” der ve Şafîî'den şu rivayette bulunur: İmam Mâlik'e kelam ve tevhid'le ilgili soru sorulur.

⁴⁴¹ Beyhakî, *Menâkıbü's-Şafîî*, I/239.

⁴⁴² Nevevi, *Tehzibü'l-Esmâ*, I/48; İbn Hacer, *Tevâlî*, s. 105.

⁴⁴³ Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, X/25-26; Özen “Müzeni” *DİA* XXIX/247.

⁴⁴⁴ Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, X/25-26.

İmam Mâlik: “Ümmetine istincâyı öğreten bir peygamberin, tevhid öğretmemesini düşünmem muhaldir.” der.⁴⁴⁵

İslam dünyasında kelim ilmînin revaçta olduğu bir dönemde yaşayan ve münazarayı seven Müzenî'nin, Şâfiî ile tanışmadan önce kelim ilmîne sempati duyup bu ilim ile işigal etmesinden, diğer İslami ilimlerle meşgul olmadığı gibi bir sonuç çıkarılmamalıdır. Zira yukarıda da Müzenî'nin hayatını anlattırken değindiğimiz gibi Müzenî'nin Şâfiî ile tanışmadan önce Mısır'da Ali b. Şedad er-Rakî, Nuaym b. Hammâd ve Asbah b. el-Ferac gibi âlimlerden ders aldığını ifade etmiştik. Buradan da anlaşılıyor ki Müzenî Şâfiî ile tanışmadan önce de İslamî ilimleri biliyordu. Fakat gençlik döneminde kelim ilmîyle daha çok işigalinden olmalı ki bu dönemde kelamla anılmaktadır.

Müzenî ile Şâfiî arasında yukarıda değindiğimiz hadise yaşandıktan sonra Müzenî Şâfiî'nin ilim halkasına dâhil olup kendisine talebe olmuştur.⁴⁴⁶ Müzenî'nin cedel ve münazarayı iyi bilmesi, Şâfiî'nin dikkatini çekmiş ve Müzenî kısa zaman içerisinde Şâfiî'nin en seçkin talebeleri arasına girmiştir.⁴⁴⁷ Müzenî, Şâfiî'nin vefatına kadar onun ilim halkasından ayrılmamış ve Şâfiî'nin vefatından sonra o, el-Büveytî'yle birlikte ilim halkasının devam etmesini sağlamıştır.⁴⁴⁸ Büveytî'nin mihne hadisesinden dolayı tutuklanıp Bağdat'ta hapse atılmasıyla Müzenî, ilim halkasının başına geçerek hem ilim halkasının idâmesini sağlamış hem de Şâfiî'ye ait Mezheb-i cedit görüşlerini sonraki nesillere aktarılmasını sağlamıştır.⁴⁴⁹

3.2. Müzenî'nin Şâfiî Mezhebindeki Yeri

Müzenî'nin, hocası Şâfiî ile tanıştıktan sonra onun ilim halkasından hiç ayrılmadığını, Şâfiî'nin en seçkin talebeleri arasına girdiğini⁴⁵⁰ söylemek mümkündür.

Müzenî, ilim ile olan işigalini Şâfiî'nin yanında sürdürmüş, onun ilim ve usülünü ve ondan yapılan nakilleri çok iyi öğrenmiştir.⁴⁵¹ İmam Şâfiî, hicrî 204 yılında vefat ettiğinde onun tavsiyesi üzerine ilim halkası el-Büveytî'nin önderliğinde devam

⁴⁴⁵ Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, X/26.

⁴⁴⁶ Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, X/25-26.

⁴⁴⁷ İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân*, I/218; Okuyucu, *Şaffî Mezhebinin Teşekkül Süreci* s. 104.

⁴⁴⁸ Cündî, *el-İmâmü's-Şâfiî*; Nasiru's-Sünne, s. 199.

⁴⁴⁹ Aybakan, *İmam Şaffî ve Fıkıh Düşüncesinin Mezhepleşmesi*, s. 165.

⁴⁵⁰ İbn'ül-İyad, *Şezerâtü'z-Zeheb*, III/278; Hüseyinî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, s. 20; Heyto, *el-İctihad*, s. 100.

⁴⁵¹ İbn Hallikan, *Vefeyâtü'l-A'yân*, I/217; İbn'ül-İyad, *Şezerâtü'z-Zeheb*, III/278; Hüseyinî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, s. 20.

etmiştir.⁴⁵² Ancak Mihne hadisesinde el-Büveyfî'nin tutuklanarak Bağdat'ta cezaevine konulmasıyla Müzenî, ilim halkasının başına geçerek Şâfiî'nin ilim halkasının idâmesini sürdürmüştür.⁴⁵³ Bu tarihten itibaren Müzenî'nin artık Şâfiî ilim halkasında en yetkin kişi olarak görülmesi mümkündür. Müzenî, ilim halkasının başında bu süre içerisinde ilim halkasının faaliyetlerini en iyi şekilde yürütmesini sağlamak için gereken ehemmiyeti göstermiş, İslam coğrafyanın farklı bölgelerinden gelen birçok âlimin yetişmesinde rol almıştır. Böylece Müzenî, Şâfiî mezhebinin geniş kitlelere ulaşmasını sağlamıştır.⁴⁵⁴

Hocası Şâfiî'den aldığı ilimle Müzenî, ilmî faaliyetlerde bulunarak birçok eser telif etmiştir.⁴⁵⁵ O, Şâfiî'nin ilim çizgisinden ayrılmayarak katıldığı birçok ilmî münazarada Şâfiî'nin ilmî esasları çerçevesinde mezheb savunmasında bulunmuştur.⁴⁵⁶ Ayrıca Müzenî, yeni ictihad ve görüşler çerçevesinde tedarik ve tedvin gibi ilmî çalışmalarla ilim halkasının genişleyerek devam etmesini ve böylece Şâfiî mezhebinin uzak diyarlara ulaşmasını sağlamıştır.⁴⁵⁷ Sonraki Şâfiî bilginleri tarafından Müzenî, Şâfiî'nin görüş ve ictihadlarını en iyi bilenlerden biri olarak kabul edilmiştir.⁴⁵⁸

Müzenî, ilim halkasındaki konumunun farkında olmalı ki Şâfiî'nin görüşlerinin tam bir mezhep oluşumuna girip ve yayılması için daha etkin bir rol almıştır. Müzenî bu çalışmalarında, özellikle telif ettiği eserlerle sonraki dönem Şâfiî uleması için adeta bir rehber konumuna gelmiştir.⁴⁵⁹ Sonraki bu Şâfiî uleması, mezhep içerisinde Şâfiî'nin eserlerinden sonra Müzenî'nin eserlerini asıl kaynak olarak kabul etmiştir.⁴⁶⁰ Başta el-Muhtasar olmak üzere Şâfiîler tarafından Müzenî'nin eserlerine, birçok şerh ve ta'lika yazılmıştır.⁴⁶¹

⁴⁵² Süyûtî, **Hüsnü'l-Muhâdara**, I/306; Dekkâr, **İmâmü's-Şâfiî Fakihü's-Sünneti'l-Ekber**, s. 166.

⁴⁵³ Özen, "Müzenî" md. DİA XXXII/246.

⁴⁵⁴ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/95; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XII/495; Özen, "Müzenî" md. DİA XXXII/246.

⁴⁵⁵ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/94; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XII/493; Makrîzî, **Mukaffa'l-Kebîr**, II/93; Hüseyinî, **Tabakâtü's-Şâfi'iyye**, s. 20.

⁴⁵⁶ Özen, "Müzenî" md. DİA XXXII/246.

⁴⁵⁷ Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XII/495.

⁴⁵⁸ İbn Hallikan, **Vefeyâtü'l-A'yân**, I/217; Makrîzî, **Mukaffa'l-Kebîr**, II/93; Hüseyinî, **Tabakâtü's-Şâfi'iyye**, s. 20.

⁴⁵⁹ Hüseyinî, **Tabakâtü's-Şâfi'iyye**, s. 21; Kâtip Çelebi, **Keşfi'z-Zunûn An Esâmi'l-Kütüb ve'l-Fünûn**, II/1635.

⁴⁶⁰ İbn Hallikan, **Vefeyâtü'l-A'yân**, I/217; Makrîzî, **Mukaffa'l-Kebîr**, II/94; Hüseyinî, **Tabakâtü's-Şâfi'iyye**, s. 21.

⁴⁶¹ İbn Hallikan, **Vefeyâtü'l-A'yân**, I/217; Makrîzî, **Mukaffa'l-Kebîr**, II/94; Kâtip Çelebi, **Keşfi'z-Zunûn**, II/1635.

Şâfiî mezhebinin oluşumu ve gelişmesinde Müzenî'nin telif ettiği eserlerin ve yetiştirdiği talebelerin rolü küçümsenmeyecek kadar fazladır. Aslında Müzenî'nin Şâfiî mezhebinin yayılmasındaki yeri ve rolünü üç yönüyle ele almak daha isabetli olacağını düşünüyoruz. Bunlar, Müzenî'nin ilim halkasının başında bulunup katıldığı ilmî cedel ve münazaralar, telif ettiği eserler ve yetiştirdiği talebeleri olarak görmek mümkündür. Biz de Müzenî'nin Şâfiî mezhebinin gelişmesindeki yeri ve rolünü bu üç yönüyle açıklamaya çalışacağız.

Müzenî, Şâfiî'den aldığı ilmî birikimle Şâfiî'nin ilim halkasını sürdürmekle kalmamış; girdiği ilmî münazara ve tartışmalarda da Şâfiî'nin görüşlerini muhalif görüşlere karşı savunmuştur.⁴⁶² O, bu savunmalarla Şâfiî'nin görüşlerinin insanlar tarafından kabul görülmesi ve yayılması sağlanmıştır.⁴⁶³ Özellikle Mısır'da Şâfiî mezhebinin gelişmesinde Müzenî'nin bu cedel ve münazaralarının etkisi çok büyüktür. Rivayete göre bu dönemde Mısır'da mezhep olarak Mâlikîler etkin durumda iken Müzenî'nin Mâlikîlerle dönemin valisi Ahmed b. Tolun'un huzurunda yaptığı bir tartışmada vali, Müzenî'nin söylediklerini daha ikna edici bulduğundan dolayı Müzenî'ye yakınlık göstermiştir. Bu hadiseden sonra valinin de etkisi olmalı ki Mısır'da Şâfiîler Mâlikîlerden daha etkin hale gelmişlerdir.⁴⁶⁴ Müzenî'nin Şâfiî mezhebindeki konumunu ve ilmî münazara ve cedeldeki maharet ve üstünlüğünü, bizzat hocası Şâfiî'nin Müzenî için "Mezhebimin yardımcısıdır."⁴⁶⁵ "Şeytanla tartışsa onu yener,"⁴⁶⁶ sözlerinden de görmek mümkündür.

Şâfiî'nin en iyi talebelerinden biri olarak kabul edilen Müzenî,⁴⁶⁷ Şâfiî'nin usul kaidelerini, fer'i fikhını ve fetvalarını çok iyi bilen biri olarak kabul edilir.⁴⁶⁸ Mezhep içinde bu konularda Müzenî'den daha üstün birinin olmadığı ifade edilir.⁴⁶⁹ Ayrıca Müzenî, Muhalif görüşlere karşı mezhep müdafaalarını yapan biri olarak bilinmektedir.⁴⁷⁰

⁴⁶² Özen, "Müzenî" md. DİA XXXII/246.

⁴⁶³ Özen, "Müzenî" md. DİA XXXII/246.

⁴⁶⁴ Özen, "Müzenî" md. DİA XXXII/246.

⁴⁶⁵ Şirazî, *Tabakâtü'l-Fukahâ*, s. 97; Sübkî, *Tabakâtü'l-Kübra*, II/93-94; Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, XII/493; Makrîzî, *Mukaffa'l-Kebîr*, II/93; Zerkelî, *el-İlâm*, I/329.

⁴⁶⁶ Sübkî, *Tabakâtü'l-Kübra*, II/93; Makrîzî, *Mukaffa'l-Kebîr*, II/93; Zerkelî, *el-İlâm*, I/329; Özen, "Müzenî" md. DİA XXXII/246.

⁴⁶⁷ İsnævî, *Tabakâtü's-Şafi'iyye*, I/28.

⁴⁶⁸ İbn Halikân, *Vefeyâtü'l-A'yân* II/217-218; Makrîzî, *Mukaffa'l-Kebîr*, II/93; Özen, "Müzenî" md. DİA XXXII/246.

⁴⁶⁹ İbn Halikân, *Vefeyâtü'l-A'yân* II/218; Özen, "Müzenî" md. DİA XXXII/246.

⁴⁷⁰ Özen, "Müzenî" md. DİA XXXII/246.

Şâfiîler, Müzenî ve Rabi' b. Süleyman el-Muradî 'den gelen Şâfiî rivayetlerini, Şâfiî'nin diğer talebelerinden gelen rivayetlere tercih ederler.⁴⁷¹ Aslında birçok tabakât kitabında özellikle Rabi' b. Süleyman'nın Şâfiî'den yaptığı rivayetler ön plana çıkmaktadır.⁴⁷² Şâfiî, bu konuda Rabi' için "O benim dilimdir." der.⁴⁷³ Rabi' b. Süleyman'nın Şâfiî'den yaptığı rivayetleri, olduğu gibi yansıtması onun Şâfiîler arasında rivayet konusunda ön plana çıkmasını sağlamıştır.⁴⁷⁴ Müzenî ise Şâfiî'den yaptığı rivayetlere kendi yorumlarını da yansıtmıştır.⁴⁷⁵ Bundan dolayı birçok Şâfiî âlimi tarafından Rabi' b. Süleyman rivayet bakımından Müzenî'ye tercih edilmiştir.⁴⁷⁶

Rivayet konusunda Müttekaddimûn Şâfiî âlimleri, Hermele ve Rabi' b. Süleyman el-Cizi'den yapılan rivayetlerden daha çok Müzenî ve Rabi' b. Süleyman el-Muradî 'nin Şâfiî'den yaptığı rivayetlere itimat etmiştir.⁴⁷⁷

3.2.1. Müzenî'nin Şâfiî Mezhebindeki İctihatları

Müzenî'nin, ilmî çalışmalarını sürdürürken birçok eser telif ettiğine değinmiştik. O bu eserleri telif ederken genel olarak Şâfiî'nin usul ve esaslarını, bunlardan yaptığı tahrirleri ve te'vileri ön planda tutarak eserlerine yansıtmıştır.⁴⁷⁸

Kaynak eserlerde de vurgu yapıldığı gibi Müzenî'nin telif ettiği eserlerinde ileri sürdüğü bazı görüşleri sonraki dönem Şâfiî uleması arasında ihtilafa neden olmuştur.⁴⁷⁹ Bu ulemadan bazıları Müzenî'nin bazı ictheadlarında mezhebin dışına çıktığı iddiasında bulunurken bazıları ise Müzenî'yi mezhep içinde hareket ettiğini varsayarlar.⁴⁸⁰

Konuyla ilgili eserler incelendiğinde birçok eserde Müzenî'nin son dönemde, Şâfiî mezhebinin dışında kendisine ait görüşlerini beyan ettiği **Nihâyetü'l-İhtisâr** adlı

⁴⁷¹ Özen, "Müzenî" md. DİA XXXII/246.

⁴⁷² İbn Halikân, **Vefeyâtü'l-A'yân** II/291; İmâmü'l-Haremeyn Ebü'l-Meâlî Rüknuddîn Abdilmelik b. Abdillâh b. Yûsuf el-Cüveynî (h.419-478), **Nihâyetü'l-Matlab fi dirayeti'l-Mezheb**, (Thk. Abdilazim Mahmud Uddeyb), Dâru'l Minhac, Birinci Baskı, Cidde Suudi Arabistan, 2007/1428, I/118; Hüseyinî, **Tabakâtü's-Şâfi'iyye**, s. 26; Heyto, **el-İctihad**, s. 100.

⁴⁷³ İbn Halikân, **Vefeyâtü'l-A'yân** II/291; Cüveynî, **Nihâye**, I/118.

⁴⁷⁴ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/132.

⁴⁷⁵ Özen, "Müzenî" md. DİA XXXII/247.

⁴⁷⁶ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/109, 132.

⁴⁷⁷ Ebî Süleyman Hamd b. Muhammed, el-Hattâbî (v. 388), **Mealimu's-Sünen**, Matbaatü'l-İlmiyye, Birinci baskı Halep, 1351 /1932, I/4.

⁴⁷⁸ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/109.

⁴⁷⁹ Bu tartışma için bkz. Cüveynî, **Nihâye**, II/ 122; Nevevi, **Tehzibü'l-Esmâ'**, II/285; agm, **Kitâbu'l-Mecmu'** (**Şerhu'l-Mühezzeb li's-Şirâzî**), (Thk. Muhammed Necîb Mutîî), Mektebetü'l-İrşâd, Cidde, Suudi Arabistan, ty, s. 115; Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/102-104, 131; İsnævî, **Tabakâtü's-Şâfi'iyye**, I/ 28.

⁴⁸⁰ Cüveynî, **Nihâye**, II/122; Nevevi, **Tehzibü'l-Esmâ'**, II/285; agm **el-Mecmû'**, I/115; Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/102-104, 131; İsnævî, **Tabakâtü's-Şâfi'iyye**, I/28.

müstakil bir eser tedvin ettiği görülmektedir.⁴⁸¹ Bu durum bazı Şafii uleması tarafından Müzenî'nin Şâfiî mezhebine bağlı değil de mutlak müctehid olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Fakat Şafilerin geneli, Müzenî'nin Şâfiî'ye ihtilafı olsa dahi, onun bu ihtilafları, Şâfiî'nin ilmînden ve görüşlerinden yaptığı tahrirciler sayarlar dolayısıyla onu mezhebin içinden biri olarak kabul ederler.⁴⁸²

Gerçekten Müzenî'nin ictheadlarında zaman zaman müstakil bir müctehid gibi; zaman zaman da bir mezhep müntesibi gibi davranması, onun mezhep içindeki yeri ve konumunun Şâfiîler arasında tartışılmasına neden olmuştur.⁴⁸³ Konunun daha iyi anlaşılması için Şâfiî ulemasının konuyla ilgili eserlerinde geçen bazı görüşlerine yer vermenin faydalı olacağını düşünüyoruz.

Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra** adlı eserinde konuyu müstakil bir babda detaylı bir şekilde tartışmaya açar. Sübkî, aynı eserinde Rafi'i'nin, Müzenî'nin teferrudatlarını (Şâfiî'nin usulüne aykırı görüşleri) Şâfiî'nin usulünden çıkarmadığını dolayısıyla bunların Şafii mezhebine ait görüşler olarak kabul edilemeyeceği görüşünde olduğunu aktarır. Diğer taraftan Sübkî, Rafi'i'nin, Müzenî'nin başka bir konuda Şâfiî'ye yaptığı muhalefete Şâfiî'nin usulünün dışına çıkmadığını söyleyerek “Müzenî, İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed gibi değildir. Çünkü bunlar arkadaşının (Ebû Hanife) usulüne muhalefet etmişlerdir,” şeklinde bir benzetme yaptığını ifade eder.⁴⁸⁴

Sübkî, Müzenî'nin Şâfiî'nin usulüne aykırı olan görüşlerini mezhep görüşleri olarak kabul etmez. Ancak Müzenî tarafından yapılan tahrirciler Şâfiî'nin usulüne aykırı değilse mezhep içinde kabul edilir. İlk kabul edilecek tahrircinin de Müzenî'nin mezhep içerisindeki yüksek konumundan dolayı onun tahrircileri olmalıdır, der.⁴⁸⁵ Zira Müzenî Şâfiî'nin ilmîni, usul ve esaslarını en iyi bilenlerden biri olduğu için mezhep içindeki ilmî konumu hiçbir zaman tartışılmamıştır.⁴⁸⁶

Sübkî, ayrıca Müzenî'nin **el-Muhtasar** eserindeki bütün tahrircilerini mezhep görüşü olarak kabul eder. Çünkü Müzenî'nin bizzat kendisinin el-Muhtasar'ın girişinde mezkûr kitabını Şâfiî'nin ilim ve görüşlerinden hareketle tedvin ettiğini belirttiğini,

⁴⁸¹ Nevevî, **el-Mecmû'**, II/285; Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/103; İsnevî, **Tabakâtü's-Şafiiyye**, I/29; Makrîzî, **Mukaffa'l-Kebîr**, II/93-94; Süyûtî, **Hüsnu'l-Muhâdara**, I/307; Hüseyinî, **Tabakâtü's-Şâfi'yye**, s. 21; Heyto, **el-İctihad**, s. 101; Muhammed, İbrahim, **Hanefî ve Şafilerde Mezhep Kavramı**, s. 125.

⁴⁸² Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/102-104, 131; İsnevî, **Tabakâtü's-Şafiiyye**, I/28.

⁴⁸³ Zerkeşî, **el-Bahrü'l-Muhit**, VI/212; Özen, “Müzenî” md. DİA XXXII/247.

⁴⁸⁴ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/102; Makrîzî, **Mukaffa'l-Kebîr**, II/95.

⁴⁸⁵ Cüveynî, **Nihâye**, II/122; Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/103; Makrîzî, **Mukaffa'l-Kebîr**, II/95; Heyto, **el-İctihad**, s. 102; Özen, “Müzenî” md. DİA XXXII/247.

⁴⁸⁶ Nevevî, **el-Mecmû'**, I/115.

dolayısıyla Müzenî'nin burada mezhep dışına çıkmasının söz konusu olamayacağını beyan eder.⁴⁸⁷

Nevevî, **el-Mecmû'** eserinde, Şîrâzî'nin Müzenî'yi Şâfiî'nin talebeleri arasında saydığını ve onun Şâfiî'ye aykırı görünen görüşlerini vucûh (mezhep görüşü) olarak kabul ettiğini beyan eder.⁴⁸⁸

Sonuç olarak Müzenî'nin icthatlarını aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

- 1- Müzenî'nin Şâfiî'ye uyduğu icthatları.
- 2- Şâfiî'ye muhalefet yaptığı icthatları.
 - 2.1 Müzenî'nin el-Muhtasar eserinde Şâfiî'ye muhalefet yaptığı icthatları.
 - 2.2. Müzenî'nin el-Muhtasar eserinin dışında Şâfiî'ye muhalefet yaptığı icthatları.
- 3- Müzenî'nin Şâfiî'ye muhalefet gibi görünen icthatları.

Yukarıda yaptığımız taksimatın biricisinde, Müzenî bu icthatlarında Şâfiî'ye tamamen uyduğu için burada Şafiiler arasında herhangi bir tartışma görülmemiştir. İkinci taksimatta ise Müzenî'nin Şâfiî'ye muhalefeti iki kısma ayrılmıştır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi ihtilaf, el-Muhtasar eserinde ise burada da Şafiiler arasında herhangi bir ihtilaf yoktur. Zira Müzenî, bizzat kendisi el-Muhtasarın başında bunu (el-Muhtasarı) Şâfiî'nin ilim ve görüşlerinden ihtisar ettiğini beyan etmiştir.⁴⁸⁹ İhtilaf el-Muhtasar eserinin dışında Müzenî'nin diğer eserlerinde ise, bazı Şafiiler tarafından Müzenî mezhep dışına çıkmış kabul edilir. Üçüncü taksimatta ise Müzenî'nin burada gerçek anlamda Şâfiî'ye bir ihtilafı söz konusu olmamıştır. Zira Müzenî'nin buradaki ihtilafları, Şâfiîler tarafından Şâfiî'nin usul ve esaslarından bir tahric olarak kabul edilmiştir. Buna rağmen, bir kısım sonraki Şâfiî uleması, Müzenî'yi Şâfiî'ye yaptığı ihtilaftan dolayı gerçek anlamda Şâfiî mezhebinin dışına çıktığını kabul etmez. Özellikle İmâmü'l Haremeyn, Sübkî ve Nevevî bu konuda Müzenî için şöyle bir sonuca varırlar: Nevevî, **Tehzibu'l-Esmâ ve'l-Lugât** adlı eserinde, İmâmü'l-Haremeyn'in, Müzenî'yi bazı konularda müstakil bir mezhep sahibi kabul ettiğini,⁴⁹⁰ buna rağmen İbn Cerir, İbn Huzeyme, İbn Münzir ve İbn Nasr gibi tamamen mezhebin dışına

⁴⁸⁷ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/103.

⁴⁸⁸ Nevevî, **el-Mecmû'**, I/115.

⁴⁸⁹ Müzenî, **el-Muhtasar**, s. 7.

⁴⁹⁰ Cüveynî, **Nihâye**, II/ 122; Nevevî, **Tehzibü'l Esmâ' ve'l-Lugât**, II/285.

çıkmadığını, Bununla beraber Müzenî'nin, Irak ve Horasanlı arkadaşlarımız gibi de mezhep içinde olmadığını belirtir.⁴⁹¹

Sübkî de İmâmü'l-Harameyn'nin görüşüne yakın bir görüş ifade eder. Müzenî'yi iki derece arasında görür: Müzenî ne Muhammedler⁴⁹² gibi tamamen mezhep dışında ne de Irak ve Horasanlı arkadaşlarımız gibi mezhep içindedir, der.⁴⁹³

Nevevî ise **el-Mecmû'** adlı eserinde konuyla ilgili ayrı bir fasıl açarak şöyle bir değerlendirmede bulunur: Müzenî'nin Şâfiî mezhebine mensup biri olduğunu ve Şâfiî'nin gerçek anlamda öğrencisi olduğunu vurgular. Ayrıca Müzenî'nin görüşlerinin, mezhep içinde vucûh olarak kabul edilmesi gerektiğini ifade eder.⁴⁹⁴

Bütün anlattıklarımızın neticesinde Müzenî'nin mezhep içindeki ictihadlarının konumu için şöyle bir sonuca varılabilir: Müzenî'nin mezhep içindeki ictihadları Şâfiî'nin ictihadlarına uyuyorsa veya Şâfiî'nin usul ve esaslarından bir tahrir ise Müzenî bu tür ictihadlarıyla Şâfiîler tarafından mezhep içinde kabul edilmiştir. Yok, eğer Müzenî'nin ictihadları Şâfiî'nin ictihadlarına, usul ve esaslarına uymuyorsa Müzenî'nin bu ictihadları Şâfiîler tarafında mezhep içinde değerlendirilmemiş ve Müzenî'ye ait müstakil bir mezhep görüşü olarak kabul edilmiştir, diyebiliriz.

3.2.2. Müzenî'nin İmam Şâfiî'ye Muhalefeti

Müctehid bir âlimin bir başka müctehid âlime muhalif olmasından daha doğal bir durum olmamalıdır. Zira müctehid âlimden taklit değil ictihad beklenir.

Müzenî'nin, İmam Şâfiî'nin öğrencisi olsa da bazı konularda hocasına ihtilaf ettiği bilinmektedir.⁴⁹⁵

Müzenî'nin Şâfiî'ye olan ihtilafını, Müzenî'nin eserleri, özellikle el-Muhtasar adlı eseri incelediğinde görmek mümkündür. el-Muhtasar eseri incelendiğinde ilk olarak bu ihtilaf sayı olarak çok görünse de küçük bir araştırma yapıldığında Müzenî'nin Şâfiî'ye ihtilaf olarak görünen görüşüyle aynı Şâfiî'nin ikinci bir görüşünün olduğunu

⁴⁹¹ Nevevî, **Tehzîbü'l-Esmâ'**, II/285; Heyto, **el-İctihad**, s. 103.

⁴⁹² Dört Muhammed: İbn Cerir et-Taberî, İbn Huzeyme, Muhammed b. Nasr el-Mervezî ve İbnü'l-Münzir en-Nisaburî'dir. Bkz. Heyto, **el-İctihad**, s. 103; Okuyucu, **Şâfiî Mezhebinin Teşekkül Süreci**, s. 319 vd.

⁴⁹³ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/104; Heyto, **el-İctihad**, s. 103.

⁴⁹⁴ Nevevî, **el-Mecmû'**, I/115.

⁴⁹⁵ Muhyiddin Naci, **el-İmâmü'l-Müzenî ve Muhâlefetühû li'l-İmâmi's-Şâfiî fi Kitâbihi'l-Muhtasar**, s. 81.

görmek mümkündür. Bu durumda aralarında ihtilaf gibi görünen bazı konularda tam bir ihtilafın olmadığını söylemek mümkündür.⁴⁹⁶

Çalışmamızın bu bölümünde ihtilafı anlatırken örnek birkaç ihtilafa yer verip Şâfiî ve Müzenî'nin konu hakkındaki görüş ve delillerini beyan ettikten sonra daha sonraki Şafii ulaması tarafında hangi görüşün tercih edildiğini ve konu hakkında diğer mezhep görüşlerine de yer vereceğiz. Aşağıda bu ihtilaflara birkaç örnek vermekle yetindik.

3.2.2.1. Uykunun Abdesti Bozması

Müzeni ile Şâfiî arasında ihtilaflı konulardan biri uykunun abdesti bozup bozmamasıdır. Şâfiî, konu hakkında, kişi oturarak uyursa abdest alması vacip değildir. Ancak kişinin abdesti yenilemesi güzel olur, der.⁴⁹⁷ Şâfiî, bu görüşünü, sıkâ birinin Hümejd et-Tavil vasıtasıyla Enes b. Malik'ten Peygamber Efendimizin (sav) sahabelerinin namazı beklerken (oturarak) uyuduklarını daha sonra abdest almadan kalkıp namazını kıldıklarını beyan eden rivayeti⁴⁹⁸ ve İmam Malik ve Nafi vasıtasıyla İbn Ömer'in (ra) oturarak yattığını daha sonra abdest almadan namazını kıldığını nakletmektedir.⁴⁹⁹

Müzenî ise konu hakkında hiçbir ayırım yapmaksızın uykunun her türlüünün; ister ayakta ister yatarak, ister oturarak, ister namazda olsun abdesti bozduğunu ifade etmektedir.⁵⁰⁰ Müzenî de konu hakkında Ebû Hüreyre'den “*Kim uyursa abdest alması*

⁴⁹⁶ Muhyiddin Naci, **el-İmâmü'l-Müzenî ve Muhâlefetühû li'l-İmâmi's-Şâfiî fi Kitâbihi'l-Muhtasar**, adlı çalışmasında, Müzenî'nin el-Muhtasar adlı eserinde Şâfiî'ye olan ihtilafını 69 fikhî konu olarak belirtmektedir. Detaylı bilgi için bkz. agm age s. 81.

⁴⁹⁷ Şafii, **el-Ümm**, (Thk. ve Tahrir: Dr. Rifat Fevzi Abdulmuttalib), Dârü'l-Vefâ, Birinci Baskı, yy. 2001/1422, II/35; Müzenî, **el-Muhtasar**, s. 10-11; Şirâzî, **el-Mühezzeb fi Fikhî'l-İmami's-Şafii**, (Tashih eş-Şeyh Zakeriya Umeyrat), Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Birinci Baskı, Beyrut Lübnan, 1995/1416, I/50; Cüveynî, **Nihâye**, II/ 122-123; Ebi'l-Hüseyn Yahyâ b. Ebi'l-Hayr b. Salim el-İmranî eş-Şafii'î el-Yemenî (h. 489-558), **el-Beyân Fî Mezhebi'l-İmami's-Şâfiî**, Dârü'l-Minhac, Birinci Baskı, Beyrut Lübnan, 2000/1421, I/175 vd; Nevevî, **el-Mecmû'**, II/14; Sezer Mehmet Ali, **Müzenî'nin İmam Şafii'ye Aykırı Görüşleri ve Mezhepteki Yeri** (Yayınlanmamış doktora tezi) Adana 2017, s. 26.

⁴⁹⁸ Rivayet için bkz. Tirmizî, **es-Sünen**, “el-Vüdu-u minennevm” 57/78, I/132.

⁴⁹⁹ Şafii, **el-Ümm**, II/35.

⁵⁰⁰ Müzenî, **el-Muhtasar**, s. 11; Şirâzî, **el-Mühezzeb**, I/50; Cüveynî, **Nihâye**, II/122; İmranî, **el-Beyân Fî Mezhebi'l-İmami's-Şâfiî**, I/66; Nevevî, **el-Mecmû'**, II/14; Sezer, **Müzenî'nin İmam Şafii'ye Aykırı Görüşleri ve Mezhepteki Yeri**, s. 26.

*gerekir*⁵⁰¹ ve Hz. Aişe'den "*İster oturarak ister yatarak uyuyanın, abdest alması gerekir.*"⁵⁰² Şeklinde rivayet edilen hadisleri nakil ederek görüşünü savunmaktadır.⁵⁰³

Sonraki Şafii mezhebi ulemasının eserlerinde her iki imamın görüş ve delilleri incelendikten sonra bu konuda mezhep içerisinde İmam Şafii'nin görüşünün daha muteber olduğunu görmek mümkündür.⁵⁰⁴ Konu hakkında Hanefi⁵⁰⁵ Maliki⁵⁰⁶ ve Hanbelilerin⁵⁰⁷ görüşünün de Şafii'nin görüşü ile aynı yönde olduğu görülmektedir.

3.2.2.2. Cünüp ve Müşrikin Camiye Girmesi

Müzenî'nin Şafii'ye muhalif olduğu konular arasında cünüp veya müşrik birinin camiye girmesi ve burada kalması konusu yer almaktadır. Bu konuda Şafii, cünüp kişinin camide durmaksızın geçmesinde herhangi bir sakınca olmadığını, müşrik birinin ise Mescid-i Haram dışında diğer camilerde yatmasında bir sakınca olmayacağını ifade eder.⁵⁰⁸ Konuyla ilgili Şafii, "**Ey iman edenler, sizler sarhoş ve zihinsel uyuşukluk halindeyken ne söylediğinizi bilinceye kadar, cünüp iken de, yolları mescitten geçenler hariç, gusledinceye kadar namaza yaklaşmayın...**"⁵⁰⁹ ayetini delil getirmektedir. Şafii'nin buradaki delil metoduna baktığımızda ayetteki sâlât kelimesini tevil ederek burada sâlâtın kasıtın namaz kılınan yer yani camii olduğunu, dolayısıyla cünüp birinin camide geçmesinin sıkıntı oluşturmayacağını ancak kalmasının uygun olmayacağını beyan ettiğini görmek mümkündür.⁵¹⁰ Ayrıca Şafii, Mescid-i Haram'ı diğer camilerden ayırarak müşrik birinin burada kalmasının veya yatmasının caiz

⁵⁰¹ Beyhakî, **M'erifetü's-Sünenî ve'l-Âsâr**, (Thk. Abdulmuti Emin Kalacı), Dârü'l-Vefâ Birinci Baskı, Kahire, 1412/1991, "İhtiyarü'l-Müzenî" 937, I/367.

⁵⁰² Beyhakî, **M'erifetü's-Sünenî ve'l-Âsâr**, "İhtiyarü'l-Müzenî" 940, I/368.

⁵⁰³ Müzenî, **el-Muhtasar**, s. 11.

⁵⁰⁴ Şirazî, **el-Mühezzeb**, I/50; Cüveynî, **Nihâye**, II/124; **İmranî, el-Beyân Fî Mezhebi'l-İmami's-Şafîi**, I/66; Nevevî, **el-Mecmû'**, II/14.

⁵⁰⁴ Şafii, **el-Ümm**, II/114-115; Nevevî, **el-Mecmû'**, II/184-185.

⁵⁰⁵ Ebû Cafer, Ahmed b. Muhammed et-Tahâvî (h.321), **Haşiyetü't-Tahâvî alâ Merakî'l-Felâh Şerhî Nuru'l-İzah**, (Thk. Muhammed b. Abdulaziz el-Halidî), Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut Lübnan, 1997/1418, s. 90; a.g.m. **Muhtasar**, s. 18-19; Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl Şemsü'l-Eimme es-Serahsî (v.483), **el-Mebcut**, Darü'l-Marife, Beyrut, 1993/1414, I/78.

⁵⁰⁶ Ebû Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed İbn Kasar el-Bağdadî el-Malikî (v.397), **Uyunü'l-Edile fi Mesâilil-Hilafî beyne'l-Fukahâil-Emsar**, (Thk. Abdulhamid b. Saad b. Nasır), Mektebetü'l-Melik Fahdi'l-Vataniyye Riyad Suudiarabistan, 2006/1426, II/558-559.

⁵⁰⁷ Ebû Muhammed Muvâfikuddin Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Makdisî (h.541-620), **el-Muğni**, Mektebeti'l-Kahire, ty., I/128-129; Şeyhül'-İslam Ebî Necâ Şerefeddin Musa el-Hicazî el-Makdisî (h.968), **el-İknâ' fî Fikhi'l- İmam Ahmed bin Hanbel**, (Tahsis. Abdullatif Muhammed Musa e-Sübkî) Darü'l-Marife Beyrut Lübnan, ty., I/38.

⁵⁰⁸ Şafii, **el-Ümm**, II/114-115; Nevevî, **el-Mecmû'**, II/184-185; Sezer, **Müzenî'nin İmam Şafii'ye Aykırı Görüşleri ve Mezhepteki Yeri**, s. 40.

⁵⁰⁹ Nisa, 43.

⁵¹⁰ **İmranî, el-Beyân Fî Mezhebi'l-İmami's-Şafîi**, I/251.

olmadığını fakat diğer camilerde kalıp yatmasında bir sakıncanın olmadığını ifade eder. Şafîî, buna “Ey iman edenler! Allah’a ortak koşanlar ancak bir pislikten ibarettir. Artık bu yıllardan sonra, Mescid-i Haram’a yaklaşmasınlar...”⁵¹¹ ayetini delil getirmektedir.⁵¹²

Müzenî, konu hakkında kıyas yaparak; müşrik birinin camiide yatmasından ise cünüp bir müslümanın camiide kalması daha iyidir. Çünkü camiye saygı bakımından cünüp bir müslümanın orada kalması müşrik birinin kalmasından daha evlâdır, der.⁵¹³ Müzenî’nin konu hakkındaki deliline baktığımızda tamamen kıyasa dayanmaktadır. Görüldüğü gibi Müzenî, cünüp bir Müslümanın cami’de kalmasını veya yatmasını, müşrik birinin kalmasını veya yatmasını caiz gören Şafîî’nin görüşüne kıyasla caiz olduğu belirtmektedir.

Nevevî, **el-Mecmû’** adlı eserinde her iki tarafın görüş ve delillerini detaylı bir şekilde beyan ettikten sonra, bu konuda mezhebin görüşünün Şafîî’nin görüşüyle aynı olduğunu ifade eder.⁵¹⁴ Hanefî,⁵¹⁵ Maliki⁵¹⁶ ve Hanbeli⁵¹⁷ fıkıh eserlerine baktığımızda onların da Şafîî ile aynı görüşü paylaştıklarını görmekteyiz.

3.2.2.3. Gecedен Oruca Niyet Edip Günboyu Bayılan Kişinin Durumu

Müzenî’nin, İmam Şafîî’ye muhalefet ettiği konulardan biri de Ramazan ayında geceden oruca niyet edip günboyu bayılan kişinin durumudur.

Şafîî, konu hakkında kişi Ramazan ayında geceden oruca niyet eder daha sonra bayılır ve hiçbir şey yiyip içmeden baygınlığı iki gün sürerse bu kişi için baygın geçirdiği günlerin kazası gerekir. Ancak aynı gün ayılırsa orucu devam eder, der.⁵¹⁸

Konu hakkında Müzenî ise, kişi Ramazan ayında geceden oruca niyet eder daha sonra bayılırsa ister ayılsın ister ayılmasın o kişi benim için oruçludur. Fakat ikinci gün oruçlu sayılmaz. Çünkü ikinci gün oruç için niyet etmemiştir, der.⁵¹⁹

⁵¹¹ Tевbe süresi, 28.

⁵¹² Şafîî, **el-Ümm**, II/114-115.

⁵¹³ Müzenî, **el-Muhtasar**, s. 32; Maverdî, **el-Havi’l-Kebir**, II/268; İmranî, **el-Beyân fi Mezhebi İmam Şafîî**, I/251; Nevevî, **el-Mecmû’**, II/184-185; Sezer, **Müzenî’nin İmam Şafîî’ye Aykırı Görüşleri ve Mezhepteki Yeri**, s. 41.

⁵¹⁴ Nevevî, **el-Mecmû’**, II/ 184 vd

⁵¹⁵ Tahâvî, **Haşiyetü’t-Tahâvî alâ Merakî’l-Felâh**, s. 144-145; Abdullah b. Mahmud b. Mevdud el-Musulî el-Hanefî (v.683), **el-İhtiyâr li Talîli’l-Muhtâr**, Darü’l-Kütübi’l-İlmîyye, Birinci Baskı, Beyrut, Lübnan, 1937/1356, I/13.

⁵¹⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yusuf b. Ebi’l-Kasım el-Abdarî (h.897), **et-Tâc ve’l-İklîl li Muhtasarî Halil**, Darü’l-Kütübi’l-İlmîyye, Birinci Baskı, Beyrut, Lübnan, 1994/1416, I/463.

⁵¹⁷ İbn Kudâme, **el-Muğnî**, I/107; Makdisî, **el-İknâ’** I/46.

⁵¹⁸ Şafîî, **el-Ümm**, VI/715; İmranî, **el-Beyân fi Mezhebi İmam Şafîî**, III/529; Nevevî, **el-Mecmû’**, VI/ 383 vd.; Sezer, **Müzenî’nin İmam Şafîî’ye Aykırı Görüşleri ve Mezhepteki Yeri**, s. 51.

Şâfiî'nin konu hakkındaki deliline baktığımızda kıyas yaptığını görmek mümkündür. Zira Şâfiî burada günboyu bayılan birini mecnuna kıyas yapmaktadır. Mecnun birinin orucu nasıl geçerli değilse günboyu bayılan birinin de orucu aynı şekilde geçerli değildir, kıyasında bulunduğu görülmektedir.⁵²⁰Müzenî'nin konu hakkındaki deliline baktığımızda ise onun da Şâfiî gibi kıyas yaptığını görmekteyiz. Müzenî, günboyu bayılan birini günboyu uyuyan birine kıyaslamaktadır. Nasıl ki günboyu uyuyan birinin orucu geçerliyse aynı şekilde günboyu bayılan kişinin de orucunun geçerli olduğunu ifade etmektedir.⁵²¹

Bu konuda sonraki Şafii uleması tarafından İmam Şafî'nin görüşü benimsense de⁵²² delil getirme bakımından her iki imamın kıyasla amel etmesinden dolayı Müzenî'nin görüşünün de kıyas bakımından ifade edilmesi gereken önemli bir görüş olduğunu belirtmek gerekir. Konu hakkında Maliki⁵²³ ve Hanbeliler⁵²⁴ Şafî'nin görüşünü paylaşırken Hanefiler, Müzenî'yle aynı görüşü savunmaktadırlar.⁵²⁵

3.2.2.4. Sarhoş Kişinin Zihâr Veya Talakta Bulunması

Müzenî ile Şâfiî arasında ihtilafli konulardan bir diğeri de sarhoş kişinin zihar⁵²⁶ veya talakının geçerli olup olmamasıdır.

İmam Şâfiî, sarhoşken eşine zihârda bulunan kişinin zihârının geçerli olduğunu kabul eder.⁵²⁷ Bu sarhoşluğun, özür durumu dışında kişinin özgür fiil ve iradesiyle yani sarhoşluğun haram yolla meydana gelmesi gerektiğini ifade eden Şâfiî, talâk için de durumun aynı olduğunu ifade eder.⁵²⁸

⁵¹⁹ Müzenî, **el-Muhtasar**, s. 84; İmranî, **el- Beyân fi Mezhebi İmam Şafî**, III/530; Nevevî, **el-Mecmû'**, VI/ 383 vd.; Sezer, **Müzenî'nin İmam Şafî'ye Aykırı Görüşleri ve Mezhepteki Yeri**, s. 51.

⁵²⁰ İmranî, **el- Beyân fi Mezhebi İmam Şafî**, III/530-531; Nevevî, **el-Mecmû'**, VI/383 vd.

⁵²¹ Müzenî, **el-Muhtasar**, s. 84; İmranî, **el- Beyân fi Mezhebi İmam Şafî**, III/530-531.

⁵²² İmranî, **el- Beyân fi Mezhebi İmam Şafî**, III/529-530; Nevevî, **el-Mecmû'**, VI/ 383 vd.

⁵²³ Ebi'l-Kasım Ubeydullah b. Hüseyin b. Hasan el-Cellâb el-Basrî v.378), **et-Tefri**, (Thk. Hüseyin Dihmanî), Darü'l-Garbi'l-İslamî Birinci Baskı, 1987/1408, I/309.

⁵²⁴ İbn Kudâme, **el-Muğnî**, III/115-116; Makdisî, **el-İknâ'** I/308.

⁵²⁵ Tahâvî, **Haşiyetü't-Tahâvî alâ Merakî'l-Felâh**, s. 632,677, a.g.m. **Muhtasaru't-Tahâvî**, (Thk. Ebü'l-Vefâ Afganî), İhyâi'l-Mearifi'l-Numaniyye, Haydarabad Hindistan, ty s. 53; Serahsî, **el-Mebcut**, III/70.

⁵²⁶ Kelime olarak sırt anlamına gelen Zihâr, dini terim olarak erkeğin eşini kendisine nikâhı ebedi haram olan birine benzetmesidir. Bkz. Erdoğan, **Fıkıh ve Hukuk Terimleri**, s. 620.

⁵²⁷ Şafîî, **el-Ümm**, VI/695; Şirâzî, **el-Mühezzeb**, III/3; Maverdî, **el-Havi'l-Kebir**, X/419; Sezer, **Müzenî'nin İmam Şafî'ye Aykırı Görüşleri ve Mezhepteki Yeri**, s. 117.

⁵²⁸ Şafîî, **el-Ümm**, VI/695; Şirâzî, **el-Mühezzeb**, III/3.

Müzenî ise konu hakkında şarhoş kişinin zihâr ve talakta bulunmasının aklî dengesi yerinde olmadığından geçerli bir sonuç doğurmayacağını, dolayısıyla zihâr ve talakın vuku bulmayacağını ifade eder.⁵²⁹

Burada Şâfiî'nin deliline baktığımızda Şâri tarafından yasaklanan bir fiil sonucu ortaya çıkan durumun, kişiyi sorumluluktan kurtarmayacağını görmek mümkündür. Dolayısıyla da Şâfiî, bu durumda olan birinin zihâr ve talakının geçerli olacağını belirtmektedir. Şâfiî'nin görüşünün, Sahabeden Ömer b. Hattab, Ali b. Ebî Talib, İbn Abbâs'ın iki rivayetinin biri, Tabiin den Said İbn Müseyyeb, Hasan, İbn Sirîn, Süleyman b. Yesâr, Medine'de bulunan birçok maliki fukahası, Evzâî ve birçok Şam fukahası, İbrahim en-Nehâî, Sevrî, Ebû Hanife ve birçok Irak fukahası görüşüyle aynı olduğunu belirtmek gerekir.⁵³⁰ Müzenî, ise görüşünü delillendirirken İmam Şâfiî'nin talakın geçerli olmasını kişinin mutlak iradesine bağladığını, oysa şarhoşta mutlak bir iradenin söz konusu olamayacağı sebebiyle sarhoş birinin talâk veya zihârda bulunmasının geçerli bir sonuç doğurmayacağını belirtir.⁵³¹ Ayrıca Müzenî, görüşünü delillendirmek amacıyla, Şâfiî'den "Sarhoş biri irtidât ettiğinde (dinden çıktığında) sarhoşken tevbeyle davet edilmesinin veya öldürülmesinin uygun olmayacağını çünkü bu durumda aklî dengesinin olmadığı..." rivayetine yer verir. Müzenî, bu görüşün Osman b. Affân, İbn Abbas'ın bir görüşü, Ömer b. Abdüaziz, Yahya b. Said ve Leys b. Sa'd gibi fukahânın görüşü olduğunu belirtir.⁵³²

Her iki imamın delillerine baktığımızda sonraki Şafii ulamasının eserlerinde Şafii'nin görüşünün mezhep görüşü olarak kabul edilse de⁵³³ Müzenî'nin görüşünün günümüzde kayda değer bir yerinin olduğunu belirtmek gerekir. Konu hakkında Hanefî⁵³⁴ Maliki⁵³⁵ ve Hanbelilerin⁵³⁶ görüşü Şafii'nin görüşüyle örtüşmektedir.

⁵²⁹ Müzenî, **el-Muhtasar**, s. 268-269; Şirâzî, **el-Mühezzeb**, III/3; Maverdî, **el-Havi'l-Kebir**, X/419; Sezer, **Müzenî'nin İmam Şafii'ye Aykırı Görüşleri ve Mezhepteki Yeri**, s. 117.

⁵³⁰ Maverdî, **el-Havi'l-Kebir**, X/419.

⁵³¹ Müzenî, **el-Muhtasar**, s. 268-269.

⁵³² Müzenî, **el-Muhtasar**, s. 269; Maverdî, **el-Havi'l-Kebir**, X/419.

⁵³³ Şirâzî, **el-Mühezzeb**, III/3.

⁵³⁴ Tahâvî, **Muhtasar**, s. 191; Serahsî, **el-Mebcut**, VI/233.

⁵³⁵ Ebi'l-Kasım, **et-Tefri**, II/75.

⁵³⁶ İbn Kudâme, **el-Muğnî**, VIII/4; Makdisî, **el-İknâ'** IV/84.

3.2.2.5. Sabah Ezanında Tesvîb

Tesvîb, sözlükte bir şeye geri dönmektir. (Sabe ileyhi akluhü) bilinci geri geldi, denilir. Çağırın kimse çağırıyor tekrarladığında ise (sevvebe'd-dâi) denilir.⁵³⁷ Dini bir terim olarak “Tesvîb” Müezzin’in sabah ezanını okurken Hayye ale'l-felâh (Haydi kurtuluşa) sözlerinden sonra iki kez Es-salatu hayrun mine'n nevm (Namaz uykudan hayırlıdır) demesidir.

Şâfiî, Peygamber Efendimizin (sav) müezzini Ebû Mahzûre'den ezanla ilgili yapılan rivayete⁵³⁸ yer verdikten sonra hadiste böyle bir söz olmadığından, ezana bir ziyadenin olmasını hoş karşılamam der. Dolayısıyla Müezzin'in sabah ezanını okurken tesvîb yapmasının mekruh olduğunu beyan eder.⁵³⁹

Müzenî ise Müezzinin sabah ezanında tesvîb yapmasının müstehab olduğunu, Şâfiî'nin kadim görüşünün de bu yönde olduğunu ancak daha sonra yani cedid görüşünde Şâfiî, tesvibin mekruh olduğunu beyan etmektedir, der.⁵⁴⁰ Ayrıca Müzenî, görüşünü delillendirmek amacıyla konu hakkında Hz Ali ve Bilali Habeşi'nin rivayetlerinin⁵⁴¹ olduğunu ifade etmektedir.⁵⁴²

Sonraki şafii uleması, her iki imamın ihtilaf ve delillerini beyan ettikten sonra bu konuda mezhep içerisinde Müzenî'nin görüşünün daha muteber olduğu sonucuna varmışlardır.⁵⁴³ Hatta bazı kişiler, Şâfiî'nin bu konuda arkadaşlarından ayrıldığı (ifrada düştüğü) ender konulardan biri olduğu iddiasında bulunurlar.⁵⁴⁴ Bu konuda Hanefî,⁵⁴⁵

⁵³⁷ Şirâzî, **el-Mühezzeb**, II/110; Haddâd, “Şâfiî'nin Eski Mezhebi ve İmam Malik'in Mezhebi İle Alakası” Gelenekselci ve Modernist Paradigmalar Kıskaçında İmam Şâfiî, s. 365.

⁵³⁸ Detaylı bilgi için Şâfiî, **el-Ümm**, II/185 vd; Haddâd, “Şâfiî'nin Eski Mezhebi ve İmam Malik'in Mezhebi İle Alakası” Gelenekselci ve Modernist Paradigmalar Kıskaçında İmam Şâfiî, s. 365 vd.

⁵³⁹ Şâfiî, **el-Ümm**, II/187; Şirâzî, **el-Mühezzeb**, I/110; Ebi'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habib el-Mâverdî (h. 364-450), Mâverdî, **el-Hâvi'l Kebîr** II/55 vd.; Nevevî, **el-Mecmû'**, III/ 101; Merverrûzî, **et-Ta'lika**, s. 656; Sezer, **Müzenî'nin İmam Şâfiî'ye Aykırı Görüşleri ve Mezhepteki Yeri**, s. 36.

⁵⁴⁰ Müzenî, **el-Muhtasar**, s. 21-22; Mâverdî, **el-Hâvi'l-Kebîr**, II/55 vd.; İmranî **el-Beyân fi Mezhebi İmam Şâfiî**, II/66; Merverrûzî, **et-Ta'lika**, s. 655-656; Sezer, **Müzenî'nin İmam Şâfiî'ye Aykırı Görüşleri ve Mezhepteki Yeri**, s. 37.

⁵⁴¹ Hz Ali'nin rivayetine ulaşamadık Bilâlî Habeşi'nin rivayeti için bkz. Tirmizî, **es-Sünen**, “Macâe fi tesvib fi'l-fecc” (145/198, I/270).

⁵⁴² Müzenî, **el-Muhtasar**, s. 22.

⁵⁴³ Mâverdî, **el-Hâvi'l-Kebîr**, II/55 vd.; Nevevî, **el-Mecmû'**, III/ 101.

⁵⁴⁴ Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer, İbn Kesir (v.774), **el-Mesâilü'l-Fıkhîyye**, (Thk. İbrahim b. Ali es-Sandukcî), Mektebetü'l-Ulum ve'l-Hükm, Birinci Baskı, Medine, 1986/1406, s. 78; Naci, Nâsır Muhyiddin, **el-İmâmü'l-Müzenî ve Muhâlefetühü li'l-İmâmi's-Şâfiî'î fi Kitâbihi'l-Muhtasar**, s. 131.

⁵⁴⁵ Musulî, **el-İhtiyâr**, I/43.

Maliki⁵⁴⁶ ve Hanbeli⁵⁴⁷ mezhebi ulemasının görüşü, Müzenî ile aynı olduğu görülmektedir.

3.2.2.6. Kâri'nin Ümmî'ye Tabi Olması

Müzeni ile Şafîî arasında ihtilafli konulardan biri de Kâri (Kuran okumayı bilen) birinin namazda Ümmî (Kuran okumayı bilmeyen) birine tabi olması konusudur. İmam Şafîî, Namaz'da karî birinin ümmî birine tabi olması durumunda kârînin namazını iade etmesi gerektiğini belirtir.⁵⁴⁸

Müzenî ise, bu durumda tabi olan birinin namazını iade etmesi gerekmediğini ifade eder.⁵⁴⁹

Şafîî, görüşünü şöyle delillendirmektedir; namazı kıldıran kişinin namazdaki eksikliklerin hamili olduğunu, ümmînin ise kıraatı bilmediğinden hamil olamayacağını, dolayısıyla kârînin, ümmîye ittiba etmesi durumunda namazını iade etmesi gerektiğini belirtmektedir.⁵⁵⁰ Müzenî, görüşünü delillendirmek amacıyla İmam Şafîî'nin şu görüşüne kıyas yapmaktadır. Bilmeden cünüp birine tabi olanın namazı geçerli ise ümmî birine tabi olan birinin namazının geçerli olması daha uygundur, der.⁵⁵¹

İmam Şafîî ve Müzenî arasında bu konudaki ihtilafı değerlendiren sonraki şafîî uleması burada Şafîî'nin görüşünün muteber olduğunu beyan etmektedirler.⁵⁵² Bu konuda Hanefi,⁵⁵³ Maliki⁵⁵⁴ ve Hanbeli⁵⁵⁵ uleması, Şafîî ile aynı görüşü paylaşmaktadırlar.

3.3. Müzeni'nin Eserlerinin Şafîî Mezhebinin Gelişimindeki Rolü

Bir fikir veya görüşün etkin bir şekilde daha geniş coğrafya, kitle ve kişilere ulaşması için o fikir ve görüşün ulaşmasını sağlayan etkenlerin sıhhatli ve etkili olması şarttır. Bu etkenlerden biri de o fikir ve görüşleri uzak coğrafyalara ve orada bulunan

⁵⁴⁶ Ebi'l-Kasım, **et-Tefri**, I/222; Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahman er-Ruaynî (h.954), **Mevâhibu Celil fi Şerhî Muhtasari Halil**, Daru'l-Fıkr Üçüncü Baskı, 1992/1412, I/432.

⁵⁴⁷ İbn Kudâme, **el-Muğnî**, I/296-297; Makdisî, **el-İknâ'** I/77.

⁵⁴⁸ Şafîî, **el-Ümm**, II/326; Müzenî, **el-Muhtasar**, s. 37; Mâverdî, **el-Hâvi'l-Kebîr**, II/330; İmranî **el-Beyân fi Mezhebi İmam Şafîî**, II/405-406; Sezer, **Müzenî'nin İmam Şafîî'ye Aykırı Görüşleri ve Mezhepteki Yeri**, s. 44.

⁵⁴⁹ Müzenî, **el-Muhtasar**, s. 37; Mâverdî, **el-Hâvi'l-Kebîr**, II/330 vd.; Sezer, **Müzenî'nin İmam Şafîî'ye Aykırı Görüşleri ve Mezhepteki Yeri**, s. 44.

⁵⁵⁰ Nevevî, **el-Mecmû'**, IV/163-164.

⁵⁵¹ Müzenî, **el-Muhtasar**, s. 37; Mâverdî, **el-Hâvi'l-Kebîr**, II/330 vd.

⁵⁵² Mâverdî, **el-Hâvi'l-Kebîr**, II/330-331; Nevevî, **el-Mecmû'**, IV/163 vd.

⁵⁵³ Tahâvî, **Muhtasar**, s. 33; Musulî, **el-İhtiyâr**, I/60.

⁵⁵⁴ Ebi'l-Kasım, **et-Tefri**, I/223.

⁵⁵⁵ İbn Kudâme, **el-Muğnî**, II/144-145; Makdisî, **el-İknâ'** I/168-169.

kitle ve kişilere ulaştırılan ve kalıcı olmasını sağlayan etkin ve güvenilir eserlerdir. Zira kişiler, ancak yaşadıkları dönem içerisinde fikir ve görüşlerini savunur ve ileri sürebilirler. Ancak yazılan etkili ve güvenilir eserler, yıllarca yazarın fikir ve görüşlerini bir yerden başka bir yere ulaşmasında, ulaştığı yerlerde de yeni oluşumlar sağlamasında daha çok etkili olurlar. Bundan dolayı olmalı ki İslam âlimleri, ilim tahsillerini bitirdikten sonra bunun kalıcı olmasını sağlamak için eserler telif etmiştir.

Müzenî, hocası Şâfiî'nin yanında ilim tahsilini tamamladıktan sonra savunduğu Şâfiî mezhebinin oluşumunun tamamlanması ve mezhebin uzak coğrafyalarda oluşum ve yayılmasını sağlamak için yetiştirdiği birçok talebenin yanında birçok eser de telif etmiştir.⁵⁵⁶ Biz de burada, bu eserlerin İslam coğrafyasının farklı bölgelerinde Şâfiî mezhebinin oluşum ve gelişiminde olan etkilerini konu edineceğiz. İlk olarak Müzenî'nin İslam ilim dünyasında çok şöhret kazanmış olan el-Muhtasar eserinin etkilerini açıklamaya çalışacağız.

3.3.1. el-Muhtasar

“el-Muhtasaru'l-Müzenî fi Furu'i's-Şâfiî” olarak bilinen Müzenî'nin el-Muhtasarı, Şâfiî'nin **el-Ümm** eserinden sonra düzenli bab ve konularına göre telif edilen Şâfiî mezhebinin ilk eseri olarak kabul edilmektedir.⁵⁵⁷ Daha sonraki Şâfiî uleması tarafından telif edilen eserler için el-Muhtasar, adeta rehber konumundadır, diyebiliriz.⁵⁵⁸

Müzenî, Şâfiî'den tahsil ettiği ilim ve bilgi çerçevesinde ilk olarak, adından da anlaşıldığı gibi, büyük hacme sahip Muhtasaru'l-Kebir'i, daha sonra elimizde bulunan ve Muhtasaru's-Sağır olarak bilinen bu eseri telif etmiştir.⁵⁵⁹

İbn Abdülber, elimizde bulunan Muhtasaru'nun üç yüz varak olduğunu beyan eder.⁵⁶⁰ Bazı tabakât eserlerinde ise bu eser için Muhtasaru'l-Muhtasar adı verilmektedir.⁵⁶¹ Buradan da elimizdeki muhtasarın Müzenî'nin daha önce telif ettiği Muhtasaru'l-Kebirin kısaltılmış hali olduğunu anlamak mümkündür. Fakat büyük

⁵⁵⁶ Şirâzî, **Tabakâtü'l-Fukahâ**, s. 109; İbn Hallikân, **Vefeyâtü'l-A'yân**, I/217; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XII/493; Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/94; Yafi'i, **Mirâtü'l-Cinân**, II/132; Makrîzî, **el-Mükaffa'l-Kebîr**, II/93-94; Hüseyinî, **Tabakâtü's-Şâfi'iyye**, s. 20-21.

⁵⁵⁷ Kâtip Çelebi, **Keşfi'z-Zunûn** II/1635.

⁵⁵⁸ Yafi'i, **Mirâtü'l-Cinân**, II/132; Makrîzî, **el-Mükaffa'l-Kebîr**, II/94.

⁵⁵⁹ Beyhakî, **Menâkıbü's-Şâfi'i**, II/344.

⁵⁶⁰ İbn Abdülber, **el-İntikâ**, s. 169.

⁵⁶¹ İbn Hallikân, **Vefeyâtü'l-A'yân**, I/217; Yafi'i, **Mirâtü'l-Cinân**, II/132; İbn Tağrıberdî, **Nücümü'z-Zâhire**, III/39.

muhtasar için bin varak olduğu⁵⁶² bilgisi dışında kaynak eserlerde başka bir bilgiye rastlamadık.

Şâfiî medreselerinde, İmam Şâfiî'nin **el-Ümm** eserinin yanında ders kitabı olarak okutulan Müzenî'nin el-Muhtasar'ı, Şâfiî'nin vefatından sonra talebelerinden biri olan Müzenî tarafından yazılan ve bize kadar ulaşan ilk eser özelliğini taşımaktadır.⁵⁶³ Nevevî ve birçok Şâfiî uleması tarafından el-Muhtasar eseri Şâfiî mezhebinin beş temel eserinden biri olarak kabul edilir.⁵⁶⁴

Tabakât eserlerinde Müzenî'nin muhtasarına sık sık vurgu yapılır. Zehebî, **A'lami'n-Nübelâ** adlı eserinde Müzenî'nin hayatını konu edindiği bölümde Müzenî'nin eserleri hakkında da bilgi vermektedir. Burada el-Muhtasar için Beldelerin onun sayesinde fıkıhla dolduğunu söyler ve hatta bakirelerin çeyizlerinde muhtasarın bir nüshasının bulunduğunu ifade eder.⁵⁶⁵

Müzenî'nin, el-Muhtasar eserinin telifini yirmi üç yılda tamamladığı ve bu süre içerisinde üç kez yazıp değiştirdiği beyan edilmektedir.⁵⁶⁶ Onun, el-Muhtasarı yazmak istediği zamanlar üç gün önceden oruç tuttuğu ve Muhtasara, yazdığı her konudan sonra iki rekât şükür namazı kıldığı da söylenmektedir.⁵⁶⁷

Şâfiî mezhebinin sonraki dönem âlimleri tarafından el-Muhtasar eserinden övgüyle söz edilmiş ve Şâfiî âlimleri tarafından el-Muhtasar'ın her bir kelimesi şerh ve tefsir edilmiştir.⁵⁶⁸

Beyhakî, el-Muhtasar'ın Nazm bakımından çok güzel olduğu, dolayısıyla gözlerinin ondan daha iyisini görmediğini, kulaklarının da ondan daha iyisini işitmemiş olduğunu ifade eder.⁵⁶⁹

Müzenî'nin, muhtasarın başında hamdele ile başlamaması ulema tarafından tenkit konusu olmuştur. Müzenî burada hadis'e muhalefet ettiğinden dolayı birçok kişi tarafından sert bir şekilde eleştirilmiştir. Sonraki Şâfiî âlimleri muhtasara yazdıkları şerh ve ta'likalarında bu eleştirilere uzun ve detaylı cevaplar vermişlerdir.⁵⁷⁰

⁵⁶² Özen, "**Müzenî**" md. DİA XXXII/248.

⁵⁶³ Müzenî, **el-Muhtasar**, mukadime bölümü s. 4; Özen, "**Müzenî**" md. DİA XXXII/ 248.

⁵⁶⁴ Diğer dört eser; Şirazi'nin **el-Mühezzeb** ve **et-Tenbih**, Gazzalî'nin **el-Vasit** ve **el-Veciz** eserleridir.; Kâtip Çelebi, **Keşfi'z-Zunûn**, II/1635.

⁵⁶⁵ Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XII/493.

⁵⁶⁶ Beyhakî, **Menâkıbü's-Şâfi'i**, II/349; Özen, "**Müzenî**" md. DİA XXXII/248.

⁵⁶⁷ Beyhakî, **Menâkıbü's-Şâfi'i**, II/349; Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/94; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XII/493-494; Yafi'i, **Mirâtü'l-Cinân**, II/132; Makrîzî, **el-Mükaffa'l-Kebîr**, II/594.

⁵⁶⁸ Yafi'i, **Mirâtü'l-Cinân**, II/132; Makrîzî, **el-Mükaffa'l-Kebîr**, II/94.

⁵⁶⁹ Beyhakî, **Menâkıbü's-Şâfi'i**, II/344.

⁵⁷⁰ İtirazlar ve verilen cevaplar için bkz. Maverdî, **el-Hâvi'l-Kebîr**, I/7 vd.

Müzenî'nin, Muhtasar'ında Şâfiî'nin **el-Ümm** eserini kaynak olarak kullandığı, sık sık (قَالَ الشَّافِعِيُّ) dediği görülmektedir. Bunun yanında kendi görüşlerine veya Şâfiî'nin görüşlerinden çıkardığı tahriçlerine de yer verdiğini görmek mümkündür.⁵⁷¹

el-Muhtasar eseri, Şâfiî âlimleri tarafından furu' alanında yazılan eserlere bab ve konu bakımından kaynak eser niteliğini taşıdığını beyan etmiştik.⁵⁷² Şâfiî âlimleri dışında el-Muhtasar'ı bab ve konu düzeni bakımından kendi eserleri için örnek alan âlimler de görmek mümkündür. Bunun en bariz örneğini Hanefî mezhebine mensup et-Tahâvî'nin el-Muhtasar eserinde görmek mümkündür.⁵⁷³

el-Muhtasar'ın nüshaları arasında farklılık göstermesi, muhtemelen rivayetlerdeki ihtilaflardan kaynaklanmıştır.⁵⁷⁴

Müzenî'nin Muhtasarının konu ve bab bakımından İmam Şâfiî'nin el-Ümm eserine olan benzerliğinin bir örneği aşağıda verilmiştir:

Şâfiî, el-Ümm

Konu Başlıkları

- 1- Kitâbu't-Tahâret
- 2- Kitâbu'l-Hayz
- 3- Kitâbu's-Salât
- 4- Kitâbu's-Salâti'l-Havf
- 5- Kitâbu's-Salâti'l-İdeyn
- 6- Kitâbu's-Salâti'l-Küsûf
- 7- Kitâbu'l-İstiskâ
- 8- Kitâbu'l-Hükûmî'l-Mürted
- Ve Gayrihî
- 9- Kitâbu Cenâiz
- 10- Kitâbu'z-Zekât
- 11- Kitâbu Kısmî's-Sedakât
- 12- Kitâbu's-Siyâmî's-Sagir
- 13- Kitâbu'l-İtikâf - Kitâbu'l-Hac-
- 14- Kitâbu'l-Muhtasari'l-Haci'l-Mutevâsıt

Müzenî, el-Muhtasar

Konu Başlıkları

- 1- Babu't-Tahâret
- 2- Babu Vaktî's-Salât
- 3-KitâbuCenâiz
- 4-Kitâbu'z-Zekât
- 5-Kitâbu's-Siyâm
- 6-Kitâbu'l-Hac
- 7-Kitâbu'l-Bey'
- 8-Kitâbu't-Tefliys
- 9-Kitâbu'l-Vekâlet
- 10-Kitâbu'l-İkrâr
- 11-Kitâbu'l-Arîye
- 12-Kitâbu'l-Gasb
- 13-Kitab-u's-Şart fi Rakik
- 14-Kitâbu'l-A'tâyâ ve's-Sadakât ve'l-Habs

⁵⁷¹ Müzenî'nin Muhtasar'ında hangi konuya bakılırsa bunun örnekleri görülür örnek Teyyemüm ve Gusül bablar vb.

⁵⁷² İbn Hallikân, **Vefeyâtü'l-A'yân**, I/218.

⁵⁷³ Tahâvî, **el-Muhtasar**, fihrist bölümü s. 445 vd.; Özen, "Müzenî" md. DİA XXXII/248.

⁵⁷⁴ Muhtasarın Farklı nusha ve ravileri için bkz. Sezgin, **Tarihü'l-Türasi'l-Arabî**, I/195; Özen, "Müzenî" md. DİA XXXII/248.

15- Kitâbu'l-Muhtasari'l-Haci'l-Sagir	15- Kitâbu'l-Lukta
16- Kitâbu'd-Dahâyâ	16- Kitâbu'l-Vasâyâ
17- Kitâbu's-Sayd ve'z-Zebâyih	17- Kitâbu'l-Vadia
18- Kitâbu'l-Et'ime	18- Kitâbu'l-Hul'
19- Kitâbu'n-Nüzûr	19- Kitâbu't-Talâk
20- Kitâbu'l-Büyû'	20- Kitâbu'z-Zihâr
21- Kitâbu Rehni'l-Kebir	21- Kitâbu'l-Aded
22- Kitâbu Rehni's-Sagir	22- Kitâbu'l-Katl
23- Kitâbu't-Teflîs	23- Kitâbu'l-Kasâme
24- Kitâbu'ş-Şüf'a	24- Kitâbu'l-Hudud
25- Kitâbu İhyâi'l-Mevât	25- Kitâbu's-Serakât
25- Kitâbu'l-Hibe	26- Kitâbu Sevlû'l-Fahl
26- Kitâbu'l-Lukata	27- Kitâbu's-Siyer
27- Kitâbu'l-Lekiyt	28- Kitâbu'l-Ciziye
28- Kitâbu'l-Faraiz	29- Kitâbu's-Sayd ve'z-Zebâih
29- Kitâbu'l-Vasâyâ	30- Kitâbu'd-Dahâyâ
30- Kitâbu'l-Kesmi'l-Feyî ve'l-Ganimetî	31- Kitâbu's-Sebk ve'r-Ramyî
31- Kitâbu'l-Cihâd ve'l-Ciziye	32- Kitâbu Edebû'l-Kâdî
32- Kitâbu Kitâlî Ehli'l-Bağî ve Ehli'l-Ridde	33- Kitab-u'l-Ekdiye ve'l-Yemin
33- Kitâbu's-Sebk ve'n-Nedal	34- Kitâbu İtkî Ümmihati'l-Evlad ⁵⁷⁵
34- Kitâbu'l-Hükmu fi'l-Kitâli'l-Müşrikin	
35- Kitâbu Siyeri'l-Vâkidî	
36- Kitâbu Mâ Yehillû Vemâ Yehrimû Mine'n-Nikâh	
37- Kitâbu'r-Radâ	
38- Kitâbu's-Sadâk	
39- Kitâbu'ş-Şigâr	
40- Kitâbu't-Talâk	
42-Kitâbu'l-Hul'	
43- Kitâbu'l-Udud	
44- Kitâbu'l-Îlâ	

⁵⁷⁵ Müzenî'nin el-Muhtasar eserinin başlıkları verilirken, Beyrut Lübnan, Dâru'l Kütübi'l İlmîyye 1998/1419 yılı birinci baskısı dikkate alınmıştır.

- 45- Kitâbu'z-Zihâr
- 46- Kitâbu'l-Liân
- 47- Kitâbu Cerahi'l-Amd
- 48- Kitâbetü'l-Kasâme
- 49- Kitâbu Diyâti'l-Hatâ
- 50- Kitâbu'l-Hudûd
- 51- Kitâbu'l-Ekdiyye
- 52- Kitâbu'd-Davâ ve'l-Beyyinât
- 53- Kitâbü'ş-Şehâdât
- 54- Kitâbu'l-Eymân ve'n-Nüzür.⁵⁷⁶

Yukarıdan da görüldüğü gibi her iki eser arasında konu başlıklarında kayda değer bir fark olmamakla birlikte, Müzenî, eserinde konu başlıkları sıralamasında değişiklik yapmış ve Şâfiî'nin, eserinde kitâb başlığı altında yer verdiği bazı başlıkları Müzenî, bab başlığı altında vermiştir.

Müzenî'nin el-Muhtasar adlı eseri Şâfiîler arasında tedavülü çok olan bir eserdir. Bundan dolayı Şâfiî uleması tarafından el-Muhtasar eserine birçok şerh, ihtisar ve ta'lik gibi çalışmalar yapılmıştır.⁵⁷⁷ Burada bu şerhleri günümüze ulaşıp, elimizde bulunan ve kaynaklarda adları geçip günümüze kadar ulaşamayanlar olarak iki kısımda inceleyeceğiz.

3.3.1.1. el-Muhtasar'ın Günümüze Ulaşan Şerhleri

1-Ebî Tayyib Tahir b. Abdullah et-Taberî (v.445) **et-Ta'likatü'l-Kübra fi Furu'** kaynaklarda bu şerhin birçok nüshası bulunduğu ifade edilir.⁵⁷⁸

2-Ebî'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Hubeyb el-Mâverdî el-Basrî, tarafından telif edilen **el-Havi'l-Kebir fi fikhî mezhebi'l-İmam Şafiî Radiyallahu anhu ve huve şerhu Muhtasari'l-Müzenî**, adındaki şerhin Tahkiki, Ali Muhammed Muavvaz- Adil Ahmed Abdulmevcud tarafından yapılarak, Lübnan Beyrut'ta Darü'l-Kütübi'l-İlmîyye matbasında, 1414/1994 tarihinde on sekiz cilt olarak basılmıştır. Mâverdî, bu şerhte

⁵⁷⁶ Şâfiî'nin el-Ümm eserinin konu başlıkları verilirken Dr. Rifat Fevzi Abdulmuttalib'in Tahkik ve Tahric ettiği, Dâru'l Vefâ baskısı dikkate alınmıştır.

⁵⁷⁷ İbn Hallikân, **Vefeyâtü'l-A'yân**, I/218.

⁵⁷⁸ İbn Hallikân, **Vefeyâtü'l-A'yân**, I/73; Zerkelî, **el-İlâm**, III/222; Detaylı bilgi için bkz. Müzenî, **el-Muhtasar**, (mukaddime bölümü) s. 4; Sezgin, **Tarihü'l-Türâsi'l-Arabî**, 1/3 s. 195-196; Özen, **"Müzenî"** DİA XXXII/248.

Müzenî'nin muhtasar eserini metin olarak vermiş ve metinlere geniş açıklamalar getirmiştir. Ayrıca Mâverî bu eserde Müzenî'ye yapılan tenkitlere de cevap vermiştir. Biz de bu çalışmamızda bu eserden çok yararlandık.

3-Ebû Ali el-Merverruzî'nin **et-Ta'lika** adındaki şerhi, Ali Muhammed Muavvaz- Adil Ahmed Abdulmevcud tarafından tahkiki yapılarak, Mekke Mektebetü'n-Nezar' da 1416/1995 yılında basılmıştır.⁵⁷⁹ Elimizde bulunan bu şerh bir cilt, bin yüz otuz altı (1136) sayfadan oluşmaktadır. 11 ile 187. sayfaları arası ilim, icma, mezhep, taklît ve kısa bir şekilde fikhın gelişim evrelerini konu edinmektedir. Geri kalan sayfalarda ise taharet ve namazın bazı konuları ele alınmaktadır.

4-Şemseddin İbn Adlân el Kinânî'nin (v. 649/1349) **Şerhu'l-Muhtasar** adlı çalışması, kaynaklarda bunun uzun bir şerh olduğu fakat tamamlanmadığı bilinmektedir.⁵⁸⁰

5-İmam Leğavî Ebû Mansur Muhammed b. Ahmed b. Ezher (v.370), el-Ezherî'nin **Kitâbu Tefsîri elfâzi Muhtasari'l-Müzenî**⁵⁸¹ çalışması, Tahkiki Muhammed Cabir el-Elfî tarafından yapılan bu şerhin birinci baskısı 1399/1979 yılında Kuveyt'te Mektebetü'l-Asriye'de basılmıştır. el-Ezherî, bu şerhte Müzenî'nin el-Muhtasar eserindeki kelimelerin lugat ve terim anlamlarını açıklamaktadır.⁵⁸² Günümüze kadar ulaşan bu eser mukaddimeleriyle beş yüz üç sayfadan oluşmaktadır.

6-İbn Ziyâd en-Nisâbûrî'nin (v.324) **ez-Ziyâdât-u alâ Muhtasari'l-Müzenî** veya **ez-Ziyâdât-u alâ Kitabi Müzenî**⁵⁸³ adıyla geçen bu eserin Naşr ve tahkiki Hâlid b. Haif b. Urey el-Mutayri tarafından yapılp, 1426/2005 tarihinde Riyad'da basılmıştır. Aynı zamanda Müzenî'nin talebesi de olan en-Nisâbûrî bu eserinde Müzenî'nin muhtasar'da konu ile ilgili yer vermediği bazı hadislere yer vermiştir. Ayrıca Müzenî'nin yer verdiği hadisi de İbn Ziyâd en-Nisâbûrî farklı tariklerle zikretmiştir.⁵⁸⁴

7-Ebî Hüseyin Ahmed b. Faris b. Zekeriyâ er-Razî'nin (v.395) **Hilyetü'l-Fukahâ** adlı eseri, tahkiki Dr. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî tarafında yapılan bu

⁵⁷⁹ İbn Hallikân, **Vefeyâtü'l-A'yân**, I/69; Merverrûzî, **et-Ta'lika**, s. 2; Zerkelî, **el-İlâm**, I/142; Özen, **"Müzenî"** DİA XXXII/248.

⁵⁸⁰ Müzenî, **el-Muhtasar**, mukâddime bölümü) s. 4; Kâtip Çelebi, **Keşfi'z-Zunûn**, II/1635; Sezgin, **Tarihu't-Turasi'l-Arabî**, 1/3 196; Zerkelî, **el-İlâm**, V/326; Özen, **"Müzenî"** md. DİA XXXII/248.

⁵⁸¹ Müzenî, **el-Muhtasar**, mukâddime bölümü, s. 4; Kâtip Çelebi, **Keşfi'z-Zunûn**, II/1636; Sezgin, **Tarihu't-Turasi'l-Arabî**, 1/3 195.

⁵⁸² Özen, **"Müzenî"** DİA XXXII/249.

⁵⁸³ Kâtip Çelebi, **Keşfi'z-Zunûn**, II/1636.

⁵⁸⁴ en-Nisâbûrî, **ez-Ziyâdâtü alâ Kitâbi'l-Müzenî**, s. 103 vd.

eser, kaynak eserlerde Şerhu'l-Muhtasari'l-Müzenî olarak anılmaktadır.⁵⁸⁵ Ancak bu eser için tam olarak el-Muhtasar'ın şerh demek doğru değildir. Zira Ahmed er-Razî, bu eserinde bire bir el-Muhtasar eserini şerh etmemiştir.

3.3.1.2. el-Muhtasar'ın Günümüze Ulaşmayan Şerhleri

Kaynak eserlerde adları geçmekle beraber Müzenî'nin el-Muhtasar adlı eserine yazılmış fakat günümüze kadar ulaştığı tespit edilemeyen şerhleri de bulunmaktadır. Bunlar arasında şunları sayabiliriz;

Ebû İshak el-Mervezî'nin (v.340) el-Muhtasar'a yazdığı şerh, kaynak eserlerde bu şerhin sekiz cilt (80 cüz) olduğu belirtilir.⁵⁸⁶

Ebû'l-Abbas İbn Süreyc'in, (v.306) **Furûk fî Furu'i's-Şafi'iyye** adlı eseri, İbn Süreyc, bu eserinde el-Muhtasar eserine yöneltilen itirazlara cevap vermektedir.⁵⁸⁷

Ebû Nâsır Ahmed b. Ali b. Tahir el-Cevbekî en-Nesefî'nin şerhleri

İbn Ebi Hüreyre Hasan b. Hüseyin (v.345) tarafından **et-Ta'liku'l-Kebir** ve **et-Ta'liku's-Sağir** adında el-Muhtasara iki şerh yazdığı bu şerhlerden birine de Ebû Ali et-Taberî'nin bir Ta'lik yazdığı kaynak eserlerde kaydedilir.⁵⁸⁸

Ebû Ali Hasan b. Kâsım et-Taberî'nin (v.350) el-Muhtasar'a **el-İfsâh** adında bir şerh yazdığı bilinmektedir.⁵⁸⁹

Ebû Hamid el-Merverruzî (v.363), Ebû Bekr İbn Dekkâk el-Bağdâdî'nin şerhleri. Ebû Hamid el-İsfereyanî'nin **et-Ta'lik** adlı eseri, kaynak eserlerde bu şerhin elli cilt olduğu belirtilmektedir.⁵⁹⁰

Ebû'l-Hasan İbn Sürâkâ (v. 410),⁵⁹¹ Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah el-Mervezî el-Mes'udî'nin (v. 420) el-Muhtasar'a yazdığı şerhleri de kaynak eserlerde geçmektedir.⁵⁹²

⁵⁸⁵ Özen, "Müzeni" md. DİA XXXII/249.

⁵⁸⁶ Şirâzî, **Tabakâtü'l-Fukahâ**, s. 112; İbn Nedim **el-Fihrist**, s. 266; Müzenî, **el-Muhtasar**, mukâddime, s. 4; Kâtip Çelebi, **Keşfi'z-Zunûn**, II/1635; Özen, "Müzeni" md. DİA XXXII/248.

⁵⁸⁷ Kâtip Çelebi, **Keşfi'z-Zunûn**, II/1257-1258; Özen, "Müzeni" md. DİA XXXII/249.

⁵⁸⁸ Müzenî, **el-Muhtasar**, mukâddime, s. 4; İbn Hallikân, **Vefeyâtü'l-A'yân**, II/514; Zerkelî, **el-İlâm**, II/188; Özen, "Müzeni" md. DİA XXXII/248.

⁵⁸⁹ Müzenî, **el-Muhtasar**, mukâddime, s. 4; Kâtip Çelebi, **Keşfi'z-Zunûn**, II/1635; Özen, "Müzeni" md. DİA XXXII/248.

⁵⁹⁰ Müzenî, **el-Muhtasar**, mukâddime, s. 4; Kâtip Çelebi, **Keşfi'z-Zunûn**, II/1635; Özen, "Müzeni" md. DİA XXXII/248.

⁵⁹¹ Müzenî, **el-Muhtasar**, mukâddime, s. 4;

⁵⁹² Müzenî, **el-Muhtasar**, mukâddime, s. 4; İbn Hallikân, **Vefeyâtü'l-A'yân**, IV/213.

Ebû Ali es-Sincî'nin (v.430) şerhi⁵⁹³ bu şerhte ilk defa Şâfiî mezhebinin Horasan ve Irak tarikleri bir arada verildiği için İmâmü'l-Harameyn tarafından bu şerhe **el-Mezhebû'l-Kebir** adı verildiği beyan edilmektedir.⁵⁹⁴

Ebû Hatim Mahmud b. Hasan el-Kazvânî et-Taberî'nin el-Mutasar eserine **el-Keşf fi Şerhi Muhtasari'l-Müzenî** adında bir şerh yazdığı bilinmektedir.⁵⁹⁵

Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed eş-Şâfi'nin (v.507) **eş-Şâfi fi Şerhi Muhtasari'l-Müzenî** adında el-Muhtasar eserine bir şerh telif etmiştir.⁵⁹⁶ eş-Şâfi bu şerhte Şâfiî'nin görüşlerinin yanında Şâfiî'nin talebelerinin ve diğer fukahanın da görüşlerine yer verdiği belirtilmiştir.⁵⁹⁷

Ebû'l-Fazl Abdülcebbar b. Abdulgâni b. Ali b. Ebi'l-Fadl el-Ensârî el-Basrî'nin (v.624) şerhi, Ebû Bekr İbn Dâvûd el-Mervezî es-Seydelânî'nin şerhi. Bu şerh, Horasanlı Şâfiîler tarafından **Tarikatü's-Seydelânî** olarak da adlandırılmıştır.⁵⁹⁸

Kâdî Ebû'l-Hasan Ali b. Hüseyin el-Havrî'nin⁵⁹⁹ el-Muhtasara **el-Mürşid** adında bir şerh yazdığı bu şerhin on cilt olduğu kaynak eserlerde geçmektedir.⁶⁰⁰

Ebû'l-Fütuh Ali b. İsa (v.710), İbnü'l-Kattan es-Semennudî'nin **el-Meşrebû'l-Hanî fi Şerhi Muhtasari'l-Müzenî** adında bir şerhi olduğu bilinmektedir.⁶⁰¹

Bunların dışında el-Cüveynî ve Gazzali el-Muhtasar eserini ihtisar etmişlerdir.⁶⁰² Ayrıca Gazzalî'nin el-Muhtasar eserine **Hülâsâu'l-Muhtasar ve Nükâvetü'l-Mu'tasar** adlı çalışması bulunmaktadır.⁶⁰³ Ebû Süleyman el-Hattabî'nin (v.388) **ez-Ziyadat fi Şerhi Elfâzî Muhtasari'l-Müzenî**,⁶⁰⁴ Hakim el-Kebir'in **el-Muharrec alâ Muhtasari'l-Müzenî**, İbn Adiy'nin **el-İntisâr alâ Muhtasari'l-Müzenî** gibi çalışmaların da adı kaynak eserlerde geçmektedir.⁶⁰⁵

⁵⁹³ Müzenî, **el-Muhtasar**, mukâddime, s. 4.

⁵⁹⁴ Kâtip Çelebi, **Keşfi'z-Zunûn**, II/1635; Özen, "Müzenî" md. DİA XXXII/248.

⁵⁹⁵ Özen, "Müzenî" md. DİA XXXII/248.

⁵⁹⁶ Zerkelî, **el-İlâm**, V/316.

⁵⁹⁷ Müzenî, **el-Muhtasar**, mukâddime, s. 4; Kâtip Çelebi, **Keşfi'z-Zunûn**, II/1635; Özen, "Müzenî" md. DİA XXXII/248.

⁵⁹⁸ Kâtip Çelebi, **Keşfi'z-Zunûn**, II/1636; Özen, "Müzenî" md. DİA XXXII/248.

⁵⁹⁹ Özen "Müzenî" md. DİA XXXII s. 248'de el-Curi olarak yazmaktadır.

⁶⁰⁰ Müzenî, **el-Muhtasar**, mukâddime, s. 4; Kâtip Çelebi, **Keşfi'z-Zunûn**, II/1635,1653.

⁶⁰¹ Müzenî, **el-Muhtasar**, mukâddime, s. 4; Kâtip Çelebi, **Keşfi'z-Zunûn**, II/1635.

⁶⁰² Müzenî, **el-Muhtasar**, mukâddime, s. 4-5; Kâtip Çelebi, **Keşfi'z-Zunûn**, II/1636; Sezgin, **Tarihu't-Turasi'l-Arabî**, 1/3 s. 196; Özen, "Müzenî" md. DİA XXXII/249.

⁶⁰³ Kâtip Çelebi, **Keşfi'z-Zunûn**, II/1174; Sezgin, **Tarihu't-Turasi'l-Arabî**, 1/3 s. 196.

⁶⁰⁴ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübrâ**, III/290.

⁶⁰⁵ Zerkelî, **el-İlâm**, IV/103; Özen, "Müzenî" md. DİA XXXII/249.

Kafkasya'nın Lekzan bölgesinde Nizamülmülk'ün kurduğu medreselerde VIII. Yüzyılda İmam Şâfî'nin **el-Ümm** ve Müzenî'nin **el-Muhtasar** eserlerini Lekzî diline yapılan tercümeleriyle okutulduğu bilinmektedir.⁶⁰⁶

3.3.2. el-Mü'tekad

Müzenî'nin akaid ile ilgili yazmış olduğu risalesidir. Bu eser Müzenî'nin itikâdî görüşlerini sorgulayan bazı insanlar için yazdığı bilinmektedir. Rivayete göre Abdülkerim b. Abdurrahman b. Muaz b. Kasır diyor ki; “Ali b. Abdillâh el-Hilvânîyle birlikte Ehl-i sünnet fikrini savunan kişilerle Trablusgarb'ta bir yerde konuşuyorduk konu Ehl-i sünnet âlimlerine; Mâlik, Şâfî, Ebû Hanife, Süfyan-i Sevri, Dâvûd İsfehânî, İshak b. Râhûye, Ahmed b. Hanbel ve Müzenî gibi âlimlere geldi. Orada bulunan biri Müzenî'nin adının da bu âlimler arasında geçtiğinde itiraz etti; “Müzenî bu âlimler içerisinde olamaz” dedi. “Neden” dedik? “Çünkü onun kaderden konuştuğunu kıyas ve nazar ile de mücadele ettiğini duydum” dedi. Bu kişinin söyledikleri bizi düşündürdü bu gerçeği Müzenî'den öğrenmek istedik ve Müzenî'ye bir mektup yazdık. Bu mektupta Müzenî'den Kader, İrca, Sünnet, Baas, Haşr-Naşr, Mevazin, Sırat ve Rüyatullah gibi konularla ilgili gerçek görüşünü kısa bir şekilde cevaplamasını istedik. Müzenî'ye yazdıklarımız ulaşınca bize cevap olarak Risaleyi yani “Şerhü's-Sünne'yi” yazdı.⁶⁰⁷

Müzenî, el-Mü'tekad (Şerhü's-Sünne) adlı eserinde Allah'a İman, Allah'ın sıfatları, Meleklerle İman, Hz. Âdem (as), Cennet ve Cehennemdekilerin Amelleri, Ecel, Haşr-Naşr, Kader, Kaza, Kabir Hayatı, Ehl-i Kible'nin tekfir edilemeyeceği, Sahâbe (ra), farz ve revatıb namazların kılınması gerektiğini, ayrıca Allah'ın yasaklarından korunmak gerektiği konularına yer vermektedir.

Tahkiki Cemal A'zun tarafından yapılan Müzenî'nin bu eserinin üç nüshasının olduğu bilinmektedir.⁶⁰⁸ Birinci nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Şehit Ali Paşa 2763/3 numarada bulunmaktadır. Bu nüshanın dört varak olduğu, tahsisinin de Yusuf b. Muhammed b. Yusuf el-Hakkârî tarafında yapıldığı belirtilmektedir.⁶⁰⁹ Eserin tahkikini yapan Cemal A'zun'un tahkik yaparken bu nüshaya itimat ettiğini beyan etmektedir. İkinci nüshanın hangi kütüphanede olduğu bilinmemekle birlikte İbn Kayyum el-Cevzî,

⁶⁰⁶ Özen, “Müzenî” md. DİA XXXII/249.

⁶⁰⁷ Cemal A'zun, **Tahkiku Şerhü's-Sünne**, s. 35.

⁶⁰⁸ Cemal A'zun, **Tahkiku Şerhü's-Sünne**, s. 49.

⁶⁰⁹ Cemal A'zun, **Tahkiku Şerhü's-Sünne**, s. 49.

İctimau'l-Cuyüşî'l-İslamiyye adlı eserinde bu nüshanın tam metnini vermektedir.⁶¹⁰ Üçüncü nüsha ise Şeyh Hammâd b. Muhammed el-Ensârî Kütüphanesi 709 numarada kayıt altında olduğu belirtilmektedir.⁶¹¹ Ayrıca Abdurrazak b. Adilmahsen el-Bedrî, Müzenî'nin Risalesine **et-Talikâtu alâ Şerhî'l-Sünne Lil İmami'l-Müzenî** adında bir Ta'likâ yazarak Müzenî'nin bu eserindeki her bir kelimesini detaylı bir şekilde açıklamıştır.

Müzenî'nin Şerhü's-Sünne eserine 2014 yılında Halid b. Mahmud b. Abdulaziz el-Cühenî, **Temâmü'l-Minnetü alâ Şerhî Sünnetü** adında bir şerh yazmıştır. el-Cühenî, bu çalışmada Müzenî'nin hayatını kısa bir şekilde verdikten sonra şerhten önce Şerhü's-Sünne'nin metnini vermektedir. Daha sonra tafsilatlı bir şekilde metni açıklamaktadır. Ayrıca el-Cühenî, eserdeki hadislerin tahricatlarını da kısa bir şekilde yapmaktadır.

Fuat Sezgin Müzenî'nin Mü'tekad adlı eserini Akidetü Ahmed b. Hanbel adıyla da kayıt eder.⁶¹² Fuat Sezgin'in bu kaydı, bu eserin Ahmed b. Hanbel'e ait bir eser olduğu anlamına gelmemelidir. Zira yukarıda da belirttiğimiz gibi bu eserin farklı tarihlerle Cemal A'zun tarafından tahkiki yapılarak Müzenî'ye ait olduğu ispatlanmıştır.

3.3.3. Kitâbü'l-Akârib

Müzenî'nin telif ettiği eserlerden biri de **Kitâbü'l Akarib**'dir. İsnevî'nin **Tabakâtü's-Şâfi'iyye** adlı eserinde bu eserin adı **Kitâbü'd-Dekaik ve'l-Akarib** olarak geçmektedir.⁶¹³

Kaynak eserlerde Müzenî'nin bu eseriyle ilgili bilgi incelendiğinde, Müzenî'nin bu eserde kırk kadar meseleyi ortaya koyduğu ve bu meselelerin birçoğunda âlimlere muhalefet ettiği bilgisi görülmektedir.⁶¹⁴

Kitâbü'l Akarib'de geçen meselelerin Müzenî'den öğrencisi el-Enmâtî'nin rivayetiyle geldiği görülmektedir.⁶¹⁵

Sübkî, **Tabakâtü'l Kübra** adlı eserinde Müzenî'nin eserlerini konu edindiği bölümde bu eser için “Ve Min Garaibi'l-Akarib” adında özel bir bab açarak burada

⁶¹⁰ İbn Kayyum el-Cevzî, **İctimâi'l-Cuyüşî'l-İslâmiyye alâ Gazveti ve Mu'talâfî ve'l-Cehmiyye**, (Thk. Dr. İ'vad Abdullah Muhammed Mu'tik), Metâbi'u'l-Ferazdeki'l-Ticariye Birinci Baskı, Riyad 1409/1988 II/167-170; Cemal A'zun, **Tahkiku Şerhü's-Sünne**, s. 58.

⁶¹¹ Cemal A'zun, **Tahkiku Şerhü's-Sünne**, s. 58.

⁶¹² Sezgin, **Tarihu't-Turasi'l-Arabî**, 1/3 s. 196.

⁶¹³ İsnevî, **Tabakâtü's-Şâfi'iyye**, I/28.

⁶¹⁴ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/105; Özen, “Müzeni” md. DİA XXXII/249.

⁶¹⁵ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/105.

Müzenî'nin o garip diye nitelendirilen görüşlerine yer verir.⁶¹⁶ Bu meselelerin birinde Müzenî'nin İnsanoğlunun, zarurî durumlarda ölmüş insanın etini yiyebilir, dediği belirtilmektedir.⁶¹⁷

Süyyûtî ve İsnævî, bu eserin **el-Akarib** olarak isimlendirilmesinin çok zor konular kapsamasından dolayı olduğunu söylerler.⁶¹⁸

3.3.4. Nihâyetü'l-İhtisâr

Müzenî'nin telif ettiği eserlerden biri de **Nihâyetü'l-İhtisâr**'dır. Günümüze kadar ulaşmadığını düşündüğümüz bu eserin adından da anlaşıldığı gibi çok büyük olmadığı, hacim olarak Ebû İshak eş-Şîrâzî'nin **et-Tenbih**⁶¹⁹ eserinin dörtte biri kadar olduğu söylenmektedir.⁶²⁰

Bu eserde Müzenî, İmam Şâfiî'ye yaptığı muhalif icthatlarını toplamıştır.⁶²¹ Müzenî özellikle bu eserdeki icthatlardan dolayı bir kısım sonraki dönem Şâfiî uleması tarafından mezhebin dışına çıkmış olarak kabul edilir.⁶²²

Sübkî'nin anlattığına göre Müzenî, bu eserindeki icthatlarından birinde Nifas (Doğum sonrası kadının beklemesi gereken müddet) halinin müddeti Şâfiî'nin görüşüne göre en fazla Altmış gün iken kendi görüşüne göre Kırk gün olduğunu belirtir.⁶²³ Sübkî özellikle Müzenî'nin bu eserdeki icthatlarını Şâfiî mezhebinin dışında olan icthatlar olarak kabul eder.⁶²⁴

3.3.5. Kitâbu İsbâtü'l-Kıyas

Müzenî'nin telif ettiği eserler arasında **Kitâbu İsbâtü'l-Kıyas** eseri bulunmaktadır. O, bu eserde Edile-i Şer'iyeye'nin aslî delillerinden kabul edilen kıyasın ispat konusunu ele almaktadır. Bedreddin ez-Zerkeşî'nin **el-Bahrü'l-Muhit** adlı eserinde Müzenî'nin kıyas ile ilgili fikirlerine **Kitâbu İsbâtü'l-Kıyas**'tan aldığı alıntılarla yer verdiği görülmektedir.⁶²⁵

⁶¹⁶ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/105-107.

⁶¹⁷ Abbâdî, **Tabakâtü'l-Fukahâ'i**-Şâfi'iyye, s. 13; Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/105.

⁶¹⁸ İsnævî, **Tabakâtü'ş-Şâfi'iyye**, I/28; Süyyûtî, **Hüsnu'l-Muhâdara**, I 307.

⁶¹⁹ et-Tenbih eseri tahkikli hali ile iki yüz doksan sayfadan oluşmaktadır.

⁶²⁰ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/106; Özen, "Müzeni" md. DİA XXXII/249.

⁶²¹ Sezgin, **Tarihu't-Turasi'l-Arabî**, I/197.

⁶²² Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/103; Detaylı bilgi için bkz. bu çalışmamızın "Müzeni'nin Şafii Mezhebindeki içtihatları" bölümüne.

⁶²³ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/106.

⁶²⁴ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/103.

⁶²⁵ Zerkeşî, **el-Bahrü'l-Muhît**, V/26.

Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra** adlı eserinde Dâvûd ez-Zahirî'nin hayatını anlattığı bölümde Dâvûd'a ait bir risalenin olduğunu ve kendisinin de bu risaleyi gördüğünü belirttikten sonra Dâvûd'un bu risaleyi Müzenî'nin kıyasın ispatı için yazdığı esere bir reddiye olarak yazmış olduğunu beyan eder.⁶²⁶ Sübkî'nin anlattığı Müzenî'nin bu eserinin **Kitâbu İsbatî'l-Kıyas** olması büyük ihtimaldir.

3.3.6. et-Terğib fi'l-İlm

Müzenî'nin telif ettiği eserlerden biri de **et-Terğib fi'l-İlm** eseridir.⁶²⁷ Müzenî bu eserinde ictihad konusunu detaylı bir şekilde tartışmaya açtığını, Bedreddin ez-Zerkeşî'nin **el-Bahrü'l-Muhit**'inde ictihad konusunu işlerken Müzenî'nin bu kitabında aldığı iktibaslardan anlamaktayız.⁶²⁸

Kâtip Çelebi, Keşfi'z-Zunûn adlı eserinde Müzenî'nin bu eserine **Terğib-u 'İlm** adını verirken⁶²⁹ İbn Hallikân, Şîrâzî, Zehebî, Sübkî, Hüseyinî ve Zerkelî eserlerinde **et-Terğib fi'l-İlm** olarak söz etmektedirler.⁶³⁰

3.3.7. el-Mesa'ilü'l-Mü'tebere

Müzenî'nin **el-Mesa'ilü'l-Mü'tebere** adında bir eserinin olduğunu Şîrâzî, Zehebî Hüseyinî ve Sübkî eserlerinde beyan etmektedirler.⁶³¹ Bunun dışında kaynak eserlerde bu eserin muhtavasıyla ilgili detaylı bilgiye rastlayamadık.

3.3.8. Fesâdü't-Taklîd

el-Bahrü'l-Muhit adlı eserin sahibi Bedreddin ez-Zerkeşî, Müzenî'nin **Fesâdü't-Taklîd** eserini gördüğünü ifade eder ve Bahrü'l-Muhit'inde Müzenî'nin bu eserinden aldığı birçok alıntıya da yer verir.⁶³² ez-Zerkeşî bu alıntılara yer verirken bazen **Fesâdü't-Taklîd** bazen **Zemmü't-Taklîd** bazen de **Fesâdü't-Tevil** adlarına yer

⁶²⁶ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/290.

⁶²⁷ Hüseyinî, **Tabakâtü's-Şâfi'iyye** s. 20; Kâtip Çelebi, **Keşfi'z-Zunûn**, I/400.

⁶²⁸ Zerkeşî, **el-Bahrü'l-Muhit**, VI/243.

⁶²⁹ Kâtip Çelebi, **Keşfi'z-Zunûn**, I/400.

⁶³⁰ Şîrâzî, **Tabakâtü'l-Fukahâ**, s. 97; İbn Hallikân, **Vefeyâtü'l-A'yân**, I/217; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XII/493; Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/94; Hüseyinî, **Tabakâtü's-Şâfi'iyye** s. 20; Zerkelî, **el-İlâm**, I/329..

⁶³¹ Şîrâzî, **Tabakâtü'l-Fukahâ**, s. 97; Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/94; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XII/493; Hüseyinî, **Tabakâtü's-Şâfi'iyye** s. 20.

⁶³² Örnek alıntılar için bkz. Zerkeşî, **el-Bahrü'l-Muhit**, IV/549, VI/232-233,247-248, 263, 281-282.

vermektedir.⁶³³ Bunların farklı eserler mi yoksa bir eserin içinde ayrı konu başlıkları mı olduğu net olarak anlaşılmamaktadır. **el-Bahrü'l-Muhit** eserinde yapılan iktibaslardan gördüğümüz kadarıyla Müzenî, bu eserin taklîdin kabul edilemez olduğunu beyan eder ve bunu delilleriyle ortaya koymaktadır.⁶³⁴

3.3.9. Cami'u's-Sağır

Câmi'u's-Sağır eserinin Müzenî'ye ait olduğu birçok kaynak eserde belirtildiği gibi İbn Halikan, Şîrâzî, Zehebî, Sübkî ve Zerkelî de eserlerinde Müzenî'ye ait bu eserden söz etmektedirler.⁶³⁵ Ancak onlar da eserin muhtavasıyla ilgili herhangi bir bilgi vermemektedirler.

3.3.10. Cami'ü'l-Kebir

Kaynak eserlerde Müzenî'nin **Câmi'ü'l-Kebir** adlı bir eserinden söz edilmektedir.⁶³⁶ Fakat bu eserin içeriğiyle ilgili fazla bir detay verilmemiştir. Yinede el-Merverrûzî'nin **et-Ta'lika** ve Şîrâzî'nin **el-Mühezzeb** adlı eserlerinde bu kitaptan yapılan iktibaslara baktığımızda Müzenî'nin bu eserin muhtavasının furu' olduğunu anlamamız mümkündür.⁶³⁷

3.3.11. el-Mensurat

Kaynak eserlerde **el-Mensûr**⁶³⁸ veya **el-Mensûrat** adıyla anılan bu eser, Müzenî'nin farklı ilimlere dair muhaliflerine yazdığı reddiyelerden oluşan yüz cüzlük bir eser olduğu anlaşılmaktadır.⁶³⁹ Bedreddin ez-Zerkeşî, Usul-i Fıkıh alanında telif ettiği **el-Mensûr** adlı eserinin farklı yerlerinde Müzenî'nin bu eserden alıntılar

⁶³³ Farklı isimler için bkz. Zerkeşî, **el-Bahrü'l-Muhît**, IV/549, VI/263, 281; Özen, "Müzeni" md. DİA XXXII/249.

⁶³⁴ Zerkeşî, **el-Bahrü'l-Muhît**, VI/281-282; Detaylı bilgi için bu çalışmanın " Müzeni ve Taklit" bölümüne bkz.

⁶³⁵ Şîrâzî, **Tabakâtü'l-Fukahâ**, s. 97; İbn Hallikân, **Vefeyâtü'l-A'yân**, I/217; ; Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/94; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XII/493; Hüseyinî, **Tabakâtü's-Şâfi'iyye**, s. 20; Zerkelî, **el-İlâm**, I/329..

⁶³⁶ Şîrâzî, **Tabakâtü'l-Fukahâ**, s. 97; İbn Hallikân, **Vefeyâtü'l-A'yân**, I/217; Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/94; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XII/493; Hüseyinî, **Tabakâtü's-Şâfi'iyye**, s. 20; Nevevî, **Tehzîbü'l-Esmâ'** I/52; Zerkelî, **el-İlâm**, I/329.

⁶³⁷ Şîrâzî, **el-Mühezzeb**, II/14; Merverrûzî, **et-Ta'lika**, s. 314.

⁶³⁸ İbn Hallikân, **Vefeyâtü'l-A'yân**, I/217.

⁶³⁹ Özen, "Müzeni" md. DİA XXXII/249.

yapmaktadır.⁶⁴⁰ Şîrâzî'nin de **el-Mühezzeb** adlı eserinde riba konusunda Müzenî'nin bu eserinde iktibasta bulunduğunu görülmektedir.⁶⁴¹

3.3.12. Kitâbu'l-Emr ve'n-Nehy Alâ Mane's-Şafi'i min Mesa'ili'l-Müzenî

Kaynak eserlerde hakkında fazla bilgi verilmeyen bu eser, İshak b. İshak vasıtasıyla rivayet edilmiştir. Sezgin ve Özen, bu eserin **Mesa'ilü'l-Mü'tebere** eserinin bir bölümü olduğunu beyan ederler.⁶⁴² Ayrıca kaynak eserlerde bu eserin Brunschvig tarafından "**Le livre de l'ordre et de la défense d'al-Muzani**" adıyla, Fransızcaya tercüme edildiği de belirtilmektedir.⁶⁴³ Elimizde bulunan Onur Hişam Derviş tahkikli **Kitâbu'l-Emr ve'n-Nehy Alâ Mane's-Şafi'i min Mesa'ili'l-Müzenî** eserinin, Usuli fikhın bir bölümü olan emir ve nehy konusunu kapsadığını görmek mümkündür. Müzenî bu eserde emir ve nehy'in delâletini, ayrıca emir ve nehy konusunun Kuran ve Sünnette âm ve hâs örneklerini vermektedir.

Onur Hişam Derviş, tahkik ve şerh ettiği bu esere yazdığı uzun bir mukaddimeden sonra bu eserin Mektebetü'z-Zahire 2895 numarada bulunduğunu, el yazımı nushanın ise on üç sayfadan, her sayfanın da yirmi üç satırdan oluştuğunu, ayrıca her satırında on beş'e yakın kelimedenden meydana geldiğini beyan eder.⁶⁴⁴ Onur Hişam Derviş, bu sayfaları şerhin başında vermektedir.

3.3.13. el-Mebcut

İbn Hidayetullah el-Hüseynî **Tabakâtü's-Şâfi'iyye** adlı eserinde Müzenî'nin **el-Mebcut** adında bir eserinin olduğunu beyan eder. Ancak Hüseynî eserle ilgili herhangi bir bilgi vermemektedir.⁶⁴⁵

3.3.14. el-Muhtasarü'l-Kebir

İbn Abdülber **el-İntika** adlı eserinde, el-Muhtasarü'l-Kebir'in hacim olarak bin varak olduğunu belirtir.⁶⁴⁶ İbn Nedim de **el-Fihrist** eserinde Müzenî'nin bu kitabından

⁶⁴⁰ Zerkeşî, **el-Mensur**, I/297, II/254,297.

⁶⁴¹ Şîrâzî, **el-Mühezzeb**, II/36.

⁶⁴² Sezgin, **Tarihu't-Turasi'l-Arabî**, I/196; Özen, "**Müzenî**" md. DİA XXXII/249.

⁶⁴³ Şîrâzî, **Tabakâtü'l-Fukahâ**, s. 97; Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/94; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XII/493; Sezgin, **Tarihu't-Turasi'l-Arabî**, I/196; Özen, "**Müzenî**" md. DİA XXXII/249.

⁶⁴⁴ Müzenî, **Kitâbu'l-Emr ve'n-Nehy 'Âlâ Ma'ne's-Şafi'i min Mesa'ili'l-Müzenî**, (Mühakkik bölümü) s. 46.

⁶⁴⁵ Hüseynî, **Tabakâtü's-Şâfi'iyye**, s 21.

⁶⁴⁶ İbn Abdülber, **el-İntikâ**, s. 169; Nevevî, **Tehzîbü'l-Esmâ** I/52.

söz etmektedir. Fakat İbn Nedim bu kitabın metruk olduğunu beyan etmektedir.⁶⁴⁷ Bu eserin elimizdeki el-Muhtasar eserinden daha kapsamlı olduğu tahmin ediyoruz.

3.3.15. Kitab-u'l-Vesâik

Günümüze ulaşmadığını düşündüğümüz **Kitab-u'l-Vesâik**, İbn Halikan, Şîrâzî, Zehebî, Sübkî ve Hüseyinî de eserlerinde Müzenî'nin bu eserinin adını zikretmekle beraber eserin muhtevası hakkında her hangi bir bilgi vermemektedirler.⁶⁴⁸

3.3.16. Kitâbu'l-Vesâil

Müzenî'nin bu eserinin adına kaynaklarda pek rastlamamakla beraber İbn Hidayetullah el-Hüseyinî'nin **Tabakâtü's-Şâfi'iyye** adlı eserinde adının geçtiğini görmekteyiz.⁶⁴⁹

Müzenî'nin Şafiî mezhebinin gelişmesindeki rollerinden biri de onun telif ettiği eserleridir. Müzenî'nin ilmî hayatına baktığımızda onun birçok eser telif ettiğini görmekteyiz. Bu eserlerden bazıları günümüze ulaşırken bazıları ulaşmamıştır. Onun elimizde bulunan en meşhur eseri el-Muhtasar'dır. el-Muhtasar eseri Şafiî'nin el-Ümm eserinden sonra bab ve konu itibarıyla yazılmış ilk düzenli eser kabul edilir. O bu eserinde Şafiî'nin el-Ümm'ünü kaynak alsa da zaman zaman burada Şafiî'ye muhalefet ettiği de olmuştur. el-Muhtasar'ın Şafiî mezhebinin gelişmesindeki rolünü, sonraki şafiilerin bu eser üzerine yaptığı çalışmalardan görmek mümkündür. Zira sonraki Şafiiler tarafından el-Muhtasar üzerine birçok şerh, ta'lik ve ihtisar çalışmaları yapılmıştır.

Müzenî, furû alanında olduğu gibi usul alanında da eserler telif etmiştir. Usul alanında Şafiî'nin er-Risâle eserinden sonra ikinci eser olarak kabul edilebilen **Kitâbu'l-Emr ve'n-Nehy Alâ Mane's-Şafi'i min Mesaili'l-Müzenî ve Kitâbu İsbatî'l-Kıyas** eserlerini telif ettiği görülmektedir. Ayrıca Müzenî'nin akaid alanında da **el-Mü'tekad** adlı eserini görmekteyiz

Müzenî, telif ettiği bu eserlerle Şafiî'nin usul ve kaidelerinin anlaşılmasının yanında onun furu'a dair engin fikhının farklı bölge ve beldelerde gelişmesini ve yayılmasını sağladığını söylemek mümkündür.

⁶⁴⁷ İbn Nedim **el-Fihrist**, s. 266.

⁶⁴⁸ Şîrâzî, **Tabakâtü'l-Fukahâ**, s. 97; İbn Hallikân, **Vefeyâtü'l-A'yân**, I/217; Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/94; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XII/493; Hüseyinî, **Tabakâtü's-Şâfi'iyye**, s. 20.

⁶⁴⁹ Hüseyinî, **Tabakâtü's-Şâfi'iyye**, s. 21.

3.4. Müzeni'nin Talebelerinin Şâfiî Mezhebinin Gelişimindeki Rolü

İlim, kültür, örf ve adetlerin bir yerden başka bir yere ya da insanlardan insanlara nakil yoluyla geldiği bir gerçektir. Aynı şekilde mezheplerin oluşumu ve mezhep kurucularının görüşleri, usûl ve esasları da bir nesilden bir sonraki nesile; bir yerden bir başka yere ancak ulemâ, ulemânın telif ettiği eserler ve yetiştirdiği talebeler aracılığıyla gelmiştir.

Şâfiî mezhebinin ilk safhası olarak kabul edilen temel oluşumu, Irak ve Mısır talebelerinin yardımıyla henüz Şâfiî yaşarken tamamlandığını söylebiliriz. Ancak mezhebin tam bir oluşum safhasına girmesi, çevrede ve uzak diyarlarda yayılması ise Şâfiî'nin vefatından sonraki dönemde gelişen safhalardır. Özellikle Şâfiî'nin Mısır'daki Mezheb-i Cedid olarak adlandırılan yeni görüşlerinin yayılması için Mısır'daki talebelerinin büyük fedakârlıklarının olduğu inkâr edilemez bir gerçektir. İmam Şâfiî'nin bu talebeleri arasında Müzenî'nin çalışmaları kayda değer önem arz etmektedir. Müzenî, telif ettiği eserler ve yetiştirdiği talebeler aracılığıyla Şâfiî mezhebinin, İslam coğrafyasının farklı bölgelerine taşınmasını sağlamıştır.⁶⁵⁰ Tezimizin başında kısa bir şekilde bu eser ve talebelerden bazılarının hayatına değinmiştik. Burada bunların İslam dünyasına ilim ve bilgi olarak kazandırdıklarına ve özellikle Şâfiî mezhebine olan katkılarına değineceğiz. Tabi ki burada Müzenî'nin bütün talebelerinin hayatını anlatacak değiliz. Zira Zehebî'nin de ifade ettiği gibi o dönemde İslam dünyasının şark ve garbtaki her yerinde Müzenî'nin talebelerine rastlamak mümkündür.⁶⁵¹ Burada Müzenî'nin yetiştirip, özellikle Şâfiî mezhebini bir bölgeden başka bir bölgeye taşıyan ve orada Şâfiî mezhebinin gelişmesinde rolü olan öğrencilerinden bazılarını yer vereceğiz.

3.4.1. Ebû'l-Kasım el-Enmâtî'nin Rolü

Künyesi Ebû'l-Kâsım adı Osman b. Said b. Beşsaar el-Enmâtî el-Bağdâdî'dir.⁶⁵² el-Enmâtî, tabakât eserlerinde, İmam Şâfiî'yi görmeyen, ikinci tabaka olarak geçen Şâfiî âlimleri arasında zikredilmektedir.⁶⁵³ Ebû'l-Kâsım el-Enmâtî Müzenî'nin yetiştirdiği

⁶⁵⁰ Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, XII/495.

⁶⁵¹ Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, XII/493.

⁶⁵² İsnevî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, I/33; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, I/35; Hüseyinî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, s. 32; Heyto, *el-İctihad*, s. 120.

⁶⁵³ Şirâzî, *Tabakâtü'l-Fukahâ*, s. 109; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, I/35; Heyto, *el-İctihad*, s. 120.

önemli öğrencilerinden biridir.⁶⁵⁴ Onun aracılığıyla Şâfiî mezhebinin Bağdat'ta oluştuğunu ve geliştiğini söylersek hata etmiş olmayız. Çünkü tabakât eserlerine baktığımızda el-Enmâtî'nin hayatını anlatan bölümlerde onun aracılığıyla Şâfiî mezhebinin Bağdat'ta oluştuğunu ve yayıldığını görmekteyiz.⁶⁵⁵

el-Enmâtî, Müzenî ve Rabi' b. Süleyman'dan aldığı ilmî birikimiyle Şâfiî'nin eser ve görüşlerini Bağdat'a taşımıştır. Onun aracılığıyla Şâfiî fihkî Bağdat ve çevresine yayılmıştır.⁶⁵⁶

el-Enmâtî'nin, Bağdat'ta yaptığı ilmî çalışmalar neticesinde hem Şâfiî mezhebinin gelişmesini sağlamış hem de kendisinden sonra İslam ilim dünyasına, özellikle Şâfiî mezhebine, Ebû'l Abbas İbn Süreyc, Ebû'l Said el-İsteğrî, Ebû Ali b. Heyran, Mansur et-Temimî ve Hafs b. Vekil el-Babşamî gibi büyük âlimler kazandırmıştır.⁶⁵⁷ Özellikle Ebû'l Abbas İbn Süreyc o dönemde ilim dünyası için büyük bir kazanım olarak kabul edilir.⁶⁵⁸ Birçok Şâfiî âlime göre İbn Süreyc, Müzenî dâhil Şâfiî'nin bütün talebelerinden ilim itibariyle üstün kabul edilir.⁶⁵⁹

Ebû Asım, Ebû'l-Kâsım el-Enmâtî'yi Ebû Bekr b. İshak en-Nisâbûrî ile kıyaslar ve el-Enmâtî için şöyle der: "Nisâbûrlular için Ebû Bekr b. İshak ne kadar büyük bir âlim ise Bağdatlılar için de el-Enmâtî o kadar büyük bir âlimdir." Çünkü Ebû Bekr b. İshak en-Nisâbûrî, Müzenî'nin ilmîni Nisâbûra taşıyan ilk kişidir.⁶⁶⁰ Aynı şekilde el-Enmâtî de Şâfiî fihkîni Müzenî aracılığıyla Bağdat'a taşıyan ve orada Şâfiî fihkînin gelişmesini ve yayılmasını sağlayan kişidir.⁶⁶¹

Görüldüğü gibi Müzenî'nin yetiştirdiği talebelerden biri olan el-Enmâtî sayesinde Şâfiî'nin mezhebinin cedit görüşleri, Bağdat'a taşınmış, onun gayreti ve yetiştirdiği talebeleri vesilesiyle Şâfiî mezhebi burada büyük bir oluşum ve yayılma safhasına girmiştir. Özellikle Ebû'l Abbas İbn Süreyc döneminde Şâfiî mezhebinin

⁶⁵⁴ İbn Kâdî Şühbe, **Tabakâtü's-Şâfi'iyye**, I/35; Muhammed, İbrahim, **Hanefî ve Şafillerde Mezhep Kavramı**, s. 134.

⁶⁵⁵ İbn Hallikân, **Vefeyâtü'l-A'yân**, III/241; İsnvî, **Tabakâtü's-Şâfi'iyye**, I/33.

⁶⁵⁶ Şirâzî, **Tabakâtü'l-Fukahâ**, s. 109; İbn Hallikân, **Vefeyâtü'l-A'yân**, III/241; Yafîî, **Mirâtü'l-Cinân**, II/160; İsnvî, **Tabakâtü's-Şâfi'iyye**, I/33; İbnü'l-Mülakkin, **el-Akdü'l-Müzheb**, s. 28; Hüseyinî, **Tabakâtü's-Şâfi'iyye**, s. 32-33; Heyto, **el-İctihad**, s. 120.

⁶⁵⁷ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/301; İbn Kâdî Şühbe, **Tabakâtü's-Şâfi'iyye**, I/35; Heyto, **el-İctihad**, s. 120.

⁶⁵⁸ Ebû'l Abbas. İbn Süreyc hakkında detaylı bilgi için bkz. Okuyucu, **Şafî Mezhebinin Teşekkül Süreci** s. 407 vd.

⁶⁵⁹ Şirâzî, **Tabakâtü'l-Fukahâ**, s. 109; Heyto, **el-İctihad**, s. 130.

⁶⁶⁰ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/301; İsnvî, **Tabakâtü's-Şâfi'iyye**, I/33;

⁶⁶¹ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/301.

Bağdat'taki yayılması ve gelişmesi daha hız kazanmış ve mezheb uzak diyarlara kadar yayılmıştır.⁶⁶² el-Enmâtî, Şevval ayı hicrî 288 yılında vefât etmiştir.⁶⁶³

3.4.2. Zekeriyâ b. Yahyâ es-Sâcî'nin Rolü

Künyesi Ebû Yahyâ, adı Zekeriyâ b. Yahyâ b. Abdurrahman b. Bahr b. Adiy b. Abdurrahman b. Ebyed b. Deylemî b. Basıl b. Dabbe ed-Dabbiyu el-Basrî eş-Şâfîî dir.⁶⁶⁴ Müzenî ve Rabi' b Süleyman'dan fıkıh alan es-Sâcî⁶⁶⁵ Basra'nın ileri gelen sikâ muhaddislerinden biri olarak kabul edilir.⁶⁶⁶ Ayrıca o tabakât eserlerinde Basra'nın muhaddisi, şeyhi ve müftüsü olarak da tanıtılır.⁶⁶⁷

Ebû Yahyâ es-Sâcî, Talut b. Abbaad, Ebî Rabi' ez-Zehrânî, Ubeydullah b. Muaz el-Anberî, Abdulvahid b. Gays, Abdula'la b. Hammâd, Muhammed b. Ebî Şavârib, Musa b. Ömer el-Carî, Süleyman b. Dâvûd el-Mehrî, Hüdbe b. Hâlid, el-Kaysî, Muhammed b. Musa el-Haraşî, Muhammed ibn Beşşar ve Babası Yahyâ es-Sâcî gibi âlimlerden hadis dersleri almıştır.⁶⁶⁸

Ebû Yahyâ es-Sâcî'den Ebû Ahmed b. Adiy, Ebû Bekr İsmail, Abdullah b. Muhammed es-Sekaî el-Vâsitî, Ebû Hasan Ali b. İsmail el-Mutekelim (Eş'arî), Yusuf b. Ya'kub el-Buhterî, Ebû'l Kâsım et-Teberânî, Ebû Amrû b. Hamedân, Kâdî Yusuf el-Meyâneçî, Ali b. Lulû el-Verrak, Ebû Şeyh b. Hayyân ve daha birçok âlim hadis rivayetinde bulunmuştur.⁶⁶⁹

es-Sâcî Basra'nın Fakihî olarak tanınmakla beraber tabakât eserlerinde hadis alanında daha çok önplana çıkmaktadır. Hadis ilmîyle ilgili **Kitâbu İlelu'l-Hadis** eseri

⁶⁶² Şirâzî, **Tabakâtü'l-Fukahâ**, s. 109; Heyto, **el-İctihad**, s. 130.

⁶⁶³ Şirâzî, **Tabakâtü'l-Fukahâ**, s. 109; İbn Hallikân, **Vefeyâtü'l-A'yân**, III/241; Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübra**, II/302; Yafîî, **Mirâtü'l-Cinân**, II/160; İsnevî, **Tabakâtü's-Şâfi'iyye**, I/33; İbn Kâdî Şühbe, **Tabakâtü's-Şâfi'iyye**, I/35; İbnü'l-Mülakkin, **el-Akdü'l-Müzheb**, s. 28; Hüseyinî, **Tabakâtü's-Şâfi'iyye**, s. 33; Heyto, **el-İctihad**, s. 121.

⁶⁶⁴ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübrâ**, III/299; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XIV/198; İbn Kesir, **Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Safiyyîn**, s. 197.

⁶⁶⁵ Şirâzî, **Tabakâtü'l-Fukahâ**, s. 104; İbn Nedim **el-Fihrist**, s. 266; Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübrâ**, III/299; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XIV/197; İbn Kesir, **Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Safiyyîn**, s. 197; İbnü'l-Mülakkin, **el-Akdü'l-Müzheb**, s. 33; Hüseyinî, **Tabakâtü's-Şâfi'iyye**, s. 44.

⁶⁶⁶ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübrâ**, III/299.

⁶⁶⁷ İbn Nedim **el-Fihrist**, s. 266; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XIV/197.

⁶⁶⁸ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübrâ**, III/299; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XIV/198; a.g.m. **Tezkiretü'l-Huffâz**, II/709; Mehmet Efendioğlu, "es-Sâcî" md, Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, İstanbul, 2008, XXXV/363.

⁶⁶⁹ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübrâ**, III/300; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XIV/198; a.g.m. **Tezkiretü'l-Huffâz**, II/709; İbn Kesir, **Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Safiyyîn**, s. 197; Efendioğlu, "es-Sâcî" md, DİA XXXV/363.

ulema tarafından övgüye mazhar olmuş bir eserdir. Bu esere yapılan övgüyle es-Sâcî'nin hadis ilmîne ne kadar vakıf olduğunu görmek mümkündür.⁶⁷⁰

Ebû Yahyâ es-Sâcî'nin, hadis bilginliğinin yanında fıkhî olan hâkimiyeti de az değildir. Onun fıkha olan vukufiyetini de **İhtilâfu'l Ulema** adlı eserine yansıtıldığı ulema tarafından kabul görmüştür.⁶⁷¹

Ebû'l Hasan el-Eş'arî, mutezileden ayrıldıktan sonra Bağdat'a giderek orada es-Sâcî'den ders almıştır.⁶⁷² el-Eş'arî'nin birçok konuda es-Sâcî'ye itimat edip, **Makâlâtu's-Selef fi's-Sıfat** adlı eserinde ona bir çok yerde atıfta bulunduğu ifade edilir.⁶⁷³

Zehebî, Müzenî'nin talebeleri arasında özellikle el-Enmâtî ve es-Sâcî'yi ilimde ileri derecede bilgin talebeleri arasında sayar.⁶⁷⁴

Ebû Yahyâ es-Sâcî'nin hadis birikiminin yanında Müzenî ve Rabi'den aldığı fikhî birikimle Basra ve çevresinde Şâfiî mezhebinin gelişimi ve yayılmasında katkısı olmadığı düşünülemez. es-Sâcî hicrî 307 yılında Basra'da vefât etmiştir.⁶⁷⁵

3.4.3. Ebû Bekr b. Huzeyme'nin Rolü

Künyesi Ebû Bekr, adı Muhammed b. İshak b. Huzeyme b. Muğire b. Salih b. Bekr es-Sülemî en-Nisâbûrî eş-Şâfiî'dir.⁶⁷⁶ İbn Huzeyme hicrî 223 yılında Nisâbûr'da doğmuştur.⁶⁷⁷ İbn Huzeyme kendi asrında Nisabur'un imamı olarak kabul edilir.⁶⁷⁸ Fıkıh ilmîni Büveytî ve Müzenî'den tahsil etmiştir.⁶⁷⁹ Kendisinden ise yeryüzünün farklı bölgelerinden birçok kişi ilim tahsil etmiştir.⁶⁸⁰

⁶⁷⁰ Zehebî, **Tezkiretü'l-Huffâz**, II/709-710; İbn Kesir, **Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şâfiyyîn**, s. 197; İbnü'l-Mülakkin, **el-Akdü'l-Müzheb**, s. 33; Hüseyinî, **Tabakâtü's-Şâfi'iyye**, s. 44.

⁶⁷¹ İbn Nedim el-Fihrist, s. 266; Şirâzî, **Tabakâtü'l-Fukahâ**, s. 104; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XIV/198; İbnü'l-Mülakkin, **el-Akdü'l-Müzheb**, s. 33; Hüseyinî, **Tabakâtü's-Şâfi'iyye**, s. 44.

⁶⁷² İbn Kesir, **Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şâfiyyîn**, s. 203.

⁶⁷³ Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XIV/198; a.g.m. **Tezkiretü'l-Huffâz**, II/709; İbn Kesir, **Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şâfiyyîn**, s. 197; Efendioğlu, "es-Sâcî" md, DİA XXXV/363.

⁶⁷⁴ Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XII/495.

⁶⁷⁵ Şirâzî, **Tabakâtü'l-Fukahâ**, s. 104; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XIV/199; İbn Kesir, **Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şâfiyyîn**, s. 197; İbnü'l-Mülakkin, **el-Akdü'l-Müzheb**, s. 33; Hüseyinî, **Tabakâtü's-Şâfi'iyye**, s. 44.

⁶⁷⁶ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübrâ**, III/109; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XIV/365, a.g.m. **Tezkiretü'l-Huffâz**, II/720-721; İbn Kesir, **Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şâfiyyîn**, s. 213.

⁶⁷⁷ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübrâ**, III/109-110; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XIV/365, a.g.m. **Tezkiretü'l-Huffâz**, II/720-721; İbn Kesir, **Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şâfiyyîn**, s. 216; İbnü'l-Mülakkin, **el-Akdü'l-Müzheb**, s. 38; Hüseyinî, **Tabakâtü's-Şâfi'iyye**, s. 48.

⁶⁷⁸ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübrâ**, III/109.

⁶⁷⁹ İbn Kesir, **Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şâfiyyîn**, s. 213.

⁶⁸⁰ İbnü'l-Mülakkin, **el-Akdü'l-Müzheb**, s. 38; Hüseyinî, **Tabakâtü's-Şâfi'iyye**, s. 48.

İbn Huzeyme, İshak b. Rahûye ve Muhammed b. Hümejd'den hadis dinlemesine rağmen yaşı küçük olduğundan dolayı bu iki kişiden hadis rivayet etmemiştir.⁶⁸¹ Küçük yaşta Nisâbü'r'da ilim tahsiline başlayan İbn Huzeyme, daha sonra Rey, Bağdat, Basra, Kufe, Şam, Cezire, Mısır ve Vasıf'ta ilim tahsil etmiştir.⁶⁸² İbn Huzeyme'nin hadis rivayeti konusunda sıdk sahibi ve sika biri olduğu söylenmektedir.⁶⁸³

İbn Huzeyme, Mahmud b. Gaylan, Utbe b. Abdullah, Muhammed b. Abân, İshak b. Musa, Ali b. Hacer, Ahmed b. Müni', Ebâ Kuddâme, Büşr b. Muaz, Ebâ Kerim ve Abdülcebbar b. A'la gibi birçok âlimden hadis dinlemiş, bunların dışında birçok kişiden de hadis rivayetinde bulunmuştur.⁶⁸⁴

Buhârî, Müslim, (sahihlerinin dışında) Muhammed b. Abdullah b. Abduhakem, Ahmed b. Mübarek, Ebû Ali Hüseyin b. Muhammed en-Nisâbü'rî, Ebû Hatim el-Bustî, Ebû Hüseyin Ahmed b. Muhammed el-Bahirî, Halil b. Ahmed es-Seczî el-Kâdî, Ebû Said Muhammed b. Büşr el-Kerâbisî, Ebû Nasr Ahmed b. Hüseyin el-Mervânî vb. birçok âlim ve muhaddis İbn Huzeyme'den hadis rivayet etmiştir.⁶⁸⁵

İbn Huzeyme'ye bu ilmî nereden aldın? diye sorulduğunda o da Peygamber Efendimizin (sav) şu hadisini rivayet etmiştir; “Zemzem suyu niçin içilirse onun içindir.”⁶⁸⁶ “Ben de zemzem suyu içtiğimde Allah'tan bana faydalı bir ilim vermesini talep ettim,” demiştir.⁶⁸⁷

İbn Huzeyme, hadis ilmîni, râvileri ve senetleriyle birlikte çok iyi bilen biri olarak kabul edilir. Muhammed b. Sehl et-Tûsî'nin anlattığına göre Rabi' b. Süleyman'nın İbn Huzeyme'den hadis alanında çok istifade ettiğini bunu da Rabi'in “Onun bizden istifadesinden ise biz ondan daha çok istifade ettik,” sözüyle ifade ettiğini beyan eder.⁶⁸⁸

⁶⁸¹ İbn Kesir, **Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şafiyyîn**, s. 213.

⁶⁸² Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübrâ**, III/110.

⁶⁸³ İbn Ebî Hatim, **Kitâbu'l-Cerh ve't-Ta'dil**, VII/196; Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübrâ**, III/116.

⁶⁸⁴ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübrâ**, III/110; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XIV/365, a.g.m. **Tezkiretü'l-Huffâz**, II/721; İbn Kesir, **Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şafiyyîn**, s. 213.

⁶⁸⁵ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübrâ**, III/110; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XIV/366-367, a.g.m. **Tezkiretü'l-Huffâz**, II/721; İbn Kesir, **Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şafiyyîn**, s. 213.

⁶⁸⁶ Ebû Abdullah, Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilal b. Esed eş-Şeybânî (V.241), **el-Müsned**, (Thk. Şuayb Arnut-Adil Mürşid), Müessesetü'r-Risâle, Birinci Baskı, yy.1421/2001, XXIII/140,244; İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvânî (v.273), **es-Sünen**, (Thk. Muhammed Fuad Abdulbaki), Dârü'l-Kütübi'l-Arabiyye yy. ty. “Şürb-i min Zemzem” 78/3062, II/1018.

⁶⁸⁷ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübrâ**, III/110; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XIV/370; İbn Kesir, **Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şafiyyîn**, s. 215.

⁶⁸⁸ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübrâ**, III/112,118; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XIV /370; İbn Kesir, **Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şafiyyîn**, s. 215; Hüseyinî, **Tabakâtü's-Şafi'iyye**, s. 48.

Hadis ravileri bakımından hocası Müzenî de İbn Huzeyme'den zaman zaman faydalanmıştır. Muhammed b. İsmail es-Sükerî'nin naklettiğine göre İbn Huzeyme hocası Müzenî'nin yanında iken adamın biri Müzenî'yi eleştirerek bir soru sorar. Adam, Müzenî'yi hadis silsilesinde muteber olmayan birinin rivayet ettiği bir hadis ile delil getirmekle suçlar. Müzenî, hemen susar. Orada bulunan İbn Huzeyme söze karışarak soru soran adama söz konusu hadis ve râvileri hakkında detaylı bilgi verince adam Müzenî'ye dönerek: "Sen mi tartışyorsun, yoksa bu mu?" der. Müzenî; Hadis gelince bu tartışır. Çünkü bu hadisi benden daha iyi bilir. Ondan sonra ben konuşurum, der.⁶⁸⁹

İbn Huzeyme, kendisi kelim tartışmalarına girmedeği gibi talebelerinin de bu tür tartışmalara girmelerine izin vermemiştir.⁶⁹⁰

İbn Huzeyme, itikâdî görüşleri bakımından ehli-sünnet görüşlerini savunur ve Kur'ân'ın Allah'ın kelamı olduğunu beyan eder.⁶⁹¹ İbn Huzeyme'nin, her kim Kur'ân'ın mahlûk olduğunu iddia ederse o kişinin kâfir olacağını, o kişiden tevbe etmesi talep edilir. Tevbe etmez ise öldürülür ve Müslüman kabristanında da defnedilmeyeceği görüşünü ileri sürdüğü ifade edilir.⁶⁹²

Kaynak eserlerde İbn Huzeyme'ye ait yüz kırk eserden söz edilir.⁶⁹³ Bunlar arasında **Kitab-u't-Tevhid** ve **İsbat-u Sıfati'r- Rab** isimli eserleri çok detaylı bilgilerin yer aldığı eserler arasında kabul edilir.⁶⁹⁴

İbn Huzeyme'nin bir eser tasnif etmek istediği zaman iki rekât namaz kıldığını, kendisine bunun hakkında bir şey bildirilinceye kadar istihareye devam ettiğini, daha sonra o eseri tasnife başlağı belirtilir.⁶⁹⁵

Zehebî, **Tezkiretü'l-Huffaz** adlı eserinde İbn Huzeyme'nin ilmî hakkında bilgi verdikten sonra İbn Huzeyme için şöyle bir yorum yapmaktadır: "Bu imam asrında tekti, yeryüzünde sünnet sanatını yani sünnetin sahih lafızlarını ve ziyadatlarını İbn Huzeyme'den daha iyi bilen biri yoktur. Hatta sünnetin tümü adeta onun gözleri

⁶⁸⁹ Şirâzî, **Tabakâtü'l-Fukahâ**, s. 106; Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübrâ**, III/112-113; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XIV/371; İbn Kesir, **Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şafiyyîn**, s. 215.

⁶⁹⁰ Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XIV/379; a.g.m. **Tezkiretü'l-Huffâz**, II/726.

⁶⁹¹ Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XIV/374.

⁶⁹² Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XIV/374.

⁶⁹³ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübrâ**, III/118; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XIV /376; a.g.m. **Tezkiretü'l-Huffâz**, II/729; İbn Kesir, **Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şafiyyîn**, s. 215; İbnü'l-Mülakkin, **el-Akdü'l-Müzheb**, s. 38.

⁶⁹⁴ Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XIV/374; Hüseyinî, **Tabakâtü's-Şâfi'iyye**, (Bkz dipnot), s. 48.

⁶⁹⁵ Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XIV /369; a.g.m. **Tezkiretü'l-Huffâz**, II/721; İbn Kesir, **Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şafiyyîn**, s. 215.

önündedir.” der.⁶⁹⁶ İbn Huzeyme, yaşadığı asırda Nisâbûr’da Şâfiî mezhebinin gelişimi ve yayılması bakımından bir temsilcisi konumunda kabul edilir.⁶⁹⁷

Sübkî, **Tabakâtü’l-Kübra** adlı eserinde İbn Huzeyme’nin hadis ilmüne vakıf olduğunu, özellikle râvi ve sened konusundaki engin bilgisini detaylı bir şekilde beyan eder.⁶⁹⁸ İbn Huzeyme’nin sünnete olan bu engin bilgisi, Müzenî’den aldığı fıkıh bilgisiyle birleşince büyük bir âlimin ortaya çıkması kaçınılmaz olmuştur.

İbn Huzeyme, kendisinden sonra ilim dünyasının hizmetinde bulunacak birçok talebe yetiştirmiştir. Bunlar arasında Ebî Ali Muhammed b. Abdulvahap es-Sakafî (Şâfiî ilimlerini ve İbn Süreycin derin düşüncelerini Horasan’a taşıyan kişi), Ebî Bekr Ahmed b. İshak es-Sabgî (İbn Huzeyme’nin fetva vekili), Ebî Bekr b. Ebî Osman ve Ebî Muhammed b. Mansur dikkat çekenlerdir.⁶⁹⁹ İbn Huzeyme hicrî Zilka’ade ayı 311 tarihinde yine Nisâbûr’da vefât etmiştir.⁷⁰⁰

3.4.4. Ebû Cafer et-Tahâvî’nin Rolü

Künyesi Ebû Cafer, adı Ahmed b. Muhammed b. Selâme b. Seleme b. Abdulmelik el-Ezdî el-Hacrî et-Tahâvî el-Hanefî’dir.

Tahâvî, Yunus b. Abdula’la, Muhammed b. Abdullah b. Abdulhakem, Rabi’ b. Süleyman el-Muradî ve Özellikle dayısı olan Müzenî⁷⁰¹ gibi Şâfiî’nin ileri gelen talebelerinden ders almasına rağmen tabakât eserlerinde yaptığımız araştırmalar neticesinde onun Şâfiî mezhebinin gelişim ve yayılmasında herhangi bir katkısına rastlamadık. Ebû Cafer et-Tahâvî, Müzenî’den ders aldığı gibi Kâdî Ahmed b. Ebî İmran el-Hanefiden de ders almıştır.⁷⁰² Bunun da katkısı olmalı ki Tahâvî erken yaşlarda Hanefî mezhebini seçmiş ve çalışmalarını bu mezhep çerçevesinde sürdürmüştür. Çalışmamızın başında da Müzenî’nin talebelerini anlatırken hayatına değinmiştik. Bundan dolayı bu bölümde bu büyük âlimin ilmî çalışmalarına yer

⁶⁹⁶ Sübkî, **Tabakâtü’l-Kübrâ**, III/118; Zehebî, **A’lâmi’n-Nübelâ**, XIV/372; a.g.m. **Tezkiretü’l-Huffâz**, II/723; İbn Kesir, **Tabakâtü’l-Fukahâ’i’s-Şafiyyîn**, s. 213.

⁶⁹⁷ Sübkî, **Tabakâtü’l-Kübrâ**, III/109.

⁶⁹⁸ Sübkî, **Tabakâtü’l-Kübrâ**, III/109.

⁶⁹⁹ Zehebî, **A’lâmi’n-Nübelâ**, XIV/377.

⁷⁰⁰ İbn Kesir, **Tabakâtü’l-Fukahâ’i’s-Şafiyyîn**, s. 216; İbnü’l-Mülakkin, **el-Akdü’l-Müzheb**, s. 38; Hüseyinî, **Tabakâtü’s-Şafiyye**, s. 48.

⁷⁰¹ Detaylı bilgi için bkz. Nezir, **Tahâvî**, s. 68 vd.

⁷⁰² Zehebî, **Tezkiretü’l-Huffâz**, III/809.

vermiyeceğiz. Ebû Cafer et-Tahâvî, hicrî 321 yılında Mısır'da vefât ederek Karâfât mezarlılığına defnedilmiştir.⁷⁰³

3.4.5. Ebû Nuaym b. Adiy'nin Rolü

Adı, Abdülmelik b. Muhammed b. Adiy b. Zeyd el-Cürcânî el-İstirabâzî⁷⁰⁴ el-Fakihü's-Şâfiî'dır. Ebû Nuaym, hicrî 242 yılında Cürcân'da doğmuştur.⁷⁰⁵ İslam coğrafyasının farklı beldelerinde ilim tahsilini bittirdikten sonra tekrar Cürcân'a dönerek orada yaşamıştır.⁷⁰⁶ Ebû Nuaym, Fıkıh ve Hadis ilmînde ileri derecede âlim biri olarak kabul edilir.⁷⁰⁷

Ebû Nuaym b. Adiy, Ali b. Harb et-Taî, Hasan b. Muhammed ez-Za'feranî, Ömer b. Şübbe en-Nümeyrî, Rabi' b. Süleyman el-Muradî, Muhammed b. Abdullah b. Abdülhakem, Abbas b. Velid el-Beyrutî, Ali b. Osman en-Nüfeylî, Muhammed b. İsa ed-Demağânî, Ebû Utbe Ahmed b. Ferrac el-Hicâzî, Ahmed b. Mansur er-Ramâdî, Süleyman b. Seyf, Yezid b. Abdussamed, Yusuf b. Müslim, İshak b. İbrahim et-Telâkî, İmar b. Ricâ ve bunlar dışında birçok Horasan, Irak, Şam, Hicaz ve Cezire âlimlerinden hadis almıştır.⁷⁰⁸

Ebû Muhammed b. Said, Hafız Ebû Ali en-Nisâbûrî, Ebû Kasım et-Taberânî, Ebû İshak el-Müzekkî, Ebû Bekr el-Cevzekî, Ebû Muhammed el-Mahledî, Ebû Hüseyin Ahmed b. Muhammed el-Bahirî, Ebû Bekr İbn Mihran el-Mukraî ve bunlar gibi başka kişiler de Ebû Nuaym b. Adiy'den hadis almıştır.⁷⁰⁹

Ebû Nuaym b. Adiy, Sahâbe ve Tâbiûn fikhını iyi bilen ve isnad bilgisi de ileri düzeyde biri olup, o dönemde Cürcân'daki sayılı âlimlerden biri olarak kabul edilirdi.⁷¹⁰ Kaynak eserlerde o dönemde Müzenî'nin talebelerinden Horasan'da Ebû Nuaym,

⁷⁰³ İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân*, I/72; Yafi'i, *Mirâtü'l-Cinân*, II/211.

⁷⁰⁴ İstirabaaz, Cürcan ile Sariye şehirleri arasında bir beldedir. Bkz. İbnü'l-Mülakkin, *el-Akdü'l-Müzheb*, s. 34.

⁷⁰⁵ Ebü'l Kâsım Hamza b. Yusuf b. İbrahim es-Sehmî (v.427), *Târîhu Cürcân, ev Kitâbu Me'rifeti Ulemâi Ehlî Cürcân*, Haydarâbâd Matbası, Birinci Baskı, yy. 1950/1369, s. 235; Sübkî, *Tabakâtü'l-Kübrâ*, III/335; Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, XIV /542; a.g.m. *Tezkiretü'l-Huffâz*, III/817; İsnevî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, I/46; İbn Kesir, *Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şâfiyyîn*, s. 201; İbnü'l-Mülakkin, *el-Akdü'l-Müzheb*, s. 34.

⁷⁰⁶ Sehmî, *Târîhu Cürcân*, s. 235.

⁷⁰⁷ Sehmî, *Târîhu Cürcân*, s. 235; İbn Kesir, *Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şâfiyyîn*, s. 201.

⁷⁰⁸ Sübkî, *Tabakâtü'l-Kübrâ*, III/336; Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, XIV/542; a.g.m. *Tezkiretü'l-Huffâz*, III/816-817; İbn Kesir, *Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şâfiyyîn*, s. 201.

⁷⁰⁹ Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, XIV/542; a.g.m. *Tezkiretü'l-Huffâz*, III/817; İbn Kesir, *Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şâfiyyîn*, s. 201.

⁷¹⁰ Zehebî, *A'lâmi'n-Nübelâ*, XIV/542-543; a.g.m. *Tezkiretü'l-Huffâz*, III/817; İsnevî, *Tabakâtü's-Şâfi'iyye*, I/46.

Irak'ta ise Ebi Ziyad en-Nisâbûrî kadar Sahâbe fikhını ve görüşlerini bilen birinin olmadığı beyan edilir.⁷¹¹

Şîrâzî, **Tabakâtü'l-Fukahâ** adlı eserinde, Ebû Nuaym b. Adiy'den Kureyş kabilesiyle ilgili "Kureyş'e kötü söz söylemeyin. Zira Kureyşli bir âlim yeryüzünü ilimle doldurur." hadisini rivayet ettikten sonra onun hadisle ilgili aşağıdaki yorumuna yer verir; "Mümeyyiz biri düşündüğünde bu hadisten maksadın bu ümmetin içerisinde Kureyşli bir âlimin ilmîni açıklayacağını anlar. Bu sıfatlar ancak Şâfiî'de oluşmuştur. Çünkü o kureyş kabilesindedir. O ilmî beyan ve usulü şerh ederek, furu'u açıklamıştır. Ayrıca o temel eserler tasnif etmiş ve bunlar farklı beldelere yayılmıştır." der.⁷¹²

Müzenî'nin ileri gelen talebelerinden biri olan Ebû Nuaym b. Adiy, sahip olduğu ilmi servet ile yaptığı ilmî çalışmalarla Şâfiî mezhebinin Cürcân çevresinde yayılmasında katkısının olduğunu düşünmek mümkündür. Ebû Nuaym b. Adiy, Zilhicce ayı hicrî 323 tarihinde vefat etmiştir.⁷¹³

3.4.6. İbn Ziyad en-Nisâbûrî'nin Rolü

Künyesi Ebû Bekr, adı Abdullah b. Muhammed b. Ziyad b. Vâsıl b. Meymun en-Nisâbûrî eş-Şâfiî'dir.⁷¹⁴ İbn Ziyâd en-Nisâbûrî hicrî 238 yılında Nisâbûr'da doğmuştur.⁷¹⁵

en-Nisâbûrî, Müzenî, Rabi' b. Süleyman el-Muradî ve İbn Abdulhakem gibi Şâfiî'nin Mısır'daki ileri gelen talebelerinden fıkıh almıştır.⁷¹⁶

İbn Ziyâd en-Nisâbûrî, ilim talebine küçük yaşta Nisâbûr'da başlamıştır. Burada devam ettiği ilim tahsilini daha sonra başka beldelerde sürdürmek istemiştir. Bundan dolayı İbn Ziyad'ın ilim seyahatleri erken yaşta Nisâbûr'da başlayıp birçok ilim beldelerinde devam etmiştir. O, Mâverâünnehir beldeleri, İsbahân, Tûs, Irak, Şam, Antakya, Hicaz, Mısır ve daha başka beldelerde ilim talep etmiştir.⁷¹⁷

⁷¹¹ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübrâ**, III/336; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XIV/543; a.g.m. **Tezkiretü'l-Huffâz**, III/817; İbn Kesir, **Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Safiyyîn**, s. 201.

⁷¹² Şîrâzî, **Tabakâtü'l-Fukahâ**, s. 104; İbn Kesir, **Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Safiyyîn**, s. 202.

⁷¹³ Sehmî, **Târîhu Cürcân**, s. 235; Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübrâ**, III/336; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XIV/545; a.g.m. **Tezkiretü'l-Huffâz**, III/818; İsnevî, **Tabakâtü's-Sâfi'iyye**, I/46; İbnü'l-Mülakkin, **el-Akdü'l-Müzheb**, s. 34.

⁷¹⁴ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübrâ**, III/310; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XV/65; a.g.m. **Tezkiretü'l-Huffâz**, III/819.

⁷¹⁵ Şîrâzî, **Tabakâtü'l-Fukahâ**, s. 113; Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübrâ**, III/310; Zehebî, **Tezkiretü'l-Huffâz**, III/820; İbnü'l-Mülakkin, **el-Akdü'l-Müzheb**, s. 34.

⁷¹⁶ Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XV/65.

⁷¹⁷ Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XV/66.

İbn Ziyâd en-Nisâbü'rî, Muhammed ibn Yahyâ ez-Zühlî, Ahmed b. Yusuf es-Sülemî, Yunus b. Abdula'la, Müzenî, Rabi' b. Süleyman, İbn Abdulhakem, Ahmed b. Abdurrahman b. Vehb, Ebî Zura' er-Razî, Abbas b. Velid el-Uzrî, Muhammed b. Uzeyz el-Eylî, İbn Vârâh, İbn Hatım, Ahmed b. Muhammed b. Ebî Hancar, Bekkâr b. Kuteybe, Ebî Bekr Sağânî ve bunların tabakasından birçok kişiden hadis dinlemiştir.⁷¹⁸

İbn Ukde Ebû İshak b. Hamza, Hamza b. Muhammed el-Kinânî, İbn Muzaffer, Dârakutnî, İbn Şahin, Ebû Hafs el-Kettânî, Ubeydullah İbn Ahmed es-Seydelânî, İbrahim b. Abdullah b. Hurraşid ve başkaları da İbn Ziyâd en-Nisâbü'rî'den hadis rivayet etmiştir.⁷¹⁹

İbn Ziyâd en-Nisâbü'rî, çevresi ve arkadaşları arasında, özellikle hadis ve fıkıh alanında ön plana çıkmaktadır.⁷²⁰ Kendisinden yaşça büyük olmasına rağmen Musa b. Harun ondan ilim almıştır.⁷²¹ Ayrıca öğrencileri arasında Dârakutnî (v.385), İbn Şahin (v.385), İbn Ukbe (v.332) ve Muhlis (v.393) dikkat çekenlerdir. En önemli eseri, hocası Müzenî'nin el-Muhtasar'ına yaptığı **ez-Ziyâdâtü alâ Kitabi'l-Müzenî** dir.⁷²²

İbn Ziyad, kendi döneminde Irak'ta Şâfiîlerin imamı olarak kabul edilmektedir.⁷²³ O dönemde Irak'ta insanlar arasında Sahâbe fikhini ve ihtilaflarını en iyi bilen âlim olarak kabul edilmektedir.⁷²⁴ Genelde halk arasında İmam Ebû Hanife için dillendirilen “Kırk yıl, yatsı abdestiyle sabah namazını kılmıştır.” sözü Tabakât eserlerinde İbn Ziyâd en-Nisâbü'rî için de dile getirilmiştir.⁷²⁵

Öğrencisi Dârakutnî'nin rivayetine göre, İbn Ziyâd en-Nisâbü'rî hadis ilmînde ileri derecede bilgindi hatta hadis metinlerindeki ziyadları çok iyi bilirdi. Hadis dersi için, ders halkasına oturduğunda, insanlar kendisine bize hadis oku dediklerinde siz

⁷¹⁸ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübrâ**, III/311; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XV/65; a.g.m. **Tezkiretü'l-Huffâz**, III/819.

⁷¹⁹ Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübrâ**, III/311; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XV/65; a.g.m. **Tezkiretü'l-Huffâz**, III/819; İbnü'l-Mülakkin, **el-Akdü'l-Müzheb**, s. 34.

⁷²⁰ Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XV/65.

⁷²¹ Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XV/65.

⁷²² Bu eserin şerh ve tahkiki Fas, Kıraviyyin Üniversitesi Şeriat fakültesinde Ebû Muhammed Halid b. Hayif b. Ureyç çalışmasıyla hicri 1426 miladi 2005 yılında Dâru'l-Kevser matbaasında basılmıştır.

⁷²³ Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XV/65; a.g.m. **Tezkiretü'l-Huffâz**, III/819; Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübrâ**, III/311.

⁷²⁴ Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ziyad en-Nisâbü'rî (h. 324), **ez-Ziyâdâtü alâ Kitabi'l-Müzenî**, (Thk. Halid b. Hayif b. Ureyç el-Mutiyrî), Dâru'l Kevser, Riyad 2005/1426, s. 67; Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübrâ**, III/311; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XV/66.

⁷²⁵ Şirâzî, **Tabakâtü'l-Fukahâ**, s. 113; Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübrâ**, III/311; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XV/66; a.g.m. **Tezkiretü'l-Huffâz**, III/820; İbnü'l-Mülakkin, **el-Akdü'l-Müzheb**, s. 34.

sorun derdi, onlar sorarlar o da cevap verirdi. Daha sonra hadis dersine başlardı, der.⁷²⁶

Şîrâzî, **Tabakâtü'l-Fukahâ** adlı eserinde İbn Ziyâd en-Nisâbûrî'yi hadis ve fikhî bir araya toplayan biri olarak niteler ve onu Şâfiî fukahası arasında sayar.⁷²⁷ Ayrıca Şîrâzî, aynı eserinde İbn Ziyâd en-Nisâbûrî'nin hadis ilmîne ne kadar vakıf olduğunu bir hadise ile örnek vermektedir: “Dârakutnî'nin anlattığına göre, bir gün Bağdat'ta hadis hafızları olan bir cemaatle beraber bir mecliste oturuyorduk, aniden bir âlim geldi ve onlara kim Peygamber Efendimiz (sav) den “*Yeryüzü benim için mescid ve onun toprağında bizim için temiz kılındı*”⁷²⁸ hadisini rivayet etti diye sordu. Cemaat bu hadisi falan falan kişi rivayet etti, dedi. Âlim “Ve Turabetuha” lafzını kast ediyorum, dedi. Orada bulunan cemaatten kimse cevap veremedi ve dediler Ebû Bekir Nisâbûrî dışında kimse bunun cevabını veremez ve topluca kalkıp Nisâbûrî'ye gittiler. Nisâbûrî'ye bu lafzı (ve turabetuha) sordular. Nisâbûrî “evet” dedi ve hadisi kimin kimden rivayet ettiğini anlattı ve o lafzını da beyan etti.” der.⁷²⁹

Irak ve çevresinde hadis ve fikhî alanında bu kadar meşhur olan birinin o çevrede kendi mezhebinin oluşum ve yayılmasında katkısı olmaz demek hayal olmalıdır diye düşünüyoruz.

İbn Ziyâd en-Nisâbûrî, hicrî 324 tarihi Rebiü'l-ahır ayında vefat etmiş ve Kufe'de defnedilmiştir.⁷³⁰

Müzenî'nin Şâfiî mezhebinin gelişiminde talebeleriyle olan rolüne baktığımızda Ebû'l-Kâsım el-Enmâtî tarafından İmam Şâfiî'nin mezheb-i cedid olarak bilinen fikhî görüşleri, Müzenî aracılığıyla Bağdat'ta taşınmıştır. el-Enmâtî ve onun yetiştirdiği talebelerinin özverili çalışmaları sonucu Şâfiî mezhebinin burada oluşumu sağlanmış ve mezhep gelişerek civar bölgelerde yayılmıştır. Basra'da ise mezhebin oluşum ve yayılması, Müzenî'nin talebelerinden Ebû Yahyâ es-Sâcî vasıtasıyla olmuştur. es-Sâcî'nin Müzenî'den aldığı fikhî birikimin yanında hadis bilginliğinin iyi derecede olması, mezhebin burada yayılmasını daha da kolaylaştırmıştır. Müzenî'nin yetiştirdiği talebeler vasıtasıyla mezhebin gelişim ve yayılma süreci Nisâbûr'da İbn Huzeyme ile

⁷²⁶ Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ziyad e-Nisâbûrî (h.324), **ez-Ziyâdâtü alâ Kitâbi'l-Müzenî**, (Thk. Halid b. Hayif b. Ureyc el-Mutiyrî), Dârü'l-Keşer, Riyad 2005/ 1426, s. 44; Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübrâ**, III/311; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XV/66; a.g.m. **Tezkiretü'l-Huffâz**, III/819.

⁷²⁷ Nisâbûrî, **ez-Ziyâdâtü alâ Kitâbi'l-Müzenî**, s. 44; Şîrâzî, **Tabakâtü'l-Fukahâ**, s. 113.

⁷²⁸ Tirmizî, **es-Sünen**, “ el-Erdü kullehâ mescidun” (236/317, I/418).

⁷²⁹ Şîrâzî, **Tabakâtü'l-Fukahâ**, s. 113-114.

⁷³⁰ Şîrâzî, **Tabakâtü'l-Fukahâ**, s. 113; Sübkî, **Tabakâtü'l-Kübrâ**, III/311; Zehebî, **A'lâmi'n-Nübelâ**, XV/66; a.g.m. **Tezkiretü'l-Huffâz**, III/820; İbnü'l-Mülakkin, **el-Akdü'l-Müzheb**, s. 34.

devam etmiştir. İbn Huzeyme'nin engin hadis bilginliği ve Şafii fıkhına olan vukufiyeti mezhebin burada gelişimini hızlandırmıştır. Şafî mezhebinin gelişminde rolü olan Müzenî'nin talebelerinden biri de Ebû Nuaym b. Adiy'dir. Şafî mezhebi Cürcan'da Ebû Nuaym vasıtasıyla yayılmıştır. Ayrıca mezhebin yayılma sürecinin, Irak ve çevresinde Ebû Bekr Abdullah b. Ziyâd en-Nîsâbûrî aracılığıyla devam ettiğini görmekteyiz. Kısaca oluşumu İmam Şafî ile başlayan ve Müzenî ile devam eden Şafî mezhebinin gelişme ve yayılma süreci talebeleri aracılığıyla İslam coğrafyasının farklı bölgelerinde devam etmiştir. Dolayısıyla mezhebin gelişimi ve yayılması Müzenî vasıtasıyla talebeleri üzerinden de devam etmiştir diyebiliriz.

SONUÇ

İslam dininin yeryüzünde yayılması çeşitli şekil ve vasıtalarla olmuştur. Bunlardan biri de mezheplerin oluşum ve yayılmasıdır. Bütün semavi dinlerde olduğu gibi İslam dininde de erken yıllarda dinin temel kaynakları olan Kur'an ve Sünnetin farklı algılanma ve anlaşılması neticesinde yol ve görüş anlamına gelen mezhepler ortaya çıkmıştır.

İslam dininin ameli açıdan tertibi ve düzenlenmesi, ilk olarak Tâbiûn döneminde Ehl-i hadis/Ehl-i Hicaz ve Ehl-i re'y/Irak ekolü olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha sonra Ehl-i Hadis ekolü Mâlikî mezhebinin, Ehl-i Re'y ekolü de Hanefî mezhebinin doğmasına zemin hazırlamıştır. Bunlara müteakip bu iki görüşü de mezc eden Şâfiî mezhebi doğmuştur.

Şâfiî'nin kaynak eserlerde, Mezheb-i Kâdîm olarak bilinen ilk düşünce ve fikirlerine baktığımızda ilk olarak Ehl-i Hadis ekolünden yana, Ehl-i Re'y ekolüne karşı görünse de Şâfiî'nin Mezheb-i Kâdîm olarak bilinen ilk görüşlerini kapsayan furu eserlerini incelediğimizde bunun tamamen böyle olmadığını görmekteyiz.

İmam Şâfiî, hicrî 199 yılının sonuna doğru Mısır'a geldikten sonra farklı bir düşünce kanaatini taşımıştır. Şâfiî bu düşüncesinde ne Ehl-i Hadis ekolüne tamamen uymuş, ne Ehl-i Re'y ekolüne tamamen karşı çıkmış, ne de Mezheb-i Kâdîm olarak bilinen kendi ilk görüşlerini olduğu gibi kabul etmiştir. O, Mezheb-i Cedid olarak bilinen yeni düşüncelerinde yeni içtihatlarla bulunarak farklı bir yol izlemiştir.

Şâfiî'nin Mısır'a geldikten sonra önceki düşüncelerinden vazgeçip farklı bir yol izlemesi ve bu çerçevede yeni bir oluşum içerisinde olması sonraki dönem İslam âlimleri tarafından çok tartışılmıştır. İmam Şâfiî'nin bu yeni düşüncesinin iyi anlaşılması, bu düşünceyi hâvi eser ve râvisi olarak kabul edilen kişilerin iyi anlaşılmasıyla mümkündür. Şâfiî'nin Mısır'daki bu yeni görüşlerinin râvisi olarak kabul edilen talebelerinden Müzenî, Şâfiî'nin bu yeni görüşlerinin anlaşılmasında büyük önem arz etmektedir. Zira Şâfiî, Müzenî için "Mezhebimin yardımcısıdır." demiştir.

Müzenî'nin, gerek mezhebin oluşum gerekse yayılması sürecinde, mezhebe çok büyük katkılarının olduğunu kaynak eserlerden görmek mümkündür.

Müzenî'nin, Şâfiî'nin yeni düşüncesinin tam bir oluşum içerisine girip ve yayılmasındaki katkıları, Şâfiî'nin vefatından sonra Şâfiî'nin diğer talebeleriyle özellikle el-Büveytî'yle birlikte olmuştur. el-Büveytî ilk olarak ilim halkasının başına

geçerek ilim halkasının devam etmesini sağlamıştır. Mihne hadisesinde el-Büveyti'nin tutuklanmasıyla, Müzenî ilim halkasının başına geçerek bu katkılarına daha aktif bir şekilde devam etmiştir. Ayrıca Müzenî girdiği ilmî münazaralar ile de Şâfiî'nin bu yeni düşüncelerini benimsemiş ve savunmuştur.

Şâfiî'nin yeni görüşlerinin Müzenî'nin kendisinden sonra da düzenli bir şekilde devam etmesi için telif ettiği eserler ve İslam coğrafyasının farklı beldelerinden gelen kişileri yetiştirip bu kişiler vasıtasıyla mezhebin uzak diyarlara taşınmasını ve orada gelişim ve yayılmasında katkısı önem arz etmektedir.

Şâfiî'nin bu yeni düşüncelerinin tam bir disiplin içerisinde gelişip yayılmasına Müzenî'nin eserleri özellikle “el-Muhtasar” eseri büyük katkı sağlamıştır. Zira el-Muhtasar eseri İmam Şâfiî'den sonra Şâfiî mezhebinin tertibatlı yazılmış ilk eseri niteliğini taşımaktadır. Sonraki dönem Şâfiî uleması el-Muhtasar eserini bab ve konu sıralaması bakımından örnek kaynak kabul etmişlerdir. Sonraki dönem Şâfiî uleması bununla kalmayıp, el-Muhtasar eserinin üzerine birçok şerh ve ta'lika gibi çalışmalar yapıp el-Muhtasar eserinin her bir kelimesini şerh ve tefsir etmişlerdir.

Müzenî, mezhebin oluşum ve gelişim evrelerinde mezhebe katkı sunarken gelişmiş Şâfiî'nin görüşlerini savunmamıştır. Yeri geldiğinde bu görüşlerde Şâfiî'ye muhalefet de etmiştir. Bu muhalefetlerden dolayı sonraki dönem bir kısım Şâfiî uleması tarafından zaman zaman Müzenî'nin mezhebin dışına çıktığı söylenmiştir.

Müzenî'nin Şâfiî mezhebinin gelişimindeki diğer bir etkisi de yukarıda değindiğimiz gibi yetiştirdiği talebeleri vasıtasıyla olmuştur. Müzenî'nin yetiştirdiği talebeler aracılığıyla Şâfiî mezhebi İslam coğrafyasının farklı beldelerinde oluşum ve gelişim sağlamıştır.

Müzenî'nin yetiştirdiği talebelerden el-Enmâtî vasıtasıyla Şâfiî mezhebi Bağdat'ta, Ebû Bekr b. Huzeyme vasıtasıyla Nisâbûr'da, Ebû Yahyâ es-Sâcî vasıtasıyla Basra'da, Ebû Nuaym b. Adiy vasıtasıyla Cürcân'da ve İbn Ziyâd en-Nisâbûrî vasıtasıyla Bağdat, Kufe ve çevresinde oluşmuş, gelişmiş ve yayılmıştır. Bunlar dışında Müzenî tarafından Şâfiî mezhebinin gelişmesi ve yayılmasında katkısı olan birçok talebe yetiştirilmiştir.

Sonuç olarak biz de “**Şâfiî Mezhebinin Gelişiminde Müzenî'nin Rolü**” adlı bu çalışmamızda Müzenî'nin Şâfiî mezhebinin gelişim ve yayılmasındaki rolünü beyan etmeye çalıştık. İnşallah bu konuda bir nebze de olsa bu çalışmanın faydalı olduğunu düşünüyor ve temenni ediyoruz.

BİBLİYOGRAFYA

- ABBÂDÎ**, (h.458m.1066), Ebû Asım Muhammed b. Ahmed **Kitâbu Tabakâti'l-Fukahâi's-Şâfi'îyye**, yy. ty.
- ABDARÎ** (h.897), Ebû Abdillâh Muhammed b. Yusuf b. Ebi'l-Kasım el-Abdarî, **et-Tâc ve'l-İklîl li Muhtasarî Halil**, Darü'l-Kütübi'l-İlmîyye, Birinci Baskı, Beyrut, Lübnan, 1994/1416.
- ABDULLÂTÎ**, Hüseyin – Hilmî, Şaban Abdullâtî -Ahmed Hâmid Hüseyin-Cemâl Murad Hilmî, **el-Mu'cemü'l-Vâsit**, Mektebetü's-Şuruki'd-Devliye, Dördüncü Baskı, Mısır, 2004/1425.
- AŞKAR**, Ömer Süleyman, **Tarihu'l-Fıkhî'l-İslâmî**, Mektebetü'l-Felâh, üçüncü baskı, Kuveyt, 1991/ 1412.
- ATMACA** Yılmaz, **Müzenî ve Tahavî'nin Muhtasarlarının Zekât Bölümlerinin Kaynak, Muhteva ve Metod Açısından Karşılaştırılması**, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, 2006.
- AYBAKAN**, Bilal, **İmam Şâfiî ve Fıkıh Düşüncesinin Mezhepleşmesi**, İz Yayıncılık, İstanbul 2007.
- **"Şâfiî"** Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, XXXVIII, İstanbul, 2010.
- **"Şâfiî Mezhebi"** Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, XXXVIII, İstanbul 2010.
- BAĞDADÎ**, (h.392-463), Ebi Bekr Ahmed b. Ali b. Sabit el-Hatib el-Bağdadî, **el-Fakîh ve'l-Mütefakkih**, (Tahkik Ebû Abdurrahman Adil b. Yusuf el-Gazarî) İkinci Baskı, Daru İbni'l-Cevzî, Suudi Arabistan, h. 1421.
- BAKKAL**, Ali, **İslâm Fıkıh Mezhepleri**, Rağbet Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul, 2012.
- BEYHAKÎ**, (h. 384-458) Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Alî el-Beyhakî, **Menâkibü's-Şâfiî** (Tahkik Seyyid Ahmed Sakr), Dârü't-Türâs, Birinci Baskı, Kahire, 1970/1390.
- **M'erifetü's-Sünenî ve'l-Âsâr**, (Tahkik Abdulmuti Emin Kalacî), Darü'l-Vefâ Birinci Baskı, Kahire, 1412/1991.

- CEMÂL**, Abdulhadî, **Fethu Mısır**, Dâru't-Tevzi' ve'n-Neşri'l-İslâmiyye, yy. ty.
- CÜNDÎ**, Abdulhalîm, **el-İmâmü's-Şâfiî; Nasiru's-Sünne ve Vâdi'u'l-Usûl**, Dâru'l-Mearif, İkinci Baskı, Kahire, 1982.
- CÜVEYNÎ**, (h. 419-478) İmâmü'l-Haremeyn Ebü'l-Meâlî Rüknuddîn Abdilmelik b. Abdillâh b. Yûsuf el-Cüveynî **Nihâyetü'l-Matlab fi DiReyeti'l-Mezheb**, (Tahkik Abdilazim Mahmud Uddeyb), Darü'l-Minhac, Birinci Baskı, Cidde Suudi Arabistan, 2007/ 1428.
- ÇAĞATAY**, Neşet – **Çubukçu**, İbrahim Agâh, **İslam Mezhepler Tarihi**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara,1985.
- DAĞCI**, Şamil, **İmam Şâfiî: Hayatı ve Fıkıh Usûlü İlmî ndeki Yeri**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2004.
- DEKKÂR**, Abdülganî, **el-İmamu's-Şâfiî Fakihu's-Sünneti'l-Ekber**, Dâru'l-Kalem, Dimeşk, 1987.
- DİHLEVÎ**, (ö. 1176/1762), Ebû Abdilazîz Kutbüddîn Şah Veliyyullâh Ahmed b. Abdirrahîm b. Vecîhiddîn ed-Dihlevî el-Fârûkî, **el-İnsâf fi Beyâni Esbabı'l-İhtilâf**, (Tercüme Musa Hub), Çağlayan Matbası, İzmir, 2006.
- DUMAN**, Soner, **Şâfiî'nin Kıyas Anlayışı**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009,
- EBÎ NUAYM**, (h. 430) Hafız, Ebi Nuaym Ahmed b. Abdullah, el-İsfehanî, **Hilyetü'l-Evliya ve Tabakâtu'l-Esfiya**, Daru'l-Fıkr, Beyrut, Lübnan, 1996/1416.
- EBÎ'L-KASIM** (v.378), Ebi'l-Kasım Ubeydullah b. Hüseyin b. Hasan el-Cellâb el-Basrî, **et-Tefri**, (Tahkik Hüseyin Dihmanî), Darü'l-Garbi'l-İslamî Birinci Baskı, 1987/1408.
- EBÛ ZEHRA**, Muhammed, **İmam Şâfiî Hayatuhu ve Asruhu ve Arauhu ve Fikhuhu**, Darü'l-Fikri'l-Arabî, Kahire, 1978.
- EFENDİOĞLU**, Mehmet, **“es-SÂCÎ” maddesi**, Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, XXXV/ İstanbul, 2008.
- ERDOĞAN**, Mehmet, **Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, 2010.
- GAZZÂLÎ** (1058-1111), Ebî Hamîd Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Gazalî, **el-Mustasfâ**, (Tahkik Ahmed Zeki Hammâd) Daru'l-Meyman, Riyad Suudi Arabistan, t.y.

- HADDÂD**, Ahmad b. Abdilaziz el-Haddad, “**Şafii'nin Eski Mezhebi ve İmam Malik'in Mezhebi İle Alakası**” Gelenekselci ve Modernist Paradigmalar Kısacasında İmam Şafii, Araştırma Yayınları, Ankara 2014.
- HALİLÎ**, (367-446), Ebû Ya'la el-Halil b. Abdullah b. Ahmed b. Halil, **el-İrşâd fi Ma'rifeti Ulemâi'l Hadis**, yy. ty.
- HAMEVÎ**, Ebî Abdillâh, Şihabiddin, Yakut b. Abdillâh, el-Hamevî er-Rûmî el-Bağdâdî, **Mu'cemü'l-Büldân**, Darû Sadr, Beyrut, 1977/1397,
- HATTÂBÎ**, (v. 388), Ebî Süleyman Hamd b. Muhammed, el-Hattâbî, **Mealimu's-Sünen**, Matbaatu'l-İlmîyye, Birinci baskı Halep, 1351/1932.
- HEYTO**, Muhammed Hasan, **el-İctihad ve Tabakâtu Muctehidi's-Şâfiyye**, Müessesetü'r-Risâle, Birinci baskı Beyrut, 1988/1409.
- HÜSARİBEK**, Eş-Şeyh Muhammed el-Hüsaribek, **ed-Devletü'l-Abbasiyye**, (Tahkik Muhammed Osmanî), Darü'l-Kalem, Birinci Baskı Beyrut Lübnan, 1986/1406.
- İBN ABDİLBER** (h.368-463), Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah b. Muhammed b. Abdülber b. Asım en-Nemerî el-Endulusî, **el-İntika, Fi Fedaili Eimmetu Selase el-Fukahâ; Malik b. Enes el-Asbâhî el-Medenî, Muhammed b. İdris es-Şafîi el-Muttalibî, Ebû Hanife Numan b. Sabit el-Kufî**, Mektebetü Li'l Metbu'ati'l-İslamiyye Birinci Baskı Halep, 1997/1417.
- **Câmiu Beyânî'l-İlm ve Fadlihî**, (Tahkik, Ebi'l-Eşbal ez-Züheyrî) Dâru İbni'l-Cevzî, 1994/1414.
- İBN EBÛ HATİM**, (h. 240/ 327) Ebû Muhammed b. Abdurrahman, b. Ebî Hatım Muhammed b. İdris b. Münzir et-Temimî el-Hanzalî er-Razî, **Kitâbu'l-Cerh ve't- Ta'dil**, Dârü'l-Kütübi'l-İlmîyye, Birinci baskı, Beyrut, m. 1952 /h. 1372.
- İBNÜ'L-CEVZÎ**, (v. 520-597)Ebûl Ferac Abdurrahman b. Ali b. Muhammed İbnu'l Cevzî, **el-Muntazam fi Tarihi'l-Mulük ve'l-Ümem**, (Tahkik Muhammed Abdukadir Ata- Mustafa Abdukadir Ata), Darü'l-Kütübi'l-İlmîyye, Beyrut, Lübnan, ty.
- Menâkibu'l-İmâm Ahmed b. Hanbel**, (Tahkik Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî), yy. ty.

- İBN FERHUN** (v. 799), İmam Kadî İbrahim b. Nureddin, el-Mâliki, **ed-Dibacü'l-Müzheb fi Ma'rifeti A'yani Ulemai'l Mezheb**, (Tahkik Me'mun b. Muhyeddin el-Cenân), Dârü'l-Kütübi'l-İlmîyye, Beyrut 1996/ 1417.
- İBN HALLİKÂN** (681/1282), Ebü'l-Abbas Şemseddin Ahmed b. Muhammed, **Vefeyâtü'l-A'yan Ve Enbâu Ebnai'z-Zaman** (Tahkik İhsan Abbas Vedat Kadı ve İzzeddin Ahmed Musa), Dâru Sadr Beyrut, 1978/1398.
- İBN HACER EL-ASKALÂNÎ** (h. 773-852), Ebü'l-Fazl Şehabeddin Ahmed İbn Hacer, **Tehzibü't-Tehzib**, Dâru Sadır, Birinci Baskı, Beyrut, 1907/1325,
-----, **Tevâli't-Te'sîs li Meali Muhammed b. İdris**, (Tahkik Ebü'l Fidâ Abdullah Kadi), Darü'l-Kütübi'l-İlmîyye, Birinci Baskı, Beyrut, 1986/1406.
- İBN HANBEL** (V.241), Ebû Abdullah, Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilal b. Esed eş-Şeybânî, **el-Müsned**, (Tahkik Şuayb Arnut-Adil Mürşid), Müessesetü'r-Risâle, Birinci Baskı, yy.1421/2001.
- İBN HÎDAYETULLAH EL-HÜSEYNÎ** (v. h.1014), Ebû Bekr, **Tabakâtu's-Şâfiyye**, (Tahkik Adil Nüveyhiz), Darü'l-Âfâki'l-Cedide, Beyrut, m. 1982/ h.1402.
- İBN KASAR** (v.397), Ebû Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed el-Bağdadî el-Malikî, **Uyunu'l-Edile fi Mesâili'l-Hilafi beyne'l-Fukahâi'l-Emsar**, (Tahkik Abdulhamid b. Saad b. Nasır), Mektebetü'l-Melik Fahdi'l-Vataniyye Riyad Suudiarabistan, 2006/1426.
- İBN KAYYUM** el-Cevzî, **İctimâi'l-Cuyüşü'l-İslâmiyye alâ Gazveti ve Mu'talâfi ve'l-Cehmiyye**, (Tahkik Dr. İ'vad Abdullah Muhammed Mu'tik), Metâbi'a'l-Ferazdeki'l-Ticariye Birinci Baskı, Riyad 1408/1988.
- İBN KESİR** (v. 774/ 1373), Ebü'l-Fidâ İmadüddin İsmail b. Ömer, b. Kesir ed-Demaşkî eş-Şafiî, **Tabakâtü'l-Fukahâ'i's-Şafi'iyyin** Thk. Abdulhâfız Mansur, Darü'l-Kutubi'l-Vatanî, Birinci Baskı, Bingazi Libya, 2002
-----**Menâkibu'l-İmamu's-Şafiî**, (Tahkik Halil İbrahim Molla Hatır), Mektebeti'l İmami's-Şafiî, Birinci Baskı, Riyad, 1992/ 1412.
----- **el-Mesâilü'l-Fıkhiyye**, (Tahkik İbrahim b. Ali es-Sandukcî), Mektebeti'l-Ulum ve'l-Hükm, Birinci Baskı, Medine, 1986/1406.
- İBN KUDÂME** (h.541-620), Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Makdisî, **el-Muğni**, Mektebeti'l-Kahire, ty.

- İBN OSMAN** (h. 615), Muvaffakuddin **Mürşidü'z-Züvvâr ilâ Kubûri'l-Ebrâr**, (el-Musemmâ ed-Durrü'l-Munazzam fî Ziyareti'l-Cebeli'l-Mukattam (Tahkik Muhammet Fethi Ebû Bekir), Kahire Darü'l-Mısriyyeti'l-Lübniyye, 1995/1415.
- İBN MÂCE** (v.273), Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvânî **Sünen**, (Tahkik Muhammed Fuad Abdubaki), Darü'l-Kütübi'l-Arabiyye yy. ty.
- İBN MÜLAKKİN** (h. 804), İmam Sirâcuddin Ebû Hafs Ömer b. Ali b. Ahmed el-Endülûsî eş-Şafîî el-Me'rufû bi İbn Mülekkîn, **el-Akdü'l-Müzheb fi Tabakâtî Hamaleti'l-Mezheb**, (Tahkik Ahmed Nasru'l-Ezherî), Darü'l-Kütübi'l-İlmî yye, Birinci Baskı Beyrut. Lübnan, 1997/ 1417.
- İBN NEDİM** (h. 385/m. 995), Ebû'l-Ferrac Muhammed b. İshak en-Nedim el-Merufu bi'l-Verak, **el-Fihrist fi İhbari Ulemâi'l-Musannifine Mine'l-Kudamâ ve'l-Muhaddisin ve Esmâe Kütübihim**, (Tahkik Rıza Teceddüd), yy, ty Mektebetu Hayyat, Beyrut, 1871.
- İBN SALÂH** (h.577-643), Ebû Amr Takıyyüddin Osman b. Abdurrahman, **Tabakâtü'l-Fukahâi's-Şafîiyye**, (Tahkik Muhyeddin Ali Necib), Dârü'l-Beşairi'l-İslâmiyye, Beyrut, 1992.
- İBN KÂDÎ ŞÜHBE** (851/1448), Takıyyüddin Ebû Bekr b. Ahmed, b. Muhammed b. Ömer b. Muhammed, İbn Kâdî Şühbe ed-Dimeşkî, **Tabakâtu's-Şafîiyye**, (Tahkik Abdulalim Han), Hindistan Hükümeti Maarif Vekâleti, Haydarabad, Birinci Baskı, 1978 / 1398.
- İBN TAĞRİBERDÎ** (h. 813/ 874), Ebü'l-Mehâsin Cemâlüddîn Yûsuf b. Tağrîberdî el-Atâbekî el-Yeşbugavî ez-Zâhirî, **Nücümü'z-Zâhire fi Mülükî Mısırî ve'l Kahire**, el-Müesseseti'l-Mısriyyeti'l-A'mme, yy. ty.
- İBN YUNUS** (347/958), Ebû Saîd Abdurrahman b. Ahmed b. Yunus b. Abdila'la Sadeî, **Târîhu İbn Yunus es-Sadeî**, (Cem ve tahkik ve dirase ve fehrese Abdülfettah Fethi Abdülfettah), Dârü'l-Kütübi'l-İlmîyye, Beyrut, 2000/1421.
- İBNÜ'L İ'MAD** (h. 1032 –m. 1089), Şihabuddin Ebi'l Felah Abdilhayy b. Ahmed b. Muhammed el-Akeriyy el-Hanbelî ed-Demişkî, **Şezerâtü'z-Zeheb fi Ahbar Men Zeheb**, (Tahkik Abdülkadir Arnût-Mahmud Arnût), Daru İbn Kesîr, Birini Baskı, Beyrut 1988/ 1408.

- İMRANÎ** (h. 489-558), Ebi'l-Hüseyn Yahyâ b. Ebi'l-Hayr b. Salim el-İ'mranî eş-Şafî'î el-Yemenî, **el-Beyân Fî Mezhebi'l-İmami's-Şâfiû**, Dârü'l-Minhac, Birinci Baskı, Beyrut Lübnan, 2000/ 1421.
- İSNEVÎ** (v.772/1370), Ebû Muhammed Cemaleddin Abdürrahim b. el-Hasan, **Tabakâtü's-Şâfiyye**, Beyrut, Darü'l-Kütübi'l-İlmîyye, Birinci Baskı, Beyrut Lübnan, 1987/1407.
- İLTAŞ**, Davut **"Tahâvî"** Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, XXXIX, 2010.
- KARAMAN**, Hayrettin, **İslam Hukuk Tarihi**, İz yayıncılık, Dokuzuncu Baskı, İstanbul, 2012.
- **Fıkıh** " Md. Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, XIII, İstanbul, 1996.
- KÂTİP ÇELEBİ** (m. 1609-1657), Hacı Halife Mustafa b. Abdullah **Keşfi'z-Zunûn An Esâmi'l-Kütubi ve'l Fünûn**, Darû İhyai't-Turâsi'l-Arabî Beyrut Lübnan, ty.
- KIRKPINAR**, Mahmut, **"Mutevekkil-Alellah"** Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, XXXII, İstanbul, 2006.
- KEHHÂLE**, Ömer Rıza, **Mü'cemü'l-Müellifin**, Müessesetü'r-Risâle, Birinci Baskı, Beyrut, 1993/ 1414.
- MAKDİSÎ** (h.705-744), Ebî Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Abdülhadi el-Hanbelî, **Menakibu Eimeti'l-Erbe'a**, (Tahkik Süleyman Müslim Hürşid), Darü'l-Müeyyid, yy. ty.
- MAKDİSÎ** (h.968), Şeyhül'-İslam Ebî Necâ Şerefeddin Musa el-Hicazî el-Makdisî, **el-İknâ' fî Fıkhî'l- İmam Ahmed bin Hanbel**, (Tahsis Abdullatif Muhammed Musa e-Sübkî) Darü'l-Marife Beyrut Lübnan, ty.
- MAKRİZÎ** (845/1441), Takiyuddin, **Kitâbü'l Mukaffa el-Kebîr**, (Tahkik Muhammed Ya'lavi), Darü'l-Garbi'l-İslâmi, Birinci Baskı, Beyrut, Lübnan, 1991 /1411.
- MAVERDÎ** (h. 364-450), Ebi'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habib, **el-Hâvi'l Kebîr fi Fıkhî Mezhebi'l İmami's-Şâfiû (Vehuve şerhu Muhtasari'l Müzeni)**, (Tahkik ve Ta'lik: Şeyh Ali Muhammd Muavviz ve Şeyh Adil Ahmed Abdu'l Mevcud), Darü'l-Kütübi'l-İlmîyye, Birinci Baskı, Beyrut, Lübnan, 1994/ 1414.

- MERVERRÛZÎ** (v. 462/1069), Kâdî Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Muhammed b. Ahmed el-Merverrûzî, **et-Ta'lika**, Tahkik Şeyh Ali Muhammd Muavviz ve Şeyh Adil Ahmed Abdu'l Mevcud, Mektebetû Nezar Mustafa el-Baz, Mekke, ty.
- MİZZÎ** (h.654-742), Cemalüddin Ebi'l Haccac Yusuf **Tehzibü'l-Kemâl fi Esmâi'r-Ricâl**, (Tahkik Beşşar Avvad Ma'ruf), Müessesetü'r-Risâle, İkinci Baskı, Beyrut Lübnan, 1987/1407.
- MUHAMMED**, İbrahim, **Hanefî ve Şafillerde Mezhep Kavramı**, (Çeviren Faruk Beşer), Nun Yayıncılık İstanbul, 2010.
- MUSULÎ** (v.683), Abdullah b. Mahmud b. Mevdud el-Musulî el-Hanefî, **el-İhtiyâr li Talili'l-Muhtâr**, Darü'l-Kütübi'l-İlmîyye, Birinci Baskı, Beyrut, Lübnan, 1937/1356.
- MÜSLİM**, (h.204-261), Ebü'l-Hasan Müslim b. Haccac, el-Küşeyrî en-Nisâbûrî, **el-Müsnedü's-Sahih**, (Tahkik Muhammed Fuad Abdülbaki), Darû İhyâi'l-Türasi'l-Arabî, Beyrut, ty.
- MÜZENÎ**, (h. 175-264), Ebû İbrâhim İsmail b. Yahya b. İsmail el-Mısırî, **Muhtasaru'l Müzeni fi furu's-Şâfiyye**, Haşiye: Muhammed Abdulkadir Şahin, Darü'l-Kütübi'l-İlmîyye, Beyrut Lübnan, 1998 m/ 1419.
- **Şerhü's-Sünne**, (Tahkik Cemal Azûn), yy. ty.
- **Kitâbu'l-Emr ve'n-Nehy Alâ Mane's-Şafi'i min Mesaili'l-Müzenî**, (Tahkik Onur Hişam Derviş), Darü'l-Sıddikî lil Ulûm, Suriye, 2013.
- NACÎ**, Nasır Muhyeddin, **el-İmâmü'l-Müzenî ve Muhâlifâtuhu li'l-İmâmi's-Şafi'î fi Kitabihî'l-Muhtasar**, Ümmül'l Kurâ Üniversitesi, Şerâat ve İslâmi Dersler Fakültesi, Fıkıh Usulu Dalı, Suudi Arabistan Mekke, 1989/ 1409, s. 450.
- NEHRÂVÎ**, Ahmed Abdüsselam en-Nehrâvî, **el-İmâmu's-Şâfi'î fi Mezhebeyi'l-Kâdim ve'l-Cedid**, Mektebetü's-Sebâb, Kahire, 1988.
- NEVEVÎ** (h. 631- 676), Ebû Zekeriyya Muhyeddin Yahya b. Şeref, **Kitâbu'l Mecmû' (Şerhu'l Mühezzeb Li's-Şirazi)**, (Tahkik Muhammed Necîb Muti'î), Mektebetü'l İrşâd, Cidde, Suudi Arabistan, ty.
- , **Tehzibü'l-Esmâ' ve'l-Lugât**, Darü'l-Kütübi'l-İlmîyye, Beyrut Lübnan, ty.
- NEZİR**, Abdullah Ahmed, **Ebû Cafer et-Tahâvî, el-İmamü'l-Muhaddisü'l-Fâkih**, Darü'l-Kalem, Birinci Baskı, Dimeşk, 1991/ 1411.

- NİSÂBÛRÎ** (h. 324), Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ziyad, **ez-Ziyadâtü alâ Kitabi'l Müzenî**, Tahkik Halid b Hayif b. Ureyc el-Mutiyri, Dâru'l-Kevser, Riyad 2005/ 1426.
- OKUYUCU**, Nail, **Şafî Mazhebinin Teşekkül Süreci**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul, 2015.
- ÖZEN**, Şükrü, **“Müzeni”** Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, XXXII, İstanbul 2006.
- ÜZÜM**, Şükrü, **“Mezhep”** Maddesi Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, XXIX, Ankara, 2004.
- RÂZÎ** (v. 606), el-İmam Fahrüddin, Muhammed b. Ömer b. Hüseyin, **Menâkibu'l-İmâmi's-Şafîi**, (Tahkik Dr. Ahmed Hicazî es-Saka), Naşir Mektebetu Kulliyeti'l-Ezheriyye, Birinci Baskı, Kahire Mısır, 1986/1406.
- RUAYNÎ** (h.954), Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahman er-Ruaynî, **Mevâhibu Celil fî Şerhî Muhtasari Halil**, Daru'l-Fıkr Üçüncü Baskı, 1992/1412.
- SARIÇAM**, İbrahim, **“Müzeyne”** Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, XXXII, İstanbul 2006.
- SEHMÎ** (v. 427), Ebû'l-Kâsım Hamza b. Yusuf b. İbrahim es-Sehmî, **Târîhu Cürcân, ev Kitâbu Me'rifeti Ulemâi Ehlî Cürcân**, Haydarâbâd Matbası, Birinci Baskı, yy. 1950/1369.
- SERAHSÎ** (v.483), Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl Şemsü'l-Eimme es-Serahsî, **el-Mebsut**, Darü'l-Marife, Beyrut, 1993/1414.
- SELMÂNÎ**, Ebî Zekeryâ Yahyâ b. İbrahim es-Selmânî, **Menâzili'l-Eimeti'l-Erbe'a** (Tahkik Mahmud b. Abdurrahman Kadeh), Camia'tü'l-İslamiyye Birinci Baskı, Medine 2002/1422.
- SEMÂNÎ** (562/1166), İmam Ebi Sa'd Abdülkerim b. Muhammed b. Mansur et-Temîmî, **el-Ensâb**, (Tahkik Abdurrahman b. Yahya el-Muallimî el-Yemânî), Mektebetu İbn Teymiyye, İkinci Baskı, Kahire Mısır, 1980/ 1400.
- SEZER** Mehmet Ali, **Müzenî'nin İmam Şafî'ye Aykırı Görüşleri ve Mezhepteki Yeri** (Yayınlanmamış doktora tezi) Adana 2017.
- SEZGİN** Fuat, **Târîhu't-Turasi'l-Arabî**, Camiatü'l-İmam Muhammed b. Suud el-İslamiyye, 1991/ 1411.

- SÜYÛTÎ** (h. 849-911), Celaledin Abdurrahman, **Hüsnü'l-Muhadara fî Tarih Mısır ve'l Kahire**, (Tahkik Muhammed Ebû'l-Fadl İbrâhim), Daru İhyaî'l-Kütübi'l-Arabî İsa el-Babî'l-Halebî, Birinci Baskı, yy. 1967 / 1387.
- **Târîhu'l-Hülefâ**, (Tahkik Muhammed Gassân-Nasuh Azkul el-Hüseynî), Vezâretü'l-Evkaf ve'ş-Şüuni'l-İslâmiyye, İkinci Baskı Katar, 2013/1434.
- SÛBKÎ** (h.727-771), Taceddin, Ebû Nasır Abdülvehhab b. Ali b. Abdilkâfi, **Tabakâtü'ş-Şâfiyyeti'l-Kübrâ**, (Tahkik Mahmûd Muhammed Tanahi, Abdülfettah Muhammed el-Hulevî), Darü'l-İhyaî'l-Kütübi'l-Arabî, İsa el-Babî el-Halebî, ty.
- ŞÂFÎÎ** (h. 150-204), Muhammed b. İdrîs, **el-Ümm**, (Tahkik ve Tahric: Dr. Rıfat Fevzi Abdulmuttalib), Darü'l-Vefâ, Birinci Baskı, y.y, 2001/1422.
- , **er-Risâle** lil İmam Ebî Abdillâh Muhammed b. İdris, eş-Şâfiî, Thk. Ebi'l-Eşbal, Ahmed Muhammed Şakir, Metbea'tu Mustafa el-Babî el-Helebî, yy. ty.
- **Cimâu'l İlm**, lil İmam Ebî Abdillâh Muhammed b. İdris, eş-Şâfiî, Tahkik Ahmed Muhammed Şakir, Mektebetü İbn Teymiyye, yy. ty.
- ŞENER**, Abdulkadir, Ankara Üniversitesi ilahiyat Fakültesi Dergisi (AÜİFD), **Mezhebler ve Hukuk Ekolleri**, c 26 sayı 1, Ankara, 1952.
- ŞİRÂZÎ** (h.393-476), Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf eş-Şîrâzî, **Tabakâtü'l-Fukahâ**, (Tahkik Dr İhsan Abbas), Darü'l-Raidü'l-Arabî Beyrut, Lübnan, ty.
- el-Mühezzeb fî Fıkh'l İmami'ş-Şafîû**, (Tashih eş-Şeyh Zakeriya Umeyrat), Darü'l-Kütübi'l-İlmîyye, Birinci Baskı, Beyrut Lübnan, 1995/1416.
- **el-Luma fi Usuli'l-Fıkh**, Darü'l-Kütübi'l-İlmîyye, İkinci Baskı, 2003/1424.
- TAHÂVÎ** (h.321), Ebû Cafer, Ahmed b. Muhammed et-Tahâvî, **Haşiyetü't-Tahâvî alâ Merakî'l-Felâh Şerhî Nuru'l-İzah**, (Tahkik Muhammed b. Abdulaziz el-Halidî), Darü'l-Kütübi'l-İlmîyye, Beyrut Lübnan, 1997/1418.
- **Muhtasaru't-Tahâvî**, (Tahkik Ebü'l-Vefâ Afganî), İhyâî'l-Mearifi'l-Numaniyye, Haydarabad Hindistan, ty.
- TİRMİZÎ**, (v.279) Ebî İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî, **el-Camiu'l-Kebir**, (Tahkik Beşşâr Avâd Maruf), Darü'l-Garbi'l-İslâmî Birinci Baskı, Beyrut Lübnan, 1996.

- TOMAR**, Cengiz, “**Mısır**” (Fetihten Osmanlı Dönemine Kadar) Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, XXIX, Ankara, 2004.
- YAFÎ** (v. 768), İmam Ebi Muhammed Abdullah b. As’ad b. Ali b. Süleyman el-Yafî’î el-Yemanî, **Mir’atü’l-Cinan ve Abratü’l- Yekzan fi Ma’rifeti mâ Yu’teberu Min Havâdisi Zamân**, Darü’l-Kütübil-İlmîyye Birinci Baskı, Beyrut, Lübnan, 1997/1417.
- YAMAN**, Ahmet Yaman-Halit Çalış, **İslâm Hukukuna Giriş**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, Üçüncü Baskı, İstanbul, 2012.
- ZEHEBÎ** (h.748 m.1347), İmam Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, **Siyeru A’lâmi'n-Nübelâ**, (Tahkik Şuayb el-Arnaut, Muhammed Nuaym Arkasusî-Salih Semîr), Müessesetü’r-Risâle, On Birinci Baskı, Beyrut, Lübnan, 1996/1417.
- , **Kitâbu Tezkiretü’l-Huffâz**, (Bu basım Mekke Mektebetü’l-Haram Kütüphanesinde korunan ilk nusha dikkate alınarak, Hind Hükümeti Maarif Bakanlığı altında tashih edilmiştir), Darü’l-Kütübi’l-İlmîyye, Beyrut, Lübnan, ty.
- ZERKEŞÎ** (h. 745-794), Bedreddin, Muhammed b. Bahadır b. Abdullah eş-Şafîî, **el-Bahrü’l Muhît fi Usuli’l Fıkıh**, Vezaratü’l Evkâf ve Şuuni’l-İslâmiyye bi’l-Küveyt, Darü’s-Safve, İkinci Baskı, Kuveyt, 1992/ 1413.
- **el-Mensür**, (Tahkik Fâik Ahmed Mahmûd), Vezaratü’l Evkâf ve Şuuni’l-İslâmiyye, yy. ty.
- ZERKELÎ** (h.1396), Hayreddin b. Muhammed b. Ali b. Faris ez-Zerkelî, **el-İlâm**, Daru’l-İlm lilm Melâyyin, On Beşinci Baskı, yy. 2002.
- ZEYDAN**, Abdülkerim Zeydan, **İslâm Hukukuna Giriş**, (Tercüme. Ali Şafak) Kayıhan yayınevi, İkinci baskı, İstanbul, 1985.

EKLER**Ek 1. Orijinallik Raporu**

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Ramazan AYDEMİR
Öğrenci Numarası	121212104
Enstitü Anabilim Dalı	Temel İslam Bilimleri
Programı	İslam Hukuku
Danışmanının Unvanı, Adı-Soyadı	Dr. Öğr. Üyesi Erdoğan SARITEPE
Tez Başlığı (Türkçe)	Şâfiî Mezhebi'nin Oluşumunda Müzenî'nin Rolü

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 130 sayfalık kısmına ilişkin, 1304/2018 tarihinde enstitü tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 17 'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen öğrencinin doktora tezi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Dr. Öğr. Üyesi Erdoğan SARITEPE
Danışmanın Adı-Soyadı
(İmzası)

Prof. Dr. Erkan YAR
Anabilim Dalı Başkanı
(İmzası)

Lisansüstü tezler, savunma öncesinde **intihal program raporu** ile birlikte enstitüye teslim edilir.

İntihal raporu ile ilgili olarak etik kurallar dâhilindeki benzerlik oranları ilgili Enstitü Yönetim Kurulu tarafından belirlenir. (Enstitü Yönetim Kurulu tarafından tezin, intihal kapsamı dışında değerlendirilmesi için TURNITIN'den alınan raporda "benzerlik oranı"nın, "alıntılar hariç" en fazla %10, "alıntılar dâhil" % 30'u geçmemesi şeklinde kabul edilmiştir).

ÖZGEÇMİŞ

20.11.1979 yılında Elazığ İlinin Palu İlçesi Kırkbulak (Parsiyan) köyünde doğdu. İlkokulu Kırkbulak Köyü'nde okudu. Orta öğretimi, Elazığ İmam-Hatip Lisesinde tamamladı. 2004 yılında Anadolu Üniversitesi ilahiyat ön lisansı bitirdi. 2007 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı Bünyesinde Mersin ilinin Tarsus ilçesinde İmam Hatip olarak göreve başladı. 2010 yılında Dikey Geçiş Sınavıyla İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesine yerleşti 2012 yılında İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 2013 yılında Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri İslam Hukuku Ana Bilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladı. 2015 yılında Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde Tunceli ili Mazgirt ilçesi Akpazar beldesinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliğine atandı. 2015 yılı ikinci dönemde Elazığ Esra-Zafer-Eşref Yıldırım Orta Okuluna naklen atanıp görevine devam etmektedir. Evli olup iki çocuk babasıdır.